

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za sociologijo
Oddelek za slovenistiko

Simona Tavčar

**Pomen državljanstva za družbeno in jezikovno integracijo
priseljencev iz tretjih držav v slovensko družbo**

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Ksenija Vidmar Horvat

Mentorica: red. prof. dr. Simona Kranjc

Ljubljana, september 2011

ZAHVALA

Za pomoč in strokovne nasvete pri izdelavi diplomske naloge se zahvaljujem mentoricama, izr. prof. Kseniji Vidmar Horvat in red. prof. Simoni Kranjc. Zahvaljujem se tudi Ini Ferbežar in Branki Gradišar iz Centa za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Posebno zahvalo namenjam Marku in vsem intervjuvancem, ki so si vzeli čas za pogovor z mano.

POVZETEK

V nalogi se posvečamo pomenu državljanstva za integracijo priseljencev iz tretjih držav v slovensko družbo. Naloga je razdeljena na dva dela – sociološkega in jezikovnega. V sociološkem delu na podlagi teoretične razprave in gradiva, pridobljenega z intervjuji, ugotavljamo, katere pravice, dostopne zgolj državljanom, so tiste, zaradi katerih so se priseljenci pripravljani odpovedati svojemu dosedanjemu državljanstvu in izpolniti druge naturalizacijske zahteve. Na ta način poskušamo pojasniti na videz paradoksalen položaj Slovenije, kjer je stopnja naturalizacije razmeroma visoka, čeprav je državljanska politika med najstrožjimi. Ugotovimo, da za priseljence niso ključne socialne pravice, kot se pogosto domneva, ampak civilne pravice, ki jim omogočajo reševanje stanovanjskega vprašanja. V jezikovnem delu naloge primerjamo slovenski integracijski model s praksami v drugih evropskih državah. Tako določimo dve glavni lastnosti slovenskega modela, ki ga ločita od prevladujočih evropski vzorcev. V Sloveniji se znanje jezika zahteva šele v zadnjem koraku formalne integracije, pri naturalizaciji, medtem ko ga vse več evropskih držav kot pogoj postavlja že pri pridobivanju tujskih statusov oz. celo ob vstopu v državo. Priseljenci iz tretjih držav so poleg tega v Sloveniji upravičeni do brezplačnega učenja slovenščine, ne da bi iz tega izhajala kakšna obveznost, kar je značilno za t. i. integracijske pogodbe. Jezik torej ni ovira pri pridobivanju varnega osebnega statusa, hkrati pa zaradi tega niso odpravljene spodbude in možnosti za učenje jezika.

Ključne besede: državljanstvo, naturalizacija, integracijska politika, izpit iz znanja slovenščine.

ABSTRACT

The thesis examines the role of nationality in the process of integration of third-country nationals into Slovene society. The paper is divided into two parts – sociological and linguistic. Based on the theoretical enquiry and the data gathered by interviews, the sociological part examines, which of those citizenship rights that are exclusive to nationals function as decisive motives for naturalization, which, to be sure, entails various strict requirements, including giving up one's current nationality. This way we are able to answer an apparent paradox of relatively high rate of naturalization coupled with a rather strict naturalization policy. The linguistic part of the paper starts from a comparative analysis of various integration models, which enables us to establish the main features of the Slovene integration arrangements. The key to understanding the latter seems to be the fact that, in

Slovenia, the proof of language proficiency is restricted to acquisition of nationality, contrary to recent European trends of making it part of the earliest phases of formal integration. In addition, legally residing foreigners have a right to learn Slovene language free, without any further obligations. Language is, thus, not an obstacle for formal integration, whereas the immigrants are still given incentives and possibilities to learn it.

Key words: citizenship, nationality, naturalization, integration policies, Slovene language exam.

KAZALO

1. UVOD	8
2. DEFINICIJA POJMA DRŽAVLJANSTVO	11
2. 1. Vsebina državljanstva	11
2. 2. Umetitev državljanstva.....	11
2. 3. Subjekti (nosilci) državljanstva.....	12
3. KAJ JE DRŽAVLJANSTVO?	14
3. 1. Marshallov koncept državljanstva.....	14
3. 1. 1. Državljanstvo kot pravice.....	14
3. 1. 2. Državljanstvo kot družbena integracija	15
3. 2. Patricia Mindus: politični, pravni in sociološki vidik državljanstva	15
3. 3. Kritike Marshalla in uporabnost njegove koncepcije	17
3. 4. Pravice, dostopne le državljanom	19
3. 4. 1. Civilno državljanstvo.....	20
3. 4. 2. Politično državljanstvo	24
3. 4. 3. Socialno državljanstvo.....	25
3. 5. Državljanstvo ali dovoljenje za stalno prebivanje?	28
4. KJE JE UMEŠČENO DRŽAVLJANSTVO?	29
4. 1. Nacionalno državljanstvo – postnacionalno članstvo.....	29
4. 2. Evropsko državljanstvo	30
4. 2. 1. Pravice državljanov EU	30
4. 2. 2. Pravice državljanov tretjih držav s stalnim prebivališčem v eni od članic EU.....	34
4. 3. Evropsko državljanstvo kot postnacionalno članstvo	36
4. 4. Pravice evropskih državljanov in pravice evropskih rezidentov za daljši čas	37
5. KDO JE (LAHKO) DRŽAVLJAN?	38
5. 1. Naturalizacija kot odprti monopol.....	38
5. 2. Obnavljanje in preoblikovanje državljanskega telesa	39
5. 2. 1. Pripisovanje državljanstva ob rojstvu.....	39
5. 2. 2. Pridobivanje državljanstva z naturalizacijo	40
5. 3. Francoski in nemški model državljanstva.....	40
5. 3. 1. Zahodni in vzhodni model oblikovanja nacije	40
5. 3. 2. Vpliv percepcij državljanstva na stopnjo naturalizacije	41
5. 3. 3. Kritika Brubakerjeve teorije	43

5. 3. 4. Francoski in nemški model danes.....	44
5. 4. Slovensko državljanstvo.....	46
5. 4. 1. Pripisovanje slovenskega državljanstva	46
5. 4. 2. Pridobitev slovenskega državljanstva z naturalizacijo	47
5. 4. 3. Slovenija: imigrantska država, ki se obnaša kot emigrantska	51
5. 4. 4. Stopnja naturalizacije v Sloveniji.....	51
6. POLOŽAJ SRBOHRVAŠČINE V SLOVENIJI	54
7. TUJE INTEGRACIJSKE POLITIKE	55
7. 1. Trije modeli integracije priseljencev	55
7. 2. Uvodni integracijski programi v Nemčiji, Franciji in na Švedskem.....	57
7. 2. 1. Nemški integracijski programi	57
7. 2. 2. Francoski integracijski programi	59
7. 2. 3. Švedski integracijski programi	61
8. SLOVENSKA INTEGRACIJSKA POLITIKA	63
8. 1. Uredba o integraciji tujcev	64
8. 1. 1. Slovenski integracijski programi	64
9. PRIMERJAVA UVODNIH INTEGRACIJSKIH PROGRAMOV	67
10. POVEZAVE MED MIGRACIJO, INTEGRACIJO IN DRŽAVLJANSTVOM	68
11. POMEN JEZIKA PRI INTEGRACIJI.....	69
12. ZNANJE JEZIKA KOT POGOJ ZA PRIDOBITEV DRŽAVLJANSTVA.....	70
13. CERTIFICIRANJE SLOVENŠČINE KOT DRUGEGA/TUJEGA JEZIKA.....	71
13. 1. Izpitni center Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik.....	71
13. 1. 1. Slovenščina za tujce	72
13. 1. 2. Kandidati za izpite iz znanja slovenščine	73
14. SOCIOLOŠKI EMPIRIČNI DEL	76
14. 1. Potek raziskave	76
14. 2. Opredelitev vzorca	77
14. 3. Uvodni razmislek.....	77
14. 4. Hipoteze.....	78
14. 5. Analiza intervjujev	79
14. 5. 1. Intervju 1	79
14. 5. 2. Intervju 2	81
14. 5. 3. Intervju 3	82
14. 5. 4. Intervju 4	84

14. 5. 5. Intervju 5	85
14. 6. Preverjanje hipotez	87
14. 6. 1. Prva hipoteza	87
14. 6. 2. Druga hipoteza.....	91
14. 6. 3. Tretja hipoteza	94
14. 6. 4. Četrta hipoteza.....	95
14. 6. 5. Peta hipoteza.....	97
15. JEZIKOVNI EMPIRIČNI DEL	98
15. 1. Hipoteze.....	98
15. 2. Povzetki odgovorov	100
15. 2. 1. Intervju 1	100
15. 2. 2. Intervju 2	100
15. 2. 3. Intervju 3	101
15. 2. 4. Intervju 4	101
15. 2. 5. Intervju 5	102
15. 3. Preverjanje hipotez	103
15. 3. 1. Prva hipoteza	103
15. 3. 2. Druga hipoteza.....	103
15. 3. 3. Tretja hipoteza	104
15. 3. 4. Četrta hipoteza.....	105
16. SKLEP	106
16. 1. Sklep sociološkega dela	106
16. 2. Sklep jezikovnega dela	110
17. LITERATURA IN VIRI	114
ANKETA	126
VPRAŠALNIK ZA RAZISKAVO V OKVIRU DIPLOMSKE NALOGE.....	127
PREPISI INTERVJUJEV.....	131

1. UVOD

V nalogi se ukvarjamo s pomenom državljanstva za integracijo priseljencev v slovensko družbo. Naša ciljna skupina so priseljenci iz tretjih držav oz. držav naslednic nekdanje SFRJ, ki so se v Slovenijo priselili po osamosvojitvi. Naloga je razdeljena na dva dela – sociološkega in jezikovnega.

V sociološkem delu skušamo odgovoriti na vprašanje, zakaj se priseljeni odločijo za pridobitev slovenskega državljanstva. Zanima nas, katere so tiste državljske pravice, zaradi katerih priseljenec meni, da mu drugi tujski statusi, npr. dovoljenje za stalno prebivanje, ne omogočajo polne vključenosti v slovensko družbo, in se je pripravljen odreči predhodnemu državljanstvu. To vprašanje je še posebej pomembno zato, ker se je državljanstvo po drugi svetovni vojni denacionaliziralo, kar pomeni, da številne pravice ne izhajajo več iz državljskega statusa, ampak so posameznikom zagotovljene kot del človekovih pravic oz. tujskega statusa. V zadnjem času se v literaturi pojavljajo izrazi, kot so postnacionalno članstvo, multikulturno državljanstvo, diferencirano državljanstvo idr., ki opozarjajo na preoblikovanje pomena državljanstva v sodobnem času. V nalogi se posvečamo tudi tem novim teorijam o državljanstvu, v prvi vrsti pa nas zanima formalno državljanstvo oz. njegova pridobitev v postopku naturalizacije. Državljanstvo definiramo s pomočjo delitve na tri sklope, ki odgovarjajo na vprašanja: kaj je državljanstvo, kje je umeščeno in kdo so (lahko) državljani. V prvem sklopu s pomočjo Marshallove tripartitne sheme predstavimo civilne, politične in socialne pravice, ki jih prinaša slovensko državljanstvo. V drugem sklopu preverimo, katere dodatne pravice slovenskim državljanom prinaša evropsko državljanstvo, v tretjem pa opišemo pogoje za pridobitev državljanstva z naturalizacijo, torej zahteve, ki jih morajo izpolnjevati prosilci.

Jezikovni del naloge je posvečen pregledu integracijskih politik v treh evropskih državah, ki jih primerjamo s slovensko integracijsko politiko. V zadnjem času se v evropskih državah pojavlja trend obveznih integracijskih programov. Znanje jezika in poznavanje sprejemne družbe sta vse pogostejši pogoja že za pridobitev dovoljenja za prebivanje ali celo vstop v državo, vendar Slovenija za zdaj še ne sledi tem smernicam. Znanje jezika je v Sloveniji pogoj za pridobitev slovenskega državljanstva, ne pa tudi tujskih statusov, vsem priseljencem iz tretjih držav pa Uredba o integraciji tujcev omogoča brezplačno udeležbo v integracijskih programih (učenje jezika ter spoznavanje slovenske zgodovine, kulture in ustavne ureditve) in enkratno brezplačno opravljanje izpita iz slovenščine za potrebe pridobitve državljanstva.

V empiričnem delu naloge, ki je prav tako razdeljen na sociološki in jezikovni del, skušamo s pomočjo gradiva, pridobljenega z intervjuji, in statističnih podatkov odgovoriti na vprašanje, zakaj je število naturalizacij v Sloveniji razmeroma visoko, čeprav so pogoji zanjo med najstrožjimi v EU. S pomočjo analize odgovorov intervjuvancev potrdimo ali ovržemo postavljene hipoteze. V jezikovnem delu preverjamo hipoteze, ki se nanašajo na uporabo in učenje slovenščine. Ugotavljamo, ali je s stališča priseljencev jezikovni pogoj za naturalizacijo legitimen, kako dobro so seznanjeni z možnostmi za učenje jezika, ki jih ponuja slovenski integracijski model, in v katerih okoljih najpogosteje uporabljajo slovenščino oz. katero okolje je najbolj prispevalo k njenemu učenju.

I. SOCIOLOŠKI DEL

2. DEFINICIJA POJMA DRŽAVLJANSTVO

V nalogi pojem državljanstva definiramo s pomočjo delitve na tri sklope, ki jo v svojem delu *The citizen and the alien* izvede Linda Bosniak (2008). Delitev poteka na podlagi treh vprašanj: kaj je vsebina državljanstva, kje je umeščeno državljanstvo in kdo je (lahko) državljan.

2. 1. Vsebina državljanstva

Pri prvem, vsebinskem, vprašanju (kaj) izhajamo iz Marshallove (1992) tripartitne sheme državljanstva kot sklopa civilnih, političnih in socialnih pravic ter odgovarjajočih institucij. Njegova delitev temelji na razvoju individualnih pravic v Angliji – civilne pravice naj bi se uveljavile v 18., politične v 19., socialne pa v 20. stoletju. Podrobneje jih bomo predstavili v posebnem poglavju.

Z vidika naše raziskave, v kateri se ukvarjamo z motivi za naturalizacijo, je pomembno, da ugotovimo, katere pravice posameznik pridobi s statusom državljana, medtem ko mu jih drugi statusi (npr. status tujca z dovoljenjem za stalno prebivanje) ne prinašajo. Zanima nas torej, katere pravice so rezervirane za državljane, saj bi bila lahko pridobitev teh pravic eden izmed razlogov, da se posameznik odloči za naturalizacijo.

Razloge, zakaj se priseljenci odločijo za naturalizacijo, lahko v grobem uvrstimo v dve skupini: na udeležbo v »sferi materialnega uživanja« (Marshall 1992: 28) in na vključitev v nacionalno občestvo. Ena od ugotovitev naše raziskave je, da priseljenci s pridobitvijo državljanstva ne želijo prevzeti nacionalne identitete, temveč se želijo vključiti v materialni standard sprejemne družbe, ki je praviloma višji, kot bi ga imeli v svoji matični državi.

2. 2. Umestitev državljanstva

Naslednje vprašanje, na katerega moramo odgovoriti pri definiranju državljanstva, je, kje je državljanstvo umeščeno, torej s katero institucijo (nacionalno, nadnacionalno, postnacionalno) povezuje posameznika kot državljana. Marshall se s tem vprašanjem ni ukvarjal, zanj je bilo samoumevno, da je to nacionalna država (v njegovem primeru Anglija). Čeprav sta tudi v številnih sodobnih teorijah povezanost državljanstva z nacionalno skupnostjo in njegova umeščenost v nacionalni okvir razumljeni kot nedvoumni, pa se v zadnjih letih v literaturi o državljanstvu pojavlja vse več zahtev po redefiniranju umestitve državljanstva. Nastajajo novi

izrazi, kot so transnacionalno, svetovno, postnacionalno državljanstvo. V času intenzivne globalizacije naj bi bilo razumevanje državljanstva, ki je omejeno na nacionalno državo, nezadostno, saj se je državljanstvo denacionaliziralo.

Za nas je to vprašanje pomembno zato, ker so slovenski državljani od priključitve Slovenije Evropski uniji hkrati tudi evropski državljani. Nadnacionalno državljanstvo Evropske unije je nova oblika državljanstva, vendar je še vedno utemeljeno na nacionalnem državljanstvu, saj, kot določa Amsterdamska pogodba, nacionalnega državljanstva ne nadomešča, ampak ga dopolnjuje. Ta dvojnost okvira, ki jo prinašata dva odgovora na vprašanje »kje« (nacionalni in evropski), zahteva, da dopolnimo definicijo vsebine (kaj) državljanstva. Državljanstvo EU namreč prinaša dodatne pravice, npr. pravico do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju EU ter številne druge pravice, ki jih bomo predstavili v posebnem poglavju.

V okviru naše raziskave smo sveženj pravic, ki jih državljanom držav članic EU prinaša status evropskega državljan, obravnavali kot dodatek k pravicam, ki izhajajo iz nacionalnega državljanstva. Poskusili smo ugotoviti, ali lahko te dodatne pravice priseljenca spodbujajo k temu, da se odločijo za pridobitev državljanstva, ne pa za pridobitev ali ohranitev katerega izmed tujskih statusov.

2. 3. Subjekti (nosilci) državljanstva

Zadnje vprašanje, na katerega je treba odgovoriti pri definiranju državljanstva, je, kdo so tisti, ki tvorijo državljansko telo oz. so jim priznane državljanske pravice. Bosniak (2008: 29) opozarja na to, da državljani niso vedno enotna skupina, saj uživanje civilnih državljanskih pravic ne pomeni nujno tudi uživanja političnih in socialnih državljanskih pravic, medtem ko vse več tradicionalno državljanskih pravic prinašajo tudi drugi statusi (npr. tujec z dovoljenjem za začasno/stalno prebivanje, begunec, oseba z mednarodno zaščito). Loči dva pristopa pri obravnavanju vprašanja, kdo je (lahko) državljan.

Univerzalen, celovit pogled je značilen za teorije, ki predpostavljajo fiksne meje politične (nacionalne) skupnosti in se posvečajo odnosom znotraj le-te. Po Marshallu naj bi državljanstvo postopoma zajemalo vse več družbenih skupin, vendar kritiki opozarjajo, da je vsebina tega statusa pogosto iluzorna. Marksisti in neomarksisti tako trdijo, da neenakomerna porazdelitev družbenega premoženja vpliva na to, da mnogi ne morejo izkoriščati državljanskih pravic, ki jih formalno posedujejo, nekateri kritiki pa govorijo o drugorazrednem državljanstvu, saj določene marginalne skupine ne uživajo državljanskih

pravic zaradi neenake obravnave ali zato, ker pravni sistem dopušča določene neenakosti kot del privatne sfere.

Drugi, omejeni pogled na državljanstvo je za našo raziskavo pomembnejši, saj ga ne zanimajo odnosi znotraj meja nacionalne skupnosti, temveč na njenih mejah. Marshall oz. celotna angloameriška sociologija je problem državljanstva običajno ločevala od problema migracij, zato so se z naturalizacijo in podobnimi temami ukvarjali strokovnjaki za migracije, sociologi pa so ostajali znotraj nacionalnega okvira.

Za našo raziskavo je pogled s pravnega vidika državljanstva ključen. Državljanstvi status je omejen na člane politične (nacionalne) skupnosti, različne države pa imajo različne politike glede sprejema v državljanstvo. Praktično vse priznavajo državljanstvo otrokom, ki se rodijo njihovim državljanom (*ius sanguinis*), medtem ko samo nekatere državljanstvo podelijo tudi otrokom tujcev, rojenim na teritoriju države (*ius soli*). Večina držav pozna tudi naturalizacijo, postopek pridobitve državljanstva po rojstvu. Mednarodno pravo državam priznava široko avtonomijo na področju državljanske politike, vendar obstajajo določene smernice in priporočila, ki so se oblikovala s pomočjo dokumentov mednarodnega prava in mednarodne sodne prakse.

V sklopu poglavja, kdo je državljan, bomo predstavili koncept odprtega monopola, ki ga Marshall (1992) opiše na primeru volilne pravice v Angliji v 19. stoletju, saj ga lahko za potrebe naše naloge primerjamo z logiko podeljevanja pravic nedržavljanom v procesu naturalizacije. V 19. stoletju volilna pravica namreč ni bila več pogojena s statusom, vendar jo je dejansko pridobil le najbogatejši del prebivalstva. Marshall ta položaj imenuje odprti monopol, saj nihče ni a priori izključen. Podobna logika je na delu tudi pri naturalizaciji (podeljevanju državljskih pravic tujcem). Načeloma je naturalizacija mogoča za vse, a državljanstvo bodo dobili tisti, ki bodo izpolnili točno določene pogoje, med drugim tudi tistega o zadostnih materialnih sredstvih.

Če se torej vrnemo k univerzalnemu in omejenemu pristopu pri definiranju subjektov (nosilcev) državljanstva, ugotovimo, da je pri prvem v ospredju vprašanje vertikalne (družbene) izključenosti, pri drugem pa lahko govorimo o lateralni (nacionalni) izključenosti (Dahrendorf 1990: 31). V nalogi se bomo podrobneje posvetili zahtevam, ki jih za pridobitev državljanstva z naturalizacijo postavlja slovenska nacionalna zakonodaja, ki jo bomo primerjali z ureditvami v nekaterih drugih primerljivih državah. S pomočjo Brubakerjeve (1994) analize nemške in francoske državljanske politike bomo opisali dva

zgodovinskorazvojna tipa oblikovanja nacije, ju povezali z naturalizacijsko politiko držav in poiskali vzporednice v slovenski ureditvi. Zanimalo nas bo, ali je naturalizacija priseljencev v Sloveniji »norma«, se pravi, ali zakonska ureditev in percepcije državljanstva (tako migrantov kot sprejemne družbe) spodbujajo naturalizacijo.

3. KAJ JE DRŽAVLJANSTVO?

3. 1. Marshallov koncept državljanstva

3. 1. 1. Državljanstvo kot pravice

Po 2. svetovni vojni se je najbolj uveljavil Marshallov koncept državljanstva. Britanski sociolog Thomas Humphrey Marshall (1992) državljanstvo razume kot instrument zagotavljanja polnega in enakopravnega članstva v družbi prek podeljevanja državljanskih pravic. Državljanske pravice deli na civilne, politične in socialne. Delitev temelji na razvoju individualnih pravic v Angliji od 18. do 20. stoletja – civilne pravice so se uveljavile v 18., politične v 19., socialne pa v 20. stoletju.

Civilne pravice so nujne za obstoj posameznikove individualne svobode. To so pravica do osebne svobode, pravica do svobode govora, veroizpovedi in misli, pravica do osebne lastnine in sklepanja javno veljavnih pogodb ter pravica do pravne obrambe drugih pravic (»right to justice«). Glavna institucija, ki je povezana s civilnimi pravicami, so sodišča (Marshall 1992: 8).

Politične pravice pomenijo pravico posameznika do sodelovanja pri izvajanju politične oblasti, ki pripada članom organov z določeno politično avtoriteto. Posameznik sodeluje kot volivec članov ali kot oseba, ki je lahko izvoljena. Najpogostejši oblika organov odločanja so parlamenti in lokalni sveti (*ibid.*).

Socialne pravice se raztezajo od pravice do minimalne ekonomske blaginje in socialne varnosti do pravice do pravice do življenja, skladnega s prevladujočimi civilizacijskimi standardi v družbi. Institucije, povezane s socialnimi pravicami, so socialne službe in izobraževalni sistem (*ibid.*).

Marshall nasproti načelu enakosti državljanov postavlja načelo neenakosti razredov. Državljanstvo je lahko nastalo, ko so propadle institucije stanovske družbe, ki so praviloma imele več kot eno funkcijo. Civilne, politične in socialne pravice so bile prepletene, hkrati pa ni bilo enotnega sklopa pravic, ki bi pripadale slehernemu posamezniku. Vsak sklop pravic je

pripadal le posameznemu stanu, neenakost je bila velika, namesto pravic govorimo o privilegijih. Po razbitju stanovske družbe je bil mogoč razvoj posameznih skupin državljanskih pravic.

Po Marshallovem prepričanju državljanstvo lahko pride do polnega izraza le v liberalnodemokratskem modelu socialne države, ki z zagotavljanjem civilnih, političnih in socialnih pravic skrbi za to, da se vsak član družbe počuti kot njen polni in enakopravni član, saj ima možnost participacije in zagotovljeno temeljno življenjsko raven v družbi.

3. 1. 2. Državljanstvo kot družbena integracija

Marshall državljanstvo razume kot družbeno vez, občutek pripadnosti, ki temelji na zvestobi skupni civilizaciji. Gre za zvestobo svobodnih ljudi, ki imajo pravice in jih ščiti zakon. Družbena integracija je v 18. in 19. stoletju ideološki proces, povezan z nastankom moderne nacionalne zavesti in patriotizma, v 20. stoletju pa se vse bolj zagotavlja »materialno«, tj. v »sferi materialnega uživanja«. Ta premik je posledica načrtnih ukrepov vzpostavljanja in širitve socialnih pravic v 20. stoletju (sistem progresivnega obdavčevanja, socialnega in zdravstvenega zavarovanja, dostopnejše izobraževanje), pa tudi gospodarskega razvoja (zmanjšanje neenakosti dohodkov, množična proizvodnja in potrošnja). Država začne zagotavljati minimalno oskrbo z določenimi osnovnimi dobrinami in storitvami (javno šolstvo in zdravstvo) ter minimalni denarni dohodek, kar omogoča novo skupno izkušnjo, ki je navzven izražena v obliki splošne enakosti. Industrija se odzove na povpraševanje ljudskih množic, ki so jim prvič v zgodovini dostopne dobrine, ki so prej veljale za luksuzne. Družbena integracija tako ni več omejena le na občutek pripadnosti in patriotizem, ampak zajame tudi sfero materialnega uživanja (Marshall 1992: 28).

3. 2. Patricia Mindus: politični, pravni in sociološki vidik državljanstva

Patricia Mindus (2009) prepozna tri sodobne načine razumevanja koncepta državljanstva, ki izhajajo iz prevladujočih predstav treh različnih disciplin – politične znanosti, prava in sociologije. V sodobni razpravi se ti različni pogledi prepletajo, kar povzroča zmedo in nerazumevanje. Avtorica različna pojmovanja državljanstva pojasni z njihovimi protipomeni.

Politični model nasproti državljana (fr. *citoyen*) postavlja podanika (fr. *sujet*). Državljan je aktiven član politične skupnosti, ki s sprejemanjem odločitev ali z volitvami predstavnikov prispeva k oblikovanju skupne volje in samouprave. Na drugi strani je podanik pasiven član

politične skupnosti, saj ne sodeluje pri oblikovanju prava in sprejemanju odločitev, kljub temu pa zanj veljajo zakoni, ki so jih sprejeli drugi. Omenjeno delitev lahko zasledimo že pri Aristotelovem nauku o državljanstvu, pozneje pa se takšno politično pojmovanje državljanstva uveljavi med francosko revolucijo (Mindus 2009: 36, Benhabib 2010: 24–25).

Pravno področje temelji na togi delitvi državljan (ang. *national*) – tujec (ang. *foreigner/alien*). Državljan pripada pravnemu redu določene države, medtem ko tujec ali oseba brez državljanstva ostaja zunaj. V pravnem modelu ni prostora za vmesne kategorije, kar pomeni, da spadaš v kategorijo državljana ali pa si zunaj nje. Ta način razumevanja državljanstva je lahko zapolnjen z raznovrstno vsebino, pravicami in dolžnostmi, zato je združljiv z različnimi političnimi režimi, ne glede na to, ali so demokratični ali ne. Edina nespremenljiva lastnost je podrejenost pravnemu redu. Razlog za racionalnost in togost pravne opredelitve državljanstva je zagotavljanje vladavine prava oz. preprečevanje »vmesnih primerov«, ko za isto osebo veljajo različne pravne kategorije, vendar se ob prisotnosti drugih dejavnikov (npr. nacionalizma, šovinizma itd.) pojavljajo resne težave, povezane z apatridnostjo in pravno neeksistenco (v Sloveniji so takšen primer izbrisani) (Mindus 2009: 37–38). Danes je vse aktualnejše vprašanje podeljevanja političnih pravic nedržavljanom, ki zakonito in daljše časovno obdobje živijo na ozemlju določene politične skupnosti, ki bi odpravilo ostro ločevanje med državljani in nedržavljeni.

V sociologiji in drugih družbenih vedah je nasprotje državljana na rob odrinjeni posameznik oz. izključena oseba. Sociološki način razumevanja državljanstva je utemeljen na Marshallovih treh kategorijah pravic, zato je dihotomija fleksibilna, saj dopušča vmesne stopnje med popolno vključenostjo v družbo in popolno izključenostjo iz nje. Popolna integriranost v družbo predstavlja status, enakovreden polnopravnemu članstvu. Ta stopenjski pristop je povzročil pojav številnih opisov državljanskih kategorij, kot so omejeno državljanstvo, poldržavljanstvo, drugorazredno državljanstvo itd. Sociološki model se osredotoča na družbeno kohezijo, na »družbeno povezanost in zmožnost skupine, da spodbuja solidarnost, ki je potrebna za razporeditev stroškov in koristi« (Mindus 2009: 39).

3. 3. Kritike Marshalla in uporabnost njegove koncepcije

Kot vsako klasično delo je bilo tudi Marshallovo deležno nekaterih kritik, ki mu običajno očitajo (1) »anglocentrizem«, (2) spregledovanje pomena formalnega državljanstva in načina njegovega pridobivanja ter (3) spregledovanje pomena spolnih, etničnih in kulturnih razlik na uživanje državljanskih pravic.

(1) Marshallova koncepcija naj bi ustrezala le angleškim razmeram, nikakor pa ne razmeram v drugih državah. Michael Mann (2003), denimo, ugotavlja, da lahko v evropskih državah v zadnjem stoletju najdemo vsaj pet različnih modelov državljanstva. Ti se razlikujejo tako po tem, v kakšnem zaporedju so nastale posamezne vrste pravic, kot tudi po tem, kako razvite so pravice posameznega tipa. Odločilni dejavnik pri nastanku in ohranjanju določenega modela je način, kako vladajoči razred vzpostavlja svojo hegemonijo, ta pa je bil v Angliji zelo specifičen.

(2) Poudarek na vsebinskem državljanstvu in zanemarjanje formalnega državljanstva sta po besedah Anthonyja M. Reesa (2003) značilna ne le za Marshalla, ampak za vso britansko sociologijo. Eden izmed vzrokov za to je, da so med priseljenci tradicionalno prevladovali državljani Commonwealtha, ki so bili do zgodnjih 80. let praktično izenačeni z britanskimi državljani. Raziskovalce je zato bolj kot »lateralna (nacionalna)« zanimala »vertikalna (socialna) izključenost« (Dahrendorf 1990: 31), posebno pojav »podrazreda« ljudi, ki so formalno državljani, a so izključeni iz način življenja, ki velja za običajnega (Rees 2003: 17).

(3) Tudi ko gre za vsebinsko razsežnost državljanstva, je po mnenju nekaterih kritikov Marshallova teorija omejena. Marshall je namreč v svojem delu avtomatično domneval, »da meje civilne družbe in nacionalne skupnosti sovpadajo (Yuval-Davis 2009: 114)«, zato ni obravnaval nekaterih vprašanj, ki so ključna v razpravah med liberalnimi in republikanskimi teoretiki državljanstva. Ni namreč odgovoril na vprašanje, ali je civilna družba sestavljena iz *posameznikov*, kot bi trdili liberalci, ali iz članov *skupnosti*, kot bi menili republikanci (Yuval-Davis 2009: 110). Tako tudi ni zaznal protislovij znotraj državljanstva, če nanj gledamo kot na vez med državo in posameznikom ali pa med državo in skupnostjo članov. S prvega stališča so za državljanstvo bistvene pravice, in sicer predvsem civilne, s katerimi država zagotavlja svobodo vsakega posameznika, z drugega stališča pa so bistvene dolžnosti oz. politične pravice, aktivnost posameznika pri političnem upravljanju družbe. Dejstvo, da se

civilna družba (prebivalstvo v celoti) in nacionalna skupnost (pripadnost etnični, rasni, spolni in kulturni skupini, ki je v družbi dominantna) ne ujemata, povzroča težave obema koncepcijama. Enake formalne pravice ne pomenijo, da imajo vsi pripadniki družbe tudi enako moč in da so enako politično zastopani. Ne omogočijo izenačevanja pripadnikov družbe, ki je bistveno tudi za Marshalla. V nasprotju s tem načelom je tudi predlog pripadnika republikanske šole Peleda, po katerem je upravičena delitev na aktivne državljane, ki so kot člani dominantne skupine odgovorni za skupno dobro, in na državljane, ki kot pripadniki drugih skupin ne morejo skrbeti za skupno dobro, imajo pa državljanstvo v liberalnem smislu, tj. pravice, ki jim zagotavljajo osnovno varnost (Yuval-Davis 2009: 113).¹ Ker je Marshall zanemaril kulturno heterogenost družbe, je zanemaril dve glavni grožnji za dejansko enakopravnost pripadnikov neke družbe: možnost, da so zatirani znotraj svoje etnične ali družinske skupnosti, in možnost, da so formalne pravice uzakonjene tako, da privilegirajo prevladujočo kulturno skupino. Prvo vprašanje obravnava Nira Yuval-Davis v citiranem delu, drugo vprašanje pa številni avtorji v okviru razprave o kulturnem državljanstvu, npr. Kymlicka (multikulturno državljanstvo) in Iris Marion Young. Youngova poudarja, da tudi po pridobitvi formalnega državljanstva, ki naj bi izključenim skupinam omogočilo prehod iz zasebne v javno sfero, te skupine ne morejo enakopravno uživati državljanskih pravic. »Dokler ta dihotomija (med javnim in zasebnim, op. a.) obstaja, se skupaj z vključitvijo prej izključenih skupin – žensk, delavcev, Judov, črncev, Indijancev, Mehičanov – v opredelitev državljanstva vsiljuje tudi homogenost, ki v javnosti odpravi razlike med skupinami, v praksi pa pomeni, da se prej izključene skupine obravnavajo skladno z normami, ki izvirajo od privilegiranih skupin in ki so jih le-te tudi definirale (Young 1995: 181)«. Ker formalno državljanstvo ustvarja homogeno javnost tako, da izključuje podrejene skupine, ga je treba nadomestiti z drugima načeloma, ki ju Youngova imenuje heterogena javnost in diferencirano državljanstvo.

Za nas je pomembno, da Marshallovi kritiki niso zavrnilo njegove klasifikacije državljanskih pravic in institucij, ki jim ustrezajo. Ker nas ne zanima zgodovinski nastanek državljanskih pravic, ampak njihova vsebinska členitev, bomo tudi sami vztrajali pri njej, posebej zato, ker sta vsaj v evropskem okviru obseg in kombinacija pravic vse bolj enotna (Soysal 1994: 119–120). Osredotočenost Marshallove koncepcije na vsebino državljanstva in na okvir nacionalne države bomo poskusili preseči v poglavjih o umeščenosti in nosilcih državljanstva. Zavedamo

¹ Omenjeni Peled kot zgledno ureditev navaja državljanski status Palestincev v Izraelu.

se, da bo naša analiza zato omejena le na formalno integriranost priseljencev. Ugotovili bomo, katere pravice priseljenci pridobijo z naturalizacijo in katere od teh vplivajo na njihovo odločitev zanjo. Odprto bo ostalo vprašanje, kako na njihovo dejansko integriranost v slovensko družbo vplivajo dejavniki, kot so etnična in kulturna pripadnost, spolna in razredna identiteta ipd., ki bodo na njihovo življenje vplivali tudi po formalni vključitvi. Eden izmed teh dejavnikov je jezikovna pripadnost, ki jo obravnavamo v jezikovnem delu naloge.

3. 4. Pravice, dostopne le državljanom

Naša glavna naloga pri vsebinskem vidiku državljanstva je ugotoviti, na podlagi katerih pravic se posameznik odloči za sprejem v slovensko državljanstvo. Katere pravice mu prinaša državljski status v primerjavi z drugimi statusi? Posvetili se bomo zakonskim določilom, ki urejajo položaj priseljencev iz tretjih držav, od koder prihajajo tudi naši intervjuvanci.² Osredotočili se bomo predvsem na primerjavo med državljskim statusom in statusom tujca z dovoljenjem za stalno prebivanje, ki prav tako prinaša številne državljske pravice. Zaradi podobnosti med obema pravnima položajema je Tomas Hammar (1990: 15) za to kategorijo tujcev po zgledu besede *citizen* vpeljal angleški izraz *denizen*. Njegova definicija *denizena* temelji na ugotovitvah, da imajo takšni tujci skoraj vse socialne državljske pravice in da jim razen v izjemnih primerih, kot so kazniva dejanja, njihove pravice do prebivanja v dani državi ni mogoče odvzeti (gl. tudi Baubock in Perchnig 2006: 461).

S stališča priseljencev, ki se odločajo med državljanstvom in dovoljenjem za stalno prebivanje, je bistvena prednost drugega ta, da se jim ni treba odpovedati državljanstvu svoje nekdanje domovine, kar bi lahko pomenilo izgubo določenih materialnih pravic (pravica do dedovanja, pravica do pokojnine in drugih socialnih prejemkov, lastninska pravica na nepremičninah ...), za nekatere pa celo odpoved delu identitete (Kejžar 2009a: 129). Za priseljence, ki se odločijo v Sloveniji ostati daljše časovno obdobje, vendar se ne želijo odpovedati svojemu državljanstvu, je tako dovoljenje za stalno prebivanje najboljši približek slovenskemu državljanstvu. Vsebinske razlike med državljskim in tujskimi statusi bomo poiskali znotraj treh sklopov Marshallovih državljskih pravic – političnih, civilnih in socialnih –, ki smo jih okvirno že predstavili.

² Dva izmed naših intervjuvancev bosta za državljanstvo zaprosila po postopku olajšane naturalizacije, ki je predviden za zakonce slovenskih državljanov. Slovenska zakonodaja v številnih primerih zagotavlja več pravic osebam s tujskim statusom, ki so ožji družinski člani slovenskih državljanov, kot drugim tujcem v podobnem položaju, zato bomo na to kategorijo posebej pozorni.

3. 4. 1. Civilno državljanstvo

Pravica do prebivanja

Državljan iz tretjih držav v Sloveniji po 41. členu Zakona o tujcih (ZTuj-1) dovoljenje za stalno prebivanje pridobijo po petih letih neprekinjenega bivanja v RS na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje in ob izpolnjevanju drugih pogojev, določenih z zakonom. Po prej omenjenem zakonu se tujcu z dovoljenjem za stalno prebivanje lahko prebivanje odpove, če: (1) je zaradi kaznivega dejanja pravnomočno obsojen na nepogojno zaporno kazen, daljšo od treh let, ali (2) če obstaja utemeljen sum, da bi lahko ogrožal varnost države, javni red in mir (48. člen ZTuj-1).

Družinskemu članu slovenskega državljana se lahko dovoljenja za stalno prebivanje po istem zakonu izda po dveh letih neprekinjenega prebivanja v RS na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje (93.n člen ZTuj-1). Prebivanje se mu lahko odpove samo v primeru, če obstaja utemeljen sum, da bi lahko ogrožal javni red, nacionalno varnost države in njeno ustavno ureditev (93.u člen ZTuj-1).

Državljski status je primerjavi s statusom tujca z dovoljenjem za stalno prebivanje, kar zadeva prebivanje, varnejši, ker je mogoče državljanstvo odvzeti le na dva načina:

(1) Državni organ, ki je izdal odločbo o pridobitvi državljanstva z naturalizacijo, lahko razveljavi odločbo, če ugotovi, da je bila naturalizacija dosežena z lažnimi izjavami ali z namernim prikrivanjem bistvenih dejstev ali okoliščin, ki bi vplivale na odločitev (16. člen Zakona o državljanstvu RS).

(2) Skladno s 26. členom Zakona o državljanstvu RS se lahko slovenskemu državljanu odvzame državljanstvo, če s svojim delom škoduje interesom Republike Slovenije, a le pod pogojem, da živi v tujini in ima poleg slovenskega tudi tuje državljanstvo.

Pravica do združitve družine

Pravico, da na ozemlju Slovenije z njimi prebivajo njihovi družinski člani, imajo tako državljani Slovenije in EU kot tujci, a pod različnimi pogoji. Družinski člani (zakonci, neporočeni otroci do 18. oz. 21. leta, starši, če je oseba mlajša od 18 oz. 21 let, ter otroci in

straši, ki jih je porok³ oz. njegov zakonec dolžan preživljati) poroka, ki je državljan, lažje pridobijo in v primeru smrti poroka ali razveze zakona podaljšajo dovoljenja za prebivanje kot družinski člani poroka, ki je tujec z dovoljenjem za stalno ali začasno prebivanje.

Tujec, ki je družinski član evropskega državljana, pridobi dovoljenje za začasno prebivanje z veljavnostjo, ki je enaka veljavnosti potrdila o prijavi prebivanja njegovega poroka, družinski član slovenskega državljana pa dobi dovoljenje za začasno prebivanje z veljavnostjo petih let (93.1 člen ZTuj-1). V slabšem položaju so družinski člani tujca iz tretje države, ki ima v Sloveniji dovoljenje za začasno ali stalno prebivanje, saj se jim prvo dovoljenje za začasno prebivanje izda za največ eno leto, podaljšuje pa se z veljavnostjo do dveh let (36. člen ZTuj-1).

Družinski član, ki ni državljan EU, lahko dovoljenje za stalno prebivanje pridobi po petih letih neprekinjenega bivanja v Sloveniji na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje, medtem ko ga lahko družinski član slovenskega državljana in tujca, ki ima v Sloveniji dovoljenje za stalno prebivanje, pridobi že po dveh letih (93.n člen in 41. člen ZTuj-1).

Družinski člani slovenskih državljanov (a samo zakonci) imajo še eno pravico, ki je družinski člani tujcev nimajo, in sicer olajšan postopek naturalizacije (12. člen Zakona o državljanstvu RS), o čemer bomo govorili v 5. poglavju.

Pravica do zaposlovanja

V Sloveniji se lahko tujci zaposlijo na vseh delovnih mestih, razen če je zaposlovanje izrecno omejeno na slovenske državljane. Delovna mesta, ki tujcem niso dostopna, bomo obravnavali v drugem delu tega razdelka. V prvem delu nas bo zanimalo, pod kakšnimi pogoji se tujci zaposlujejo na preostalih delovnih mestih.

Tujci, ki prihajajo iz tretjih držav (tj. tujci, ki niso državljani EU), za zaposlitev potrebujejo delovno dovoljenje. Po Zakonu o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT)⁴ obstajajo tri vrste delovnega dovoljenja: osebno delovno dovoljenje, dovoljenje za zaposlitev in dovoljenje za delo.

³ Romana Bešter (2009: 58) za osebo, ki že zakonito prebiva v Sloveniji in želi, da bi z njo prebivali tudi družinski člani, ki v Sloveniji še nimajo zakonske podlage za prebivanje, uporablja izraz porok.

⁴ Od 23. aprila 2011 velja novi Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1), ki je prinesel določene spremembe, ki jih v nalogi ne upoštevamo. Navajamo določila po starem zakonu, ki so veljala za naše intervjuvance.

Osebnno delovno dovoljenje tujcem omogoča prost dostop do trga dela – lahko se zaposlijo pri katerem koli delodajalcu, lahko se samozaposlijo ali vpišejo v evidenco brezposelnih oseb, s čimer je njihov položaj na trgu dela praktično izenačen s slovenskimi državljani (Bešter 2009: 169).⁵ Tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje lahko pridobijo osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas (10.c člen ZZDT). Osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let lahko pridobijo: (1) ožji družinski člani slovenskega državljanca, ki imajo dovoljenje za začasno prebivanje zaradi združitve družine, in (2) ožji družinski člani tujca z osebnim dovoljenjem za nedoločen čas, ki imajo dovoljenje za začasno prebivanje v Sloveniji, če so že 2 leti bivali v Sloveniji (10.b člen ZZDT).

Dovoljenje za zaposlitev je običajno za prvo zaposlitev tujcev v Sloveniji, tujcu pa omogoča samo zaposlitev pri delodajalcu, ki je zaprosil za izdajo dovoljenja. Praviloma se izda za obdobje do enega leta, po izteku veljavnosti pa se lahko na podlagi vloge istega delodajalca podaljša za čas do enega leta (11.b člen ZZDT). Izda se samo, če v evidenci Zavoda za zaposlovanje ni ustreznih domačih brezposelnih oseb in oseb, ki so glede iskanja zaposlitve izenačene s slovenskimi državljani (11.a člen ZZDT).

Dovoljenje za delo tujcem omogoča začasno zaposlitev ali delo v RS v skladu z namenom, za katerega je bilo izdano. Je časovno omejeno in vezano na določene oblike dela, ki pa za namene naše raziskave niso pomembne. Medtem ko so tujci z osebnim delovnim dovoljenjem pri iskanju zaposlitve načeloma izenačeni z državljani, pa dovoljenje za zaposlitev zaradi možnosti zaposlitve zgolj pri enem delodajalcu omogoča izkoriščanje tujih delavcev. »Dogaja se, da delodajalci imigrantskim delavcem ne plačujejo prispevkov za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, da jim izplačujejo prenizke plače ali pa jih sploh ne izplačujejo, da jih držijo v odvisnosti glede izbire bivališča, ne poskrbijo za varnost pri delu ipd. (Bešter 2009: 170)«⁶ O tem smo povprašali tudi naše intervjuvance, ki so nam z lastnimi izkušnjami zgornje trditve potrdili.

Kot smo že omenili, obstajajo določena delovna mesta, ki so dostopna le slovenskim državljanom. Po 88. členu Zakona o obrambi lahko poklicno delo na obrambnem področju

⁵ Izenačitev ni popolna. Skladno s 66. členom Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja so osebe s statusom Slovence brez slovenskega državljanstva pri kandidiranju za prosto delovno mesto, za katerega so kvalificirane, izenačene s slovenskimi in evropskimi državljani, vsi skupaj pa imajo prednost pred tujci, ne glede na to, kakšno delovno dovoljenje ti imajo.

⁶ Nov Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1) rešuje problematiko neprijavljanja tujcev v socialno zavarovanje, pri podaljševanju dovoljenja za zaposlitev se preverja, ali so delodajalci poravnali davke in prispevke iz naslova zaposlitve in dela, delodajalci so dolžni sami poravnati vse stroške z urejanjem zaposlitve za tujca (delovno dovoljenje, zdravstveni pregledi ipd.), če zagotavljajo nastanitev tujcem v Sloveniji, pa so dolžni zagotoviti minimalne bivanjske in higienske standarde.

opravljajo le državljani Republike Slovenije, izključene pa so tudi osebe z dvojnimi državljanstvom. Tudi za zaposlitev v policiji in carinski službi se od kandidatov med drugim zahteva, da imajo slovensko državljanstvo (67. člen Zakona o policiji in 39. člen Zakon o carinski službi), državljanstvo RS pa morajo imeti tudi odvetniki (25. člen Zakona o odvetništvu), notarji (8. člen Zakona o notariatu), sodniki (8. člen Zakona o sodniški službi), porotniki (42. člen Zakona o sodiščih) in uradniki (88. člen Zakona o javnih uslužbencih⁷). Običajno se kot utemeljitev omejevanja pravice do zaposlitve v omenjenih službah navajata zaščita državne varnosti in zaščita pred vmešavanjem tujih interesentov v notranjo politiko (Medved 2002: 28). Pravica do zaposlovanja v teh službah je tako na meji med civilnimi (sklepanje delovnih razmerij je samo na sebi civilnopravno razmerje) in političnimi (gre za opravljanje dejavnosti, ki imajo v širokem pomenu politično razsežnost) pravicami.

Industrijsko državljanstvo

Marshall (1992: 26) je izraz industrijsko državljanstvo uporabil za pravice do sindikalnega organiziranja in delovanja. Uvrstil jo je sicer med civilne pravice, a hkrati pokazal, da se v nasprotju z drugimi civilnimi pravicami ne nanaša neposredno na posameznike, ampak na skupino posameznikov. Ko se delavci združijo v sindikat, postanejo bolj enakopraven partner v (kolektivnih) pogajanjih o plačah in pogojih dela. Sindikalno delovanje je po Marshallovem mnenju pomembno prispevalo k dvigu socialnega in ekonomskega položaja delavstva, tj. k njegovemu izenačevanju v »sferi materialnega uživanja«.

Slovenski pravni red zagotavlja svobodo sindikalnega delovanja (67. člen Ustave RS), glede članstva v sindikatih so tujci v enakem položaju kot državljani.

Lastninska in druge stvarne pravice na nepremičninah

Tujci lahko na podlagi 68. člena Ustave RS pridobivajo lastninsko pravico na nepremičninah pod pogoji, ki jih določa zakon ali mednarodna pogodba. Državljan tretjih držav lahko pridobijo lastninsko pravico na nepremičninah na ozemlju Republike Slovenije samo z dedovanjem pod pogojem vzajemnosti (6. člen Zakona o dedovanju).⁸ Možnost pridobitve

⁷ Zakon v 23. členu določa, da so uradniki javni uslužbenci, ki v organih opravljajo javne naloge, ki so neposredno povezane z izvrševanjem oblasti ali z varstvom javnega interesa. Svoje delo opravljajo v nazivu (84. člen).

⁸ Nakup nepremičnin s strani tujih državljanov, Ministrstvo za obrambo (http://www.mp.gov.si/si/delovna_podrocja/mednarodno_sodelovanje_in_mednarodna_pravna_pomoc/nakup_ne_premicnin_s_strani_tujih_drzavljanov/, 21. 1. 2011)

nepremičnine z nakupom imajo le za državljani EU, EGP, ZDA, Švice, držav kandidatki za vstop v EU in Slovenci brez slovenskega državljanstva.

V empiričnem delu raziskave smo ugotovili, da je pravica do nakupa nepremičnine ena izmed glavnih pravic, zaradi katerih si intervjuvanci želijo pridobiti slovensko državljanstvo. Omenjali so tudi težave pri najemanju posojil. Banke sicer lahko dajejo posojila tujim državljanom, vendar se zaradi administrativnih ovir (o odplačevanju morajo sprotno obveščati Banko Slovenije) in strogih pogojev zavarovanja za to redko odločajo. Kot so nam pojasnili v eni izmed večjih slovenskih bank,⁹ posojilo tujcu odobrijo le, če je mogoče vpisati hipoteko na nepremičnini in če ima tujec pisno poročilo slovenskega državljanca. To velja za običajna posojila, medtem ko po podatkih istega vira tujcem stanovanjskih posojil tako ali tako ne dajejo.

Pravna pomoč

Po 10. členu Zakona o brezplačni pravni pomoči so med upravičenci do brezplačne pravne pomoči tudi tujci z dovoljenjem za stalno ali začasno prebivanje v Sloveniji, ki to pravico uveljavljajo pod enakimi pogoji kot državljani.

3. 4. 2. Politično državljanstvo

Razumevanje državljanov kot edinih nosilcev političnih pravic se je v zadnjem času spremenilo, na kar je vplivalo več dejavnikov. Temeljne politične pravice so danes del splošnih človekovih pravic, države pa jih tujcem dodelijo na podlagi zakonitega bivanja ali zaposlitve (Kejžar 2009a: 122). Kot ugotavlja Guild, je »Marshallova delitev državljanskih pravic z razvojem človekovih pravic po drugi svetovni vojni postala nekoliko omejena, saj se številne civilne pravice po Marshallovi tipologiji dandanes uvrščajo med temeljne človekove pravice, ki jih ni mogoče omejevati na državljansko telo in posledično veljajo tudi za nedržavljanke (Deželan in drugi 2007: 89)«. Slovenija danes tako kot številne druge evropske države tujcem priznava pravico do svobodnega izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja (39. člen Ustave RS), pravico do zbiranja in združevanja, javnega zborovanja in druženja (42. člen Ustave RS) ter volilno

⁹ NKBM, Poslovalnica Ljubljana Center, pogovor z referentko je bil opravljen 4. 2. 2011.

pravico na lokalni ravni, še vedno pa sta volilna pravica na državni ravni (parlamentarne in predsedniške volitve) in dostop do javnih služb pravici, rezervirani za državljane.

Leta 2002 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalnih volitvah, ki je tujcem s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji priznal aktivno volilno pravico na lokalni ravni. Volijo lahko v občini, kjer imajo stalno prebivališče.¹⁰ Državljeni tretjih držav so z vidika političnih pravic, če jih primerjamo s slovenskimi državljani, prikrajšani za volilno pravico na nacionalni ravni in pasivno volilno pravico na lokalni ravni, poleg tega ne morejo sodelovati na volitvah v Evropski parlament. Tujci tudi ne morejo ustanavljati političnih strank in biti njihovi člani (z izjemo evropskih državljanov), lahko pa postanejo častni člani stranke (4. in 7. člen Zakona o političnih strankah).

3. 4. 3. Socialno državljanstvo

Pravica do izobraževanja

Otroci, ki so tuji državljani, imajo pravico do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji kot slovenski državljani. Zanje se organizira pouk maternega jezika in kulture v skladu z mednarodnimi pogodbami, za tiste, ki potrebujejo pomoč pri učenju slovenščine, pa se ob vključitvi v osnovno šolo organizira tečaj slovenščine (10. člen Zakona o osnovni šoli). Za otroke slovenskih državljanov, ki prebivajo v Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski, se v skladu z mednarodnimi pogodbami organizira pouk njihovega maternega jezika in kulture, lahko pa se dodatno organizira tudi pouk slovenskega jezika (8. člen Zakona o osnovni šoli). Izobraževanje tujcev iz tretjih držav na srednjih in višjih stopnjah je odvisno od načela vzajemnosti med državama. Če je ta pogoj izpolnjen, se izobražujejo pod enakimi pogoji kot slovenski državljani. Brez tovrstne omejitve se pod enakimi pogoji kot slovenski državljani izobražujejo Slovenci brez slovenskega državljanstva in državljani držav člani EU (9. člen Zakona o gimnazijah, 7. člen Zakona o visokem šolstvu, 4. člen Zakona o višjem strokovnem izobraževanju).

Za našo ciljno skupino so pomembne predvsem pravice, ki jih prinaša Uredba o integraciji tujcev, ki jo bomo podrobneje predstavili v jezikovnem delu naloge. Uredba državljanom tretjih držav daje pravico do brezplačnega tečaja slovenskega jezika ter seznanjanja s

¹⁰ Julija 2005, kmalu po vstopu v EU, so tujci, ki so državljani drugih držav članic EU, pridobili tudi pasivno volilno pravico na volitvah občinskih svetnikov, ne pa tudi na volitvah za župane.

slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo, upravičeni pa so tudi do vključevanja v izobraževalni sistem za pridobitev javno veljavne izobrazbe in v postopke pridobivanja certifikatov o nacionalni poklici kvalifikaciji. S 1. januarjem 2011 so začele veljati nekatere spremembe in dopolnitve Uredbe o integraciji tujcev, ki širijo krog upravičencev do brezplačnih integracijskih programov. Po novem so do njih upravičeni tudi državljani tretjih držav, ki so družinski člani slovenskih državljanov ali državljanov Evropskega gospodarskega prostora, hkrati pa se je mogoče programov udeležiti že ob priselitvi v Slovenijo (pred spremembo je bilo treba na to čakati 2 leti).

Pravica do zdravstvenega in socialnega varstva

Tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje so glede socialnih pravic v večji meri izenačeni s slovenskimi državljani, medtem ko so tujci, ki imajo dovoljenje za začasno prebivanje in so v Sloveniji zaposleni, v slabšem položaju, saj so jim zagotovljene samo osnovne socialne pravice (vključeni so v obvezno zdravstveno zavarovanje, invalidsko in zdravstveno zavarovanje, starševsko zavarovanje) (Bešter 2009: 176).

Zakon o socialnem varstvu (ZSV) določa, da so do socialnega varstva upravičeni državljani RS, ki imajo stalno prebivališče v Sloveniji, in tujci, ki imajo dovoljenje za stalno prebivanje v Sloveniji. Državljan RS, ki nimajo stalnega prebivališča v Sloveniji, in tujci, ki nimajo dovoljenja za stalno prebivanje v Sloveniji, uveljavljajo pravice do posameznih storitev in denarne socialne pomoči v primerih in pod pogoji, ki jih določa ta zakon (5. člen ZSV).

Tujci, ki so zaposleni v Sloveniji, so vključeni v obvezno zdravstveno zavarovanje za primer brezposelnosti, saj Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti v 14. členu določa, da se za primer brezposelnosti obvezno zavarujejo delavci v delovnem razmerju, vendar pa se tujec kot brezposelna oseba po 69. členu istega zakona lahko prijavi le, če ima osebno delovno dovoljenje. »Šele s prijavo na zavodu pa iskalec zaposlitve pridobi status brezposelne osebe, ki mu omogoča uživanje pravic iz tega zavarovanja in vključitev v programe aktivne politike zaposlovanja. (Bešter 2009: 177)«

Po 13. in 15. členu Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1) pravica do obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja pripada tudi tujcem, zaposlenim ali samozaposlenim na območju RS. Tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje imajo tudi pravico do varstvenega dodatka (132. člen ZPIZ-1), državne pokojnine (59. člen ZPIZ-1) in drugih

podobnih prejemkov oz. storitev, nimajo pa pravice do prostovoljne vključitve v pokojninsko in invalidsko zavarovanje, če niso zaposleni, saj je ta možnost omejena na državljane (39. člen ZPIZ-1).

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju v 15. členu določa, katere osebe so vključene v obvezno zdravstveno zavarovanje. Zavarovanci so tudi tujci, če so v delovnem razmerju, samozaposleni, prijavljeni na zavodu za zaposlovanje, upokojenci ali družinski člani osebe, zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja, ki imajo stalno prebivališče v RS in niso zavarovani pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja. Edino razlikovanje med tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje in državljani najdemo v 21. alineji omenjenega člena. Na podlagi te alineje se lahko zdravstveno zavarujejo slovenski državljani s stalnim prebivališčem v Sloveniji, ki se ne morejo zavarovati pod drugimi pogoji. Stroške zavarovanja zanje krije občina stalnega prebivališča.

Zaposlenost v Sloveniji je pogoj tudi za zavarovanje za starševsko varstvo po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP). Tujci, zaposleni v Sloveniji, imajo pravico do starševskega dopusta, pravico do starševskega nadomestila, pravico do krajšega delovnega časa in plačila prispevkov za socialno varnost zaradi starševstva (7. člen ZSDP).

ZSDP ureja tudi pravice do družinskih prejemkov. Pravica do starševskega dodatka pripada le državljanom (59. člen ZSDP), pravico do pomoči ob rojstvu ima vsak otrok, katerega mati ali oče imata stalno prebivališče v RS (64. člen ZSDP), pravico do otroškega dodatka ima eden od staršev, če ima otrok prijavljeno prebivališče v RS (67. člen ZSDP), pravico do dodatka za veliko družino ima eden od staršev, če imajo eden od staršev in otroci skupno stalno prebivališče v RS (77. člen ZSDP), pravico do dodatka za nego otroka ima eden od staršev, če ima otrok stalno prebivališče v RS, pravica do delnega plačila za izgubljeni dohodek pa pripada enemu od staršev, če imata otrok in eden od staršev stalno prebivališče v RS in slovensko državljanstvo (85. člen ZSDP).

V skladu z 29. členom Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih za državljane držav članic EU državljanstvo RS ni pogoj za pridobitev pravice do starševskega dodatka in pravice do delnega plačila za izgubljeni dohodek.

Pravica do prebivanja v neprofitnem stanovanju

Tujci so, kot smo že omenili, v primerjavi z državljani prikrajšani za pravico do nakupa nepremičnine na ozemlju Slovenije, poleg tega pa imajo lahko težave že pri najemu stanovanja, saj po 87. členu Stanovanjskega zakona niso upravičeni do najema neprofitnih (socialnih) stanovanj v lasti občine, države, javnega stanovanjskega sklada ali neprofitne stanovanjske organizacije. Skladno s 121. členom niso upravičeni niti do subvencioniranja take neprofitne najemnine. Omejeni so torej na najem po tržnih pogojih.

3. 5. Državljanstvo ali dovoljenje za stalno prebivanje?

V poglavju smo poskusili sistematično prikazati državljanske pravice, ki jih v Sloveniji uživajo izključno njeni državljani. Na ta način smo želeli izpostaviti tiste pravice, ki jih bomo v empiričnem delu naloge upoštevali kot potencialen motiv za pridobitev slovenskega državljanstva. Ko smo pregledovali civilne pravice, smo ugotovili, da so tujci v slabšem položaju predvsem na področjih zaposlovanja in nakupa nepremičnin. Obstajajo številna področja javnega delovanja, ki tujcem niso dostopna: od uradniških položajev, opravljanja sodne in odvetniške službe, pa vse do zaposlovanja v policiji, vojski in carini. Gre torej pretežno za zaposlitve, ki jih opravljajo pripadniki srednjega razreda. Pri zaposlovanju na drugih področjih so tujci, posebej tisti z dovoljenjem za stalno prebivanje, skorajda izenačeni z državljani.¹¹ Tujci so, ne glede na svoj status, v slabšem položaju na področju nakupa nepremičnin in pridobivanja posojil. Ugotovili smo, da so tako rekoč vse politične pravice, ki zadevajo organe oblasti na lokalni in državni ravni, omejene na slovenske državljane. Tujcem iz tretjih držav je namreč od volilnih pravic dostopna le aktivna pravica na lokalnih volitvah. Socialne pravice tujcev se od pravic državljanov razlikujejo predvsem tam, kjer neka pravica ne izhaja neposredno iz zaposlitve. To velja za upravičenje do zdravstvenega zavarovanja in prebivanja v neprofitnih stanovanjih, medtem ko so tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje izenačeni z državljani pri socialnovarstvenih prejemkih. Iz tega lahko sklepamo, da so državljani v boljšem položaju predvsem pri pravicah, ki so namenjene socialno najbolj ogroženim članom družbe.

¹¹ Pravice, ki jih uživajo ti tujci, se torej najbolj približajo pravicam državljanov. Da bi jih razlikovali od tujcev, ki imajo le malo pravic oz. so v sprejemni družbi le začasno, sta se v literaturi uveljavila izraza *denizen* (gl. poglavje 3. 4.) in *rezident* (tudi v dokumentih EU). O tej kategoriji prebivalcev, ki je po Benhabibovi (2010: 27) nastala zaradi drobljenja državljanskih pravic, ki so postale vse bolj neodvisne od državljanskega statusa, bomo v nadaljevanju še večkrat spregovorili.

4. KJE JE UMEŠČENO DRŽAVLJANSTVO?

Koncept državljanstva se je skozi različna zgodovinska obdobja spreminjal, oblikoval pa se je v močni povezanosti s konceptom (nacionalne) države in z zahodnoevropsko politično zgodovino. V dvajsetem stoletju je koncept državljanstva začel presegati meje nacionalnih držav in se oblikovati pod vplivom globalizacije. Za našo razpravo je pomembno predvsem, katere nove pravice in dolžnosti je prineslo članstvo v takšnih postnacionalnih skupnostih.

4. 1. Nacionalno državljanstvo – postnacionalno članstvo

Z razvojem nacionalnih držav, ki so se dokončno uveljavile v 19. in 20. stoletju, in sočasnim razvojem modernih narodov je koncept državljanstva zaznamovala etničnost. »Model nacionalnega državljanstva pojmuje nacionalnost prebivalcev kot glavni vir enakega obravnavanja članov državljanske skupnosti in kot temelj podeljevanja enakih pravic in dolžnosti, pri čemer je vir legitimnosti pravic lociran znotraj nacionalne države (Deželan 2009: 69)«. Politična skupnost je izenačena z nacionalno skupnostjo, odločilni kriterij za državljanstvo pa je nacionalna pripadnost. Takšen pogled na državljanstvo je v preteklosti oteževal integracijo imigrantov v sprejemno družbo, saj zaradi restriktivnih naturalizacijskih pogojev in podeljevanja državljanstva na podlagi »krvnih vezi« niso mogli pridobiti državljanstva sprejemne družbe, zaradi česar so ostali drugorazredni člani družbe (Kejžar 2009b: 177).

V času intenzivnih migracij je postalo razumevanje državljanstva manj izključujoče, saj ni več osnovano zgolj na nacionalnosti, ampak tudi na človekovih pravicah. Po drugi svetovni vojni so se začeli pravice in privilegiji, ki so vezani na državljanstvo, širiti čez meje nacionalnih držav, saj sta širitev in univerzalizacija človekovih pravic vplivali tudi na državljansko politiko. Nove oblike članstva v družbi so zamenjale jasno delitev na državljane in tujce, kar dokazujejo že številni pravni statusi (državljan, dvojni državljan, tujec s stalnim prebivališčem, tujec z začasnim prebivališčem, begunec itd.), ki prinašajo določen nabor pravic in dolžnosti (*ibid.*). Yasemin Nuhoğlu Soysal (1994) se ukvarja s spreminjanjem strukture in pomena državljanstva v sodobni družbi ter uvede novo obliko članstva v njej – postnacionalno članstvo, za katerega je značilno, da individualne pravice, zgodovinsko utemeljene na nacionalni pripadnosti, spreminja v pravice, ki poudarjajo univerzalno človečnost. O postnacionalnem modelu članstva lahko govorimo od 2. svetovne vojne dalje in čeprav imajo tudi v sodobnem svetu nacionalne države in njihova suverenost velik pomen, se

je kljub temu oblikovala nova oblika članstva v družbi, ki presega meje nacionalnih držav. Posameznikom so, ne glede na njihovo državljanstvo, z mednarodnimi pogodbami, konvencijami in zakoni o človekovih pravicah zagotovljene univerzalne človekove pravice, naloga države pa je, da zagotavlja in skrbi tako za pravice svojih državljanov kot tudi vseh posameznikov znotraj svojih meja. Tako se v kontekstu modernih zahodnoevropskih demokracij in delavskih migracij danes pojavljajo skupine ljudi, ki niso del državljanskega telesa, a jim pripada širok nabor pravic (Soysal 1994: 136–143).

4. 2. Evropsko državljanstvo

V nadaljevanju se bomo posvetili evropskemu državljanstvu, saj so slovenski državljani od priključitve Slovenije Evropski uniji hkrati tudi evropski državljani. Evropsko državljanstvo je v nekaterih pogledih preoblikovalo pomen nacionalnega državljanstva – za državljane Evropske unije so bile meje med državami članicami s pravico do prostega gibanja odstranjene, poleg tega pa evropski državljani uživajo ekonomske in nekatere politične pravice na nadnacionalni ravni (Bosniak 2008: 25). Kljub temu je EU-državljanstvo še vedno izpeljano iz nacionalnega državljanstva države članice, saj so, kot določata 9. člen Pogodbe o EU in 20. člen Pogodbe o delovanju EU, državljani Unije vse osebe z državljanstvom ene izmed držav članic.

Priseljenci iz tretjih držav, ki nimajo slovenskega državljanstva in živijo v Sloveniji, torej niso evropski državljani, kar pomeni, da ne morejo izkoriščati pravic, ki jih ta status prinaša, to pa bi lahko bil dodaten motiv za naturalizacijo. Kaj jim pomenijo te dodatne pravice in ali so vplivale na njihovo odločitev o pridobitvi slovenskega državljanstva, smo vprašali tudi naše intervjuvance.

Preučiti moramo tudi, kakšne pravice evropska zakonodaja zagotavlja državljanom tretjih držav, ki imajo v eni izmed držav članic stalno prebivališče, v drugih državah članicah Evropske unije. Tako bomo lahko primerjali statusa evropskega rezidenta in državljana.

4. 2. 1. Pravice državljanov EU

V poglavju o vsebini državljanstva smo pravice, ki jih imajo tujci s stalnim prebivališčem v Sloveniji, primerjali s pravicami državljanov. Ker evropsko državljanstvo vsem slovenskim državljanom prinaša dodatne pravice, moramo predstaviti tudi te. V Pogodbi o delovanju Evropske unije (PDEU) – pred uveljavitvijo Lizbonske pogodbe se je imenovala Pogodba o

ustanovitvi Evropske skupnosti (PES) – evropsko državljanstvo urejajo členi od 20 do 25 (v PES členi 17–22).

Pravice, ki jih uživajo državljani EU, bomo tako kot pravice slovenskih državljanov predstavili s pomočjo Marshallove delitve na tri sklope državljanskih pravic – civilne, politične in socialne.

Civilne pravice

Po 21. členu PDEU (prej 18. člen PES) ima vsak državljan Unije pravico do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic ob upoštevanju omejitev, določenih s Pogodbama.¹²

Državljan Unije se imajo po 24. členu PDEU pravico obrniti na evropskega varuha človekovih pravic, ki je skladno s 228. členom pooblaščen za sprejemanje pritožb državljanov Unije ali oseb s stalnim ali statutarnim sedežem v eni izmed članic glede nepravilnosti pri delovanju institucij EU. Kot vidimo, lahko varuhu človekovih pravic pišejo tudi osebe s stalnim prebivališčem v eni izmed članic, torej tudi v Sloveniji, vendar pa imajo, kot določa 24. člen PDEU, državljani pri tem pravico do uporabe materinščine, saj lahko pri naslavljanju institucij in posvetovalnih organov Unije uporabljajo enega izmed jezikov Unije, v katerem prejmejo tudi odgovor. Državljan EU imajo tudi pravico, da jim diplomatsko in konzularno zaščito na ozemlju tretjih držav, v katerih njihova matična država nima svojega predstavništva, zagotavlja katera koli druga država članica pod enakimi pogoji, kot jo zagotavlja svojim državljanom (23. člen PDEU).

Pri zagotavljanju civilnih pravic se Unija še vedno naslanja predvsem na nacionalne zakonodaje držav članic, v 6. členu PEU pa priznava pravice, svoboščine in načela iz Listine Evropske unije o temeljnih pravicah. Številne civilne pravice tako niso zagotovljene le državljanom EU, kar je posledica razvoja človekovih pravic po 2. svetovni vojni, pa tudi prvotnega »tržnega« značaja Unije (Deželan in drugi 2007: 90).

Politične pravice

Po 22. členu PDEU imajo državljani Unije pravico voliti in biti voljeni na občinskih volitvah v državi članici, kjer prebivajo, pod enakimi pogoji kot državljani te države, ne pripada pa jim pasivna volilna pravica na županskih volitvah. Drugi odstavek istega člena pasivno in aktivno

¹² Temeljni pogodbi EU sta Pogodba o Evropski uniji in Pogodba o delovanju Evropske unije, ki imata enako pravno veljavnost (1. člen PEU).

volilno pravico na volitvah v Evropski parlament podeljuje vsem državljanom EU, ki prebivajo v neki državi članici, nimajo pa njenega državljanstva. Zanje veljajo enaka pravila kot za državljane države članice, na ozemlju katere prebivajo. Opazimo lahko, da je polna politična participacija državljanom EU, ki živijo v drugi državi članici, zagotovljena na občinski in evropski ravni, izključeni pa so iz volitev na nacionalni ravni.

PDEU med pravice državljanov EU prišteva tudi pravico do naslavljanja peticije na Evropski parlament (24. člen) v skladu z 227. členom. Ta določa, da imajo vsi državljani in vse osebe s prebivališčem ali statutarnim sedežem v eni izmed držav članic pravico, da samostojno ali skupaj z drugimi državljani in osebami naslovijo na Evropski parlament peticijo glede vprašanj, ki sodijo na področje delovanja Unije in ki jih neposredno zadevajo. To pravico lahko torej razumemo kot državljansko pravico, kot določa 24. člen PDEU, ali pa kot temeljno človekovo pravico, saj je glede na 227. člen zagotovljena vsem prebivalcem Unije.

Tudi pri naslednji pravici se zastavlja vprašanje, ali gre res za politično pravico državljanov EU, saj je poleg državljanom zagotovljena vsem, ki živijo v eni izmed držav članic. To je pravica do dostopa do dokumentov institucij, organov, uradov in agencij Unije (15. člen PDEU). Po Weilerju bi to dvojnost lahko pojasnili s tem, da so človekove pravice poleg znaka človečnosti tudi pomemben del državljanskih pravic, saj zagotavljajo polno članstvo v družbi, zato so izrecno omenjene tudi v določbah o pravicah državljanov Unije (Deželan in drugi 2007: 90).

Socialne pravice

Martin Shaw področje socialnega državljanstva EU zamejuje s tremi tipi ekonomskega državljanstva – tržnim in industrijskim državljanstvom ter državljanstvom blaginje – in dimenzijo kulturnega državljanstva (Deželan in drugi 2007: 94). V Marshallovi (1992) terminologiji ekonomskemu državljanstvu ustrezajo (1) sfera materialnega uživanja, kamor spadajo vključenost v množično kapitalistično proizvodnjo in potrošnjo, (2) industrijsko državljanstvo ter (3) dostop do storitev države blaginje oz. socialne države, kulturno državljanstvo pa ustreza mehanizmom ideološke vključenosti (nacionalizma in patriotizma).

Pri tržnem državljanstvu (vključenosti v množično kapitalistično proizvodnjo in potrošnjo), ki ga državljan EU uživa v članici, kjer ni državljan, je treba izhajati iz pravice do prostega pretoka ljudi, ki je povezana z oblikovanjem enotnega notranjega trga. Državljan EU so upravičeni do številnih ekonomskih, predvsem »tržnih« pravic, ki pa se niso razvile kot del

koncepta državljanstva EU, zato tudi niso omenjene v PDEU kot državljske pravice. Gre za pravice potrošnikov, delavcev, delodajalcev, trgovcev (Deželan in drugi 2007: 94). Ko gre za industrijsko državljanstvo, evropsko državljanstvo ne prinaša dodatnih pravic.

Socialne pravice v ožjem pomenu, torej tiste, ki jih zagotavlja socialna država, imajo v okviru EU drugačen status od političnih in civilnih pravic. Kot je zapisal Rastko Močnik (2006: 113), za »politične in državljske pravice velja, da so brezpogojne«, medtem ko »so socialne pravice pogojne in vezane na nacionalno zakonodajo«. Kar je Močnik ugotavljal za neuspeho Pogodbo o ustavi za Evropo, je razvidno tudi iz pglavitnih veljavnih dokumentov Unije, ki civilne in politične pravice zagotavljajo neposredno, medtem ko so socialne pravice odvisne od statusa, ki ga ima državljan EU v drugi državi članici. Očiten primer takega razlikovanja je 3. člen PEU. Ta v drugem odstavku pravi, da EU svojim državljanom nudi civilne pravice (neomejeno gibanje in prebivanje), v tretjem odstavku pa se ne sklicuje več na državljske in govori le še o prizadevanjih za razvoj konkurenčnega gospodarstva, ki naj bi pripeljalo tudi do polne zaposlenosti in socialnega razvoja (s čimer so verjetno mislili socialne pravice). Podobno ureditev najdemo tudi v PDEU, ki pod poglavjem Nediskriminacija in državljanstvo Unije (18.–25. člen) natančno našteva civilne in politične pravice evropskih državljanov, določb o socialnih pravicah pa ne vsebuje (Hailbronner 2006: 96).

Socialne pravice v ožjem pomenu so torej odvisne od statusa, ki ga ima evropski državljan na ozemlju druge države članice.¹³ Svojo pravico do prebivanja v tej državi lahko uveljavlja s prijavo prebivališča. Za to prijavo veljajo podobni, čeprav nekoliko manj strogi pogoji, kot veljajo za državljske tretjih držav, ki želijo pridobiti dovoljenje za začasno prebivanje: zahtevata se utemeljen razlog (zaposlitev, študij, upokojeitev) in sklenjeno zdravstveno zavarovanje, ne pa tudi zadostna sredstva za prebivanje. Prijava prebivališča, ki jo je mogoče podaljševati, evropskemu državljanu zadostuje za zakonito prebivanje v državi članici in s tem za uveljavljanje pravice do zaposlovanja in pravic iz dela, o katerih smo govorili zgoraj. Toda zakonodaja, ki ureja dostop do socialnih pravic, kot njihovega nosilca praviloma opredeljuje osebo s stalnim prebivališčem v RS. Za stalnega prebivalca pa se štejejo izključno osebe, ki so v Sloveniji prijavile stalno prebivališče na podlagi slovenskega državljskega ali dovoljenja za stalno prebivanje. Da bi evropski državljan užival (ožje) socialne pravice v

¹³ V nadaljevanju opisujemo ureditev, ki za državljske drugih članic EU velja v RS. Slovenska zakonodaja (predvsem XII.A poglavje Zakona o tujcih) je usklajena z navedenimi direktivami EU, poleg tega je ta kategorija prebivalcev podobno obravnavana tudi v drugih članicah EU (Hailbronner 2006: 96).

drugi državi članici, mora torej v njej pridobiti vsaj dovoljenje za stalno prebivanje, ki ga praviloma pridobi pod enakimi pogoji kot preostali tujci.

Shaw med socialne pravice prišteva tudi t. i. kulturno državljanstvo.¹⁴ Marshall (1992) je pokazal, da je pred vključitvijo v sfero materialnega uživanja prišlo do ideološke vključitve nižjih razredov v »skupno civilizacijo«. V EU je položaj nekoliko bolj zapleten. Zgodovinsko gledano je bila na prvem mestu vključenost v tiste vidike sfere materialnega uživanja, ki so povezani z oblikovanjem evropskega notranjega trga (prost pretok kapitala in delavcev). Sledila je politična vključenost (volitve v Evropski parlament). Do vključenosti v univerzalne storitve socialne države še ni prišlo, ker EU ni razvila tovrstni skupnih institucij. Prihaja pa do poskusov vključevanja na ideološki ravni. Te procese Shaw opisuje z izrazom kulturno državljanstvo, kamor uvršča politiko izobraževanja in jezikovnega učenja. To področje je pomembno za oblikovanje skupne evropske identitete, ki jo Komisija spodbuja z novimi skupnimi simboli in iniciativami (evropski potni list, evropska zastava, evropska himna itd.) (Deželan in drugi 2007: 94–96).

4. 2. 2. Pravice državljanov tretjih držav s stalnim prebivališčem v eni od članic EU

V nadaljevanju bomo predstavili pravice, ki jih zakonodaja EU zagotavlja državljanom tretjih držav, ki imajo v eni izmed držav članic status rezidenta za daljši čas. To področje ureja Direktiva 2003/109/ES, ki je jo Svet Evropske unije sprejel novembra 2003, določa pa tako pogoje dodelitve in odvzema statusa rezidenta za daljši čas ter z njim povezanih pravic kot tudi pogoje prebivanja rezidentov za daljši čas, ki ne živijo v državi članici, ki jim je ta status podelila.¹⁵

Za namene naše naloge je najpomembnejše vprašanje, kakšne pravice priseljenci iz tretjih držav, ki imajo v Sloveniji dovoljenje za stalno prebivanje,¹⁶ uživajo v drugih državah članicah. Direktiva v tretjem poglavju predpisuje (1) pogoje, ki jih mora tujec iz tretje države izpolniti za prebivanje v drugi državi članici, in (2) pravice, ki jih lahko v njej uveljavlja.

¹⁴ Shaw pojem kulturnega državljanstva uporablja drugače, kot se uporablja v razpravah, ki so se v ZDA začele že v 80. letih 20. stoletja. V teh razpravah ni šlo za kulturno dimenzijo državljanstva, ki bi obstajala ob preostalih treh, ampak za izključenost na vseh področjih, ki je posledica dejstva, da formalno članstvo privilegira norme in vrednote dominantne kulturne skupine v družbi, o čemer smo na kratko spregovorili v poglavju 3. 3.

¹⁵ Status rezidenta za daljši čas se priznava osebam, ki imajo v eni od držav članic izdano dovoljenje za stalno prebivanje (oz. za dolgotrajno prebivanje v tistih državah, ki neomejenega dovoljenja ne poznajo). Direktiva določa nekatera skupna merila za podeljevanje takega statusa. Če se v kateri izmed članic dovoljenje za stalno prebivanje izdaja pod milejšimi pogoji, imetniki v drugih članicah nimajo pravic, ki jih opisujemo (13. člen).

¹⁶ To so torej rezidenti za daljši čas, ki so ta status pridobili v Republiki Sloveniji.

(1) Osebe, ki imajo v eni do članic status rezidenta za daljši čas, lahko v drugi članici pridobijo »obnovljivo dovoljenje za prebivanje«, torej dovoljenje za začasno prebivanje (19. člen). Za to morajo izpolniti pogoje, ki so podobni tistim, ki jih mora izpolniti vsak drug tujec. Imeti morajo upravičen razlog za prebivanje, na primer zaposlitev ali študij (14. člen). Poleg tega morajo dokazati, da imajo zadostna materialna sredstva za preživljanje sebe in družinskih članov ter da so ustrezno zdravstveno zavarovani. Države članice imajo tudi pravico, da od njih zahtevajo obiskovanje jezikovnih tečajev in izpolnjevanje integracijski zahtev (15. člen). Dovoljenja za prebivanje državi ni treba izdati, če ugotovi, da prosilec ogroža javni red ali varnosti (17. člen) oziroma zdravje (18. člen).

(2) Pravica do prebivanja, ki jo pridobi rezident za daljši čas v drugi državi članici, seveda ni absolutna in se lahko odvzame pod podobnimi pogoji, kot veljajo za druge imetnike dovoljenj za začasno prebivanje (22. člen). Ko rezident za daljši čas pridobi obnovljivo dovoljenje za prebivanje v drugi državi članici, naj bi mu bil omogočen dostop do številnih socialnih in civilnih pravic, ki jih imajo sicer v tej državi samo državljani in osebe z dovoljenjem za stalno prebivanje. Z drugimi besedami: čeprav ima taka oseba samo dovoljenje za začasno prebivanje, v pravicah ni izenačena z drugimi imetniki takega dovoljenja, ampak z osebami, ki imajo dovoljenje za stalno prebivanje (21. člen). Te pravice, torej pravice, ki naj bi jih država članica zagotavljala vsem, tako »lastnim« kot drugim »evropskim« rezidentom za daljši čas, zajemajo predvsem (11. člen): pravico do zaposlitve in samozaposlitve razen na področjih, kjer je zaposlovanje zakonsko omejeno na državljane; pravico do socialnega zavarovanja, varstva in pomoči; pravico do izobraževanja in štipendiranja; pravico do svobodnega združevanja in članstva v sindikalnih in podobnih organizacijah (»industrijsko državljanstvo«). Poleg naštetih pravic imajo evropski rezidenti za daljši čas tudi pravico do združitve z družinskimi člani (16. člen).¹⁷ Načeloma naj bi imeli vsi evropski rezidenti za daljši čas na teh področjih enake pravice kot državljani dane države članice. Toda direktiva dopušča tudi številne oblike razlikovanja med državljani in osebami z dovoljenjem za stalno prebivanje, pa tudi med osebami, ki imajo v dani državi članici dovoljenje za stalno prebivanje, in evropskimi rezidenti za daljši čas, ki imajo v njej samo obnovljivo (začasno) dovoljenje za prebivanje.

¹⁷ Za uveljavljanje te pravice se uporablja Direktiva Sveta 2003/86/ES. Če rezident za daljši čas uveljavlja svojo pravico do prebivanja v drugi državi članici in če je bila družina že osnovana v prvi državi članici, imajo člani njegove/njene družine, ki izpolnjujejo pogoje iz zgoraj omenjene direktive, pravico, da spremljajo rezidenta za daljši čas ali se mu pridružijo. Člani družine, ki v tej direktivi niso navedeni, lahko pravico pridobijo naknadno.

Če bi hoteli natančno ugotoviti, katere pravice imajo tujci, ki so v Sloveniji pridobili status rezidenta za daljši čas, v drugih članicah, bi morali preveriti področno zakonodajo vsake od članic posebej. Ker to ni mogoče, se bomo zadovoljili z domnevo, da te pravice na splošno niso drugačne, kot jih imajo rezidenti za daljši čas v Sloveniji. Tem je zagotavljana samo pravica do pridobitve dovoljenja za začasno prebivanje pod opisanimi pogoji (37. člen ZTuj-1), pri pridobivanju delovnih dovoljenj nimajo nikakršnih ugodnosti, vse socialne pravice pa ostajajo vezane na stalno prebivališče. Do tega lahko pridejo s pridobitvijo dovoljenja za stalno prebivanje, pri čemer pa morajo izpolnjevati enake pogoje kot drugi tujci (41. člen ZTuj-1).

4. 3. Evropsko državljanstvo kot postnacionalno članstvo

Na podlagi analize pravic, ki izhajajo iz evropskega državljanstva, smo ugotovili, da te niso vedno namenjene izključno evropskim državljanom, temveč so zagotovljene tudi drugim kategorijam oseb, ki prebivajo na ozemlju Unije. PDEU tako pravico obrniti se na evropskega varuha človekovih pravic, pravico do naslavljanja peticije na Evropski parlament ter pravico do dostopa do dokumentov institucij, organov, uradov in agencij Unije poleg državljanom Evropske unije zagotavlja tudi vsem pravnim ali fizičnim osebam s prebivališčem ali statutarnim sedežem v eni od držav članic.

Z Lizbonsko pogodbo je postala pravno zavezujoča Listina EU o temeljnih pravicah, saj se PEU nanjo sklicuje v 6. členu.¹⁸ Listina v poglavju Pravice državljanov poleg že omenjenih državljanskih pravic navaja tudi pravico do dobrega upravljanja, ki pa je zagotovljena vsem prebivalcem. Vsakdo ima namreč pravico, da institucije Unije njegove zadeve obravnavajo nepristransko, pravično in v razumskem roku. Listina dopušča, da se pravica do svobodnega gibanja in prebivanja prizna državljanom tretjih držav, ki zakonito prebivajo na ozemlju Unije. Evropsko državljanstvo je torej potrebno le za pravico sodelovanja na volitvah v Evropski parlament in občinskih volitvah¹⁹ ter za pravico do diplomatske in konzularne zaščite. Skoraj vse pravice, navedene pod drugimi naslovi listine (dostojanstvo, svoboščine, enakost, solidarnost, sodno varstvo), se nanašajo na vse posameznike ali pa kategorije delavcev, tako da lahko ugotovimo visoko stopnjo zavesti o človekovih pravic.

¹⁸ Unija priznava pravice, svoboščine in načela iz Listine EU o temeljnih pravicah z dne 7. decembra 2000, prilagojene 12. decembra 2007 v Strasbourgu, ki ima enako pravno veljavnost kot Pogodbi (6. člen PEU).

¹⁹ Nekatere države članice EU pravico voliti in biti voljen na občinskih volitvah priznavajo tudi državljanom tretjih držav. Volijo lahko v občini, kjer imajo stalno prebivališče. Kot smo videli, aktivno volilno pravico državljanom tretjih držav priznava tudi Slovenija.

Lahko bi torej rekli, da se koncept evropskega državljanstva pomika proti modelu postnacionalnega članstva, ki ga zagovarja Soysal (1994), saj imetniki pravic niso le državljani, ampak tudi druge skupine ljudi. Državljanstvo določene države članice ni več pogoj za sodelovanje v politični skupnosti, saj je to omogočeno tudi tujcem, predvsem državljanom EU, ki prihajajo iz drugih članic. Pravice, ki izhajajo iz evropskega državljanstva, so zagotovljene s temeljnima pogodbama, z mednarodnimi konvencijami, deklaracijami, s sporazumi itd., ne pa z nacionalno pripadnostjo njihovih nosilcev. Uresničevanje pravic je tako pri evropskem državljanstvu kot postnacionalnem članstvu prepuščeno nacionalnim državam (državam članicam), ki na svojem ozemlju skrbijo za zagotavljanje pravic tako državljanom kot tujcem. Najpomembnejša skupna točka pa je spoznanje o pomembnosti človekovih pravic, iz katerega izhajata spoštovanje načel nediskriminacije ter podeljevanje civilnih, političnih in socialnih pravic različnim kategorijam oseb (Deželan in drugi 2007: 99–100).

4. 4. Pravice evropskih državljanov in pravice evropskih rezidentov za daljši čas

V poglavju o evropskem državljanstvu smo pregledali pravice, ki jih ima slovenski državljan zato, ker je od leta 2005 obenem tudi evropski državljan. Zanimale so nas tako pravice, ki jih ima na ozemlju matične države, kot pravice, ki jih lahko uveljavlja v drugih državah članicah. Ugotovili smo, da gre pretežno za politične pravice, v prvi vrsti aktivno in pasivno pravico na volitvah v Evropski parlament, in za civilne pravice, predvsem pravico do neomejevanega prebivanja in zaposlovanja ter uveljavljanja pravic iz dela pod pogoji, ki veljajo za matične državljane. Te pravice bi lahko bile dodaten motiv za naturalizacijo. Preverili smo tudi, kakšne pravice imajo v drugih državah članicah tujci, ki v Sloveniji pridobijo dovoljenje za stalno prebivanje in s tem samodejno tudi status rezidenta za daljši čas. Ugotovili smo, da so te pravice za zdaj omejene na pravico do prebivanja na ozemlju drugih držav članic, ki se uveljavlja na podoben način kot za državljane tretjih držav. Za zdaj torej položaja evropskega *denizena* v nasprotju z evropskim državljanom še ne moremo šteti za resen dejavnik pri odločanju o naturalizaciji v Sloveniji.

5. KDO JE (LAHKO) DRŽAVLJAN?

5. 1. Naturalizacija kot odprti monopol

Poglavje, namenjeno vprašanju, kdo so državljani, bomo začeli z nadaljnjo razlago pojmov, ki jih je v svojem klasičnem delu uporabil Marshall (1992). Kot smo pojasnili že v uvodu, se Marshall, podobno kot večina ameriških in britanskih sociologov, ni ukvarjal z naturalizacijo, ki je za temo naše naloge bistvenega pomena. Zanimala ga je namreč predvsem vsebina državljanstva, ki jo je preučeval v nacionalnem okviru. Njegova razprava je za nas pomembna posredno, saj se v njej ukvarja s širitvijo državljanskih pravic na družbene skupine, ki so bile prej iz državljanstva izključene.

Marshall je obravnaval dve vrsti širjenja političnih pravic in dva načina vključevanja v polnopravno državljanstvo. Primer prvega načina je reforma volilne pravice iz leta 1832, s katero so volilno pravico poleg zemljiških lastnikov (plemstva) dobili tudi podjetniki, ki so dosegli dovolj visok letni dohodek. Učinek reforme je bil nastanek *odprtega monopola*: ureditev ni vnaprej izključevala nikogar,²⁰ toda dejansko so volilno pravico pridobili le redki. V tem primeru zato ni mogoče govoriti o univerzalni državljanski pravici, ampak o privilegiju določenega ekonomskega razreda. S prehodom od pripisanega (stan) k pridobljenemu (dohodek) statusu je prišlo do odprtja prej zaprtega monopola (monopola zaprte skupine).

V desetletjih, ki so sledila, se je dohodkovna meja stalno nižala, dokler se ni v nekem trenutku logika širjenja volilne pravice povsem spremenila. Leta 1918 so namreč opustili pogoj zadostnih ekonomskih sredstev (cenzus) in volilna pravica je postopoma postala univerzalna.²¹ To je drugi način širitve političnih pravic, o katerem lahko govorimo tam, kjer pride do *odprave monopola*. Volilna pravica je postala univerzalna pravica, ki ni bila več odvisna od osebnih okoliščin, tj. od pripisanega ali pridobljenega družbenega statusa.

Marshall, za njim pa tudi drugi avtorji liberalne tradicije, na primer Dahrendorf (1990: 34), so menili, da le drugi tip oz. nemonopoliziranost državljanskih pravic zares ustreza naravi državljanstva, za katerega sta bistveni načeli enakosti in brezpogojnosti. Pa vendar lahko hitro ugotovimo, da sta na področju pridobivanja državljanstva še vedno uveljavljena oba tipa. Podeljevanje državljanstva ob rojstvu, torej vsem, ki vnaprej veljajo za člane državljanske

²⁰ To ne drži popolnoma: ureditev je vnaprej izključevala mladoletne osebe in ženske.

²¹ V prvem koraku so volilno pravico pridobili moški, starejši od 21 let, in ženske nad 30 let, nato pa vsi državljani, stari 18 let ali več. Volilna pravica nikjer ne zajame vseh državljanov, toda omejitve (starostne, zdravstvene ipd.) veljajo za legitimne, ker ne nasprotujejo načelu enakosti, ki je ga vsebuje pojem državljanstva.

skupnosti, je brezpogojno in se ne ozira na osebne okoliščine posameznika. Pridobivanje državljanstva po rojstvu oz. z naturalizacijo pa je mogoče primerjati le z odprtim monopolom. Načeloma je naturalizacija mogoča za vse, a državljanstvo bodo pridobili le tisti, ki bodo izpolnili zahtevane pogoje, med drugim tudi take, ki zadevajo premoženje. Pridobitev državljanstva je v teh primerih odvisna od odločitev državnih organov, ki presojuje pridobljeni družbeni status priseljenca oz. migrantsko biografijo, ki se ji bomo posvetili v empiričnem delu naloge.

5. 2. Obnavljanje in preoblikovanje državlanskega telesa

Večino državlanskega telesa tako Slovenije kot tudi drugih držav po svetu predstavljajo tisti, ki so državljanstvo pridobili z rojstvom, naturalizacija pa zadeva tiste osebe, ki želijo spremeniti državljanstvo v svoji odrasli dobi. Nosilce državljanstva lahko torej razdelimo v dve skupini: na tiste, ki so državljanstvo pridobili ob rojstvu, in tiste, ki so postali državljani z naturalizacijo. Brubaker (1994: 81) govori o (1) obnavljanju državlanskega telesa s pripisovanjem državlanskega statusa ob rojstvu in (2) preoblikovanju državlanskega telesa s pridobivanjem državljanstva z naturalizacijo. Njegova poglobljena teza je, da sta obe področji povezani, tj. da se razlike v naturalizacijski politiki držav ujemajo z razlikami v pravilih pripisovanja državljanstva.

5. 2. 1. Pripisovanje državljanstva ob rojstvu

Obnavljanje državlanskega telesa vključuje mehanizme pripisovanja statusa državljanu novim članom občestva ob rojstvu. Tako je, kot ugotavlja Brubaker, državljanstvo, ki je ena od glavnih značilnosti sodobnih družb, obenem eden redkih pripisanih statusov, ki mu je priznana legitimna vloga v družbenem življenju. Razlogi za pripisovanje državlanskega statusa ob rojstvu so upravne in politične narave. Po eni strani so rojstva natančno popisana, zato je to trenutek, ko ni mogoče spregledati nikogar, po drugi strani pa se domneva, da bodo novi člani skupnosti razvili tesne vezi z državo svojega rojstva in ji postali lojalni. Pravila pripisovanja se med državami razlikujejo, a kot kriterij članstva se povsod uporabljata državljanstvo staršev in rojstvo na ozemlju države ali pa oboje (Brubaker 1994: 32). Za omenjena kriterija sta se uveljavila izraza *ius sanguinis* (načelo krvne zveze) in *ius soli* (načelo teritorialnosti), ločevanje med njima pa največkrat niti ni potrebno, saj se večina ljudi rodi staršem, ki živijo na ozemlju države, katere državljanstvo imajo. To pomeni, da državljanstvo pridobijo (oz. jim je to pripisano) na podlagi obeh načel (Kejzar 2009b: 183–

184). Razlike v ureditvah pripisovanja državljanstva se pokažejo šele, ko gre za državljanstvo otrok, ki so se državljanom rodili v tujini oz. so se na ozemlju države rodili nedržavljanom (Brubaker 1994: 33).

5. 2. 2. Pridobivanje državljanstva z naturalizacijo

Mehanizem obnavljanja državljanstva zadeva večino svetovnega prebivalstva, vendar je v naši nalogi v ospredju vprašanje preoblikovanja državljanstva občestva, ki pa večinoma zadeva njegovo obrobje – osebe, ki želijo spremeniti državljanstvo z naturalizacijo. Ti prosilci se lahko običajno sklicujejo le na *ius domicili*, tj. na dejstvo, da »dejansko prebivajo na nekem ozemlju« (Hammar 1990: 76). Za našo ciljno skupino (prva generacija imigrantov) je naturalizacija edini način pridobitve slovenskega državljanstva, ker Slovenija ne priznava načela teritorialnosti, pa morajo na enak način za državljanstvo zaprositi tudi otroci imigrantov in njihovi potomci, torej tudi druga in tretja generacija priseljencev (Kejžar 2009b: 188).

Pogoje, ki jih morajo za pridobitev državljanstva izpolnjevati prosilci v Sloveniji, bomo podrobno predstavili v nadaljevanju, potem ko bomo pojasnili zgoraj omenjeno Brubakerjevo tezo ter njegov teoretični model francoske in nemške državljske politike.

5. 3. Francoski in nemški model državljanstva

Že v uvodnem delu naše razprave smo ugotovili, da je koncept državljanstva tesno povezan s konceptom nacionalne države, ki je v klasičnih teorijah državljanstva okvir uresničevanja koncepta državljanstva (Hafner-Fink 2004: 424). Pri vprašanju oblikovanja nacije je najbolj znana delitev na francoski (zahodni) in nemški (vzhodni) tip nacije, ki ju je Brubaker povezal z razlikami v državljskih politikah.

5. 3. 1. Zahodni in vzhodni model oblikovanja nacije

Eric Hobsbawm (2007: 27–29) govori o dveh tipih oblikovanja nacij: revolucionarno-demokratskih nacijah (Francija, VB, ZDA) in nacionalističnih nacijah, ki so nastale na podlagi nacionalističnega programa (Nemčija, Italija). Po revolucionarno-demokratskem konceptu nacije so državljani glede na državo ljudstvo, glede na človeštvo pa nacija. Francoski intelektualci so se upirali temu, da bi jezik postal kriterij za nacionalnost, ki jo je določalo izključno francosko državljanstvo. Iz ljudsko-revolucionarnega zornega kota torej za

pripadanje naciji niso bistveni etnična pripadnost, jezik in drugi »objektivni« kriteriji. Izvirna, revolucionarno-ljudska ideja patriotizma je temeljila na državi in ni bila nacionalistična (nanašala se je na ljudstvo oz. državo, ki je v imenu ljudstva izvajala oblast). O tem tipu patriotizma je, kot smo videli, v britanskem kontekstu pisal Marshall. Ob koncu 19. stoletja pa se je, kot dalje ugotavlja Hobsbawm, pojavil tip nacionalizma, ki ni prav nič podoben državnemu patriotizmu. Gre za nacionalizem, ki ni temeljil na lojalnosti državi, temveč ideološkem konstrukt. Koncept nacije je nacionalističen. Etnična pripadnost in jezik postaneta osrednja kriterija za status nacije, pride do premika na politično desnico. V takih primerih nacionalni jezik ni imel zgolj administrativne funkcije oz. ni bil samo sredstvo za poenotenje sporazumevanja po vsej državi (kakor francoščina v Franciji po odloku leta 1539). Nacionalni jezik je bil edini atribut, zaradi katerega so bili ljudje Nemci oz. Italijani, in osrednji argument v prid ustanovitve zedinjene nacionalne države.

Brubaker (1994) je v svoji študiji razlike med francosko in nemško državljansko politiko pojasnil prav z vplivom različnih nacionalnih tradicij. Načelo teritorialnosti (*ius soli*), značilno za Francijo, naj bi izhajalo iz tega, da je država nastala pred nacijo in da je bila zavest o nacionalni pripadnosti odvisna od pripadnosti državi, medtem ko je striktno načelo krvne zveze (*ius sanguinis*) v Nemčiji ustrezalo razumevanju naroda kot »kulturne in jezikovne skupnosti«, povezane s skupnimi predniki, ne pa z državo. Brubaker je s sklicevanjem na tip nacije obenem pojasnil tudi, zakaj ureditvi na področju pripisovanja državljanstva – njeni restriktivnosti ali odprtosti – ustreza tudi naturalizacijska politika. Gre za isti vzrok, ki ima posledice na dveh različnih, a povezanih področjih.

5. 3. 2. Vpliv percepcij državljanstva na stopnjo naturalizacije

Ko je Brubaker pisal svojo razpravo, je bil poglavitni način pripisovanja državljanstva ob rojstvu v obeh državah *ius sanguinis*, le da ga je v Franciji dopolnjeval *ius soli*, v Nemčiji pa ne. Francoski zakon o državljanstvu je namreč vseboval 23. in 44. člen, ki sta določala način in pogoje samodejne pridobitve državljanstva za osebe, rojene na ozemlju Francije. Po 23. členu so državljanstvo samodejno in brezpogojno pridobili tujci, ki so se rodili staršem, od katerih je bil vsaj eden prav tako rojen v Franciji. Samodejno so z 18. letom po 44. členu državljanstvo pridobili tudi pripadniki druge generacije, ki so zadnjih pet let živeli v Franciji in niso bili obsojeni na nekatera kazniva dejanja (Brubaker 1994: 81).

Na področju naturalizacije je bila slika podobna. Francoska ureditev je bila manj restriktivna od nemške. Če je nemška zahtevala deset let prebivanja in odrek obstoječemu državljanstvu, je v Franciji zadostovalo pet let prebivanja, pri čemer se prosilcu ni bilo treba odreči obstoječemu državljanstvu. Francoska ureditev je ponujala tudi več načinov olajšane naturalizacije, posebej za družinske člane državljanov. Povprečno letno število naturalizacij je po Brubakerjevem (1994: 83) izračunu v obravnavanem obdobju (1981–1988/89) v Franciji znašalo 24.100, v Nemčiji pa samo 4.500 oseb. Na podlagi teh in drugih podatkov je Brubaker izračunal t. i. »stopnjo naturalizacije« (naturalisation rate), ki jo dobimo, če delimo število naturalizacij s celotnim številom priseljencev, rezultat pa izrazimo v odstotkih. Skupaj je bilo tedaj v Franciji 2.830.000 pripadnikov najbolj zastopanih migrantskih skupin, v Nemčiji 2.950.000, stopnji naturalizacije pa sta znašali 0,85 % oz. 0,15 % ali (če so upoštevani le priseljenci, ki so v Franciji prebivali več kot 7 let oz. več kot 10 let v Nemčiji) 0,98 % oz. 0,23 % (Brubaker 1994: 79–80). Razmerje je bilo torej okoli 5 : 1 v prid Francije, če bi prišteli še tujce, ki so pridobili državljanstvo po načelu *ius soli*, pa bi se povečalo kar na 10 : 1. Višjo naturalizacijsko stopnjo so imele le še tradicionalno imigrantske države, kot sta Kanada in ZDA, podobno nizko kot Nemčija pa le še Švica (Brubaker 1994: 33).

Brubaker je torej kvantitativno dokazal, da »priseljenc, ki bi bil državljan v Franciji, pogosto ne bo državljan v Nemčiji« (Brubaker 1994: 75). Za tem je moral dokazati še svojo hipotezo o povezavi med nacionalno tradicijo in državljansko politiko. V prvem koraku je kot vzrok izključil demografske in socialne značilnosti priseljenjskih populaciji v primerjanih državah, saj sta si bili v vseh pogledih zelo podobni. Nastali sta zaradi velikih potreb po tuji delovni sili, v obeh državah so se zaostriili pogoji priseljevanja po gospodarskem zastoju leta 1973, s tem pa se je povečal delež priseljevanja zaradi združevanja družin. V obeh državah so zagovorniki in nasprotniki priseljevanja uporabljali podobne argumente. Pojasnitev je bilo torej treba opreti na druge dejavnike. Brubaker je izpostavil dva: (1) zakonsko ureditev in (2) percepcije državljanstva. Jasno je, da je restriktivnejša zakonodaja v Nemčiji v določeni meri vplivala tako na število prosilcev kot na število pridobljenih državljanstev, toda ohranjanje razlik pri dolgotrajnih prebivalcih kaže, da so bile pomemben dejavnik tudi vrednote, in sicer tako sprejemne družbe kot priseljencev. Uradno stališče nemške države je bilo, da »Zvezna republika /Nemčija/ ni imigracijska država« in si zato »ne prizadeva povečati števila državljanov z naturalizacijo« (Brubaker 1994: 77). To stališče je bilo po Brubakerju del širšega sistema vrednot, ki ga je treba, kot smo že zapisali, povezati s t. i. nemškim (vzhodnim) modelom naroda. Pridobitev državljanstva je bila v očeh pripadnikov sprejemne

družbe tesno povezana s pridobitvijo nemške »narodnosti«, zato se je uveljavilo stališče, da bi bilo spodbujanje naturalizacije pravzaprav orodje germanizacije. Po drugi strani tudi priseljenci državljanstva niso dojemali zgolj kot formalne vezi z državo, ampak tudi kot pripadnost (etnokulturni) naciji, kar so pokazali odgovori na anketna vprašanja o namerah glede naturalizacije (Hammar 1990: 88). To povezavo med etnično identiteto in državljansko ureditvijo dopolnjujejo številne olajšave, ki so ne le po koncu 2. svetovne vojne, ampak še dolgo po padcu železne zavesa omogočale zelo enostavno naturalizacijo oseb nemške narodnosti iz Vzhodne Evrope in SND (*Aussiedler*), ter spodbude nemške države takšni »vrnitvi v domovino« (Thranhardt 1999: 36–40).

V Franciji naj bil etnični vidik nasprotno v ozadju. Država naj bi bila v očeh Francozov predvsem teritorialna skupnost, državljanstvo pa formalno-pravna vez med posameznikom in državo, ne pa stvar etnične pripadnosti. Tako so jo pretežno videli tudi priseljenci, čeprav je po drugi strani Francija bistveno manj naklonjena podeljevanju kolektivnih političnih pravic kulturnim, etničnim in regionalnim manjšinam.

Brubaker je menil, da prikazano zadostuje za sklep, da je nacionalna tradicija glavni dejavnik naturalizacijske politike, saj vpliva tako na predpise kot na stališča pripadnikov sprejemne družbe, prek teh pa celo na presoje priseljencev. Zato je lahko trdil, da zakonodaja in politična kultura v Franciji priseljencem narekujeta in hkrati od njih pričakujeta pridobitev državljanstva, nemška politična kultura in zakonodaja pa naturalizacije ne narekujeta in jo hkrati otežujeta. Če uporabimo že predstavljene Marshalllove pojme, lahko sklenemo, da se položaj priseljencev v Nemčiji in Franciji ni razlikoval toliko v sferi materialnega uživanja, kjer je bil socialno-ekonomski položaj priseljencev podoben, kolikor v sferi ideološke integracije.

5. 3. 3. Kritika Brubakerjeve teorije

Brubakerjevo tezo, da državljanska zakonodaja odraža prevladujoče pojmovanje naroda v neki državi, je kritiziral Patrick Weil (2001). Postavil je lastno teorijo, po kateri je državljanska zakonodaja rezultat dveh dejavnikov – objektivnega neujemanja državnega ozemlja in državljanske populacije ter interpretacije tega objektivnega položaja v neki državi. Ločil je štiri oblike takega neujemanja, od katerih v Evropi najdemo tri: (1) imigracijska država (Francija in druge države Zahodne Evrope), kjer velik del prebivalstva tvorijo stalno naseljeni priseljenci, vendar v državi prevladuje prepričanje, da obstaja neko jedro

prebivalcev, ki niso potomci priseljencev, temveč so na danem ozemlju »že od nekdaj«; (2) država emigrantov (Izrael, Nemčija pred združitvijo, Rusija), kjer del prebivalstva prebiva v drugih državah, a ohranja povezavo z matično državo; (3) emigracijska država (večina predvojne Evrope), iz katere je del prebivalstva emigriral iz ekonomskih razlogov.

Objektivna situacija je odločilen dejavnik, saj sili državo k ustrezni interpretaciji stanja in k prilagajanju državljske zakonodaje, kadar ta ne ustreza danemu stanju. Po Weilu so razlike med Francijo in Nemčijo nastale zato, ker je Francija že v 19. stoletju postala imigracijska država in je skladno s tem sprejela mehanizme *ius soli*. Nemčija ni bila imigracijska država vse do 60. let 20. stoletja. Pričakovati bi bilo prilagoditev zakonodaje novemu položaju, a se to ni zgodilo, ker se v nasprotju s Francijo Nemčija ni imela za imigracijsko državo, zato je še naprej ravnala kot država emigrantov. Za to so obstajali objektivni vzroki – obstoj NDR ter številni pripadniki nemške narodnosti v Vzhodni Evropi in SZ. Weil je pokazal, da je po združitvi Nemčij razvoj nemškega in francoskega modela potekal v isto smer. Po eni strani se je namreč, tudi v Franciji, širila težnja po omejevanju naturalizacij oseb, ki naj bi se v državi naselile preveč zlahka (na primer ilegalni priseljenci), po drugi strani pa se je po vsej Evropi širilo načelo olajševanja naturalizacije za drugo in tretjo generacijo zakonitih priseljencev.

5. 3. 4. Francoski in nemški model danes

Od obdobja, ki ga je opisoval Brubaker, pa do danes se je državljska zakonodaja v Nemčiji in v Franciji spreminjala, zato so se nekatere razlike zabrisale. Francija je spremenila uporabo načela *ius soli* za drugo generacijo priseljencev. Samodejna pridobitev z 18 leti je ostala nespremenjena, vpeljali pa so možnost, da državljanstvo ob priglasitvi staršev pridobi tudi mladoletni pripadnik druge generacije, če za to zaprosi sam (pri 16 letih) oz. če za to zaprosijo njegovi starši (pri 13 letih). Pogoj je, da v Franciji prebiva pet let, preden dopolni zakonsko določeno starost. Formalnih sprememb na področju rednih naturalizacij ni bilo. Osnovni pogoj je pet let prebivanja, drugi pogoji pa so bolj ali manj eksplicitno vsebovani v določbi, da mora prosilec izkazati »spodobno življenje in vedenje« ter »državljsko in moralno obnašanje«. V praksi so to običajno pogoj nekaznovanosti, pa tudi zadostnih sredstev, zaposlitve in načina življenja. Prosilec mora opraviti tudi preizkus znanja jezika in poznavanja francoske družbe. Ohranila se je tudi široka diskrecijska pravica upravnih organov: ti imajo razmeroma proste roke pri presojanju stopnje asimiliranosti (vprašanja, ki jih zastavljajo prosilecem v okviru preskusa poznavanja družbe, na primer niso javno dostopna) in možnost, da zavrnejo naturalizacijo, tudi če prosilec izpolnjuje vse pogoje.

Po drugi strani je leta 2000 Nemčija v svojo zakonodajo sprejela tudi načelo *ius soli*, po katerem nemško državljanstvo ob rojstvu samodejno pridobi otrok, če vsaj eden od njegovih staršev živi v Nemčiji vsaj 8 let in – ta pogoj je bil sprejet leta 2004 – ima dovoljenje za prebivanje. Pred sprejetjem te ureditve (med letoma 1993 in 1999) je zakonodaja omogočala naturalizacijo oseb, starih od 16 do 23 let, če so v Nemčiji prebivale vsaj 8 let oz. so se vsaj 6 let šolale v Nemčiji, ne da bi morale izpolnjevati pogoj zadostnih sredstev.²² Nemčija je prav tako večkrat omilila pogoje za redno naturalizacijo, za katero se zdaj zahtevajo 8 let prebivanja, zadostna sredstva, nekaznovanost, dokaz integriranosti (poznavanje jezika in ureditve) in odrek državljanstvu. Poleg tega nemški upravni organi nimajo več diskrecijske pravice, kar pomeni, da je v državljanstvo sprejet vsakdo, ki izpolni formalne pogoje. Torej lahko sklenemo, da nemški model ostaja restriktivnejši pri uporabi načela *ius soli* in pri formalnih pogojih za redno naturalizacijo, po drugi strani pa je francoski model strožji zaradi diskrecijske pravice upravnih organov in nedoločenosti formalnih zahtev (asimilacija) (Bešter 2003; Hagedorn 2001, Waldrauch 2006a: 132–156).

Nakazano zbliževanje še ne pomeni, da so razlike v celoti izginile. Državlјanska politika ne vključuje le predpisov, ampak tudi stališča sprejemne družbe in priseljencev do pridobivanja državlјanstva. Gibanje stopnje naturalizacije kaže, da ima nemški model še vedno drugačne učinke kot francoski. Uporabnost tega, sicer temeljnega, statističnega kazalca je zaradi pomanjkljivih podatkov omejena. Hammar (1990: 77) ugotavlja, da so stopnje, izračunane ob upoštevanju celotne tajske populacije, manj natančne od tistih, ki upoštevajo le populacijo tujcev, ki v državi prebivajo daljši čas (npr. toliko, kot se zahteva za naturalizacijo). Poleg tega stopnje niso popolnoma primerljive med državami, ker države različno definirajo tajsco populacijo, ki z leti pogosto močno variira, in ne upoštevajo vedno istih kategorij naturalizacije (nekatero vključujejo tudi izredne naturalizacije). Vse to velja tudi za naslednje izračune. Brubaker (1994: 79–80), ki je obravnaval obdobje od 1981 do 1988/89, navaja stopnji 0,85 % za Francijo in 0,15 % za Nemčijo, Hammar (1990: 77) pa za leto 1987 3,3 % za Francijo in 0,3 % za Nemčijo. Brochmannova (1999: 10) za leto 1988 navaja podatek 3,0 % za Francijo in 1,0 % za Nemčijo, za leto 1995 pa 2,3 % za Francijo in 4,5 % za Nemčijo.²³

²² Gre za olajšavo na podlagi socializiranosti priseljenca v sprejemno družbo, poleg druge in tretje generacije pa vključuje tudi generacijo 1,5 (otroke pripadnikov prve generacije, ki so se priselili skupaj s starši kot mladoletne osebe). Nemčija je leta 1999 to določbo opustila, ker je postala redna naturalizacija celo ugodnejša. Podobno določbo poznajo tudi v Franciji (Waldrauch 2006: 158–161), od leta 2006 tudi v RS (gl. op. 25).

²³ Visoka stopnja leta 1995 je verjetno bolj posledica padca železne zaveso kot pa spremenjene obravnave priseljencev. Kot smo že nakazali, se je konec 80. in na začetku 90. let v Nemčiji naselilo več sto tisoč oseb nemške ali judovske narodnosti iz Vzhodne Evrope. Državlјanstvo so pridobile skorajda brezpogojno. Že v drugi polovici 90. let je število takih naturalizacij vztrajno padalo (Thranhardt 1999: 36). Nizke številke, ki jih za

Hagedorn (2001: 259) navaja podatke 1,2 %, 1,13 % in 1,45 % za Nemčijo v letih 1996–1998 (etnični Nemci so izključeni), za Francijo stopnje sicer ne izračuna, a za leto 1997 navaja, da je bilo absolutno število naturalizacij v Franciji večje kot v Nemčiji, čeprav ima druga bistveno večjo tujsko populacijo. Za obdobje od 2000 do 2004 Waldrauch (2006b: 299) navaja stopnji 4,2 % za Francijo in 2,1 % za Nemčijo. Podobno razmerje kaže naš lastni izračun,²⁴ po katerem je leta 2007 stopnja naturalizacije v Franciji znašala 3,94 %, v Nemčiji pa 1,63 %.

Po našem mnenju zgornja razmerja (seveda ob upoštevanju omejitev metode) upravičujejo uporabo dvočlenske tipologije državljanke politike, izdelane na zgledu Nemčije in Francije, tudi za označitev našega, slovenskega primera. Z njeno pomočjo bomo poskušali ugotoviti, ali oz. v kolikšni meri je državljanski status objektivno nujen, subjektivno zaželen oz. normativno zahtevan način vključitve dolgotrajnih priseljencev v slovensko družbo.

5. 4. Slovensko državljanstvo

Pri obravnavi slovenskega državljanstva se bomo osredotočili na pravno dimenzijo koncepta državljanstva, ki je formalna podlaga za pridobitev pravic in odgovornosti v državi. (Drugi, obširnejši pomeni so predstavljeni v drugih poglavjih.) Pravica vsake države je, da definira, kdo so njeni državljani (prva točka 3. člena Evropske konvencije o državljanstvu). Mednarodna skupnost z vidika državljanke prava skrbi predvsem za preprečevanje brezdržavljanstva oz. apatridnosti (Konvencija Združenih narodov o zmanjšanju števila oseb brez državljanstva iz leta 1961, 4. člen Evropske konvencije o državljanstvu), medtem ko se v zadnjem času vse bolj uveljavlja načelo tolerance dvojne državljanstva. Prvi Zakon o državljanstvu Republike Slovenije (ZDRS) je bil sprejet 25. junija 1991, od takrat pa je doživel številne spremembe in dopolnitve (december 1991, 1992, 1994, 2002, 2006).

5. 4. 1. Pripisovanje slovenskega državljanstva

Slovenska zakonodaja pozna pri pripisovanju državljanstva ob rojstvu tako načelo krvne zveze (*ius sanguinis*) kot načelo teritorialnosti (*ius soli*), obe pa bomo na kratko predstavili.

Nemčijo leta 1987 navajata Brubaker in Hammar, so verjetno posledica dejstva, da tovrstnih naturalizacij načrtno nista upoštevala.

²⁴ Podatke o številu tujcev in naturalizacij za leto 2007 smo povzeli po Eurostat 2010: 194, Tabela 2.18; podatke o številu naturalizacij za leti 2005 in 2006 pa po Eurostat 2009: 173, Tabela 3.19. Ker za obdobje pred 2007 nismo imeli podatkov o velikosti tujske populacije, smo stopnjo izračunali tako, da smo povprečno letno število naturalizacij v obdobju 2005–2007 delili s številom tujcev na dan 1. 1. 2008.

Pridobitev državljanstva po rodu

Pridobitev državljanstva RS po rodu je poglobitni način pripisovanja državljanstva pri nas. Državljanstvo po tem načelu pridobi otrok, rojen v RS, če je ob njegovem rojstvu vsaj eden od staršev slovenski državljan. Pridobi ga tudi otrok, rojen v tujini, če sta oba starša slovenska državljana ali če je eden od staršev slovenski državljan, drugi pa je neznan, nima državljanstva oz. je njegovo državljanstvo neznano (4. člen ZDRS). Če se otrok slovenskega državljana rodi v tujini, njegov drugi roditelj pa je tuji državljan, otrok sicer ne pridobi državljanstva samodejno, lahko pa je do dopolnjenega 18. leta priglašen kot slovenski državljan. Če tak otrok ne pridobi državljanstva države, kjer se je rodil, postane državljan RS samodejno (5. člen ZDRS). Podobno se lahko kot slovenski državljan priklasi odrasla oseba (do 36. leta), rojena v tujini, če je eden od staršev slovenski državljan vsaj od njenega rojstva dalje (6. člen ZDRS). V primeru popolne posvojitve pridobi državljanstvo RS tudi posvojenec – tujec, če je vsaj eden od posvojiteljev državljan RS (7. člen ZDRS).

Pridobitev državljanstva z rojstvom na območju RS

Slovenija načelo teritorialnosti uporablja zgolj zaradi preprečevanja apatridnosti, ne pa kot instrument za lažjo integracijo otrok priseljencev, torej druge in tretje generacije imigrantov.²⁵ Državljanstvo tako pridobi otrok, ki je rojen ali najden na območju RS, če sta oče in mati neznana, ni znano njuno državljanstvo ali pa sta brez državljanstva (9. člen ZDRS).

5. 4. 2. Pridobitev slovenskega državljanstva z naturalizacijo

Ker se ukvarjamo s pridobitvijo slovenskega državljanstva med odraslimi prosilci, ki prihajajo iz tretjih držav, se bomo podrobneje posvetili poglavju, ki se ukvarja s pridobitvijo državljanstva z naturalizacijo.²⁶ V primeru prve generacije imigrantov je najpogostejši način pridobitve državljanstva postopek redne naturalizacije, imigranti pa lahko pridobijo slovensko državljanstvo tudi na podlagi postopka olajšane naturalizacije, ki ga določa 12. člen ZDRS (npr. imigranti, ki so poročeni z državljanom RS)²⁷, ali na podlagi izredne naturalizacije po

²⁵ Edino izjemo določa 12. člen ZDRS, ki omogoča olajšano naturalizacijo polnoletnih tujcev, ki so bili rojeni na ozemlju RS, če tu živijo vse od rojstva. Ta določba je bila sprejeta leta 2002 zaradi izpolnjevanja Evropske konvencije o državljanstvu. »Generaciji 1,5« (oz. tistim izmed njenih pripadnikov, ki so v RS končali visoko šolo) nekoliko olajšuje naturalizacijo zadnji odstavek istega člena, dodan leta 2006.

²⁶ Skladno s 14. členom ZDRS lahko mladoletna oseba slovensko državljanstvo pridobi le hkrati z enim od staršev, izjema so le že omenjeni najdenčki oz. otroci apatridov.

²⁷ Osebi, ki je že najmanj tri leta poročena s slovenskim državljanom, za pridobitev slovenskega državljanstva ni treba izpolnjevati pogoja desetih let prebivanja v RS. Pred vložitvijo prošnje za državljanstvo mora živeti v Sloveniji vsaj eno leto, imeti urejen status tujca in izpolnjevati preostale naturalizacijske pogoje iz 10. člena.

13. členu ZDRS (osebe, ki koristijo državi zaradi znanstvenih, gospodarskih, kulturnih, nacionalnih in podobnih razlogov).

Pogoje, ki jih mora prosilec za državljanstvo izpolnjevati, če želi pridobiti državljanstvo Slovenije, določa 10. člen ZDRS. V nadaljevanju jih bomo predstavili in primerjali s sorodnimi pogoji drugih evropskih držav (Kejžar 2009b: 176–204).²⁸

Starostna omejitev

Prosilec mora biti star najmanj 18 let. Ker se *ius soli* uporablja samo v izjemnih primerih, to pomeni, da pri nas mladoletne osebe ne morejo pridobiti državljanstva, če se ne naturalizirajo hkrati s starši.

Odpust iz dosedanjega državljanstva

Slovenija od prosilcev za državljanstvo še vedno zahteva odpust iz dosedanjega državljanstva, čeprav se v mednarodni skupnosti vse bolj uveljavlja načelo tolerance dvojnega državljanstva. Nekatere države zahtevajo odpoved predhodnega državljanstva, a pri tem dovoljujejo vedno več izjem (npr. Češka, Nemčija, Nizozemska), nekatere pa odpusta ne zahtevajo (npr. Finska in Francija).

Obdobje bivanja v državi

V Sloveniji morajo osebe pred vložitvijo prošnje za državljanstvo živeti deset let, od tega neprekinjeno zadnjih pet let, in imeti urejen status tujca.²⁹ Zahtevana doba bivanja v Sloveniji je ena najdaljših med primerljivimi evropskimi državami. Evropska konvencija o državljanstvu priporoča, da je zahtevana dolžina bivanja v državi manj kot deset let. Nekatere države (npr. Nemčija, Portugalska) so v zadnjem času precej skrajšale zahtevano dolžino bivanja v državi. Kot smo videli, je zahtevani čas bivanja v Nemčiji osem, v Franciji pa pet let.

Zagotovljena materialna sredstva

V Sloveniji mora imeti prosilec za državljanstvo zagotovljena sredstva, ki njemu in osebam, ki jih mora preživljati, omogočajo materialno in socialno varnost. To pomeni, da mora imeti

²⁸ Avtorica v članku predstavi rezultate primerjalne analize državljanskih politik izbranih držav (Češka, Litva, Finska, Grčija, Portugalska, Slovenija, Nemčija, Nizozemska). Podatke (za Francijo) dopolnjujemo po Bešter 2003, Hagedorn 2001 in Waldrauch 2006.

²⁹ Državljan tretje države potrebuje dovoljenje za stalno ali začasno prebivanje, državljan EU pa potrdilo o prijavi prebivanja.

zase in za vsako osebo, ki jo preživlja, zagotovljena sredstva v višini osnovnega minimalnega dohodka. Tega pogoja ne postavljajo vse države, a poznata ga tako Francija (implicitno) kot Nemčija (eksplicitno).

Uspešno opravljen test poznavanja jezika

Za pridobitev slovenskega državljanstva je treba uspešno opraviti izpit iz znanja slovenščine na osnovni ravni. Zakon jasno določa, v katerih primerih je prosilec oproščen opravljanja izpita. Nepismene osebe morajo opraviti izpit iz govornega sporazumevanja v slovenščini na osnovni ravni, osebam, ki jim je zaradi okvar zdravja onemogočeno vsakdanje sporazumevanje, pa tega pogoja ni treba izpolnjevati. Kot smo že zapisali, je znanje jezika pogoj za redno naturalizacijo tako v Franciji kot v Nemčiji.

Nekaznovanost

Oseba, ki želi pridobiti slovensko državljanstvo, mora izpolnjevati pogoj, da v preteklosti ni bila pravnomočno obsojena na nepogojno zaporno kazen, daljšo od treh mesecev, oz. da ji ni bila izrečena pogojna zaporna kazen s preizkusno dobo, daljšo od enega leta. Vloga za državljanstvo se zavrne tudi, če je bila prosilcu izrečena odpoved prebivanja v Sloveniji. Države za izpolnjevanje tega pogoja postavljajo različne zahteve, ki so odvisne od njihove kazenske zakonodaje. Nekaznovanost je pogoj tudi v Franciji in Nemčiji, v obeh zaporna kazen ne sme presegati šestih mesecev (Waldrauch 2006a: 159).

Nevarnost za javni red, varnost ali obrambo države

Pogoj za sprejem v državljanstvo je tudi, da oseba ne predstavlja nevarnosti za javni red, varnost ali obrambo države. Podobne zahteve postavljajo tudi druge države, npr. Finska, Nizozemska in Nemčija. V Franciji je presoja zgornjih kriterijev vsebovana v diskrecijski pravici organa.

Plačevanje davkov

Prosilci za slovensko državljanstvo morajo imeti poravnane davčne obveznosti. Tudi, na primer, na Češkem je pogoj za pridobitev državljanstva izpolnjevanje nekaterih zakonskih dolžnosti (plačevanje davkov, socialnega in pokojninskega zavarovanja), medtem ko Nemčija in Francija tega pogoja ne poznata.

Prisega

Eden izmed pogojev za pridobitev slovenskega državljanstva je od leta 2002 tudi izjava o spoštovanju slovenskega ustavnega reda.³⁰ Države imajo različna stališča glede smiselnosti te zahteve. Prisega je tako v nekaterih državah obvezna (npr. v Grčiji, Litvi, Nemčiji in na Nizozemskem), nekatere države (npr. Češka, Finska in Francija) pa od prosilcev za državljanstvo ne zahtevajo takšnega načina dokazovanja zvestobe.

Kot lahko vidimo po zgoraj predstavljenih pogojih za naturalizacijo, Slovenija sodi med države z restriktivno državljansko politiko. Tako kot v francoski zakonodaji lahko tudi v 10. členu ZDRS najdemo diskrecijsko pravico pristojnih organov pri odločanju o naturalizaciji.³¹ Čeprav je v zadnjem času kar nekaj držav omililo zahteve glede dolžine bivanja, Slovenija ne sledi temu trendu, saj še vedno vztraja pri pogoju desetih let prebivanja. Prav tako od prosilcev zahteva, da se odpovejo prejšnjemu državljanstvu, zvestobo in lojalnost svoji novi domovini pa morajo dokazovati tudi s prisego. Pri zahtevi o nekaznovanosti je strožja od Francije in Nemčije, pozna vse kriterije, povezane z materialnim položajem, ki jih imata ti državi, poleg tega pa še določbo o plačevanju davkov. Podobno kot Nemčija zahteva, da ima prosilec v času prošnje dovoljenje za prebivanje, res pa je, da mora biti v Nemčiji to dovoljenje za stalno prebivanje, v RS pa zadošča tudi dovoljenje za začasno prebivanje. Glede na Nemčijo in Francijo je slovenska ureditev manj stroga le v tem, da med pogoji ni poznavanja slovenske družbe.³² Tako ne preseneča, da je slovenska ureditev skoraj v vseh delih nasprotna priporočilom in opisom dobrih praks, ki so jih podali avtorji obsežne raziskave o evropskih državljanskih politikah (Baubock in Perschnig 2006), na katere se bomo oprli v sklepu naloge.

³⁰ Izjava se glasi: »Izrekam zvestobo moji novi domovini Republiki Sloveniji in se s prisego zavežem, da bom spoštoval svobodni demokratični ustavni red Republike Slovenije, vrednote in načela svobode in demokracije in da bom kot državljan Republike Slovenije izpolnjeval svoje dolžnosti in obveznosti. Prisegam, da ne bom deloval in podpiral delovanja proti svobodnemu in demokratičnemu ustavnemu redu ali obstoju Republike Slovenije in da protipravno ne bom ogrožal organov Republike Slovenije ali predstavnikov teh organov. Prisegam, da ne bom podpiral delovanja zoper interese Republike Slovenije z uporabo nasilja ali pripravljalnih dejanj k uporabi nasilja.«

³¹ »Pristojni organ lahko osebo, ki prosi za naturalizacijo, po prostem preudarku sprejme v državljanstvo Republike Slovenije, če je to v skladu z nacionalnim interesom.«

³² Na podlagi 82. člena ZTuj se sicer že izvajajo tečajji za seznanjanje priseljencev s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo.

5. 4. 3. Slovenija: imigrantska država, ki se obnaša kot emigrantska

Weilova pojasnitev razlik v državljski politiki je uporabna tudi za pojasnjevanje slovenskega primera. Najpozneje od sredine 70. let se je v Slovenijo priseljevalo več prebivalcev, kot se jih je iz nje izseljevalo (Josipovič 2006: 132). Torej je Slovenija že več kot tri desetletja imigracijska država. Kljub temu je, kot smo pokazali zgoraj, leta 1991 sprejela restriktivno državljsko zakonodajo, ki skoraj ne pozna načela *ius soli* in postavlja stroge pogoje za naturalizacijo. Poleg tega je izrazito emigracijsko naravnana. Slovenski izseljenci in njihovi potomci do tretjega kolena imajo prednost pri pridobivanju dovoljenj za začasno (30. člen ZTuj-1) in stalno prebivanje (41. člen ZTuj-1), pa tudi osebnega delovnega dovoljenja za dobo treh let (12. člen ZZDT). Slovenski izseljenci in njihovi potomci do četrtega kolena imajo možnost olajšane naturalizacijo brez odpovedi staremu državljanstvu in z le enoletnim prebivanjem (12. člen ZDRS) oz. možnost izredne naturalizacije, če dokažejo nacionalni interes, za kar zadostuje, na primer, članstvo v slovenskih društvih v tujini (13. člen ZDRS). Poleg tega je Zakon o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja uvedel status »Slovenca brez slovenskega državljanstva« za izseljence in potomce izseljencev, ki ga oseba prav tako pridobi na priporočilo slovenskih društev v tujini. Status vsebuje številne socialne in civilne pravice, neodvisne od pridobitve državljanstva ali dovoljenja za prebivanje (58. člen ZDRS).

Slovenija je torej očiten primer imigracijske države, ki se obnaša kot emigracijska država ali celo država emigrantov (Weil 2001: 7). Tendencia razumevanja nacije kot etnične namesto teritorialne skupnosti se je po osamosvojitvi krepila, kar nakazuje spreminjanje zakonodaje, zato se lahko strinjamo s Felicito Medved (2007: 213), ki govori celo o prehodu od državljske k etnični skupnosti.

5. 4. 4. Stopnja naturalizacije v Sloveniji

Da bi zaokrožili naš pregled slovenske naturalizacijske politike, bomo analizirali še njene učinke, tako da bomo izračunali stopnjo naturalizacije v Sloveniji. Omejitve uporabnosti tega statističnega orodja smo navedli že zgoraj in veljajo tudi tu. Na podlagi razpoložljivih podatkov³³ smo prišli do naslednjih ugotovitev: stopnja naturalizacije v obdobju od 1. januarja 2001 do 31. decembra 2007 je v Sloveniji znašala 3,92 %, ob upoštevanju izrednih

³³ Podatki o izrednih (13. člen ZDRS) in rednih (10.–12. in 14. člen ZDRS) naturalizacijah v letih od 2001 do 2005 so povzeti po Medved 2007:232–233, Tabela 8.3 in Tabela 8.5. Podatke o naturalizacijah za leti 2006 in 2007 povzemamo po Eurostat 2010: 194, Tabela 2.18 in Eurostat 2009: 173, Tabela 3.19. Podatke o številu tujcev povzemamo po Statističnih letopisih Urada za statistiko Republike Slovenije 2002–2008: tabele z oznako 4.38 oz. 4.39. Za pojasnilo o podatkih, označenih z zvezdico, glej naslednjo opombo.

naturalizacij pa 4,72 %.³⁴ Če te številke primerjamo s stopnjami v Franciji in Nemčiji in če poleg absolutnih števil upoštevamo tudi razmerje med stopnjo v eni ali drugi državi, so rezultati zelo povedni. Čeprav ima Slovenija podobno, če ne celo restriktivnejšo, naturalizacijsko (in nasploh državljansko) ureditev kot Nemčija, je slovenska stopnja naturalizacije podobna ali celo malenkost višja kot francoska, čeprav bi pričakovali, da bo bližje nemški. V empiričnem delu naloge bomo skušali določiti nekaj verjetnih vzrokov za tak položaj. Izhajali bomo iz hipoteze, da je stopnja naturalizacij nepričakovano visoka zato, ker priseljenci državljanstvo ocenjujejo kot nujen pripomoček za življenje v slovenski družbi.

Tabela 1: Tujska populacija in število naturalizacij v RS (2001–2007).

Leto	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Število tujcev	45.273	44.693	45.294	44.285	48.968	53.555	68.621
Število naturalizacij (brez in z izrednimi)	1.101	2.092	2.860	2.989	2.440	*2.805	*1.152
	1.346	2.808	3.306	3.333	2.684	3.204	1.551

³⁴ Izračun je preprost. Upoštevali smo obdobje od leta 2001, ko so se lahko pod rednimi pogoji naturalizirale prve osebe, ki so se priselile v samostojno Slovenijo (ciljna skupina), do leta 2007, za katero imamo zadnje podatke o naturalizacijah. Stopnjo vseh naturalizacij smo dobili tako, da smo letno povprečje vseh naturalizacij delili s povprečno letno populacijo tujcev v istem obdobju. Ker je med osebami, ki so pridobile državljanstvo brez dodatnih pogojev na podlagi odločitve vlade (13. člen ZDRS), več kot 70 % potomcev slovenskih izseljencev (Medved 2007: 232), medtem ko je takih med redno naturaliziranimi le 7 % (Medved 2007: 232), se nam je zdelo smiselno, da izračunamo še stopnjo brez izrednih naturalizacij. Ta boljše odraža položaj naše cilje skupine. Ker smo za leti 2006 in 2007 imeli le podatke o skupnem številu naturalizacij, smo število izrednih naturalizacij izračunali tako, da smo od skupnega števila odšteli povprečno letno število rednih naturalizacij za obdobje od 2001 do 2005 (podatka v Tabeli 1, označena z zvezdico). Poleg naštetega smo pri izračunu skupnega števila naturalizacij v danem obdobju upoštevali, da navedeni podatki vsebujejo tudi naturalizacije po 19. členu ZDRS-Č. Ker je bil ta časovno omejeni način namenjen izključno izbrisanim prebivalcem, ki ne spadajo v našo ciljno skupino, smo skupno število naturalizacij po tem členu, tj. 1.676 (Medved 2007: 232, Tabela 8.1), odšteli od vsote naturalizacij. V nasprotnem primeru bi bili stopnji precej višji, in sicer 4,40 oz. 5,19 %.

II. JEZIKOVNI DEL

6. POLOŽAJ SRBOHRVAŠČINE V SLOVENIJI

Slovenščina je v Sloveniji uradni jezik, kar pomeni, da v njej poteka govorno in pisno sporazumevanje na vseh področjih javnega življenja, razen na narodnostno mešanih območjih, kjer sta uradna jezika tudi italijanščina in madžarščina (1. člen Zakona o javni rabi slovenščine). Ker se v naši nalogi posvečamo integraciji tujcev iz nekdanjih držav Jugoslavije v slovensko družbo, si bomo pogledali, kakšen je bil v preteklosti položaj jezikov drugih narodov nekdanje skupne države v slovenskem prostoru in kako se je spremenil s slovensko osamosvojitvijo.

Kot ugotavlja Stabej, je imela srbohrvaščina v Jugoslaviji privilegiran položaj, saj se njenim govorcem v slovenskem jezikovnem prostoru ni bilo treba dejavno sporazumevati v slovenščini. Slovenski govorci so jih namreč brez težav razumeli, večkrat pa so v pogovoru z njimi tudi sami začeli uporabljati srbohrvaščino. Lahko bi rekli, »da so bili govorci srbohrvaščine v slovenski jezikovni skupnosti manj *tuji* kot govorci drugih jezikov« (Stabej 2003: 54). Srbohrvaščina se je v Jugoslaviji *de facto* uporabljala kot državni jezik, ki se je poučeval v slovenskih šolah, vendar pa so se je ljudje večinoma naučili neorganizirano, na primer v vojski in pa prek sprejemanja nekaterih vrst besedil v srbohrvaščini (stripi, trivialni romani, tematske revije itd.). Tudi znanstvena in strokovna dela so bila v času Jugoslavije pripadnikom slovenske jezikovne skupnosti večinoma dostopna v srbohrvaščini. Srbohrvaščina je imela torej kljub večinoma slovenski javni enojezičnosti (z izjemami v vojski in diplomaciji) vlogo rezervnega koda za dostop do nekaterih informacij, ki v slovenščini niso bile na voljo (Stabej 2003: 57). Šele v ustavi Socialistične republike Slovenije iz leta 1974 je slovenščina prvič navedena kot uradni jezik.

Položaj srbohrvaščine v slovenskem jezikovnem prostoru pa se je precej spremenil s slovensko osamosvojitvijo leta 1991. Zakon o državljanstvu Republike Slovenije iz tega leta je določal, da lahko državljani drugih jugoslovanskih republik, ki so imeli v Sloveniji na dan plebiscita o neodvisnosti in samostojnosti prijavljeno stalno prebivališče in so v njej tudi dejansko živeli, v šestih mesecih po uveljavitvi zakona vložijo vlogo za državljanstvo (40. člen ZDRS). Zanje za pridobitev državljanstva ni bil postavljen pogoj znanja slovenščine (v nasprotju z drugimi tujci, ki so za državljanstvo lahko zaprosili po postopku redne naturalizacije), pozneje pa je bilo dokazovanje znanje slovenščine obvezno za vse. Slovenščina je tako dejansko postala edini državni jezik v Republiki Sloveniji, določilo o slovenščini kot uradnem jeziku v Sloveniji pa je zapisano v 11. členu Ustave RS. Zaradi

spremenjenih družbenih razmer je srbohrvaščina hitro izginila iz javnega življenja, seveda pa tudi iz uradne rabe. Tudi iz šolskih programov so umaknili učenje srbohrvaščine (Stabej 2003: 59). Z novo ustavo so iz pravno-formalnega okvira nove države Republike Slovenije izpadla vsa določila, ki so omenjala pripadnike narodov in narodnosti drugih republik nekdanje Jugoslavije, tudi tista o jeziku (Petković 2010: 229).

7. TUJE INTEGRACIJSKE POLITIKE

Termin integracijska politika ni enoznačen, saj ne zajema vedno istih ukrepov in ciljev, zato je bolje govoriti o integracijskih politikah. V teoriji integracija pomeni dvosmeren proces, ki zahteva prilagajanje tako priseljenca kot sprejemne družbe. Končni cilj naj bi bila torej integracija, vendar je tudi ta termin problematičen, saj si ga države v praksi razlagajo na različne načine in tudi cilji integracijskih politik so različni – od asimilacije, integracije do soobstoja različnih kultur, narodov in etničnih skupnosti (Komac, Medvešek in Roter 2007: 104–105). V strokovni literaturi so se uveljavili trije teoretični integracijski modeli, ki se približujejo (oz. so se v preteklosti) konkretnim integracijskim politikam držav. Kot poudarja Carrera (2006: 2), ti trije tradicionalni modeli danes ne obstajajo več, saj se integracijski programi držav prilagajajo sodobnim smernicam ter političnim in ekonomskim prioritetam, razlike pa v glavnem izhajajo iz različnih zgodovinskih izkušenj, selitvenih tokov in prevladujočih vrednot.

7. 1. Trije modeli integracije priseljencev

Model diferenciranega izključevanja (po Bauböcku socialna vključenost/državljska izključenost) izhaja iz restriktivne imigracijske politike in zakonodaje. Značilen je za države s tradicionalno etničnim pojmovanjem naroda, ki so na priseljevanje gledale kot na začasen proces, ki naj bi se končal z vrnitvijo priseljencev v njihovo izvorno državo. Priseljenci so postopoma pridobivali vse več socialnih in državljskih pravic, dostop do državljskega statusa in s tem formalno-pravne izenačitve z državljani pa je bil otežen z dolgimi zahtevanimi roki prebivanja ter zavračanjem načela *ius soli*. Ta model integracije se je uveljavil v Nemčiji, Avstriji in Švici (Bešter 2003: 3–4).

Asimilacijski model v nasprotju z izključujočim modelom spodbuja naturalizacijo priseljencev, od katerih se pričakuje, da se bodo odpovedali svojim kulturnim, jezikovni in družbenim značilnostim ter se povsem zlili z večinsko družbo. Dokaj kratki zahtevani roki prebivanja in uveljavitev načela *ius soli*, ki tudi otrokom priseljencev podeljuje državljanstvo

ob rojstvu oz. polnoletnosti, olajšujejo pot do državlanskega statusa. Približevanje pravnega položaja priseljencev položaju državljanov (npr. s podeljevanjem volilne pravice na lokalnih volitvah) se zavrača, saj zmanjšuje željo po naturalizaciji. Priseljenci naj bi pretrgali vse stike z izvirno državo in se za stalno naselili v novi državi. Asimilacijskemu modelu je od evropskih držav najbližje Francija (Bešter 2003: 4). Sodobne družbe se sicer izogibajo asimilaciji, saj se v današnjih časih ljudje zaradi razvoja prometa in komunikacij pogostejše selijo ter lažje ohranjajo stike z izvirno državo, zaradi česar jih je tudi težje asimilirati (Komac, Medvešek in Roter 2007: 105).

Multikulturni oz. pluralistični model integracije si prizadeva za ohranjanje kulturnih značilnosti priseljencev, ki so vključeni v politično skupnost države. Različnost se tolerira ali celo spodbuja, vendar v mejah zakona ter ob sprejemanju temeljnih političnih vrednot in institucij. Naturalizacija za priseljence ni edini način pridobitve pravic, saj politična skupnost ni skladna s skupnostjo državljanov. Med multikulturne modele lahko prištevamo švedski model integracije, predvsem v 70. letih (Medved 2001: 55; Bešter 2003: 4). Imigracijske skupine so v tem modelu sprejete kot etnične manjšine, katerih značilnosti države ohranjajo s posebnimi ukrepi. Termin multikulturalizem se je pri vprašanju urejanja medetničnih odnosov uveljavil tudi v mednarodnih organizacijah, kot so Svet Evrope, Evropska unija in Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (Komac, Medvešek in Roter 2007: 105).

Že zgoraj smo navedli, da se integracijske politike držav danes oddaljujejo od treh tradicionalnih modelov, na kar so vplivala tudi skupna temeljna načela politike vključevanja priseljencev v EU. Integracijska politika sicer še vedno ostaja v pristojnosti držav članic, ki v okviru nacionalnih zakonodaj določijo prednostne naloge ter izberejo ukrepe in način njihovega izvajanja (Bešter 2009: 42–43). V večini današnjih imigracijskih držav obstaja neka mešanica različnih integracijskih politik, tako da bi jih lahko uvrstili v več modelov (Bešter 2007: 126). V zadnjih letih so številne države v EU sprejele novo imigracijsko zakonodajo in integracijske programe, zato jih je težko primerjati med seboj (Carrera 2006: 3). Ne glede na omenjene pomisleke bomo v nadaljevanju predstavili integracijske programe v treh držav, ki jih tradicionalno uvrščajo v različne integracijske modele, saj želimo predstaviti čim bolj različne pristope k vključevanju priseljencev v večinsko družbo. Na ta način bomo lahko ugotovili podobnosti in pomembne razlike ter poiskali vzporednice s slovensko integracijsko politiko.

7. 2. Uvodni integracijski programi v Nemčiji, Franciji in na Švedskem

7. 2. 1. Nemški integracijski programi

Do leta 2005 so bili v Nemčiji integracijski programi v glavnem namenjeni le priseljencem nemškega etničnega izvora, ki so bili upravičeni do šestmesečnega tečaja nemškega jezika, socialne podpore in pomoči pri iskanju zaposlitve. Drugi priseljenci na splošno niso imeli dostopa do integracijskih programov, kar pa se je spremenilo s sprejetjem imigracijskega zakona, ki je začel veljati 1. januarja 2005 (Bešter 2003: 5).

Vsebina in obseg

Imigracijski zakon uvaja integracijske programe, sestavljene iz tečaja nemškega jezika in orientacijskega tečaja, v okviru katerega priseljenci spoznavajo nemško zakonsko ureditev, zgodovino in kulturo.

Jezikovni tečaji so bili v Nemčiji med prvimi integracijskimi storitvami, ki so jih ponudili priseljencem. Gostujočim delavcem so bili na voljo od leta 1974, določenim skupinam nezaposlenih delavcev pa od leta 1987. Od leta 2002 so bili namenjeni naslednjim skupinam priseljencev: gostujočim delavcem in njihovim družinam, določenim skupinam nezaposlenih delavcev (etničnim Nemcem ter prosilcem za azil in njihovim družinam), določenim skupinam mladih priseljencev (Liebig 2007: 30–31).

Cilj integracijske politike je, da priseljenci postanejo samostojni v vsakdanjem življenju. Znanje nemškega jezika je obravnavano kot ključno pri vključevanju priseljencev na trg dela ter v družbeno in kulturno življenje. Jezikovni tečaj je prilagojen znanju posameznika in razdeljen na dva dela – 300 ur je namenjenih spoznavanju osnov nemškega jezika, sledi pa jim še dodatnih 300 ur za poglobljeno učenje. Orientacijski tečaj obsega 30 oz. 45 ur (Carrera 2006: 3).

Za družinske člane, ki so državljani tretjih držav, je Nemčija z reformo imigracijskega zakona leta 2007 uvedle predvstopni integracijski test, saj morajo že pred pridobitvijo dovoljenja za prebivanje izkazati osnovno znanje nemškega jezika, pri čemer obstajajo številne izjeme (Bešter 2009: 57).

(Ne)obveznost

Opravljen test iz poznavanja jezika na visoki ravni in udeležba v integracijskem tečaju sta za državljane tretjih držav v Nemčiji pogoja za pridobitev statusa rezidenta za daljši čas (Pirc 2009: 17).

Tujci, ki stalno³⁵ živijo v Nemčiji, imajo pravico do obiskovanja integracijskih programov. Tečaje so dolžni obiskovati tisti priseljenci, ki niso sposobni osnovnega sporazumevanja v nemškem jeziku. Po 44. členu imigracijskega zakona so integracijski programi obvezni tudi za nekatere druge tujce, ki prejemajo socialno podporo oz. za katere pristojni organi ocenijo, da takšne tečaje potrebujejo (Bešter 2009: 50).

Ciljne skupine

Integracijski programi so namenjeni (1) priseljencem z nezadostnim znanjem nemškega jezika (2) priseljencem, ki že dalj časa živijo v Nemčiji in izkazujejo potrebe po integraciji, (3) novim priseljencem in (4) priseljencem nemškega rodu (Carrera 2006: 10). Novi priseljenci se jih lahko udeležijo dve leti po pridobitvi trajnega dovoljenja za prebivanje, »starejši« priseljenci pa imajo pravico do udeležbe, če obstajajo prosta mesta (Bešter 2009: 48).

Stroški

Udeležencem integracijskih programov se zaračunajo stroški glede na njihove finančne zmožnosti. Praviloma naj bi plačali evro na uro (razliko do polne cene, ki znaša 2,35 evra na uro, krije država), kar zneso 645 evrov za 645-urni integracijski program. V nekaterih primerih so udeleženci lahko oproščeni plačila, npr. nemški izseljenci ob vrnitvi v Nemčijo (Bešter 2009: 52).

Spodbude in sankcije

Če priseljenci uspešno končajo integracijski program, lahko za naturalizacijo zaprosijo po sedmih letih bivanja v Nemčiji, če izkažejo posebne dosežke na področju integracije (predvsem znanje jezika, ki presega zakonsko zahtevano raven), pa že po šestih letih, čeprav je pogoj za redno naturalizacijo osemletno bivanje v Nemčiji (Bešter 2009: 55). Priseljenci, ki se ne udeležijo obveznega integracijskega programa, lahko izgubijo pravico do prebivanja ali

³⁵ Po 44. členu imigracijskega zakona oseba stalno biva v ZRN, če ima dovoljenje za bivanje, daljše od enega leta, ali če že več kot 18 mesecev živi v Nemčiji na podlagi dovoljenja za bivanje, ki ni začasne narave (Bešter 2009: 59).

pa se jim ne izda dovoljenje za stalno prebivanje. Tisti priseljenci, ki že dalj časa živijo v Nemčiji, a je njihovo znanje jezika nezadostno, so lahko kaznovani z zmanjšanjem socialnih prejemkov, če se ne udeležijo integracijskih programov (Carrera 2006: 12).

7. 2. 2. Francoski integracijski programi

V Franciji je od 1. januarja 2007 za organizacijo, financiranje in spremljanje integracijskih programov pristojen francoski urad za imigracijo in integracijo OFII (Office français de l'immigration et de l'intégration), na spletni strani katerega smo poiskali podatke³⁶.

Vsebina in obseg

V Franciji poznajo dogovor oz. pogodbo o namestitvi in integraciji (CAI – Contrat d'accueil et d'intégration). Podpišeta jo priseljenec in prefekt, ki zastopa državo. Dogovor velja eno leto, vendar se ga lahko v določenih primerih podaljša še za eno leto. Novim priseljencem je predstavljen na poldnevnem informativnem sestanku, ki poteka v regionalnih pisarnah OFII.

Sestanek vključuje skupinski ogled filma Živeti skupaj v Franciji, ki predstavi CAI in življenje v Franciji, ter pogovor s priseljencem, v katerem predstavnik OFII: 1) podrobneje predstavi CAI, 2) se posveti priseljenčevim individualnim potrebam, 3) preveri ustno in pisno poznavanje francoščine s pomočjo testa, 4) če je potrebno, priporoči jezikovni tečaj, 5) če je potrebno, priseljenca napoti k socialnemu delavcu, 6) določi datume posameznih tečajev in sestankov (državljski in jezikovni tečaj, spoznavanje življenja v Franciji) ter po potrebi izda potrdilo o oprostitvi učenja jezika.

Priseljenec se obveže, da bo spoštoval temeljne vrednote francoske države in se udeležil tečajev, ki so mu bili priporočeni.

V skladu z dogovorom/pogodbo je podpisnik upravičen do več tečajev:

(1) Državljska vzgoja je obvezna za vse, ki podpišejo pogodbo. Gre za enodnevno predavanje, ki je prevedeno v večje jezike matičnih držav priseljencev. Priseljenci spoznavajo pomen francoskih institucij in vrednot (enakost spolov, ločenost države od Cerkve, obvezen in brezplačen dostop do izobraževanja) ter politične in upravne ureditve v Franciji.

³⁶ OFII (<http://www.ofii.fr/>, 3. 5. 2011).

(2) Informativni sestanek o življenju v Franciji, ki je prilagojen potrebam priseljenca, traja eno uro (OFII) ali šest ur (sestanek z organom, ki ga izbere OFII). Sestanek seznanja priseljence z informacijami o vsakdanjem življenju v Franciji.

(3) Jezikovni tečaj: med individualnim sestankom spraševalec preveri ustno in pisno znanje francoščine. Če je priseljenčevo znanje jezika ocenjeno kot zadostno, se mu isti dan izda potrdilo, da je oproščen učenja jezika. Ta dokument potrjuje zadovoljivo raven znanja francoskega jezika. Če je priseljenčeva raven znanja jezika ocenjena kot nezadostna, ga napotijo na tečaj jezika, ki obsega največ 400 ur. Po opravljenem tečaju mora priseljenec uspešno prestati jezikovi test, kar potrjuje zadovoljivo raven znanja francoščine.

(Ne)obveznost

Integracijski dogovor je obvezen od 1. januarja 2007.

Ciljne skupine

Integracijski dogovor morajo ob izdaji njihovega prvega dovoljenja za prebivanje podpisati naslednje skupine priseljencev: (1) stalni delavci, (2) imetniki dovoljenja za prebivanje z oznako “compétences et talents” (sposobnosti in znanja), (3) upravičenci do združitve družine, stari najmanj 16 let, (4) družinski člani francoskih državljanov (zakonci, otroci, starejši od 18 let, predniki, starši francoskih državljanov), (5) begunci in njihovi družinski člani.

Neobvezen je za (1) tujce, ki niso bili vključeni v dogovor, ko so bili prvič sprejeti v Francijo, če zakonito živijo v Franciji na podlagi dovoljenja za prebivanje, ki jim daje pravico do CAI, (2) imetnike dovoljenja za prebivanje z oznako “compétences et talents” (sposobnosti in znanja).

Integracijski dogovor ni namenjen naslednjim skupinam priseljencev: (1) državljanom držav Evropske unije, EGP in Švicarske konfederacije, (2) tujcem, ki so se najmanj tri leta izobraževali na francoski srednješolski ustanovi v tujini, (3) priseljencem, starim od 17 do 18 let, ki so upravičeni do dovoljenja za prebivanje in spadajo pod določbo člena L. 314-12 CESEDA (otroci, rojeni v Franciji tujim staršem, ki živijo v Franciji in imajo od svojega 12. leta najmanj pet let stalno prebivališče v Franciji).

Stroški

Tečaji, ki jih predvideva integracijski dogovor, so za upravičence brezplačni.

Spodbude in sankcije

Če priseljenec ne spoštuje obveznosti, ki mu jih nalaga pogodba (dogovor), jo lahko prefekt razveljavi in zavrne izdajo ali podaljšanje prvega dovoljenja za prebivanje.

7. 2. 3. Švedski integracijski programi

Primerjalna študija Migration integration policy index³⁷, ki omogoča vpogled v politiko vključevanja zakonitih priseljencev iz tretjih držav v vseh državah članicah Evropske unije, na Norveškem, v Švici, Kanadi in ZDA, švedsko integracijsko politiko postavlja na prvo mesto med državami. Indeks sta razvila Migration Policy Group in British Council ob sofinanciranju Evropske komisije, upošteva pa več kot 140 kazalnikov učinkovitosti politike in ocenjuje države pri šestih bistvenih dejavnikih: dostopu do trga dela, združitvi družine, izobraževanju, dovoljenjih za bivanje za daljši čas, političnem sodelovanju, dostopu do državljanstva in protidiskriminaciji.

Reforma integracijske politike (Introduction Act)³⁸, ki je začela veljati 1. decembra 2010, naj bi pospešila učenje švedskega jezika, zaposlovanje priseljencev in njihovo neodvisnost, pomeni pa največjo spremembo integracijske politike v zadnjih nekaj desetletjih. V preteklosti so bile za uvodno integracijo priseljencev pristojne občine, ki so same odločale, ali bodo plačale uvodne integracijske tečaje oz. podelile socialno podporo priseljencem, ki so se udeležili integracijskih programov. Prav tako so občine same določale obseg finančne pomoči. Po novi ureditvi je za uvodne integracijske programe pristojna vlada, švedski javni zavod za zaposlovanje pa skrbi za koordinacijo. Občine še naprej zagotavljajo uvodne in jezikovne tečaje, skrbijo za stanovanjske in družinske potrebe priseljencev in ponujajo program državljanске orientacije. Za stroške, ki jih imajo s priseljenci v uvajalnem obdobju, dobijo nadomestilo od vlade.

³⁷ MIPEX (<http://www.mipex.eu/>).

³⁸ Podatki so povzeti po dokumentu New policy for the introduction of newly arrived immigrants in Sweden (<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/15/76/88/2e1d8725.pdf>, 9. 5. 2011).

Vsebina in obseg

S pomočjo pogovora zavod za zaposlovanje in priseljenc sestavita uvodni integracijski načrt, ki je narejen na podlagi izobrazbe, delovnih izkušenj in integracijskih potreb priseljenca. Kako dolgo se uporablja načrt, je določeno za vsak primer posebej, najdlje pa 24 mesecev. Integracijske dejavnosti morajo obsegati učenje švedskega jezika, državljansko orientacijo in pripravo na zaposlitev.

Švedska že od 70. let 20. stoletja odraslim priseljencem z dovoljenjem za prebivanje z zakonom priznava 240 ur brezplačnega učenja švedskega jezika. Tečaj švedskega jezika naj bi se začel v obdobju treh mesecev od prijave prebivališča v občini. Obstajajo trije različni učni načrti za odrasle, saj nekateri priseljenci potrebujejo intenzivnejše učenje za usvojitev znanja. Na podlagi izobrazbe in predhodnega znanja so razvrščeni v tri različne težavnostne programe z možnostjo napredovanja na višjo stopnjo. Obvezni nacionalni končni testi pri vseh treh programih so bili uvedeni leta 2009. Tisti priseljenci, ki končajo tečaj švedskega jezika z uspešno oceno v obdobju dvanajstih mesecev, dobijo finančno spodbudo (Vignettes 2010: 226 –227).

Priseljenec, ki ima integracijski načrt, si lahko izbere integracijskega vodnika. Vodnik je oseba, ki dela za zavod za zaposlovanje in pomaga priseljencu pri iskanju zaposlitve.

Državlјanska orientacija je obvezen del integracijskega načrta. Njen cilj je spodbujanje osnovnega razumevanje švedske družbe in zagotavljanje temeljev za nadaljnje pridobivanje znanja. Priseljenci se seznanijo s pomembnostjo človekovih pravic in temeljnih demokratičnih vrednot, pa tudi s pravicami in dolžnostmi posameznika na splošno, družbeno organizacijo in vsakdanjim življenjem na Švedskem. Tečaj je, če je le mogoče, izveden v priseljenčevem maternem jeziku oz. jeziku, ki ga ta obvlada. Občine morajo priseljencem ponuditi najmanj 60 ur državljanske orientacije, ki se mora začeti čim prej po sestavi integracijskega načrta in se končati v enem letu.

(Ne)obveznost

Novoprispeli priseljenci, ki niso zaposleni, morajo aktivno sodelovati v dejavnostih, ki bodo izboljšale njihove možnosti, da se bodo sami preživljali.

Ciljne skupine

Ciljne skupine, ki jih zajema zakon o uvodni integraciji, so: 1) odrasli begunci, 2) drugi priseljenci, ki potrebujejo zaščito in imajo izdano dovoljenje za prebivanje, ter njihovi bližnji sorodniki, stari od 20 do 64 let, ki so v obdobju dveh let zaprosili za izdajo dovoljenja za prebivanje, in 3) novoprispeli priseljenci, stari od 18 do 19 let.

Stroški

Sodelovanje v integracijskih programih je za priseljence brezplačno.

Spodbude in sankcije

Priseljenci, ki sodelujejo v dejavnostih, ki jih predvideva načrt, so upravičeni do določenih ugodnosti, integracijski programi pa so enaki za vse, ne glede na to, kje v državi živijo. Finančna podpora je namenjena tako spodbujanju priseljencev k delu kot sodelovanju v uvodnih programih. Če si v času uvodne integracije priseljenci najdejo zaposlitev, se jim finančne pomoči ne zmanjša.

Če nezaposleni priseljenci ne sodelujejo v integracijskih programih, pri čemer razlog ni bolezen, skrb za otroka ali kakšen drug sprejemljiv vzrok, se jim lahko zmanjša finančna pomoč.

Plačilo vodnikov je odvisno od njihovega dela in rezultatov, tako da je tudi v njihovem interesu, da priseljenci čim prej postanejo samostojni in se lahko sami preživljajo.

8. SLOVENSKA INTEGRACIJSKA POLITIKA

Področje integracije v Sloveniji je v pristojnosti Ministrstva za notranje zadeve, in sicer Direktorata za integracijo in migracije (Sektor za integracijo), ki je začel delovati marca leta 2009. Do leta 2008 so se ukvarjali predvsem z integracijo beguncev in oseb z mednarodno zaščito, od takrat dalje pa se posvečajo tudi integraciji zakonito priseljenih oseb. Od jeseni 2009 potekajo programi učenja slovenskega jezika ter seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo. Programi so financirani iz sredstev Republike Slovenije in Evropskega sklada za vključevanje državljanov tretjih držav.

8. 1. Uredba o integraciji tujcev

Zakonska podlaga za integracijske programe v Sloveniji sta 82. člen Zakon o tujcih in Uredba o integraciji tujcev, ki je začela veljati julija 2008. Spremembe uredbe so bile sprejete oktobra 2010, veljati pa so začele 1. januarja 2011. Ker so za naše intervjuvance veljali še stari pogoji za brezplačno udeležbo v tečaju spoznavanja slovenskega jezika in prvo opravljanje testa iz spoznavanja slovenskega jezika na osnovni ravni, bomo predstavili prvotne določbe uredbe, hkrati pa preverili, kakšne so spremembe.

Integracijski programi v Sloveniji so namenjeni tujcem iz tretjih držav, ki imajo izdano dovoljenje za prebivanje. Po 2. členu Uredbe o integraciji tujcev so upravičeni do (1) učenja slovenskega jezika in seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo, (2) vključevanja v izobraževalni sistem za pridobitev javno veljavne izobrazbe in v postopke pridobivanja certifikatov o nacionalni poklicni kvalifikaciji, (3) spodbujanja medsebojnega spoznavanja in razumevanja s slovenskimi državljani ter (4) informiranja v zvezi z njihovim vključevanjem v slovensko družbo.

V skladu z zadnjo točko je Ministrstvo za notranje zadeve pripravilo spletno stran www.infotujci.si, na kateri so tujcem na voljo informacije o vstopu v Slovenijo, šolanju, socialnem in zdravstvenem varstvu, življenju v Sloveniji ter druge koristne informacije. Spletna stran si lahko ogledajo v slovenskem, angleškem, francoskem, španskem, ruskem, bosanskem in albanskem jeziku.

8. 1. 1. Slovenski integracijski programi

Vsebina in obseg

Tujcem z dovoljenjem za stalno prebivanje in njihovim družinskim članom, ki v RS prebivajo na podlagi združitve družine, so že prvotna določila uredbe omogočala do največ³⁹ 180 ur učenja slovenskega jezika. Tujci z dovoljenjem za začasno prebivanje, ki so v Sloveniji prebivali najmanj dve leti, in njihovi družinski člani na podlagi združitve družine so se lahko udeležili 60-urnega tečaja slovenščine. Tujci, ki so se na podlagi dovoljenja za začasno

³⁹ Pred spremembo je 10. člen Uredbe o integraciji tujcev določal, da se potrebno število ur za dosego znanja slovenskega jezika na osnovni ravni določi na podlagi razvrstitvenega testa, ki ga izvede izvajalec programa, po novem pa je to določilo črtano.

prebivanje že udeležili programa učenja slovenščine, so bili po pridobitvi dovoljenja za stalno prebivanje upravičeni do ponovne udeležbe (v obsegu največ 120 ur).

Po novi uredbi so do brezplačnega tečaja slovenščine v obsegu 180 ur poleg tujcev z dovoljenjem za stalno prebivanje in njihovih družinskih članov upravičeni tudi: (1) državljani tretjih držav z dovoljenjem za začasno prebivanje, ki zadnje leto živijo v Sloveniji in imajo dovoljenje izdano z veljavnostjo najmanj enega leta, ter njihovi družinski člani z izdanim dovoljenjem na podlagi združitve družine, (2) državljani tretjih držav, ki so družinski člani slovenskega državljana ali državljana Evropskega gospodarskega prostora (EGP) in imajo dovoljenje izdano zaradi združitve družine. Tečaja v obsegu 60 ur se po spremembi lahko udeležijo državljani tretjih držav, ki imajo izdano dovoljenje za začasno prebivanje z veljavnostjo najmanj enega leta (pozneje jim ob izpolnjevanju pogojev pripada še 120 ur).

Ne glede na vrsto dovoljenje so državljani tretjih držav upravičeni do programa seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo v obsegu največ 30 ur. Pogoj za udeležbo je znanje slovenskega jezika. Tujec po končanem programu opravlja preizkus znanja, ki ga izvede izvajalec programa.

(Ne)obveznost

V Sloveniji je udeležba v integracijskih programih prostovoljna. Tujec za udeležbo v programu vloži zahtevek pri upravni enoti, kjer ima prijavljeno stalno ali začasno prebivališče. Pristojni organ mu ob izpolnjevanju pogojev izda potrdilo, s katerim se zglaši pri izbranem izvajalcu programa.

Ciljne skupine

Po prvotnih določbah uredbe so bili do brezplačnih tečajev slovenskega jezika upravičeni državljani tretjih držav, ki so imeli dovoljenje za stalno prebivanje oz. dovoljenje za začasno prebivanje, če so že vsaj dve leti živeli v Sloveniji in je bilo dovoljenje izdano z veljavnostjo najmanj enega leta. Prav tako so se brezplačnih tečajev slovenskega jezika lahko udeležili družinski člani teh priseljencev, ki so imeli izdano dovoljenje za začasno prebivanje na podlagi združitve družine.

Po spremembi uredbe se je krog upravičencev do brezplačnih tečajev slovenščine razširil. Tujcem z dovoljenjem za začasno prebivanje ni več treba izpolnjevati pogoja dveh let prebivanja v Sloveniji, saj se tečajev po novem lahko brezplačno udeležijo vsi priseljenci iz

tretjih držav, ki imajo izdano dovoljenje za začasno prebivanje z veljavnostjo najmanj enega leta. Tečajev slovenščine se od 1. januarja 2011 lahko udeležijo tudi državljani tretjih držav, ki so družinski člani slovenskega državljana ali državljana EGP in imajo dovoljenje izdano na podlagi združitve družine.

Do udeležbe v programu učenja slovenskega jezika niso upravičeni tujci, ki so: (1) končali šolanje na katerikoli stopnji v RS, (2) bili vsaj tri leta vključeni v redni izobraževalni program v RS ali (3) so že pridobili potrdilo o uspešno opravljenem izpitu iz znanja slovenščine na osnovni ravni.

Do udeležbe v programih seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo so po novi ureditvi upravičeni državljani tretjih držav, ki imajo izdano dovoljenje za stalno ali začasno prebivanje, njihovi družinski člani, ki imajo dovoljenje izdano na podlagi združitve družine, ter družinski člani slovenskih državljanov oz. državljanov EGP, ki prihajajo iz tretjih držav in imajo dovoljenje izdano na podlagi združitve družine. Do programov niso upravičeni tujci, ki so končali šolanje na katerikoli stopnji v Republiki Sloveniji.

Stroški

Udeležba v programih je brezplačna, tujci si sami krijejo potne stroške ter stroške učnih pripomočkov in gradiv.

Tujci, ki so upravičeni do brezplačne udeležbe v programih učenja slovenskega jezika, so upravičeni tudi do brezplačnega prvega opravljanja izpita iz slovenskega jezika na osnovni ravni, ki je pogoj za pridobitev slovenskega državljanstva.

Spodbude in sankcije

V Sloveniji je udeležba v integracijskih programih prostovoljna. Čeprav uredba ne omenja nobenih sankcij za neudeležbo, prav tako pa tudi ne spodbud k sodelovanju, lahko omenimo, da je po novem za brezplačno prvo opravljanje izpita na osnovni ravni obvezna udeležba v 180-programu učenja slovenskega jezika, ki mora biti vsaj 80-odstotna. Pravico do enkratnega brezplačnega opravljanja izpita so imeli pred spremembo uredbe le državljani tretjih držav z dovoljenjem za stalno prebivanje in njihovi družinski člani, in sicer ne glede na to, ali so se pred tem udeležili tečaja slovenščine.

9. PRIMERJAVA UVODNIH INTEGRACIJSKIH PROGRAMOV

Po pregledu integracijskih politik v Nemčiji, Franciji, na Švedskem in v Sloveniji lahko zapišemo, da je Slovenija integracijske programe za priseljence vpeljala razmeroma pozno, saj so v preostalih državah ti posameznim kategorijam tujcev namenjeni že dolgo časa, medtem ko je bila v preteklosti v Sloveniji integracija povezana predvsem s pomočjo beguncem. V vseh predstavljenih državah priseljencem ponujajo programe učenja jezika ter tečaje spoznavanja večinske družbe in njenih institucij. V zadnjih letih so nekatere države prešle s prostovoljnih na obvezne integracijske programe, kar za določene skupine priseljencev velja tudi v Nemčiji, Franciji in na Švedskem, medtem ko v Sloveniji za zdaj sodelovanje v tečajih slovenskega jezika ter spoznavanja slovenske zgodovine, kulture in ustavne ureditve ostaja neobvezno. Države natančno določajo, katere skupine priseljencev so upravičene ali dolžne obiskovati integracijske programe, v nobeni izmed držav pa niso namenjeni priseljencem, ki prihajajo iz držav Evropske unije. V Franciji, na Švedskem in v Sloveniji so priseljenci upravičeni do brezplačne udeležbe v integracijskih programih, medtem ko v Nemčiji stroške delno krije država, delno pa priseljenci sami. Države poznajo različne načine spodbujanja priseljencev k sodelovanju v integracijskih programih, v primeru neudeležbe ali neuspešno opravljenega preizkusa pa predvidevajo tudi sankcije. Slovenije je na tem področju izjema med predstavljenimi državami, saj priseljencev niti ne spodbuja k udeležbi niti jih ne kaznuje za neudeležbo v integracijskih programih.

Prednosti slovenskih integracijskih programov sta torej brezplačna udeležba in prostovoljnost. Po spremembah Uredbe o integraciji tujcev se je hkrati razširil krog upravičencev do integracijskih programov, tako da so zdaj do njih upravičeni tudi družinski člani slovenskih državljanov in državljanov EGP, ki prihajajo iz tretjih držav. Z novo uredbo je bil odpravljen tudi pogoj dveletnega prebivanja v državi pred udeležbo v programu učenja slovenskega jezika, kar je prav tako sprememba na bolje. Slabosti slovenske integracijske politike v primerjavi s primerjanimi državami pa so manjše število ur, namenjenih učenju jezika, neprilagojenost programov posameznikovemu znanju in nespodbujanje priseljencev k udeležbi. Po novi uredbi se morajo priseljenci, ki želijo brezplačno opravljati test iz znanja slovenščine za potrebe pridobitve državljanstva, pred tem udeležiti tečaja slovenščine. S tem se sicer poveča možnost, da bodo uspešno opravili izpit, vendar pa nekateri zaradi osebnih razlogov, npr. zaposlitve, nimajo dovolj časa, da bi se udeležili tečaja, s tem pa izgubijo tudi pravico do enkratnega brezplačnega opravljanja izpita.

10. POVEZAVE MED MIGRACIJO, INTEGRACIJO IN DRŽAVLJANSTVOM

Kot ugotavlja Kejžarjeva (2009: 199), »so nekatere države v svoje integracijske politike uvedle strožje zahteve glede stopnje integriranosti imigrantov v družbo sprejema, kar se posledično odraža v pogojevanju postopka redne naturalizacije z uspešno opravljenim državljskim testom«, kar velja, na primer, za Nemčijo. Tudi v Sloveniji so priseljencem na voljo tečajji spoznavanja slovenske zgodovine, kulture in ustavne ureditve, ki pa (za zdaj) niso pogoj za pridobitev državljanstva, temveč so namenjeni zgolj hitrejšemu vključevanju tujcev v slovensko družbo. »Nedvomno postajajo politike državljanstva in politike vključevanja imigrantov vse bolj medsebojno prepletene in hkrati komplementarne, kar omogoča celovitejši in uspešnejši pristop k reševanju problematike integracije imigrantov v družbe sprejema (Kejžar 2009: 199–200).«

Obvezna udeležba v integracijskih programih je v zadnjih letih postala del imigracijske zakonodaje v večini držav EU. Uspešno opravljen test jezika in poznavanja sprejemne družbe je po novem dokaz o družbeni vključenosti priseljencev, hkrati pa je postal tudi sredstvo urejanja vstopa v državo oz. podeljevanja (trajnega) dovoljenja za prebivanje, kar velja tudi za Nemčijo in Francijo. Integracijski testi tako zdaj omejujejo dostop do varnega pravnega statusa. Tujska zakonodaja je včasih temeljila na predpostavki, da bo podelitev varnega pravnega statusa in enake obravnave spodbudila integracijo dolgoročnih tujcev v sprejemno družbo, v zadnjem času pa se je dojemanje spremenilo. Udeležba v integracijskih programih je postala pogoj za pridobitev varnega statusa, kar pomeni, da jo lahko primerjamo s postopkom naturalizacije, v katerem mora priseljenec izpolniti točno določene pogoje, da si pridobi državljanstvo (Groenendijk 2006: 406).

V večini evropskih držav je državljanstvo še vedno nagrada za po mnenju pristojnih oblasti uspešno opravljen proces integracije v sprejemno družbo, ne pa spodbuda med samim procesom, ki bi olajšala vključevanje v družbo (Kejžar 2009: 200).

Slovenija za zdaj še ne sledi evropskim smernicam na področju integracijskih programov. Znanje jezika je sicer pogoj za pridobitev državljanstva, ne pa tudi drugih tujskih statusov kot, na primer, dovoljenja za stalno prebivanje, kar velja v Nemčiji. Vsi zakoniti priseljenci iz tretjih držav imajo pravico do brezplačnega jezikovnega izobraževanja, ne da bi iz tega izhajala kakšna obveznost, kar je, kot smo lahko videli, vse bolj značilno za članice EU (zavrnitev ali neizdaja dovoljenja za prebivanje, zmanjšanje finančne pomoči ob neuspehu itd.).

11. POMEN JEZIKA PRI INTEGRACIJI

Podatke o vlogi jezika pri procesu integracije, ki so bili pridobljeni z raziskavo Percepcije slovenske integracijske politike, je v svojem prispevku predstavila Petra Roter (2005), znotraj tega poglavja pa jih bomo na kratko povzeli.

Nosilec raziskave je bil Inštitut za narodnostna vprašanja, opravljena pa je bila v letih 2001–2005. Ciljna skupina so bili priseljenci z območja nekdanje Jugoslavije in njihovi potomci, ki so po osamosvojitvi Slovenije zaprosili za državljanstvo. V vzorec raziskave so bili vključeni prebivalci, rojeni med letoma 1933 in 1984, ki so jim po pošti poslali vprašalnik.⁴⁰ Anketa je bila sestavljena iz 94 vprašanj, ki so bila razvrščena v devet tematskih sklopov (kakovost življenja, šola in jezik, mediji, religija, socioekonomski položaj, kultura, stiki, politična participacija, demografija). Poslali so 3.094 vprašalnikov, vprašalnik pa je izpolnilo in nazaj poslalo 1.163 anketirancev (Medvešek, Hafner - Fink 2005: 3–8).

Raziskava je pokazala, da anketiranci jezik dojemajo kot zelo pomemben del posameznikove identitete. Pri vprašanju, kaj posameznika opredeljuje za Slovenca, so anketiranci izbirali med naslednjimi odgovori: da je rojen v Sloveniji, da ima slovensko državljanstvo, da večino življenja živi v Sloveniji, da govori slovenski jezik, da je katolik, da spoštuje slovenske politične institucije in zakone, da se čuti Slovenca, da je vsaj eden izmed staršev Slovenec. Odgovore so označili z »zelo pomembno«, »precej pomembno«, »ne preveč pomembno« in »sploh ni pomembno«. To vprašanje je povezano z delitvijo na zahodni (državljanski) in vzhodni (etnični) model razumevanja naroda (nacije), ki smo jo predstavili že v sociološkem delu naše naloge. »Če vzhodni model razumevanja naroda temelji na etničnih kazalnikih, kot so jezik, vera, kultura ipd., potem je zahodni model pogojen z državljanstvom (Roter 2005: 244).« Anketiranci so na prvo mesto po pomembnosti postavili znanje slovenskega jezika, saj jih je kar 84 % ta odgovor označilo s »precej pomembno« ali »zelo pomembno«. Po pomembnosti, kot jo ocenjujejo anketiranci, sledi spoštovanje slovenskih političnih institucij in zakonov, na tretjem mestu pa je slovensko državljanstvo (75 % jih meni, da je »precej pomembno« ali »zelo pomembno«) (Roter 2005: 244–245).

⁴⁰ Ciljna populacija je podobna tisti, ki se ji posvečamo v naši nalogi, vendar se ne prekrivata povsem. Vključuje namreč tudi ljudi, ki so že pred osamosvojitvijo živeli v Sloveniji, v katero so se priselili kot državljani federacije, državljanstvo pa so pridobili pod bistveno blažjimi pogoji (40. člen ZDRS). V naš vzorec so zajeti le tisti priseljenci, ki so se v Slovenijo priselili po osamosvojitvi, torej že v izhodišču kot tujci.

Tudi med dejavniki, ki so pomembni pri vključevanju posameznikov v slovensko družbo, so anketiranci na prvo mesto postavili znanje slovenskega jezika. Kar 94 % vprašanih je znanje slovenskega jezika označilo kot »dokaj pomembno« oz. »zelo pomembno« pri vključevanju v slovensko družbo. Po pomembnosti mu glede na odgovore anketirancev sledijo naslednji integracijski dejavniki: zaposlitev, slovensko državljanstvo, prijatelji slovenske narodnosti, poroka s Slovencem/Slovenko, politična aktivnost in pripadnost katoliški veri (Roter 2005: 250–252).

12. ZNANJE JEZIKA KOT POGOJ ZA PRIDOBITEV DRŽAVLJANSTVA

Eden izmed pogojev za pridobitev slovenskega državljanstva je po Zakonu o državljanstvu RS (ZDRS) znanje slovenskega jezika. Zakon je bil sprejet junija 1991, v 5. točki 10. člena pa je določal, da mora oseba v postopku redne naturalizacije dokazati, da obvlada slovenski jezik v taki meri, da se lahko sporazumeva z okoljem, kar je v razgovoru s prosilcem za državljanstvo ugotovila strokovna komisija, ki jo je imenoval Izvršni svet Skupščine RS.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o državljanstvu RS, ki je začel veljati 25. marca 1994, je povečal zahtevano stopnjo znanja slovenščine za pridobitev slovenskega državljanstva v postopku redne naturalizacije. Prosilci so morali po novem aktivno obvladati slovenski jezik v pisni in ustni obliki, kar so dokazali z obveznim preizkusom pred strokovno komisijo, ki jo je imenovala Vlada Republike Slovenije, komisija pa je določila tudi kriterije za pisni in ustni preizkus znanja slovenskega jezika (10. člen ZDRS-C).

Zadnjo spremembo 5. točke 10. člena Zakona o državljanstvu RS je prinesel Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o državljanstvu RS iz leta 2002, ki določa, da mora prosilec obvladati slovenski jezik za potrebe vsakdanjega sporazumevanja, kar dokaže s spričevalom o uspešno opravljenem izpitu iz znanja slovenščine na osnovni ravni.

Omeniti je treba, da so določene skupine prosilcev za državljanstvo oproščene opravljanja izpita iz znanja slovenščine v postopku redne naturalizacije. To velja za osebe, ki so (1) končale osnovno šolo v RS; (2) uspešno dokončale javno veljavni program srednješolskega izobraževanja v Republiki Sloveniji; (3) v Republiki Sloveniji pridobile izobrazbo na VI. ali VII. stopnji oziroma končale visokošolski ali univerzitetni študij po 25. 6. 1991; (4) starejše od 60 let in dejansko živijo v Sloveniji 15 let; (5) končale osnovno ali srednjo šolo s slovenskim učnim jezikom na območjih, na katerih živijo pripadniki avtohtone slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah. Nepismene osebe morajo opraviti izpit iz govornega

sporazumevanja v slovenščini na osnovni ravni, osebam, ki jim je zaradi okvar zdravja onemogočeno vsakdanje sporazumevanje, pa tega pogoja ni treba izpolnjevati (10. člen ZDRS-UPB2).

13. CERTIFICIRANJE SLOVENŠČINE KOT DRUGEGA/TUJEGA JEZIKA

Različne oblike certificiranja slovenščine kot neprvega jezika so obstajale že v času pred ustanovitvijo nove države, vendar pa potrdila o udeležbi v programih oz. opravljenem izpitu niso imela javne veljave. V arhivih Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik (CSD/TJ) se izpiti iz znanja slovenščine kot tujega jezika prvič omenjajo v letu 1990. Za leto 1991 je bila v načrtu izdelava standardov znanja slovenščine in z njimi usklajenih preizkusov znanja. Leta 1992 so bili ti oblikovani in decembra istega leta jih je Strokovni svet RS za vzgojo in izobraževanje potrdil. Štiristopenjski standardi znanja slovenščine kot tujega jezika so bili osnova za vzpostavitev certifikatnega sistema za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Sočasno je obstajal tudi javno veljavni program Slovenščina za hrvaško/srbsko govoreče, ki je nastal leta 1988, dopolnjen pa je bil leta 1992, ko ga je sprejel Strokovni svet RS za vzgojo in izobraževanje. Slovenščina za hrvaško/srbsko govoreče je bila namenjena usposabljanju za tekoče sporazumevanje za osebne potrebe, standardi znanja pa so kot četrto stopnjo predvidevali aktivno znanje slovenščine. Oba programa sta poudarjala poznavanje slovnice, ne pa jezikovno rabo. Najverjetneje so bili standardi zasnovani kot dodatek verificiranemu programu Slovenščina za hrvaško/srbsko govoreče, ki je izključeval govorce drugih jezikov in ni bil stopenjsko zasnovan. Takrat so se začeli izvajati prvi izpiti iz znanja slovenščine, in sicer na treh ravneh, tako da so omogočali pridobitev licence A (aktivno znanje slovenščine), licence B (pasivno znanje slovenščine) in licence C (informativno znanje slovenščine). Večinoma so se izvajali izpiti iz aktivnega znanja jezika, kandidati pa so kot razlog za opravljanje navajali delo (Ferbežar in Pirih Svetina 2004: 19–20).

13. 1. Izpitni center Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik

Kot smo že povedali, se je leta 1994 povečala zahtevana stopnja znanja slovenskega jezika za pridobitev slovenskega državljanstva. Vlada je kot strokovno komisijo za opravljanje preizkusa imenovala Center za slovenščino kot drugi/tuji na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Septembra 1994 je bil znotraj njega ustanovljen Izpitni center (IC), ki je prevzel izvajanje vladnega sklepa o preverjanju znanja, določanju standardov in podeljevanju certifikatov o znanju slovenščine kot drugega/tujega jezika. Po spremembi zakona je postala pridobitev slovenskega državljanstva glavni motiv za opravljanje izpita, kar je vplivalo tudi na nadaljnji

razvoj dela IC. Ker so se obstoječa izpitna gradiva pokazala za strokovno neustrezna, so se že leta 1995 začela dejavnosti za njihovo nadgradnjo in prenovo, ki so se leta 2000 končale z uvedbo tristopenjskega izobraževalnega programa Slovenščina za tujce (Ferbežar in Pirih Svetina 2004: 22–24).

13. 1. 1. Slovenščina za tujce

»Izobraževalni program Slovenščina za tujce vsekakor pomeni prelomnico na področju preverjanja znanja slovenščine kot neprvega jezika; najprej zato, ker prekinja tradicijo preverjanja jezikovnosistemskega znanja (slovnični testi) in po evropskih zgledih postavlja temelje za komunikacijski, avtentični način jezikovnega testiranja, pa tudi zato, ker ima za izhodišče tujega govorca (Ferbežar in Pirih Svetina 2004: 24).« Ukinja se tudi raba izrazov aktivno – pasivno znanje.

Po programu je mogoče izpit iz slovenščine opravljati na treh ravneh – osnovni, srednji in visoki –, kar kandidatom omogoča večjo izbiro glede na njihovo znanje, želje in potrebe. MNZ je upošteval predlog IC, naj za pridobitev državljanstva zadostuje izpit na osnovni ravni, kar je od leta 2002 tudi zapisano v Zakonu o državljanstvu. Prosilcem z nepopolno izobrazbo (nepismenim) je namenjen poseben izpit iz govornega sporazumevanja. Srednja raven je pogoj za vpis tujih študentov v prvi oz. drugi letnik študija na slovenskih univerzah, za opravljanje, na primer, zdravniškega poklica pa se zahteva visoka raven znanja slovenskega jezika. Vse tri ravni so mednarodno primerljive. Na šeststopenjski lestvici, ki jo je oblikoval Svet Evrope in je bila temelj za nastanek skupnega evropskega jezikovnega okvira (Common European Framework of Reference for Languages), osnovna raven ustreza tretji stopnji (B1), srednja raven četrti (B2), tretja pa peti (C1).⁴¹

V Sloveniji je poleg Izpitnega centra v letu 2011 še 12 pooblaščenih ustanov – največ med njimi ljudskih univerz, ki jih koordinira Zveza ljudskih univerz Slovenije –, ki izvajajo izpite na osnovni ravni, izpiti na obeh višjih ravneh pa se izvajajo samo v Izpitnem centru. V letu 2010 so bili izpiti izvedeni na petih izpitnih rokih na vsaki izmed ravni.

⁴¹ Povzeto po spletni stani Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik (dostopno na <http://www.centerslo.net/>, 26. 5. 2011).

13. 1. 2. Kandidati za izpite iz znanja slovenščine

V nadaljevanju bomo predstavili nekaj statističnih podatkov o kandidatih za izpite iz znanja slovenščine, ki jih povzemamo po letnih poročilih CSD/TJ 2008, 2009 in 2010. Zanimajo nas predvsem kandidati, ki so opravljali izpit na osnovni ravni, saj v to skupino spadajo tudi naši intervjuvanci.

V letu 2010 se je izpita iz znanja slovenščine na vseh treh ravneh skupaj udeležilo 1.700 kandidatov, kar 82 % (1.390) jih je opravljalo izpit na osnovni ravni, 17 % pa se jih je udeležilo izpita iz govornega sporazumevanja. Kandidati na vseh treh ravneh so večinoma govorci katerega izmed južnoslovanskih jezikov. Udeleženci izpita na osnovni ravni so kot svoj prvi jezik navajali bosanščino (35 %), srbsščino (14 %), albanščino (11 %), srbohrvaščino (10 %), makedonščino (10 %), hrvaščino (5 %) itd. Med motivi za opravljanje izpita na osnovni ravni je tako kot v prejšnjih letih tudi v letu 2010 prevladovalo državljanstvo (90 %), 4 % kandidatov so navedli zaposlitev, med kandidati, ki razloga za opravljanje izpita niso navedli, pa so gotovo tudi iskalci zaposlitve in prosilci za državljanstvo.

Uspešnost kandidatov na izpitu na osnovni ravni se je leta 2010 v primerjavi s prejšnjimi leti (leta 2008 jih je izpit uspešno opravilo 70 %, leta 2009 pa 74 %) zmanjšala za 10 %, kar pa je bilo pričakovano, saj so se ob koncu leta 2009 spremenila ocenjevalna merila. Izpit je namreč sestavljen iz treh pisnih delov (razumevanje govornjenih besedil, razumevanje zapisanih besedil, tvorjenje pisnega besedila) in enega ustnega, do konca leta 2009 pa so izpit opravili tudi tisti kandidati, ki so bili negativno ocenjeni pri enem izmed pisnih delov izpita, če so preostale tri dele opravili vsaj z oceno dobro. V letu 2009 je tako, na primer, kljub negativni oceni enega izmed delov izpit uspešno opravilo 15 % kandidatov, od konca tega leta pa izpit opravijo le kandidati, ki imajo pozitivno ocenjene vse štiri dele izpita, kar je vplivalo na odstotek uspešnosti kandidatov v letu 2010. Pobudo za spremembo ocenjevalnih meril je podal Svet Izpitnega centra, razloga pa sta dva. Prvi je možnost brezplačnega učenja slovenščine za tujce, ki jo zagotavlja Uredba o integraciji tujcev, drugi pa, da izpit z znižanimi ocenjevalnimi merili s strokovnega vidika razen za prosilce za državljanstvo ni primeren za druge namene (npr. zaposlitev ali študij).⁴²

⁴² Že v letnem poročilu 2008 CSD/TJ smo zasledili podatek, da je zunanji evalvator Izpitnemu centru zaradi neuporabnosti izpita iz slovenščine na osnovni ravni za druge potrebe kot pridobitev državljanstva predlagal drugačen način ocenjevanja ali uvedbo dveh vrst izpitov – enega za prosilce za državljanstvo in enega za druge potrebe.

Večji odstotek neuspešnosti kandidatov na izpitu na osnovni ravni zaradi spremenjenih ocenjevalnih meril so v IC pričakovali, zato so že v Letnem poročilu 2009 CSD/TJ zapisali, da bi bilo treba kandidate motivirati za obiskovanje brezplačnih tečajev. Nova uredba, ki velja od 1. januarja 2011, skuša to doseči tako, da je razširila krog upravičencev do brezplačnih tečajev slovenščine, do brezplačnega prvega opravljanja izpita pa so po spremembi upravičeni le tisti kandidati, ki se udeležijo 180-urnega tečaja, če je njihova udeležba vsaj 80-odstotna.

V Poročilu Direktorata za migracije in integracijo za leto 2010 smo zasledili podatek, da so upravne enote v letu 2010 izdale 1.061 potrdil o upravičenosti do prvega brezplačnega opravljanja izpita iz slovenskega jezika na osnovni ravni, na brezplačen tečaj spoznavanja slovenskega jezika pa se je prijavilo 1.186 tujcev. Če te podatke primerjamo s podatki Izpitnega centra, ugotovimo, da je leta 2010 izpit na osnovni ravni brezplačno opravljalo dobrih 76 % kandidatov. Ker po novi ureditvi do tega niso več upravičeni le priseljenci z dovoljenjem za stalno prebivanje in njihovi družinski člani, bi se ta odstotek v prihodnje lahko še povečal. Po drugi strani pa je po novem za brezplačno opravljanje izpita obvezno predhodno obiskovanje tečaja, zato lahko hkrati pričakujemo tudi, da izpita ne bodo mogli brezplačno opravljati tisti kandidati, ki se iz različnih razlogov (npr. pomanjkanja časa zaradi zaposlitve) ne morejo udeležiti tečaja.

III. EMPIRIČNI DEL

14. SOCIOLOŠKI EMPIRIČNI DEL

14. 1. Potek raziskave

Intervjuvance smo poiskali med kandidati za izpit iz slovenščine na osnovni ravni, in sicer tako, da smo jim po pisnem delu izpita razdelili kratke ankete, s pomočjo katerih smo dobili kontakte tistih, ki so bili pripravljeni na intervju. Postopek smo ponovili na treh izpitnih rokih (10. 4. 2011, 12. 4. 2010, 12. 6. 2010), anketo pa je izpolnilo 27 kandidatov, od katerih jih je 16 navedlo kontaktne podatke (14 telefonskih števil, en domači naslov, en e-naslov) in izrazilo pripravljenost odgovoriti na nekaj dodatnih vprašanj, povezanih z vključevanjem v slovensko družbo.

V anketi smo kandidatom zastavili naslednja vprašanja:

1. Koliko časa že živite v Sloveniji?
2. Od kod prihajate?
3. Ste zaposleni? Kakšno delo opravljate?
4. Zakaj ste se odločili za opravljanje izpita iz slovenščine?

S pomočjo ankete smo želeli pridobiti intervjuvance, ki bi ustrezali naši ciljni skupini, torej prosilce za slovensko državljanstvo, ki prihajajo iz drugih držav nekdanje Jugoslavije in so se v Slovenijo priselili po osamosvojitvi. Večina anketirancev, kar 18, prihaja iz Bosne in Hercegovine, trije iz Makedonije, po eden pa iz Črne gore, Ukrajine, s Kosova, iz Srbije in Hrvaške (en anketiranec na to vprašanje ni odgovoril). Zaposlenih je 22 anketirancev, 18 jih je kot razlog za opravljanje izpita navedlo pridobitev slovenskega državljanstva. Intervju smo opravili s petimi priseljenci, ki so navedli, da želijo pridobiti slovensko državljanstvo. Sestavljen je bil iz sociološkega in jezikovnega dela. Vsak intervju je trajal približno eno uro, potekali pa so na različnih lokacijah, ki so jih izbrali intervjuvanci. Štirje intervjuji so potekali v Ljubljani, eden pa v Senožetih pri Litiji, in sicer v juniju, juliju in septembru 2010. Z vsakim izmed intervjuvancev smo v decembru 2010 opravili še telefonski pogovor, s katerim smo želeli dobiti nekatere podatke, ki se nanašajo na politične pravice in jih v izhodiščnih intervjujih nismo pridobili.

14. 2. Opredelitev vzorca

Intervjuvali smo dve ženski in tri moške. Trije intervjuvanci prihajajo iz Bosne, eden iz Srbije, eden pa iz Hrvaške. Eden ima osnovnošolsko izobrazbo, štirje pa srednješolsko (enemu manjka še nekaj izpitov na fakulteti, ena izmed intervjuvank pa se namerava po pridobitvi državljanstva vpisati na fakulteto). Štirje izmed intervjuvancev so zaposleni (čistilka, voznik tovornjaka, fasader, komercialist). V času intervjujev so bili stari 28, 29, 30, 32 in 35 let. Štirje so poročeni in imajo otroke (eden izmed intervjuvancev ima nosečo ženo), en pa živi z mamo in sorodniki. Trije intervjuvanci bodo za državljanstvo zaprosili po postopku redne naturalizacije, dva pa imata pravico do olajšane naturalizacije, saj sta poročena s slovenskima državljanoma.

14. 3. Uvodni razmislek

V tem delu naloge bomo poskusili odgovoriti na osrednje raziskovalno vprašanje in na hipoteze, ki smo jih izpeljali iz njega. Najbolj preprosto rečeno gre za to, kateri dejavniki vplivajo na odločitev za naturalizacijo. Švedski raziskovalec Hammar (1990: 97–101) je te dejavnike razdelil na pet kategorij: (1) splošne okoliščine v matični in sprejemni družbi, v prvi vrsti ekonomski položaj in pa emigracijska oz. imigracijska politika; (2) priseljenčevi načrti in predstave o odselitvi oz. priselitvi, med katerimi izstopata razlog za izselitev in priseljenčeva morebitna namera, da se vrne v »matično« državo; (3) pogledi na učinke spremembe osebnega položaja po pridobitvi drugega državljanstva, in sicer tako v »matični« in sprejemni državi kot v drugih državah; (4) dolžina prebivanja v sprejemni družbi; (5) možnost dvojnega državljanstva.

Ker naša raziskava še zdaleč ni zajela vseh omenjenih razsežnosti, moramo izluščiti tiste dejavnike, ki smo jih preučili v tolikšni meri, da nam omogočajo preverjanje hipotez. V ta namen se moramo za hip vrniti h konceptu migrantske biografije, ki smo ga na kratko omenili v razdelku 5. 1. Ta pojem obsega tako objektivne okoliščine priseljenčevega življenja kot njegove subjektivne poglede nanje, na podlagi katerih priseljenec sprejme odločitev o naturalizaciji oz. pridobitvi katerega od tujskih statusov. Med objektivnimi okoliščinami moramo ločiti dva elementa. Po eni strani gre za družbeni in ekonomski položaj, ki ga je priseljenec imel v »matični« družbi in ki ga ima nato v sprejemni družbi. Po drugi strani sta za priseljenca objektivna dejavnika tudi priseljenska in naturalizacijska zakonodaja sprejemne družbe. Ta zakonodaja namreč določa, kateri elementi priseljenčevega pridobljenega

družbenega statusa bodo predmet presoje v postopku naturalizacije, in hkrati opredeljuje, katere pravice bo priseljenec pridobil ob naturalizaciji. V naši dosedanji razpravi smo pogoje za naturalizacijo in pravice, ki so dostopne le državljanom, že natančno opisali. Družbeni in ekonomski položaj priseljencev pa bomo opisali na podlagi odgovorov naših intervjuvancev, ki jih bomo v sklepnem delu poskusili posplošiti še z uporabo statističnih podatkov o populaciji, ki jo preučujemo (državljeni naslednic nekdanje SFRJ).

Na podlagi povedanega lahko ugotovimo, da se subjektivni pogledi priseljencev nanašajo na dve objektivni razsežnosti. Po eni strani gre za presojo splošnega družbeno-ekonomskega položaja, po drugi pa za to, koliko priseljenec pozna in kako si razlaga zahteve in pravice, ki jih postavlja država, v kateri namerava prebivati. Jasno je, da posameznik nima popolnega pregleda nad položajem v »matični« ali sprejemni družbi, saj takega pregleda nimajo niti državne ustanove, zato pa o njem sklepa na podlagi lastnih izkušenj in izkušenj ljudi, ki jih pozna. Priseljenčevo videnje položaja zato pogosto ne ustreza sociologovemu. Kot bomo videli v nadaljevanju, je tako tudi s poznavanjem zakonodaje v sprejemni družbi. Pogoji za naturalizacijo so seveda jasni, ker jih določa en sam zakon in jih priseljencu razložijo upravni delavci (osebno ali prek brošur), težje pa se je znajti med pravicami, dostopnimi le državljanom, ker so razpršene znotraj obsežne področne zakonodaje.

14. 4. Hipoteze

Raziskovalno vprašanje smo razvili v pet hipotez, ki jih bomo preverili s pomočjo zbranih podatkov. Hipoteze smo razdelili v tri kategorije, glede na dejavnike, ki jih vključujejo.

Hipoteza, ki se nanaša na splošni ekonomski položaj v matični in sprejemni družbi in na priseljenčevo subjektivno oceno tega položaja:

(1) (Neugodne ekonomske razmere v državah emigracije so pomemben razlog pri odločanju za naturalizacijo.) *Priseljenec se odloča za naturalizacijo zato, ker meni, da v državi emigracije nima priložnosti za dostojno ekonomsko preživetje.* Menimo, da bomo hipotezo potrdili, če bo analiza intervjujev pokazala, da priseljenci povezujejo potrebo po naturalizaciji s potrebo po dolgoročnem življenju (sebe in svoje družine) v Sloveniji, in če se bo izkazalo, da je ta potreba nastala kot posledica ekonomske prisile.

Hipoteze, ki se nanašajo na državljske pravice, omejene na državljane, in na priseljenčevo poznavanje ter vrednotenje teh pravic.

(2) (Civilne pravice so pomemben razlog pri odločanju za naturalizacijo.) *Priseljenec se odloča za naturalizacijo z namenom, da bi pridobil civilne pravice, ki ne pripadajo osebam s statusom tujca.* Menimo, da bomo hipotezo potrdili, če bo analiza intervjujev pokazala, da intervjuvanci izrecno omenjajo civilne pravice kot razlog za svojo odločitev oz. omenjajo dejavnosti, ki so povezane s posedovanjem civilnih pravic. Pri tem bomo poskušali natančno določiti, katere izmed civilnih pravic najbolj vplivajo na odločitev za naturalizacijo.

(3) (Socialne pravice so pomemben razlog pri odločanju za naturalizacijo.) *Priseljenec se odloča za naturalizacijo z namenom, da bi pridobil socialne pravice, ki ne pripadajo osebam s statusom tujca.* Menimo, da bomo hipotezo potrdili, če bo analiza intervjujev pokazala, da intervjuvanci izrecno omenjajo socialne pravice kot razlog za svojo odločitev oz. omenjajo dejavnosti, ki so povezane s posedovanjem socialnih pravic. Pri tem bomo poskušali natančno določiti, katere izmed socialnih pravic najbolj vplivajo na odločitev za naturalizacijo.

(4) (Politične pravice niso pomemben razlog pri odločanju za naturalizacijo.) *Priseljenec se ne odloča za naturalizacijo z namenom, da bi pridobil politične pravice, ki ne pripadajo osebam s statusom tujca.* Menimo, da bomo hipotezo potrdili, če bo analiza intervjujev pokazala, da intervjuvanci ne omenjajo političnih pravic kot razloga za svojo odločitev oz. ne omenjajo dejavnosti, ki so povezane s posedovanjem političnih pravic.

Hipoteza, ki se nanaša na zahteve, ki jih zakonodaja postavlja osebam, ki želijo pridobiti slovensko državljanstvo, in na to, kako te pogoje ocenjujejo priseljenci:

(5) (Neujemanje časa migranta in časa sprejemne družbe.) *Priseljenec sprejme odločitev za naturalizacijo, preden se izteče zakonsko predpisano obdobje prebivanja v RS.* Menimo, da bomo to hipotezo potrdili, če bo analiza intervjujev pokazala, da vsaj pretežna večina priseljencev sprejme trdno odločitev za naturalizacijo, še preden izpolni (oz. meni, da izpolnjuje) zakonske pogoje zanjo.

14. 5. Analiza intervjujev

14. 5. 1. Intervju 1

Družbeni in ekonomski položaj

Intervjuvanka prihaja iz Bosne, živi pa z možem in dvema otrokoma. Mož je prišel v Slovenijo malo pred njo in je že oddal vlogo za državljanstvo zase in za otroka. V moževem podjetju (s. p., gradbeno-čistilni servis) je zaposlena kot čistilka, po izobrazbi pa je trgovka.

Pred priselitvijo ni bila zaposlena, v Sloveniji pa ni dobila službe (niti take, za katero bi bila zahtevana izobrazba nižja, kot je njena), tako da je bila prvih pet let po priselitvi brezposelna. *»Ja, ampak to brez državljanstva ... Kamor koli prideš, pravjo, da brez državljanstva ne moreš.«*⁴³ Živijo v najemniškem stanovanju, ki jim ga oddaja možev stric. Stanovanje je pred leti zgorelo in takrat je bilo vse uničeno (avtomobil, dokumenti, orodje). Občina jim je takrat priskrbela nadomestno stanovanje, mož pa je vzel posojilo prek svojega podjetja, ki ga še vedno odplačujejo. Z življenjem v Sloveniji je zadovoljna, saj se zaveda, da so razmere v Bosni slabše. *»Ne pritožujem se. Rajš tle ostanem, kot da se vrnem dol, ker tud dol nimam ... Mislim ... Ni več, vojna je bla in tko.«*

Sorodniki

Pri razlogih za pridobitev državljanstva omenja boljšo prihodnost otrok. Njeni starši in brat prav tako živijo v Sloveniji, v Bosni pa so ostali le bratova žena in otroci. Tudi vsi moževi sorodniki živijo v Sloveniji. *»Tle so bili vsi. In oni so nam dost pomagali, njegovi sorodnici. Tko, kar koli je trebalo. Tud zdej, kar koli je. Oni so tle.«*

Civilne pravice

Glavni razlog, zaradi katerega želi pridobiti slovensko državljanstvo, je nakup stanovanja oz. najem posojila. *»Edino zarad stanovanja. Mislim, ne mormo tle kupit stanovanja. Nič, kredit uzet al pa kupit stanovanje, drgač pa imamo vse iste pravice. Mislim s stalnim prebivališčem. Nimamo pa pravice, da kupimo stanovanje, pa se piše na nas. To, da kredit dobimo, to je edino. Drgač pa vse druge pravice mamo. In zato planiramo tle ostat in vseeno državljanstvo zrihtat.«*

Socialne pravice:

Sogovornica ne omenja socialnih pravic. Omeni sicer, da je njeni družini, ko jim je pogorelo stanovanje, občina omogočila prebivanje v nadomestnem stanovanju, vendar tu ne gre za socialno pravico v smislu 87. člena Stanovanjskega zakona.

Politične pravice

Pridobitev dodatnih političnih pravic ni bila motiv za naturalizacijo. *»To pa ne. To pa sploh ne, mislim zaradi teh volitev za predsednika pa te, to pa sploh ne. Gre se zato, zarad otrok, saj smo se že pogovarjal. To pa niti najmanj.«* Pred priselitvijo v Slovenijo je enkrat

⁴³ Pri prepisovanju posnetkov intervjujev smo se poskusili približati izgovorjavi intervjuvancev, podobno kot avtorji v Mežnarić (1986). Prepisi so v celoti dostopni v dodatku (IV. Prologe).

sodelovala na volitvah v Bosni, po priselitvi v Slovenijo pa ni nikoli oddala svojega glasu iz tujine. Odkar ima dovoljenje za stalno prebivanje, se udeležuje lokalnih volitev v Sloveniji. Kot slovenska državljanka se namerava udeleževati volitev in referendumov v Sloveniji. Ker ima veliko sorodnikov, ki živijo v drugih evropskih državah (Avstrija, Švica, Italija), je vesela, da kot državljanka Evropske unije ne bo potrebovala vizuma ali kakšnih drugih dokumentov, ko bo potovala po Evropi. Ne ve, ali se bo udeleževala volitev v Evropski parlament.

Odločitev za naturalizacijo

Za naturalizacijo se je odločila že pred tremi, štirimi leti. Če bi bila zahtevana doba prebivanja v Sloveniji krajša, bi že prej zaprosila za državljanstvo. *»Tako, ko je možno. Tudi za stalno bivališče je prej blo 8 let, pol pa so naenkrat dali 5 let. So zmanjšali. In smo takoj, ker smo več bili tle kot pet let, mal čez pet let, in smo takoj dali vlogo. Mi smo odločeni, bomo za državljanstvo vlagali in konc.«*

14. 5. 2. Intervju 2

Družbeni in ekonomski položaj

Intervjuvanec prihaja iz Srbije, poročen je s slovensko državljanko, pričakujeta otroka. Po izobrazbi je mehanik kmetijskih strojev, vendar nima delovnih izkušenj, zato ni iskal zaposlitve na tem področju. Trenutno ima redno zaposlitev, dela pa kot voznik kamiona. Eno leto je na črno delal na gradbišču, ker ni našel druge zaposlitve. Žena trenutno ni zaposlena, pred tem pa je delala prek študentskega servisa. Živita v stanovanju ženinih staršev. Sprva sta plačevala najemnino, dokler starši niso odplačali kredita, trenutno pa plačujeta samo stroške. Pove, da so pogoji za življenje v Sloveniji boljši in da sta se zato z ženo odločila, da bosta živela v Sloveniji. *»Težko je, če nekdo pride iz mesta na vas. To je težko. I tamo su pogoji slabši. Če ti imaš plaču 250 evrov, 300 evrov, a cene, živila i te, so iste ko tle ... Nč. Sploh se ne da. Ne moreš razmišljati na počitnice, neki ... Tuki je meni u redu. Mislim, za mene. Kad pomislim, kako je tamo bilo. Tuki sam izisprošen.«*

Sorodniki

Intervjuvanec nima sorodnikov, ki bi živeli v Sloveniji, njegova žena, ki je po rodu Srbkinja, pa ima slovensko državljanstvo od rojstva.

Civilne pravice

Glavni razlog, zaradi katerega želi pridobiti slovensko državljanstvo, je najem posojila za nakup stanovanja. »Tri in po leta sam tle, mam službo i zakaj ne bi uzeo državljanstvo, če bi mi omogočilo, da dobim ovaj, kredit za stanovanje?« Pri vprašanju o odpovedi srbskemu državljanstvu pove, da namerava pol leta po pridobitvi slovenskega državljanstva znova zaprositi za srbsko državljanstvo, saj želi imeti tako slovensko kot srbsko državljanstvo. V prihodnosti bi namreč rad kupil nekaj zemlje in zgradil počitniško hišo v svoji rodni vasi.

Socialne pravice

V intervjuju ne omenja socialnih pravic oz. dejavnosti, ki predpostavljajo socialne pravice.

Politične pravice

Pridobitev političnih pravic ni vplivala na njegovo odločitev za naturalizacijo, pravice, ki jih bo pridobil kot evropski državljan, pa se mu zdijo velika pridobitev. Ni vedel, da imajo tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje v Sloveniji pravico sodelovati na lokalnih volitvah, vendar ga politika ne zanima. Meni, da se v prihodnosti ne bo udeleževal volitev v Sloveniji.

Odločitev za naturalizacijo

Za pridobitev slovenskega državljanstva se je odločil takoj po poroki s slovensko državljanjo pred tremi leti (2007). Deset let bivanja v Sloveniji za pridobitev slovenskega državljanstva se mu zdi predolga doba. Kot mož slovenske državljanke bi lahko že po dveh letih neprekinjenega prebivanja zaprosil za dovoljenje za stalno prebivanje, vendar se ni odločil za to, ker bi imel preveč dela z birokracijo in je odločen, da pridobi slovensko državljanstvo.

14. 5. 3. Intervju 3

Družbeni in ekonomski položaj

Intervjuvanec prihaja iz Bosne, živi pa z ženo in hčerko. Žena in hčerka sta prišli v Slovenijo na podlagi združitve družine pred petimi leti. Zase in za hčerko bo oddal vlogo za državljanstvo, žena pa še nima te pravice. V Bosni je živel pri svojih starši, trenutno pa živijo v najemniškem stanovanju. Štiri leta se je boril v vojni (do februarja 1996), pred tem pa ni bil zaposlen. Končano ima osnovno šolo, trenutno pa je redno zaposlen kot fasader. Žena je zaposlena za določen čas (dela na pogodbo). Je lastnik dela hiše v Bosni, ima pa tudi nekaj

zemlje. Državljanstvo želi pridobiti zaradi varnosti – omenja nezaposlenost v Bosni. *»Recimo zdaj, ti če pogledaš v Bosni, nimaš nobene recimo neki tko, da je zaposlitve al pa neki takega. Če pogledam dol pri meni ... Občina je ... Čist sumjam, da je ene 10 procentov zaposlenih dol. In pole to nije, če nije zaposlitve, rednog plačila, to ni zame nobene varnosti življenja.«*

Sorodniki

Pred njim se je v Slovenijo priselil njegov starejši brat, ki ima dvojno državljanstvo. On mu je pomagal poiskati prvo zaposlitev in mu priskrbel dokumente. V Sloveniji živijo tudi mlajši brat, sestra, bratranec, sestrična ter veliko prijateljev iz Bosne.

Civilne pravice

V prihodnosti želi kupiti stanovanje. Kot državljan bo lahko odplačeval kredit, zdaj pa mora vsak mesec plačevati najemnino. *»To bi lahko bil obrok kredita in pole recimo na osnovu, na koncu, recimo kredit bo 30 let, sam na kraju bo moje stanovanje, a tko po 30 letih al pa po 50, jaz grem van, nič. Pa sem tolki dnar dal.«*

Socialne pravice

Socialnih pravic intervjuvanec ne omenja, prav tako ne omenja dejavnosti, ki bi predpostavljale socialne pravice.

Politične pravice

Pridobitev dodatnih političnih pravic ni vplivala na njegovo odločitev za naturalizacijo. *»Ma niti ne, tole politično pa niti ne.«* Pred prihodom v Slovenijo se ni udeleževal volitev v Bosni, enkrat pa je oddal svoj glas iz tujine. Leta 2010 je sodeloval tudi na lokalnih volitvah v Sloveniji. Ne ve, ali se bo v prihodnosti udeleževal volitev v Sloveniji in volitev v Evropski parlament. Za zdaj prav tako ne ve, ali mu bodo koristile pravice, ki jih bo pridobil kot evropski državljan.

Odločitev za naturalizacijo

O pridobitvi slovenskega državljanstva je začel razmišljati tri oz. štiri leta po prihodu v Slovenijo (2000/2001). Če bi zakon to dopuščal, bi že prej zaprosil za slovensko državljanstvo, po njegovem mnenju bi bilo osem let prebivanja v Sloveniji dovolj.

14. 5. 4. Intervju 4

Družbeni in ekonomski položaj

Intervjuvanka prihaja iz Hrvaške, rojena pa je v Bosni, kjer je živela do sedmega leta. Živi z možem, ki ima že pet let slovensko državljanstvo, in dvema mladoletnima otrokoma (triletni sin je ob priselitvi v Slovenijo dobil državljanstvo, ker je njegov oče že od njegovega rojstva slovenski državljan, 14-letna hčerka pa ga bo dobila skupaj z njo). Trenutno ni zaposlena, tako da mož preživlja družino, namerava pa se zaposliti v njegovem podjetju. Po izobrazbi je trgovka, pred priselitvijo pa je sedem let delala kot šivilja. Živijo v hiši, ki jo je zgradil mož po pridobitvi slovenskega državljanstva, na Hrvaškem pa je lastnica trisobnega stanovanja. Mož ima gradbeno podjetje (s. p.), v katerem je zaposlenih šest tujcev. Dobro zasluži in ima veliko strank, ljudje ga poznajo.

Sorodniki

Njeni starši živijo na Hrvaškem, v Sloveniji pa živijo teta, stric in še nekateri drugi sorodniki, ki so prišli pred vojno in že imajo slovensko državljanstvo. Tudi mož ima sorodnike, ki živijo v Sloveniji (stric in dva brata, ki že imata državljanstvo).

Civilne pravice

Pove, da je mož državljanstvo želel zato, da je lahko kupil parcelo in zgradil hišo. Pred tem je kupil neko garsonjero, ki pa je bila napisana na njenega strica. Pozneje jo je prodal, da so kupili stanovanje na Hrvaškem. *»Ampak to je res pogoj, k tok denarja daš, pa na enga napišeš, pa si v bistvu ... V svom stanovanju si podnajemnik.«* Tudi sama se je za pridobitev državljanstva odločila zato, ker bi rada pomagala svoji družini z najemom posojila. *»Če hočem še neki pomagat svoji družini, rabim državljanstvo. Nobenga kredita ne morem dobit, tud če bi šla kam drugam v službo, ne.«*

Socialne pravice

V Sloveniji se namerava po pridobitvi državljanstva izobraževati. Poleg možnosti najema posojila je bil to razlog, da bo raje kot za dovoljenje za stalno prebivanje zaprosila za državljanstvo. *»Jaz sem ful mlada rodila, jaz bi se šolala, pa ne morem vse tako k en državljan. Zato sem se pač odločila.«*

Politične pravice

Pridobitev političnih pravic ni bila motiv za naturalizacijo. *»Ne, to ne vpliva, ne, kje pa.«* Ko je še živela na Hrvaškem, se ni udeleževala volitev, prav tako ni glasovala iz tujine.

Odločitev za naturalizacijo

O pridobitvi slovenskega državljanstva je začela razmišljati takoj po tem, ko je državljanstvo dobil njen mož (2005). Meni, da je deset let predolga doba za pridobitev državljanstva, po njenem mnenju bi zadostovalo pet let. Kot žena slovenskega državljanca ima pravico, da že po enem letu prebivanja v Sloveniji zaprosi za slovensko državljanstvo, če izpolnjuje vse druge pogoje iz 10. člena Zakona o državljanstvu. *»In sem rekla, jaz se tok ne bom matrala. Ko boš ti dubu državljanstvo, pol bomo vidl pogoje, da lahko jaz gor pridem.«*

14. 5. 5. Intervju 5

Družbeni in ekonomski položaj

Intervjuvanec prihaja iz Bosne, živi v najemniškem stanovanju. Pred priselitvijo je živel pri bratu v Bosni, starši pa so že pred njim prišli v Slovenijo. V Bosni imajo hišo (lastnica je mama), ki so jo obnovili po vojni. Ima resno partnerico, ki je Slovenka, otrok pa nima. Po izobrazbi je gimnazijski maturant. Že dve leti ima redno službo (komercialist) in pomaga preživljati družino, v Bosni pa še ni bil zaposlen. Zadovoljen je z delovnim mestom in zaslužkom, preden se je redno zaposlil, pa je delal prek študentskega servisa. Zaveda se, da bi, če bi ostal v Bosni, bistveno slabše živel. *»Ker dol kot prvo ni zaposlitve, tud če se izobrazš ne vem kako, je zelo težko prdobit zaposlitev. Tko da predvsem iz tega socialnega razloga. Dol je to še vedno zelo slabo urejen. Dol bi blo še precej slabš«.*

Sorodniki

Pred njim sta v Slovenijo prišla zdaj že pokojni oče in mama, ki ima dovoljenje za stalno prebivanje (tudi oče ni zaprosil za slovensko državljanstvo). V Bosni so ostali brat in dve sestri.

Civilne pravice

Razlogi, zaradi katerih se je odločil za slovensko državljanstvo, so: pridobitev kredita in lastništvo stanovanja/hiše, varnost bivanja, ne bo se počutil kot drugorazredni državljan.

»Povsod te drugač gledajo, nimaš pol komplikacij na meji, nimaš pol ... Lahko potuješ normalno. Ker enkrat, k maš tisto stalno prebivanje, maš stalno prebivanje, ampak enkrat pride do tega, da ga morš podaljšat. In pol tud, če ne izpolnjuješ pogojev, je isto, kukr da ga nimaš. Tko pa k enkrat prdobiš državljanstvo, si pač državljan te države in maš vse pravice in dolžnosti, k ti pripadajo s tem.« V prihodnosti bi se rad zaposlil v policiji, za kar potrebuje slovensko državljanstvo.

Socialne pravice

Je absolvent Fakultete za varnostne vede (smer kriminalistika), do konca študija pa mu manjkajo še trije izpiti. Užival je torej pravico do brezplačnega izobraževanja, ki pa ni vezana na status državljana, ampak se priznava tudi tujcem pod pogojem vzajemnosti. Tako je bilo tudi v primeru našega intervjuvanca. Med motivi za naturalizacijo intervjuvanec omenja tudi socialno varnost, ki pa je ne opredeli natančneje in jo povezuje z zaposlitvijo in s pravico do zaposlovanja (kot eno od civilnih pravic). *»Ker kot prvo si tle prdobiš pač eno socialno varnost, kot drugo nisi odvisen od teh tujih – na primer če so tista delovna dovoljenja na en let, levo, desno. To morš delat po tri, štir leta za dva evra na uro al pa ne vem, kok. Zdej se pač tok prdobi. Tko pa, če prdobiš državljanstvo, pač si sam pol iščeš vse. Tko da se prdobi dost stvari.«*

Politične pravice

Pridobitev političnih pravic v Sloveniji ni vplivala na odločitev za naturalizacijo. *»Ne, mislm men ... Edin iz razloga sem se odloču, ker nameravam tle živet, da mam vse druge pravice, kar se tiče pa političnih pravic, so pa povsod iste. Eni bojo gor, eni pa ... Zarad politike se glih nisem nč odločval za državljanstvo, čisto nič.«* V prihodnosti se namerava udeleževati volitev, pravice, ki mu pripadajo kot evropskemu državljanu, pa se mu zdijo koristne.

Odločitev za naturalizacijo

Za pridobitev državljanstva se je odločil, ko je videl, da izpolnjuje vse pogoje. Če bi zakon dopuščal, bi zanj zaprosil že prej. *»Tkr, kdr kol bi mel možnost. Tud po enmu letu.*

14. 6. Preverjanje hipotez

14. 6. 1. Prva hipoteza

Priseljenec se odloča za naturalizacijo zato, ker meni, da v državi emigracije nima priložnosti za dostojno ekonomsko preživetje.

Kot smo nakazali v razdelku 14. 3., menimo, da sta objektivni gospodarski položaj v državi emigracije in priseljenčeva subjektivna ocena tega položaja z odločitvijo za naturalizacijo povezana posredno. Najprej delujeta kot razlog za imigracijo in za daljše prebivanje v državi sprejemnici. Šele nato in le pri tistih priseljencih, ki opustijo misel, da bi se v matično državo vrnili še v času aktivnega življenjskega obdobja, postaneta tudi motiv za pridobitev državljanstva. Kot bo razvidno iz naše analize preostalih hipotez, naši intervjuvanci menijo, da je polnopravna vključitev v sprejemno družbo mogoča le s pridobitvijo državljanstva. Tako nastane vzročna povezava med ekonomskim položajem priseljenca, ki zahteva dolgoročno oz. stalno prebivanje v državi imigracije, in pridobivanjem državljanstva, ki je za naše intervjuvance nepogrešljiv pogoj za integracijo in dolgotrajno prebivanje v sprejemni družbi.

Hipotezo smo preverili z dveh vidikov: (1) s kratko primerjavo gospodarskega položaja in blaginje prebivalstva v državah, od koder prihajajo intervjuvanci, s položajem v Sloveniji; (2) tako da smo v intervjujih poiskali tista mesta, kjer intervjuvanci govorijo o gospodarskem položaju v deželi emigracije in o svoji nameri ostati v Sloveniji kot razlogih za pridobitev slovenskega državljanstva.

(1) Težak ekonomski položaj v državah, ki so naslednice nekdanje SFRJ, je splošno znano dejstvo, ki smo ga za naše namene podkrepili z nekaj najsplošnejšimi statističnimi kazalniki. Pregled poleg Slovenije zajema še tri države oz. regije, od koder prihajajo naši sogovorniki: Hrvaško (ena intervjuvanka), Federacijo BiH (hrvaško-muslimansko entiteto v Bosni in Hercegovini, od koder prihajajo dva intervjuvanca in ena intervjuvanka) in Srbijo (oz. Vojvodino, od koder prihaja en intervjuvanec). Predstavljeni podatki ne puščajo nobenega dvoma o kritičnosti gospodarskega in družbenega položaja v omenjenih državah, prav tako pa nazorno kažejo, zakaj je Slovenija tudi danes pogost cilj selitev s tega območja.

Tabela 2: Kazalniki gospodarske razvitosti in blaginje v nekaterih naslednicah SFRJ za 2009.

Država/regija	BDP na prebivalca (\$) ⁴⁴	Povprečna neto mesečna plača (€)	Razpoložljivi letni dohodek na gospodinjstvo/ družinskega člana (€)		Delež BDP in dejanske individualne potrošnje glede na povprečje EU (€) ⁴⁵		Stopnja registrirane brezposelnosti (€)
Slovenija ⁴⁶	23.726	930	19.725	7.625	88	82	9,1
Hrvaška ⁴⁷	14.222	724	12.999	–	65	59	14,9
Srbija/Vojvodina ⁴⁸	5.872	464	5.774	1.957	37	45	17,3/25,1
BiH/Federacija BiH ⁴⁹	4.525	405	–	–	31	37	42,4

(2) Navedbe o gospodarskem položaju v državi emigracije in o nameri, da bodo v Sloveniji (skupaj z družino) stalno živeli, najdemo pri vseh sogovornikih. Za večino sta ti dve okoliščini tudi bolj ali manj neposreden motiv za naturalizacijo.

Intervjuvanka št. 1: Intervjuvanka na dveh mestih pove, da namerava (skupaj z možem in otrokoma) pridobiti državljanstvo zato, ker so se z družino odločili, da bodo v Sloveniji ostali za stalno. »*Mi mam dva otroka, en je v šoli, en je v vrtcu in mi bi radi tle ostal, ker otrok gre v šolo, en gre v vrtcu in ne mormo se zdaj kar pobrat in jet nazaj v Bosno. In mi smo odločil se že kakšna tri, štiri leta nazaj al pa celo več. In bomo tle ostal. Čez kakšen mesec imamo ta*

⁴⁴ Podatki so povzeti s spletne strani Svetovne banke: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.

⁴⁵ Podatki so povzeti po Agenciji za statistiko BiH 2010: 1, kjer so navedeni kot rezultati *European Comparison Programme – ECP*.

⁴⁶ Podatki so povzeti po SURS 2010b: 237, 247 oz. po SURS 2010a: 1 za stopnjo brezposelnosti.

⁴⁷ Podatki so povzeti po Državni zavod za statistiko 2010a: 24, 27 oz. po Državni zavod za statistiko 2010b: 199 za sredstva gospodinjstev.

⁴⁸ Kjer je mogoče, so navedeni podatki za Vojvodino, sicer za Srbijo. Če ni drugače navedeno, so podatki povzeti po Republički zavod 2010: 99 130 oz. Republički zavod 2011: 36, 40 za stopnjo brezposelnosti (prvi podatek je anketna brezposelnost, drugi pa približek registrirane brezposelnosti). Nacionalna služba 2010: Godišnjak s. 98, 131 oz. iz Nacionalna služba 2011, ko gre za stopnjo nezaposlenosti (podatki so zadecember 2010).

⁴⁹ Kjer je mogoče, so navedeni podatki za Federacijo BiH, sicer za celotno BiH. Podatki so povzeti po Federalni zavod za zapošljavanje 2010: 6 oz. Federalni zavod 2010: 117, ko gre za povprečne neto plače.

pogoj deset let in bomo vlagali za državljanstvo.» Iz pogovora je jasno razvidno, da sogovornica meni, da dovoljenje za stalno prebivanje ne zadostuje potrebam, ki jih prinaša stalno življenje v Sloveniji (več o tem v naslednjem razdelku).

O gospodarskem položaju sicer ne govori neposredno, na nekem mestu omeni le, da v Bosni zaradi vojne nima ničesar. *»Rajš tle ostanem, kot da se vrnem dol, ker tud dol nimam ... Mislim ... Ni več, vojna je bla in tko.*» Iz njene pripovedi je razvidno, da sta z možem prvo zaposlitev iskala in našla v Sloveniji, da v Bosni nikoli nista bila zaposlena in da večina bližnjih sorodnikov prav tako živi in dela v Sloveniji. Skratka, dostojno življenje za njeno družino v Bosni ni mogoče.

Intervjuvanec št. 2: Intervjuvanec bo državljanstvo pridobil po pogojih, ki veljajo za zakonce slovenskih državljanov. Ženo je spoznal v Vojvodini. Na vprašanje, ali bi si lahko ustvarila skupno življenje v Vojvodini, odgovarja negativno. *»Ne, ne. E, veste, kako. Težko je, če nekdo pride iz mesta na vas. To je težko. I tamo su pogoji slabši. Če ti imaš plaču 250 evrov, 300 evrov, a cene, živila i te, so iste ko tle ... Nč. Sploh se ne da. Ne moreš razmišljati na počitnice, neki ... Tuki je meni u redu. Mislim, za mene. Kad pomislim, kako je tamo bilo.*» Podobno kot prva sogovornica pojasni, da dovoljenje za stalno prebivanje ne ustreza njegovim potrebam. *»Nisam vedu (da imajo tujci s stalnim prebivališčem volilno pravico, op. S. T.), a nisam ni hotu, da, ovaj, oddajem za stalno bivanje, ker ne rabim. Mislim, sem takoj vložio za državljanstvo. Morao bi opet urejati papirje, dokumente i to, zarad tega nisam šou.*» Menimo, da te navedbe zadostujejo za to, da tudi pri tem sogovorniku potrdimo korelacijo med odločitvijo za dolgoročno prebivanje, utemeljeno na ekonomskih razlogih, in odločitvijo za naturalizacijo.

Intervjuvanec št. 3: Tudi ta sogovornik možnosti dostojnega oz. varnega življenja v Bosni, kot pravi sam, ne vidi, glavni razlog pa je slab gospodarski položaj, posebej pomanjkanje zaposlitev. *»Recimo zdaj, ti če pogledaš v Bosni, nimaš nobene recimo neki tko, da je zaposlitve al pa neki takega. Če pogledam dol pri meni ... Občina je ... Čist sumjam, da je ene 10 procentov zaposlenih dol. In pole to nije, če nije zaposlitve, rednog plačila, to ni zame nobene varnosti življenja.*» Kot prva sogovornica tudi ta intervjuvanec nikoli ni bil zaposlen v matični državi, ampak je prvo zaposlitev našel v Sloveniji. Še ena podobnost je ta, da številni njegovi sorodniki živijo in delajo v Sloveniji. Upravičeno lahko torej sklenemo, da je tudi zanj dostojno življenje v Bosni nemogoče, ker pa je eksistenčno dolgoročno vezan na življenje v Sloveniji, želi pridobiti državljanstvo.

Intervjuvanka št. 4: Sogovornica je bila v nasprotju z drugimi intervjuvanci (razen intervjuvanca št. 2) v svoji matični državi zaposlena, vendar na delovnem mestu, ki je po navadi slabo plačano in, vsaj v slovenskih razmerah, zaradi globalizacije močno ogroženo. Na Hrvaškem je namreč delala kot šivilja, zato je (bil) ekonomski položaj družine odvisen od uspešnosti moževega podjetja, ki je bilo ustanovljeno in deluje v Sloveniji. To je bil verjetno razlog, da se je družina po tem, ko je mož pridobil slovensko državljanstvo, preselila v Slovenijo, čeprav so imeli na Hrvaškem trisobno stanovanje in je bila sogovornica tam zaposlena. Moževa zgodba je zelo podobna zgodbam preostalih sogovornikov, priseljencev iz BiH, tudi zanj velja, da njegovi ožji družinski člani živijo in delajo v Sloveniji. V teh okoliščinah je dolgoročno prebivanje v Sloveniji za družino racionalna odločitev, pridobitev državljanstva za sogovornico pa nujna, če želi enakopravno prispevati k blaginji svoje družine, zato ni zaprosila za dovoljenje za stalno prebivanje, ampak za državljanstvo. *»K sem vse tko stehala (prednosti in slabosti izgube starega in pridobitve novega državljanstva, op. S. T.), sem rekla, itak če bi kaj se zgodilo, da bi jaz mogla jet nazaj, jaz svoje državljanstvo lahko dobim nazaj. Tega pustim, ampak jaz sem se odločila, da bom tukaj živela, otroci so tle in ne mislim več ič nazaj, edino ne vem, kaj se lahko zgodi. Noben ne ve. Ampak nimam tega namena.«*

Intervjuvanec št. 5: Tudi ta sogovornik, podobno kot drugi iz BiH, v matični državi nikoli ni imel zaposlitve, še več, v Sloveniji so večino časa prebivali in delali njegovi starši. Meni, da mu niti izobrazba ne bi pomagala do zaposlitve v Bosni. *»Ker dol kot prvo ni zaposlitve, tud če se izobrazš ne vem kako, je zelo težko prdobit zaposlitev.«* Rešitev iz neugodnega ekonomskega položaja je bila mogoča tako, da se je sogovornik v Slovenijo priselil kot študent Fakultete za varnostne vede. Tako je lahko živel v skupnem gospodinjstvu s starši, našel si je študentsko delo, pozneje pa tudi redno zaposlitev. V Bosno se ne namerava vrniti, vsaj ne pred upokojitvijo. Državljanstvo je, iz razlogov, ki se jim posvečamo ob analizi naslednjih hipotez, zanj nujni pogoj za doseg ustreznega eksistenčnega položaja zase in za načrtovano družino.

Na podlagi povedanega lahko sklenemo, da naše ugotovitve potrjujejo prvo hipotezo. Ekonomski položaj oz., kot bi dejal Marshall, vključenost v sfero materialnega uživanja je ključen dejavnik pri odločitvi za naturalizacijo. Priseljenec odločitev sprejme zato, ker ocenjuje, da materialni položaj, ki bi ga lahko dosegel v matični državi, ni zadovoljiv. Vključenost je torej mogoča samo v sprejemni družbi, pogoj zanjo pa je pridobitev državljanstva. To precej splošno hipotezo bomo poskusili nadalje razčleniti tako, da bomo

preverili preostale štiri hipoteze. Tako bomo ugotovili, katere od državljskih pravic, dostopnih le državljanom, so po mnenju priseljencev relevantne za vključitev v sprejemno družbo in kako hitro dozori odločitev za naturalizacijo.

14. 6. 2. Druga hipoteza

Priseljenec se odloča za naturalizacijo z namenom, da bi pridobil civilne pravice, ki ne pripadajo osebam s statusom tujca.

Da bi potrdili to hipotezo, smo analizirali odgovore na vprašanje o vzrokih za naturalizacijo. Ugotovili smo, da sogovorniki omenjajo tri vrste civilnih pravic.

(1) Pravica do nakupa nepremičnin in do najema stanovanjskega posojila. To pravico so omenili prav vsi sogovorniki, in sicer kot glavni razlog za naturalizacijo, ne da bi jih izrecno spraševali po tej pravici. Še več, šele na podlagi intervjujev smo sploh opazili, da je najemanje posojil za tujce pri nas oteženo, če ne celo (ko gre za stanovanjska posojila) nemogoče. Pomembno je dodati, da prav vsi intervjuvanci o posojilu in nakupu stanovanja ne govorijo le na splošno, temveč izražajo trdno namero, da bodo po pridobitvi državljanstva to možnost tudi izkoristili, pripovedujejo pa tudi o reševanju stanovanjskega vprašanja v primeru, ko posameznik nima kupne pravice (fiktivni nakup, pri katerem je lastnik uradno druga oseba, ponavadi sorodnik). Njihovo razmišljanje pokaže na pereč problem: tujec v nasprotju z državljanom ne more najeti posojila, kupiti stanovanja in vračati posojila po mesečnih obrokih. »Mislim, ne mormo tle kupit stanovanja. Nič, kredit uzet al pa kupit stanovanje, drgač pa imamo vse iste pravice. Mislim s stalnim prebivališčem. Nimamo pa pravice, da kupimo stanovanje pa se piše na nas. To, da kredit dobimo, to je edino. Drgač pa vse druge pravice mam. In zato planiramo tle ostat in vseeno državljanstvo zrihtat.« Tujec mora v nasprotju z državljanom plačevati najemnino. Čez nekaj desetletij, ko sta oba plačala primerljiv znesek, je najemnik še vedno najemnik, lastnik pa je postal lastnik neobremenjene nepremičnine. »To bi lahko bil obrok kredita in pole recimo na osnovu, na koncu, recimo kredit bo 30 let, sam na kraju bo moje stanovanje, a tko po 30 letih al pa po 50, jaz grem van, nič. Pa sem tolki dnar dal.«

Zaradi specifičnega urejanja stanovanjske problematike je položaj najemnikov še posebej pereč. Po podatkih raziskave, ki jo je opravil Eurostat (2009b: 9–10), je Slovenija po deležu ljudi, ki živijo v že odplačanih lastniških stanovanjih, na 6. mestu (okrog 75 %). Vse države pred njo so nekdanje socialistične države, v Franciji, na primer, je ta delež že za polovico

manjši, v Avstriji pa še manjši. Če upoštevamo še lastniška stanovanja, ki so še obremenjena oz. neodplačana, je delež prebivalstva v lastniških stanovanjih okrog 81 %, kar je prav tako visoko nad evropskim povprečjem. Na podlagi teh podatkov lahko sklepamo, da je življenje v lastniškem stanovanju⁵⁰ del običajnega standarda prebivalcev Slovenije, h kateremu stremijo tudi tisti, ki ne živijo v takem stanovanju. Dodatna značilnost stanovanjskega vprašanja pri nas je, da je delež najemnikov, ki plačujejo tržno najemnino namesto subvencionirane, višji kot v drugih evropskih državah. Sorazmerno velik del najemnikov torej prebiva v stanovanjih z zelo visoko najemnino. Iz ankete, opravljene leta 2005, je namreč razvidno, da je bila tržna najemnina od neprofitne oz. od najemnin za službena stanovanja v povprečju višja za 207 oz. 244 % (Cirman 2006: 66). Državljeni, ki prebivajo v nelastniških stanovanjih, so torej tako finančno kot glede varnosti stanovanja v neprimerno slabšem položaju in bodo verjetno poskušali na vsak način kupiti stanovanje. V najslabšem položaju pa so priseljenci, ker jim je za najmanj deset let formalno preprečena možnost, da bi stanovanje kupili z najemom posojila.⁵¹

(2) Sogovornik iz petega intervjuja omenja še eno civilno pravico, in sicer pravico do prostega gibanja. 32. člen Ustave RS to pravico zagotavlja državljanom, z določenimi omejitvami pa tudi tujcem. Naš sogovornik sicer nepravilno pravi, da je treba tudi dovoljenje za stalno prebivanje nekoč podaljšati in da je takrat treba dokazati izpolnjevanje pogojev. V nasprotju z nekaterimi državami, kjer je dejansko tako (npr. v Franciji), slovenska zakonodaja tega ne predvideva. Kot smo že pojasnili, pa predvideva številne možnosti odvzema in razveljavitve dovoljenj v primeru, ko je tujec obsojen za kazniva dejanja, a tudi, če dalj časa ne prebiva v Sloveniji. Sogovornik se zato ne moti: pravica do gibanja državljanov je neprimerno bolj varovana, samega državljanstva pa – v nasprotju s tujskimi dovoljenji – skorajda ni mogoče izgubiti. *»Tko pa k enkrat prdobiš državljanstvo, si pač državljan te države in maš vse pravice in dolžnosti, k ti pripadajo s tem.«*

(3) Dva izmed sogovornikov (intervjuja 3 in 5) kot razlog za naturalizacijo navajata tudi varnost. To lahko glede na kontekst razlagamo ali kot varovano pravico do gibanja in prebivanja (gl. zgoraj) ali pa v povezavi z varnostjo, ki jo človeku daje varna zaposlitev,

⁵⁰ Ali pa v stanovanju, katerega lastnik je sorodnik oz. druga oseba, ki ne zaračunava najemnine. Skladno s popisom 2002 je bil delež lastniških stanovanj, ki jih zaseda lastnik, 81,6 %, kar je na ravni omenjene evropske statistike, delež najemnih stanovanj brez najemnine pa znaša dodatnih 8,1 % (Mandič 2006: 33). V tem številu se verjetno skrivajo tudi primeri, kakršnega je opisala intervjuvanka št. 4 (nakup stanovanja, katerega uradni lastnik je druga oseba).

⁵¹ Po podatkih omenjene ankete je delež gospodinjstev, ki so stanovanje kupila s pomočjo posojila, v obdobju 1998–2005 znašal 65,2 % in je narasel glede na predhodno obdobje (Cirman 2006: 65).

skratka posedovanje pravic, ki smo jih v teoretičnem delu naloge opredelili z izrazom industrijsko državljanstvo. *»Ja, možnost za kredit, samo tud varnost. To je največ varnost. Recimo zdaj, ti če pogledaš v Bosni, nimaš nobene recimo neki tko, da je zaposlitve al pa neki takega.«*

(4) Pravico do zaposlitve na tistih delovnih mestih, kjer se formalno zahteva, da ima kandidat slovensko državljanstvo, omenja sogovornik iz petega intervjuja, ki bo v Sloveniji pridobil izobrazbo, ki bi mu omogočila delo v policiji. Čeprav ima trenutno zaposlitev, s katero je zadovoljen, je delo v policiji eden izmed njegovih ciljev. *»Ja, to je pač ... Kriminalistiko študiramo, tko da vsi mislmo tam pridt, kjer nam je mesto. Če gre že.«* Preostali sogovorniki te pravice ne omenjajo, kar pa ni presenetljivo, saj zaradi svoje izobrazbe praviloma ne izpolnjujejo formalnih pogojev za zaposlitev v javni upravi in sodstvu, prav tako tudi ne za zaposlitev v policiji in SV (poleg nizke izobrazbe presegajo tudi starostno omejitev, eden izmed njih pa želi pridobiti dvojno državljanstvo, ki prav tako ni dopuščeno ipd.). Glede na izobrazbeno strukturo prve generacije priseljencev lahko zatrdimo, da za večino možnost zaposlovanja na teh delovnih mestih ni razlog za naturalizacijo.⁵² Drugače je verjetno pri pripadnikih druge generacije, torej pri njihovih potomcih. Zaposlovanje na podlagi izobrazbe v omenjenih sektorjih je pomemben vzvod družbene mobilnosti, državljanstvo pa formalen pogoj za zaposlitev. Ker pa se v Sloveniji mladoletni priseljenci ne morejo naturalizirati, če se hkrati ne naturalizira eden izmed staršev, in ker je uporaba načel *ius soli* in *ius domicili* zelo omejena (rojeni v Sloveniji, ki živijo tu celo življenje, oz. tujci, ki so tu pridobili visokošolsko izobrazbo, če živijo tu 7 let), bi lahko bila možnost zaposlovanja v omenjenih sektorjih eden izmed razlogov, zakaj se njihovi starši odločajo za naturalizacijo. To možnost bi seveda lahko potrdile le nove raziskave.

(5) Civilne pravice, ki jih prinaša evropsko državljanstvo, bomo obravnavali v sklopu političnega državljanstva, saj smo intervjuvance o njih spraševali naknadno.⁵³ Večina intervjuvancev povezuje evropsko državljanstvo s t. i. schengenskim režimom prostega pretoka ljudi. Pravijo, da so zadovoljni, ker bodo lahko lažje potovali in podobno. Vendar je treba opozoriti na to, da schengenski režim z odpravo notranje mejne kontrole v državah EGS in Švice velja tako za državljane kot tujce. Edini primer, ko so tujci iz tretjih držav

⁵² Leta 2005 je imelo 60 % aktivnih prebivalcev Slovenije, rojenih v Sloveniji, srednješolsko izobrazbo, malo manj kot 18 % pa osnovnošolsko ali nižjo. Pri aktivnih osebah, ki so bile rojene v tujini, je bil delež oseb s srednješolsko izobrazbo nižji, a primerljiv (46 %), medtem ko je bil delež tistih z osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo neprimerno višji, in sicer kar 43 % (SURS 2009).

⁵³ O pravicah, ki jih prinaša evropsko državljanstvo, in političnih pravicah smo intervjuvance spraševali ločeno po telefonu.

obravnavani drugače, sta mejna kontrola na zunanji meji, kjer morajo izkazati upravičenost prehoda, medtem ko so pogoji za prijavo prebivališča za evropske državljane in pogoji pridobivanja dovoljenj za začasno prebivanje za državljane tretjih držav zelo podobni. Torej posedovanje slovenskega državljanstva ne daje nobene otipljive prednosti, sicer pa se nihče od naših intervjuvancev ne namerava preseliti v kakšno drugo državo. Hipoteza, da so civilne pravice, ki izhajajo iz evropskega državljanstva, motiv za naturalizacijo, zato ne drži.

Na podlagi povedanega lahko ugotovimo, da je druga hipoteza potrjena. Civilne pravice, dostopne le državljanom, so pomemben, če ne celo glavni razlog za naturalizacijo. Ugotovili smo, da med temi pravicami močno izstopa pravica do nakupa nepremičnin in najemanja posojil, kar potrjuje naše prepričanje, da je za priseljence naturalizacija predvsem način vključitve v sfero materialnega uživanja in manj vključitev v politično in kulturno skupnost države sprejemnice. Lahko bi celo dejali, da je v kontekstu državljanstva stanovanjsko vprašanje poglavitna razsežnost vključenosti v sfero materialnega uživanja.

14. 6. 3. Tretja hipoteza

Priseljenec se odloči za naturalizacijo zato, da bi pridobil socialne pravice, ki ne pripadajo osebam s statusom tujca.

Da bi preverili to hipotezo, smo v intervjujih iskali izjave, ki bi kazale na to, da je za sogovornike posamezna socialna pravica razlog za odločitev za naturalizacijo. Iskali smo tudi tiste izjave, kjer ta namera ne bi bila izražena izrecno, vendar bi lahko nanjo sklepali posredno, na primer prek omenjanja dejavnosti, ki predpostavljajo posedovanje socialnih pravic. Ugotovili smo, da je izjav obeh tipov pravzaprav zelo malo. Pojavljajo se v dveh intervjujih. Intervjuvanka št. 4 je izrazila svojo namero, da bi se v Sloveniji po pridobitvi državljanstva izobraževala. »Jaz sem ful mlada rodila, jaz bi se šolala, pa ne morem vse tak, k en državljan. Zato sem se pač odločila.« Pravica do (brezplačnega šolstva) je, kot smo pokazali, ena od socialnih državljanskih pravic. Vendar v slovenski zakonodaji ta pravica ni omejena na državljane, kar pomeni, da se lahko tujci izobražujejo na srednjih in visokih šolah (osnovne šole niti ne omenjamo, ker je to univerzalna pravica/obveza), kandidirajo za nekatere štipendije in prebivajo v študentskih domovih pod enakimi pogoji kot državljani. Edina omejitev je, da mora biti isto načelo uveljavljeno tudi v tujčevi matični državi (vzajemnost) in da število tujih študentov in dijakov ne presega določene kvote. Zgled tujca, ki se je pod enakimi pogoji izobraževal v Sloveniji, je intervjuvanec št. 5, ki je poleg

omenjene sogovornice tudi edini, ki omenja socialno pravico do brezplačnega izobraževanja. Seveda pa je ne omenja v povezavi s pridobivanjem državljanstva.

Na podlagi povedanega lahko ugotovimo, da hipoteze ni mogoče potrditi in da socialne pravice vsaj v našem primeru niso bile razlog za pridobitev državljanstva. Ta sklep je vsekakor v nasprotju s pogostimi stališči evropske in slovenske desnice, češ da tujci (posebej v primeru združevanja družine) prihajajo k nam zato, da bi izkoriščali našo socialno državo.

Vzroki za to, da socialne pravice ne vplivajo na odločanje o statusu, so po našem mnenju naslednji: (1) kot smo pokazali v teoretičnem delu, je malo socialnih pravic, ki bi bile omejene na državljane; (2) te pravice zadevajo le ljudi, ki so v dokaj specifičnem položaju (npr. nimajo nobene druge osnove za zdravstveno ali pokojninsko-invalidsko zavarovanje, izpolnjujejo pogoje za dodelitev neprofitnega najemnega stanovanja ali subvencioniranje najemnine); (3) v primeru naših sogovornikov gre za aktivne osebe, ki so zaposlene in so v Slovenijo prišle z namenom, da se tu zaposlijo, njihovi dohodki pa so dovolj visoki, da zanje ne pridejo v poštev socialnovarstveni prejemki – zato o njih sploh ne razmišljajo.

14. 6. 4. Četrta hipoteza

Priseljenec se za naturalizacijo ne odloča z namenom, da bi pridobil politične pravice, ki ne pripadajo osebam s statusom tujca.

Politične pravice, ki so vezane na status slovenskega in evropskega državljana, smo podrobno predstavili v teoretičnem delu naloge. Gre predvsem za pasivno in aktivno volilno pravico in pravico do glasovanja na referendumih na različnih ravneh. V Sloveniji imajo tujci s stalnim prebivališčem, ki prihajajo iz tretjih držav, pravico voliti člane občinskih in mestnih svetov ter župane. Druge politične pravice, kot je pravica do združevanja, so, kot smo pokazali, le delno dostopne tujcem, ker pa jih naši sogovorniki nikoli niso omenjali, sklepamo, da za njihovo odločanje za naturalizacijo niso bistvenega pomena.

Vlogo volilne pravice smo poskušali oceniti z upoštevanjem dveh dejavnikov, subjektivnega (tj. izrecnega mnenja sogovornikov) in objektivnega (tj. njihovega preteklega volilnega obnašanja), na podlagi česar bi lahko ocenili, koliko gre le za deklarirana mnenja in koliko za dejansko izkoriščanje pravic. Pri subjektivnem dejavniku med intervjuvanci ni nobene razlike: prav vsi so odgovorili, da volilna pravica ni vplivala na njihovo odločitev. »To pa ne. To pa sploh ne, mislim zaradi teh volitev za predsednika pa te, to pa sploh ne. Gre se zato, zarad

otrok, saj smo se že pogovarjal. To pa niti najmanj.» V tem kontekstu preteklo in napovedano volilno obnašanje za preverjanje niti ni pomembno. Ker pa smo pridobili nekaj podatkov, lahko oblikujemo tudi vsaj približno sliko volilnega obnašanja. Trije sogovorniki so povedali, da so se pred preselitvijo udeležili volitev v matični državi, le eden izmed intervjuvancev (št. 3) pa je izkoristil možnost in na volitvah v matični državi glasoval iz tujine. Pozanimali smo se tudi o sodelovanju na slovenskih lokalnih volitvah oz. na tistih volitvah, ki se jih bodo sogovorniki lahko udeleževali kot državljani. Oba sogovornika, ki sta imela volilno pravico na lokalnih volitvah, sta se jih tudi udeležila. Glede volitev na državni ravni sta dva sogovornika izrazila prepričanje, da se jih bosta udeleževala (sogovornik, ki je v času telefonske ankete že postal državljan, se je udeležil referendumu), eden je odgovoril, da ne ve, dva pa, da se volitev ne bosta udeleževala.

Na podlagi povedanega lahko ugotovimo, da je hipoteza potrjena. Ta ugotovitev je po svoje presenetljiva, po drugi strani pa ne. Presenetljiva je v kontekstu strokovne literature o državljanstvu, kjer je volilna pravica pogosto v ospredju. Avtorji liberalne tradicije, na primer Seyla Benhabib (2010: 24–25) in Patricia Mindus (2009: 36), menijo, da je dvojna vloga, ki jo ima državljan v političnem procesu, v katerem nastopa po eni strani kot podložnik, hkrati pa tudi kot vladar, bistvena lastnost državljana. Tujci so torej ljudje, ki, kot pravi Benhabibova, niso člani *demos*a, a se morajo kljub temu podrežati njegovi volji. Od tod izhaja problem politične zastopanosti, ki ga je obravnaval tudi Hammar (1990), ki je menil, da dejstvo, da tujci nimajo volilne pravice, pripelje do deformacije političnega prizorišča. Razredna struktura priseljske populacije je namreč drugačna od siceršnje družbene strukture. Po Hammarjevem mnenju je zato delavski razred (ki mu pripada večina priseljencev) zastopan slabše, kot bi moral biti glede na svojo številčnost.

Ti razlogi opravičujejo pozornost, ki jo teorije državljanstva namenjajo političnim pravicam. Hkrati pa prav zaradi problemov ustrezne zastopanosti ne preseneča, da za priseljence politične pravice niso relevantne pri odločanju o pravnem statusu. Tudi za »avtohtone prebivalce« je namreč značilno, da se vse redkeje udeležujejo volitev in referendumov, v anketah pa izražajo dvom o dejanski zastopanosti lastnih interesov v političnih institucijah.⁵⁴

⁵⁴ Iz raziskave Politbarometer je, na primer, razvidno, da je bil med letoma 1996 in 2006 delež anketirancev, ki so izjavili, da so zadovoljni z delovanjem demokracije, večinoma med 30 in 40 %, zadnji dve leti pa pod 30 %. Decembra 2010 je kar 86 % vprašanih izjavilo, da z demokracijo niso zadovoljni. Iz iste raziskave je razvidno, da so v istem obdobju med vsemi institucijami anketiranci najslabše ocenili prav osrednjo – državni zbor. (Politbarometer 2011: 10–11, 22).

Ne sme nas torej presenetiti, da ugotovitve, ki veljajo za »avtohtono« prebivalstvo, veljajo tudi za priseljence.

14. 6. 5. Peta hipoteza

Priseljenec sprejme odločitev za naturalizacijo, preden se izteče zakonsko predpisano obdobje prebivanja v RS.

Pogoj prebivanja smo predstavili v teoretičnem delu naloge. Praviloma znaša deset let, od tega zadnjih pet neprekinjeno. Pod tem pogojem se bodo naturalizirali trije naši sogovorniki. Za zakonce slovenskih državljanov je rok bistveno krajši, in sicer eno leto neprekinjenega prebivanja pod pogojem, da sta zakonca poročena najmanj tri leta. Na ta način se bosta naturalizirala dva naša sogovornika. Da bi preverili hipotezo, smo analizirali tiste izjave, na podlagi katerih je mogoče sklepati, kdaj se je posameznik trdno odločil za pridobitev državljanstva. Zapisali smo tudi njihova načelna mnenja o tem, ali je rok desetih let prebivanja primeren ali ne.

Za štiri sogovornike smo ugotovili, da so se za naturalizacijo odločili bistveno pred iztekom roka. Intervjuvanka št. 1 se je za naturalizacijo odločila približno štiri leta pred iztekom roka. Podobno velja tudi za intervjuvanca št. 3, ki pojasnjuje, da se je za pridobitev državljanstva trdno odločil, ko je našel zadovoljivo zaposlitev in se naučil slovenščine do te mere, da bi po svoji presoji lahko opravil jezikovni izpit. Intervjuvanec št. 5 je najprej sicer odgovoril, da se je za naturalizacijo odločil, ko je izpolnil pogoj desetletnega prebivanja, vendar se je v nadaljevanju izkazalo, da bi za državljanstvo zaprosil že prej, verjetno že ob svoji vrnitvi v Slovenijo okoli leta 2001, če bi zakon to omogočal. »*Tkrt, kdr kol bi mel možnost. Tud po enmu letu.*« Tudi intervjuvanec št. 2, za katerega veljajo olajšani pogoji, se je za naturalizacijo odločil, preden je pretekel zakonski rok, in sicer takoj po poroki s slovensko državljanke oz. najmanj tri leta pred tem, ko bi izpolnil pogoj. Iz konteksta lahko sklepamo, da je na odločitev za poroko vsaj delno vplivala odločitev za skupno življenje v Sloveniji, ki je po formalni plati (pri pridobivanju vseh vrst bivanjskih in delovnih dovoljenj) za zakonce slovenskih državljanov enostavnejše kot za druge tujce. Zgodba intervjuvanke št. 4 je bolj zapletena. Preden je mož pridobil slovensko državljanstvo (2005), je družina živela ločeno. Mož je živel v Sloveniji, kjer je imel gradbeno podjetje, žena z otrokoma pa na Hrvaškem, kjer je bila zaposlena in kjer se je šolala starejša hčerka. Mož je po pridobitvi državljanstva kupil zazidljivo zemljišče in začel postavljati hišo. Ko je bila ta vseljiva, so se žena in otroka

preselili v Slovenijo in od takrat do našega intervjuja je sogovornica dobro leto uradno prebivala v Sloveniji. Sklenemo lahko, da je odločitev o prebivanju in naturalizaciji v Sloveniji dozorela, še preden je državljanstvo pridobil mož. Sogovornica se sicer ni takoj preselila v Slovenijo in izkoristila možnosti naturalizacije že po enem letu, vendar je bil ta zamik načrtovan in pogojen z ureditvijo stanovanjske hiše.

Na podlagi analize lahko ugotovimo, da je hipoteza potrjena. Ta sklep potrjujejo tudi ocene intervjuvancev glede zahtevane dolžine prebivanja: vsi, ki so odgovorili na to vprašanje, so menili, da je rok predolg, intervjuvanca št. 1 in 3 sta menila, da bi bil primernejši rok 5 oz. 8 let. Da do odločitve za naturalizacijo pride prej kot v desetih letih, lahko posredno sklepamo tudi iz nekaterih statističnih podatkov. Državljanji drugih republik, ki so ob osamosvojitvi leta 1991 – seveda v čisto drugačnih okoliščinah in pod blažjimi pogoji – pridobili slovensko državljanstvo, so tu povprečno prebivali manj kot 8 let (Mesojedec Pervinšek 1997: 32–34). Odločitev za naturalizacijo so sprejeli in realizirali prej kot v desetih letih. Poleg tega statistični podatki kažejo, da velikemu delu oseb, ki so pridobile slovensko državljanstvo v obdobju 1991–2005, ni bilo treba izpolnjevati pogoja desetletnega prebivanja. Če odštejemo otroke, ki se naturalizirajo skupaj s starši (8.256), in polnoletne osebe, ki so se rodile in vse življenje preživele v Sloveniji (68), ugotovimo, da je morale desetletni rok prebivanja izpolnjevati le 7.385 oseb, kar 8.485 oz. – če prištejemo še izredne naturalizacije po 13. členu – 13.407 oseb pa ne (Medved 2007: 232–233). Tudi to potrjuje našo hipotezo oz. sklep, da bi se, če bi bilo zakonsko predpisano obdobje prebivanja krajše, priseljenci naturalizirali prej.

15. JEZIKOVNI EMPIRIČNI DEL

15. 1. Hipoteze

Hipoteze, ki se nanašajo, na jezikovno integracijo, so naslednje:

(1) Priseljenci menijo, da je prav, da je znanje slovenščine pogoj za pridobitev slovenskega državljanstva.

Hipotezo bomo potrdili, če bodo povzetki odgovorov pokazali, da je večina naših intervjuvancev mnenja, da je prav, da je med naturalizacijskimi pogoji tudi znanje slovenskega jezika. V raziskavi Percepcije slovenske integracijske politike so anketiranci znanje slovenščine postavili na prvo mesto med dejavniki, ki vplivajo na vključevanje

posameznikov v slovensko družbo, zato smo predvidevali, da se bodo naši intervjuvanci strinjali s tem, da je znanje jezika pogoj za pridobitev slovenskega državljanstva.

(2) Priseljenci so seznanjeni s pravicami, ki jim jih prinaša Uredba o integraciji tujcev, in so jih izkoristili.

Možnost brezplačnega tečaja in izpita iz slovenščine za potrebe pridobitve državljanstva, ki jo zagotavlja Uredba o integraciji tujcev, je razmeroma nova, zato nas je zanimalo, kako dobro so naši intervjuvanci seznanjeni z njo. Hipotezo bomo potrdili, če bodo odgovori naših intervjuvancev pokazali, da so bili seznanjeni s pravicami, ki jim pripadajo po uredbi, in da so te pravice tudi izkoristili. Predvidevali smo, da so vsi, ki so imeli dovoljenje za stalno prebivanje, izpit iz slovenščine opravljali brezplačno in da so se vsi, ki so imeli možnost brezplačnega obiskovanja tečaja slovenščine, tega udeležili.

(3) Priseljenci v zasebnem življenju večinoma uporabljajo svoj materni jezik, v javnosti pa slovenščino.

Hipotezo bomo potrdili, če bodo povzetki odgovorov pokazali, da večina naših intervjuvancev v zasebnem življenju, torej v pogovoru s partnerjem/zakoncem, otroki, drugimi sorodniki in prijatelji, uporablja svoj materni jezik, medtem ko v javnosti (delovno mesto, uradi, komunikacija s slovensko govorečimi) govori slovensko.

(4) Priseljenci so se slovenščine naučili predvsem na delovnem mestu, brezplačen tečaj pa jim je pomagal izboljšati znanje.

Hipotezo bomo potrdili, če se bo izkazalo, da je večina naših intervjuvancev odgovorila, da so se slovensko naučili predvsem na delovnem mestu, medtem ko jim je (oz. tistim, ki so se ga udeležili) tečaj pomagal izboljšati znanje. Ker so štirje izmed naših intervjuvancev v anketi navedli, da so zaposleni, smo predvidevali, da so se slovenščine naučili predvsem na delovnem mestu. Tudi pri postavljanju te hipoteze smo se naslanjali na ugotovitve raziskave Percepcije slovenske integracijske politike, v kateri je največ anketirancev pri vprašanju, v katerem okolju so se najbolj naučili slovenščine, na prvo mesto postavilo odgovor »na delovnem mestu«. Trije intervjuvanci bodo državljanstvo pridobili v postopku redne naturalizacije, ki kot enega izmed pogojev postavlja tudi desetletno bivanje v Sloveniji, zato smo sklepali, da se na izpit razen z udeležbo v brezplačnem tečaju niso posebej pripravljali.

Predvidevali smo, da je znanje, ki so ga pridobili v tem času, zadostno za uspešno opravljen izpit.

15. 2. Povzetki odgovorov

15. 2. 1. Intervju 1

Intervjuvanka je izpit iz znanja slovenščine za pridobitev državljanstva opravljala brezplačno, udeležila pa se je tudi brezplačnega tečaja slovenščine. Informacije o tem, da ima pravico do brezplačnega tečaja in opravljanja izpita je izvedela iz medijev (Žurnal), vse pa so ji pojasnili tudi na upravni enoti. Meni, da je obveščanje ljudi o tem dobro. Strinja se s tem, da je za pridobitev državljanstva potrebno znanje slovenščine. Na začetku, ko še ni razumela slovensko, ji je bilo težko. S sinom je en mesec hodila v vrtec in vzgojiteljica je z njo govorila slovensko, ona pa jo je spraševala v srbohrvaščini. Pozneje se je slovensko učila tako, da je veliko brala, gledala televizijo in poslušala. Še vedno bere otrokom pravljice, čeprav so že veliki. Bosanske časopise kupuje, kadar gredo v Bosno. Doma večinoma govorijo slovensko, ker želi, da bi otroka dobro govorila in ne bi mešala jezikov. Sin jo popravi, če reče kakšno besedo narobe, redno hodi tudi na govorilne ure in roditeljske sestanke. S sorodniki in prijatelji se pogovarja v bosanskem jeziku, z govorcji slovenščine pa nima slabih izkušenj.

15. 2. 2. Intervju 2

Intervjuvanec je moral izpit iz znanja slovenščine za pridobitev državljanstva plačati, ker ima izdano dovoljenje za začasno prebivanje.⁵⁵ Udeležil se je tečaja slovenščine, ki ga je lahko obiskoval brezplačno, s čimer ga je seznanila žena. S tečajem je bil zadovoljen, pomagal mu je izboljšati znanje slovenščine (uporaba dvojine), izpit pa se mu ni zdel zahteven. Strinja se s tem, da je znanje slovenščine pogoj za pridobitev državljanstva. V neformalnem okolju večinoma uporablja srbščino (žena je po rodu Srbkinja, prav tako znanci in prijatelji), v formalnem pa slovenščino (v službi, na uradih). Razen Avtomagazina ne bere slovenskih tiskanih medijev. Meni, da se je slovensko naučil predvsem z gledanjem televizije in v delovnem okolju, ko je nehal delati na gradbišču, kjer ni imel stika s Slovenci. Nikoli ni imel težav pri sporazumevanju z govorcji slovenščine in nikomur se njegovo znanje slovenščine ni zdelo pomanjkljivo.

⁵⁵ Pred spremembo Uredbe o integraciji tujcev so bili do brezplačnega izpita upravičeni le priseljenci z dovoljenjem za stalno prebivanje in njihovi družinski člani.

15. 2. 3. Intervju 3

Intervjuvanec je izpit iz znanja slovenščine opravljal brezplačno, tečaja pa se ni udeležil zaradi pomanjkanja časa. To, da ima pravico do brezplačnega opravljanja izpita, je izvedel na delovnem mestu. Brat mu je rekel, da se mora obvezno udeležiti tečaja, če želi izpit opravljati brezplačno, nato pa se je sam pozanimal na upravni enoti.⁵⁶ Meni, da je že pred šestimi leti znal toliko slovensko, da bi lahko opravil izpit. Ko je še živel v Posočju, se je namreč dobro naučil slovensko, ker je bil ves čas v družbi slovensko govorečih. Do danes je že kar precej pozabil, saj spet dela z ljudmi, ki večinoma ne znajo slovensko. Vodi ekipo štirih delavcev, ki so pred kratkim prišli iz Bosne. Verjel je, da ima dovolj znanja, da bo izpit uspešno opravil, saj je ves čas veliko bral v slovenščini, ni pa se posebej pripravljaj. Izpit se mu ni zdel zahteven. Če bi imel možnost brezplačnega opravljanja, bi se izpita udeležil že prej. *»Ja siguren, da bi šel prej. Sam prej je blo tisto. Do 10. leta recimo nisem imel pogojev, pole je pršu otrok umes, pole moraš ti 120 evrov al kok so rekli ... Pol če moraš še tole. Žena prvi dve leti ni delala nč. Sem dnar rabu za druge.«* Doma se pogovarjajo slovensko in bosansko: *»Pol, pol. A veš, otrok je, vsak dan je v vrtcu. Jaz pa otrok se že nekaj, ženo pa še učimo.«* Tudi v družbi včasih govori slovensko. Veliko bere, in sicer tako v slovenskem kot bosanskem jeziku. Meni, da se je slovenščine naučil predvsem na delovnem mestu, ko je še delal v Posočju, saj se je s sodelavci družil tudi zunaj delovnega časa. Prijatelje je prosil, naj ga popravijo, če ne bo pravilno govoril. Z rojenimi govorniki ni imel težav in nikoli ni nikogar zmotilo njegovo neznanje slovenščine.

15. 2. 4. Intervju 4

Intervjuvanka ni imela pravice do brezplačnega tečaja in opravljanja izpita.⁵⁷ Na izpit se ni pripravljala, po njenem mnenju pa je kar zahteven. *»Ne bom rekla, da je preveč zahteven, ampak je zahteven. Dost tega moraš ujet.«* Če ji ne bi uspelo prvič opraviti izpita, bi se bolj pripravila nanj. Ljudje jo večkrat pohvalijo, ker se je tako hitro (po enem letu) naučila slovensko. Bere samo še v slovenščini, otroku ves čas bere pravljice in pesmice. Govoriti se je naučila predvsem v družbi in tudi z branjem. Nikoli ni nikogar zmotilo njeno neznanje slovenščine, vsi so jo spodbujali in jo hvalili, da dobro govori in da se je hitro naučila

⁵⁶ Odkar so začele veljati spremembe uredbe, se brezplačnega izpita res lahko udeležijo le tisti priseljenci, ki so pred tem opravili tečaj slovenščine.

⁵⁷ Spremenjena Uredba o integraciji tujcev vključuje tudi družinske člane slovenskih državljanov, ki prihajajo iz tretjih držav.

slovensko. S sosedi in prijatelji govori slovensko, dogovorili so se, da ji povejo, če kaj reče narobe. *»Tud tko priyatli okol. Sem rekla, če kaj rečem narobe, me kar popravte. Ne bom nč jezna, ne bom nč užaljena.«* Tudi doma se med seboj pogovarjajo slovensko, pravi, da predvsem zaradi otrok, da ne bi imela težav v vrtcu in šoli. *»Sem rekla, otroci so tle in oni se bojo tle šolal in se bojo mogli naučit.«* Hrvaško se pogovarja s svojimi starši, ki se prav tako učijo slovenščine, delavce pa spodbuja k učenju slovenščine: *»Ampak oni so tud, se bojo mogli učit. Mi mam tak del ne, ka prideš stranki ... Jaz nisem zmeri z njimi tam, pa mož tud ne. In če mož kam gre al pa jaz in če stranka vpraša, oni pa tam nč ne razumejo ... Tud zarad njih sem rekla, če mislite tle delat, saj moraš. Tud če bi šel v Nemčijo, kaj bi, se moraš pogovarjat.«* Pove, da je njena hčerka v šoli dobila dodatne ure slovenščine. Sprva ji je bilo težko in ni želela govoriti, ker se je bala, da se ji bodo drugi smejali, po dveh mesecih pa se je že povsem vklopila in dobro govorila slovensko.

15. 2. 5. Intervju 5

Intervjuvanec je kot begunec šesti in sedmi razred osnovne šole končal na OŠ Oskarja Kovačiča. Pri učenju slovenščine so mu najbolj pomagali sošolci, ki so znali tako bosanski kot slovenski jezik. *»Pač tle je dost na Ižanski cesti al pa na Rakovi, k eni so pač že pred nami bli, pa so razumel in slovenski in pač bosanski, oni so nam dost pomagal. Pa tud ... Sošolci največ.«* Če bi že končal študij na fakulteti, bi bil pogoj o znanju jezika za potrebe državljanstva izpolnjen, vendar mu je manjkalo še nekaj izpitov. Odločil se je, da bo opravljal izpit, ker je želel čim prej pridobiti državljanstvo. Ker ni imel dovoljenja za stalno prebivanje, je moral izpit plačati. Ni vedel, da imajo nekateri priseljenci pravico do brezplačnega tečaja in opravljanja izpita. Strinja se s tem, da je jezik pogoj za pridobitev državljanstva. Po njegovem mnenju nekateri priseljenci nimajo možnosti, da bi se udeležili brezplačnega tečaja, ki jim sicer pripada. *»Problem je v tem, k pridejo, nimajo dost prostega časa in je to zde v bistvu vseen, al je po dveh letih, al je po enmu mescu, al v bistvu pr nekaterih tud po petih letih. Ker če en dela, kukr mam jst zdele izkušnje pa dost kolegov, k nimajo takih pogojev, k jih mam jst, ampak k majo pogoje, kukr smo prej govoril za te delovne vize, k dela od zjutri od šestih pa zvečer do petih al do šestih, pol mislm, da se ne bo noben od teh ljudi udeležil tega tečaja.«* Izpit zanj ni bil zahteven, ker dobro pozna slovenski jezik, drugače pa se mu zdi precej zahteven. *»Tud pozoren morš dost bit pa poslušat, tko da tisti ljudje, k delajo po gradbiščih, zelo težko bojo to opravl.«* Doma govori bosansko, v drugih okoljih pa slovensko (s punco, v službi). Bere samo v slovenskem jeziku. Jezika se je naučil predvsem s pomočjo šolskih

prijatelj. »Pri debatah se največ nauči. Ker so me pač tako logiko, da jst tud če rečem kej narobe, ni noben problem, mi bojo že povedal, kako je prov. So me pač, niso dal, da govorim bosansk, tud če so bli tisti drugi, k so poznal bosanski jezik. Ni blo pač dovoljen. Pogovarjal smo se pač po slovensk, da se čim prej naučim slovenski jezik.« S profesorji ima dobre izkušnje. »V bistvu na tej šoli pr men so skoz pomagal. Tud če ne bi izpita tko opravo pisno, sem skoz mel lahko še enkrat, da bi šu ustno. Pa tud če nism vedu na slovensk povedat, če sem povedu na bosansk, me je razumu in je reku, da je v redu.« Ker se je zelo hitro naučil slovansko, ni imel nikoli težav z govorcji slovenščine.

15. 3. Preverjanje hipotez

15. 3. 1. Prva hipoteza

Priseljenci menijo, da je prav, da je znanje slovenščine pogoj za pridobitev slovenskega državljanstva.

Na podlagi odgovorov naših sogovornikov in raziskave Percepcije slovenske integracijske politike lahko trdimo, da priseljenci znanje slovenščine dojemajo kot ključen dejavnik pri vključevanju v slovensko družbo. Vsi naši intervjuvanci menijo, da je prav, da se to znanje preverja za potrebe pridobitve slovenskega državljanstva. Intervjuvanka št. 1 nas je pri tem opozorila na to, da dolžina bivanja vpliva na jezikovna integracijo priseljencev. »Ker mi tle, če smo že deset let, imamo otroke, jas moram govoriti, jas grem na govorilne ure vsak mesec za enga pa za drugega. In jas se moram znat pogovarjat. Če se ne znam, ne vem. Moram, pa moram razumet. In mi, ki smo tle že deset let, sigurno znamo tok, kot smo mogli znat na izpitu. Večina. Zdej pa ne vem. Prav pa je po eni strani, da moraš znat govort, če si že tle, da se znaš sporazumet.« Prvo hipotezo na podlagi odgovorov naših intervjuvancev tako potrjujemo.

15. 3. 2. Druga hipoteza

Priseljenci so seznanjeni s pravicami, ki jim jih prinaša Uredba o integraciji tujcev, in so jih izkoristili.

Izmed naših intervjuvancev so trije vedeli, da nekaterim kategorijam priseljencev Uredba o integraciji tujcev omogoča brezplačen tečaj slovenščine in enkratno brezplačno opravljanje izpita na osnovni ravni. Za to možnost so izvedeli iz medijev (intervjuvanka št. 1), od bližnjih (intervjuvanec št. 2) in na delovnem mestu (intervjuvanec št. 3), podrobno pa so jih z njihovimi pravicami seznanili na upravni enoti. Intervjuvanca št. 4. in št. 5 nista poznala

pravic, ki jih prinaša uredba, vendar je treba povedati, da intervjuvanki št. 4 ni pripadala pravica do brezplačnega tečaja in izpita, intervjuvanec št. 5 pa bi se lahko udeležil samo brezplačnega tečaja. Ker je intervjuvanec št. 5 študent na Fakulteti za varnostne vede, tečaja tudi ni potreboval, saj nima težav s slovenščino.⁵⁸ Pravico do brezplačnega tečaja so sicer imeli štirje izmed intervjuvancev (št. 1, 2, 3 in 5), vendar je poleg intervjuvanca št. 5 ni izkoristil niti intervjuvanec št. 3 zaradi pomanjkanja časa zaradi zaposlitve. »*Nimam jaz cajta. Enkrat delam v Gorici, enkrat sem v Kočevju in pole ... Nimam jaz cajta za tečaj.*« Pravico do brezplačnega opravljanja izpita sta imela dva intervjuvanca (št. 1 in 3) na podlagi dovoljenja za stalno prebivanje in oba sta jo izkoristila. Drugi intervjuvanci so morali izpit plačati. Na podlagi povedanega lahko potrdimo tudi drugo hipotezo.

15. 3. 3. Tretja hipoteza

Priseljenci v zasebnem življenju večinoma uporabljajo svoj materni jezik, v javnosti pa slovenščino.

Kar štirje naši intervjuvanci so poročeni z osebo, ki pripada isti etnični skupnosti kot sami, za vse pa velja, da v Sloveniji živijo tudi njihovi oz. partnerjevi sorodniki. Tudi na vprašanje, ki se je nanašalo na prijatelje, je večina odgovorila, da se družijo predvsem z ljudmi, ki so iste narodnosti kot sami. Iz zgoraj navedenega bi lahko sklepali, da večina intervjuvancev v zasebnem življenju uporablja svoj materni jezik, vendar so njihovi odgovori pokazali, da ni tako.

Trije izmed naših intervjuvancev imajo otroke. V pogovoru z njimi intervjuvanka št. 1 večinoma uporablja slovenščino, intervjuvanec št. 3 uporablja oba jezika, tako slovenskega kot bosanskega, intervjuvanka št. 4 pa z otrokoma govori samo slovensko. Glavni razlog za sporazumevanje v slovenščini je, da želijo, da otroci ne bi imeli težav v šoli in da bi se dobro naučili slovensko. Prav tako nočejo, da bi mešali jezike, kot pove intervjuvanka št. 1: »*Zato ker otroci so, saj znajo govorit po srbohrvaško, ampak če se pogovarjamo mal po slovensk, mal po srbohrvašk, pol pa govorijo neki vmes. Ne po srbohrvašk ne po ... Eno besedo, kar rečejo, da sploh ne razumem, kaj je. Ni slovenska ne srbohrvaška. Pol pa rajš govorim po slovensk, da otroci Ker otrok v šoli tud mora govorit slovensk. In če on v šoli meša, ne vem kaj ...*«

⁵⁸ Kot določa zakon, bi bil pogoj znanja jezika izpolnjen, če bi že končal fakulteto, vendar je želel čim prej pridobiti slovensko državljanstvo.

Trije intervjuvanci se s partnerjem ves čas oz. večinoma pogovarjajo v slovenščini, intervjuvanec št. 3 uporablja oba jezika, intervjuvanec št. 2 pa samo srbsčino. S sorodniki se intervjuvanci večinoma pogovarjajo v maternem jeziku, intervjuvanka št. 4 pa slovenščine uči tudi svoje starše. Pri komunikaciji s prijatelji trije intervjuvanci večinoma uporabljajo svoj materni jezik, saj se družijo predvsem z ljudmi, ki prihajajo iz istega okolja kot sami. Intervjuvanka št. 1: *»Vsi so naši. Mislim, tko je. Imam v vrtcu na primer kakšno, gremo kdaj na kavo, ampak da bi zde jās šla k njej doma, ona men, to pa ne.«* Intervjuvanec št. 2: *»Pa itak to so vse Srbi, pa se pogovarjamo po srbsčini.«* Intervjuvanec št. 3 pove, da v družji raje ne govori slovensko, ker ga prijatelji gledajo postrani: *»Ja pol je odvisno. Jaz začnem govorit z njimi slovensko, pol rečejo, lejga se dela finga al pa neki takega.«* Drugače je z intervjuvancema št. 4 in 5, ki imata večinoma slovensko govoreče prijatelje, zato z njimi govorita slovensko.

Iz povedanega sledi, da naša hipoteza ne drži, saj intervjuvanci tudi v zasebnem življenju uporabljajo slovenščino (predvsem v pogovoru z otroki in partnerjem). Do podobnih ugotovitev so prišli tudi v raziskavi Percepcije slovenske integracijske politike, v kateri so anketirance spraševali, v katerem jeziku se doma pogovarjajo z zakoncem/partnerjem, otroki, materjo, očetom, starimi starši in brati oz. sestrami. Izkazalo se je, da pripadniki vseh etničnih skupin v pogovoru z družinskimi člani uporabljajo tako neslovenski materni jezik (staršev) kot slovenski jezik. Deleži tistih, ki v pogovoru s posameznimi družinskimi člani uporabljajo samo ali večinoma slovenski jezik, so bili naslednji: z zakoncem /partnerjem 62 %, z otroki 60 %, z materjo 26 %, z očetom 22 %, s starimi starši 12 %, s sestrami in brati 33 %. Odstotki so se pri posameznih etničnih skupinah razlikovali, najbolj pa so bili glede na ugotovitve raziskave k ohranjanju neslovenskega maternega jezika v zasebnem življenju nagnjeni tisti anketiranci, ki so se opredelili za Bošnjake, Muslimane in Srbe (Roter 2005: 257–261). Tretjo hipotezo smo na podlagi odgovorov naših intervjuvancev in ugotovitev raziskave Percepcije integracijske politike torej ovrgli.

15. 3. 4. Četrta hipoteza

Priseljenci so se slovenščine naučili predvsem na delovnem mestu, brezplačen tečaj pa jim je pomagal izboljšati znanje.

Intervjuvanci so na vprašanje, katero okolje je najbolj prispevalo k učenju slovenščine, odgovarjali različno. Intervjuvanka št. 1 se ob prihodu v Slovenijo ni takoj zaposlila, jezika pa se je naučila predvsem z branjem in gledanjem televizije. Intervjuvanec št. 2 je izpostavil

gledanje televizije in delovno mesto, ko je nehal delati na gradbišču. *»Na gradbišču ne boste slišali slovensko. Mislim, težko. Sem pršu u Slovenijo, sam mislio, kako da se znajdem. Sem pršu pa sem vidu, da je to vse južno. Mislim, ja bi reku južna brača. Mislim, vse su južnjaci. Pa sem razmišljo, tamo če bi delu petnajst let, sploh se ne bi naučio slovensko.«* Intervjuvanec št. 3 ima podobne izkušnje. Ko je delal večinoma s Slovenci, s katerimi se je družil tudi zunaj delovnega časa, se je dobro naučil slovensko, trenutno pa vodi ekipo štirih delavcev, ki so vsi pred kratkim prišli iz Bosne, zato je že marsikaj pozabil. *»Dobr zdaj sem že mal pozabu. Spet nazaj delam, vse so z juga, pa so eni, k so na vizo, pa ne znajo ne slovensko, ne govort. Če ves cajt govoriš recimo bosanski, pozabljaš recimo tisto, kar si nauču.«* Veliko tudi bere, tako v slovenskem kot bosanskem jeziku. Intervjuvanka št. 4 se je slovenščine naučila predvsem v družbi slovensko govorečih, ki jih je prosila, naj jo popravijo, če bo rekla kaj narobe. Tudi ona veliko bere. Intervjuvanec št. 5 se je prav tako slovensko naučil predvsem v družbi, najbolj so mu pomagali šolski prijatelji.

Brezplačnega tečaja sta se udeležila le dva izmed intervjuvancev, oba pa sta izrazila mnenje, da jima je pomagal izboljšati znanje slovenščine. Intervjuvanec št. 2 je omenil uporabo dvojine: *»Ja, mislim, da mi je veliko pomagal. Zaradi dvojine i tega, ker pri nas ni. Pa mislim, da je boljše.«*

Četrte hipoteze ne moremo potrditi, saj so naši intervjuvanci poleg delovnega mesta poudarili tudi vlogo družbe (prijateljev) in medijev (branje, gledanje televizije) pri učenju jezika, tečaja pa sta se udeležila le dva izmed intervjuvancev. Četrto hipotezo smo tako ovrgli.

16. SKLEP

16. 1. Sklep sociološkega dela

V sklepnem delu bomo povzeli rezultate razprave in na njihovi podlagi oblikovali stališča do državlanske in imigracijske politike Slovenije tako na sociološkem kot jezikovnem področju.

V sociološkem delu naloge smo ugotovili, katere pravice priseljence najbolj spodbujajo k naturalizaciji in katere zahteve najbolj otežujejo pridobivanje državljanstva. Ker s tako majhnega vzorca ni mogoče sklepati na celotno populacijo, bomo našo oceno vključili v širši kontekst evropskih tendenc in dobrih praks (Baubock 1997; Baubock in Perchnig 2006; Benhabib 2010).

Po Baubocku (1997) lahko značilnosti državljskih politik konca 20. stoletja opišemo z izrazom deteritorializacija, kar pomeni vse večje razhajanje med nekoč absolutnim ujemanjem med državo, ozemljem in prebivalstvom. Deteritorializacija ima štiri razsežnosti: (1) krepitev »zunanjega državljanstva«, tj. pravice držav, da ohranjajo (pravno) vez s svojimi državljani, tudi ko ti niso na njihovem ozemlju (prepoved odvzema državljanstva, načelo *ius sanguinis*); (2) krepitev rezidenčnega državljanstva, tj. vse manjša povezanost med državljskimi pravicami in državljskim statusom (pojav *denizenov*); (3) omejevanje pravice države, da izbere, kdo bodo njeni državljani, ki se kaže v olajševanju pogojev za naturalizacijo; (4) omejitve, ki jih državam pri ravnanju s prebivalci narekuje spoštovanje človekovih pravic (ne glede na status, ki ga ima posamezni prebivalec).

Če se omejimo na tendenci 2 in 3, ugotovimo, da sta med seboj povezani. Hammar (1990: 196–200) je pokazal, da je posledica enostranskega razvoja rezidenčnega državljanstva nastanek velike skupine prebivalcev, ki so vključeni v družbo, a izključeni iz političnega odločanja (Nemčija). Poudarek na olajševanju naturalizacije pa po drugi strani pripelje do zaostritve pogojev za vstop v državo (Francija). S stališča »šole zatona državljanstva« (Benhabib 2010: 101) bi se morale države upreti obema tendencama, in sicer z zaostrovanjem pogojev vstopa/naturalizacije in z zmanjševanjem pravic tujcev. Država bi tako postala manj privlačna za priseljence, ki naj bi ogrožali njeno kulturno identiteto. Toda zaradi objektivnega ekonomskega položaja tudi zaostreni pogoji verjetno ne bi zmanjšali imigracijskih tokov, kar smo poskusili dokazati z našo prvo, potrjeno hipotezo. Poleg tega smo ugotovili, da je Slovenija že zdaj imigrantska država, ki ravna kot emigrantska, in da je kljub temu stopnja naturalizacije dokaj visoka. Omejevanje dostopa do tujskih statusov in državljanstva bi torej samo okrepilo težave (anomijo zaradi neintegriranosti dela prebivalstva), ki naj bi jih rešilo (Baubock in Perchnig 2006: 476). Odgovor je zato očitno v olajševanju integracije, ki bi ga dosegli s hkratnim izenačevanjem tujcev z državljani in liberalizacijo naturalizacije. Ta proces seveda ni nujno enakomeren, pomembno je le, da odpravlja najbolj pereče ovire integracije. Prav tovrstnim oviram v slovenski državljski ureditvi se bomo zdaj na kratko posvetili.

Na področju pogojev za pridobivanje državljanstva smo prepoznali dve takšni oviri: predolg zakonski rok prebivanja v državi in premalo upoštevanja pravice priseljencev, ki so bili rojeni ali socializirani v Sloveniji, do pridobitve državljanstva. V teoretičnem delu smo pokazali, da je desetletni rok prebivanja med najdaljšimi v Evropi (nekaj držav ima enako dolg rok, daljšega pa nobena). V empiričnem delu smo potrdili hipotezo, da se večina priseljencev že

dolgo pred iztekom tega roka trdno odloči za naturalizacijo, verjetno bi lahko celo trdili, da v času odločitve že izpolnjujejo preostale zakonske pogoje in da so že močno integrirani v družbo. Strinjamo se s splošnim priporočilom Baubocka in Perchniga (2006: 448), da je treba rok prebivanja skrajšati na 5 let (in hkrati skrajšati tudi pogoj neprekinjenega prebivanja) oz. razmisliti vsaj o tem, da bi bila zahtevana dolžina prebivanja obratno sorazmerna s strogostjo preostalih pogojev.⁵⁹ Kar zadeva pravico do pridobitve državljanstva za generacijo 1,5 in drugo generacijo, smo ugotovili, da so možnosti zelo omejene.⁶⁰ Posledice so po naši oceni tako materialne kot simbolične. Večina civilnih in političnih pravic je sicer tudi pri državljanih relevantna šele, ko postanejo polnoletni, kar velja tudi za določene civilne (nakup nepremičnin) in socialne pravice (najem neprofitnih stanovanj), ki ostajajo dostopne le državljanom, vendar je treba upoštevati raznolikost življenjskih položajev. Ni rečeno, da bo pripadnik druge generacije izpolnil pogoje za naturalizacijo (po 10. ali 12. členu) takoj, ko dopolni 18 let. Po veljavni zakonodaji jih zagotovo ne bo izpolnil pripadnik generacije 1,5, že zato, ker do 18. leta niti hipotetično ni mogoče dokončati visokošolskega študija. Poleg tega bi imela razširjena pravica do naturalizacije na podlagi socializacije in rojstva tudi simbolični učinek, saj bi bila protiutež vsem tistim določbam, ki dajejo izrazito prednost osebam slovenskega rodu. Pomenila bi simboličen korak od etnične k državljanski skupnosti (prim. Medved 2007: 213), zato menimo, da bi morala Slovenija slediti dobrim praksam (Baubock in Perchnig 2006: 434–435, 453–454) in omogočiti naturalizacijo otrok neodvisno od staršev, uveljaviti neko obliko samodejnega *ius soli* (na primer kot v Nemčiji za otroke, katerih starši določen čas zakonito prebivajo v državi) in sprostiti pogoje za naturalizacijo oseb, ki so se v Sloveniji socializirale (na primer tako, da bi zadostovala tudi osnovnošolska izobrazba).

Na področju pravic, ki so omejene na državljane, smo prepoznali dve mogoči oviri za integracijo. Obe zadevata stanovanjsko vprašanje. Analiza zakonodaje je pokazala, da je med redkimi socialnimi pravicami, ki jih tujci oz. rezidenti nimajo, pravica do prebivanja v neprofitnem najemnem stanovanju. Najbolj presenetljiva ugotovitev empiričnega dela pa je bila, da je eden glavnih motivov za pridobitev državljanstva dostop do dveh civilnih pravic – pravice do nakupa nepremičnin in nanjo vezane pravice do najema (stanovanjskega) posojila.

⁵⁹ Takšno ureditev imajo v Avstriji, kjer osebi, ki 15 let prebiva v državi, ni treba dokazovati znanja jezika, osebi, ki v državi prebiva 30 let, pa za naturalizacijo sploh ni treba izpolnjevati dodatnih pogojev (Waldrauch 2006: 134–135)

⁶⁰ *Ius soli* (5. odst. 12. člena ZDRS, dodan 2002) je zelo omejen. Prosilec mora v RS živeti od rojstva vsaj do 18. leta, edina olajšava je, da se mu ni treba odreči staremu državljanstvu in dokazati zadostnih sredstev ter znanja jezika. Olajšana naturalizacija na podlagi socializacije (9. odst. 12. člena, dodan 2006) je podobno omejena: zahtevani rok prebivanja se skrajša na 7 let, vsi preostali pogoji (razen znanja jezika) ostajajo nespremenjeni, poleg tega mora prosilec končati najmanj visoko šolo.

Čeprav izjave sogovornikov kažejo,⁶¹ da socialne pravice niso razlog za pridobivanje državljanstva, sta obe dimenziji povezani. Kot smo pokazali, je za Slovenijo značilen visok delež lastniških stanovanj, v sektorju najemnih stanovanj pa majhen delež neprofitnih. Sklepamo torej, da je posedovanje stanovanja v Sloveniji »civilizacijska norma«, poleg tega pa je prizadevanje za nakup stanovanja tudi ekonomsko racionalno. Velik del nepremičnin se kupuje s pomočjo posojil. Kdor uspe pridobiti posojilo in kupiti stanovanje, je v neprimerno boljšem položaju kot najemnik. Oba mesečno plačujeta prebivanje v stanovanju v obliki obrokov posojila ali najemnine. Toda v nekaj desetletjih je prvi za primerljiv znesek odplačal stanovanje, v katerem lahko v prihodnje prebiva zastoj, ga da v najem ali proda, drugi pa je ostal najemnik. Seveda so v položaju najemnikov tudi državljani, a tujci so v slabšem položaju zato, ker so na prebivanje v najemniškem stanovanju obsojeni najmanj deset let in ker lahko stanovanje najemajo le po tržni ceni.

Vsebina državljanstva, torej obseg državljanskih pravic, se od države do države v določeni meri razlikuje, zato se razlikuje tudi obseg pravic, ki jih države zagotavljajo tujcem in rezidentom. Slovensko ureditev je zato težko primerjati z drugimi. 12. člen Evropske socialne listine nalaga podpisnicam, naj tujce rezidente v socialnih pravicah izenačijo s svojimi državljani, podobno velja za Direktivo 2003/109/ES (gl. poglavje 3. 2. 2.). 5. in 6. člen Evropske listine o ustanavljanju določata, naj se tujcem pravica do zasebne lastnine omeji le iz razlogov nacionalne varnosti oz. če za to obstajajo socialni in ekonomski razlogi (npr. monopolizacija naravnih virov). Težko je verjeti, da bi lahko priseljenci, ki bi v Sloveniji kupovali stanovanja, kakor koli ogrožali varnost ali interese države, posebej ker omejitve že nekaj časa ne veljajo za državljane EU in pridruženih članic (Hrvaška). Ker je zaradi trenutne ureditve položaj rezidentov na stanovanjskem področju kočljiv in neprimerno slabši od položaja državljanov, bi bilo smiselno, da se prepoved iz 68. člena Ustave RS umakne ali vsaj omili z mednarodnimi sporazumi. Prav tako bi bilo smiselno na rezidente razširiti pravico do neprofitnega najema. S tem bi uveljavili načelo, da naj pri urejanju stanovanjskega (in socialnega) položaja rezidenti delijo usodo državljanov.

Če bi se uveljavile omenjene rešitve, bi prišlo do še večjega zbližanja državljanskega in rezidentskega statusa, zato se zastavljata dve vprašanji, ki deloma že presegata okvire naše naloge: (1) Katere pravice bi bilo v tem primeru smiselno omejiti na državljane in kakšen

⁶¹ Treba je upoštevati možnost, da niso vedeli, da nimajo pravice do prebivanja v neprofitnem najemnem stanovanju, kar je zelo verjetno, saj gre za aktivno prebivalstvo, ki živi od lastnih oz. družinskih dohodkov.

motiv bi tujci še imeli za naturalizacijo? (2) Kateri mehanizmi bi spodbujali in omogočali družbeno integracijo, če bi priseljenci razmeroma zlahka prišli do državljskih pravic?

Na prvo vprašanje odgovarjata Baubock in Perchnig (2006: 461). Politične pravice na nacionalni ravni naj ostanejo vezane na državljanstvo, medtem ko naj bo čim več drugih pravic dostopnih rezidentom. Le v tem primeru odločitev za državljanstvo ne bo posledica eksistenčne prisile, ampak prostovoljne vključitve v politično skupnost. Seveda je vprašanje, ali bi se priseljenci sploh odločali za naturalizacijo. Naša anketa je pokazala, da politične pravice niso motiv za pridobitev državljanstva in da od priseljencev ni pričakovati, da se bodo političnega življenja udeleževali kaj bolj kot drugi prebivalci. To pomeni, da tudi na tem področju rezidenti delijo usodo državljanov. Koliko se bodo eni in drugi vključevali v politično življenje, bo odvisno od stopnje participacije, ki jo zagotavlja politični sistem.

Na drugo vprašanje je pravzaprav odgovoril že T. H. Marshall. Družbena integracija poteka predvsem v »sferi materialnega uživanja«, zagotavljajo jo tako institucije socialne države kot delovanje gospodarskega sistema. Rezidenti tudi tu delijo usodo z državljani, tako kot jo delijo revni državljani z bogatimi in pripadniki manjšin s pripadniki večine. Integracija priseljencev je torej odvisna od tega, v kolikšni meri delovanje izobraževalnega in socialnovarstvenega (v najširšem smislu) sistema ter (ne)pravične gospodarske ureditve zagotavlja temeljno vrednoto državljanstva – enakost.

16. 2. Sklep jezikovnega dela

Če smo v sociološkem delu naloge poudarili predvsem slabosti slovenske državljske ureditve, lahko pri sklepnem razmisleku o izzivih slovenske jezikovne politike na tem področju izhajam iz njenih pozitivnih elementov.

Primerjava integracijskih modelov je razkrila pomembno razliko med slovensko, francosko in nemško ureditvijo. Medtem ko morajo v Franciji (pa tudi na Nizozemskem) priseljenci izkazati poznavanje jezika (pa tudi politične ureditve) že pred pridobivanjem oz. podaljševanjem dovoljenja za začasno prebivanje, v Nemčiji pa dovoljenja za stalno prebivanje, je jezikovni pogoj v Sloveniji vezan izključno na pridobivanje državljanstva. Primerjalni podatki (Groenendijk 2006) kažejo, da se je zahteva po izkazovanju jezikovne integriranosti pri pridobivanju tujskih statusov uveljavila konec 90. let v Nemčiji, od tedaj pa jo prevzema vse več držav. Dejstvo, da Slovenije ni med njimi, lahko ocenimo kot prednost

njene ureditve. Baubock in Perchnig (2006: 448) namreč opozarjata, da lahko tovrstni pogoji marsikateremu tujcu nelegitimno preprečijo pridobitev varnega pravnega statusa.

Po drugi strani med strokovnjaki za državljanške politike obstaja konsenz, da je jezikovna integriranost primeren pogoj za naturalizacijo, ki ne krši posameznikove pravice do državljanstva (Benhabib 2009: 112–115). Naša raziskava je pokazala, da se zdi ta pogoj (v nasprotju z zahtevanim desetletnim rokom prebivanja) legitimen in primeren tudi našim intervjuvancem. To pa je bistveno, če naj ta formalna zahteva služi tudi kot spodbuda za dejansko pridobivanje jezikovnega znanja. V zvezi s tem se zastavljata dve vprašanji: (1) ali je zahtevana raven znanja slovenščine primerna in (2) ali veljavni sistem zadostuje za primerno jezikovno integracijo priseljencev v slovensko družbo?

Vsi naši intervjuvanci so menili, da izpit ni bil prezahteven, zato bi lahko sklepali, da nikogar ne ovira pri pridobivanju državljanstva kot najbolj varnega pravnega statusa v neki družbi. Vendar nas podatki o uspešnosti kandidatov na izpitu⁶² opozarjajo, da moramo biti pri takih ocenah previdni. Ta previdnost bi bila še posebej potrebna, če bi – kot predlagamo v sociološkem delu – zahtevano dolžino prebivanja za naturalizacijo skrajšali na pet let. Kot so v pogovorih opozorili vsi trije moški sogovorniki, se priseljenci, ki delajo v težkih razmerah in imajo stike le z drugimi priseljenci, jezika težko naučijo. Tretji intervjuvanec je sam ocenil, da z znanjem jezika, ki ga je pridobil v prvih nekaj letih življenja v Sloveniji, izpita ne bi opravil. Brezplačen tečaj slovenščine je vsekakor dobrodošla značilnost slovenske integracijske politike, vendar se ga vsi upravičenci ne morejo udeležiti. Po spremenjeni Uredbi o integraciji tujcev je pravica do brezplačnega prvega opravljanja izpita iz slovenščine za potrebe državljanstva vezana na predhodno obiskovanje tečaja iz slovenščine, hkrati pa se širi krog upravičencev do jezikovnega tečaja, na katerega ni več treba čakati dve leti. Na podlagi opravljenih intervjujev ugotavljamo, da spremembe priseljencem prinašajo tako prednosti kot slabosti. Po novi uredbi bi tako vsi naši sogovorniki imeli pravico do brezplačnega 180-urnega tečaja slovenščine. Če bi se ga udeležili, bi s tem dobili tudi pravico do brezplačnega opravljanja izpita iz slovenščine na osnovni ravni. Vsekakor je prav, da se priseljenci po novi uredbi tečajev slovenščine lahko udeležijo že ob priselitvi in da ta vključuje tudi družinske člane slovenskih državljanov iz tretjih držav, vprašanje pa je, ali je smiselno, da je pravica do brezplačnega opravljanja izpita vezana na predhodno obiskovanje

⁶² Kot smo lahko zasledili v letnih poročilih CSD/TJ, se je uspešnost kandidatov na izpitu v letu 2010 po uveljavitvi strožjih ocenjevalnih meril zmanjšala za 10 %, kar pomeni, da izpit uspešno opravi dobrih 60 % kandidatov.

tečaja. S tem se sicer res poveča možnost, da bodo kandidati izpit uspešno opravili, vendar hkrati zanemarimo nekatere osebne okoliščine, značilne za položaj priseljencev. Naš tretji intervjuvanec bi ob pogojih, ki jih določa nova uredba, izgubil pravico do brezplačnega opravljanja izpita, saj se, kot nam je zatrdil sam, zaradi prezaposlenosti ne bi udeležil tečaja. To pomeni, da po novi ureditvi lahko pravico do brezplačnega izpita izgubijo ravno tisti priseljenci, ki delajo v najtežjih razmerah (gradbeništvo), imajo najnižje dohodke in najmanj stika s slovensko govorečimi. Eno od mogočih rešitev smo v sociološkem delu že nakazali. Podobno kot v Avstriji in nekaterih drugih državah bi lahko zahtevnost jezikovnega preizkusa prilagodili drugim okoliščinam. Tako bi krajši rok prebivanja (npr. pet let) veljal za priseljence, ki lahko dokažejo, da so jezikovno in sicer dobro integrirani, daljši rok (v Avstriji 30 let, kar je sicer odločno preveč) pa za tiste, ki bi bili jezikovnega preizkusa oproščeni. Taka ureditev sama po sebi ne pomeni zanemarjanja jezikovne integracije. Prej gre za to, da upoštevamo dejstvo, ki ga je dobro opisala naša prva sogovornica: če nekdo v neki državi prebiva deset let ali več, to samo po sebi dokazuje, da se je sposoben sporazumevati z njenimi prebivalci in institucijami oz. da tega *objektivno* ne zmore. Ne pozabimo, da tovrstne elemente naša ureditev že vsebuje: v 12. členu ZDRS so rok prebivanja in druge zahteve za naturalizacijo omiljene, če se je oseba v Sloveniji šolala, poleg tega so jezikovnega preizkusa oproščene tudi osebe, starejše od 60 let, ki tu prebivajo več kot 15 let.

Seveda se pri tem zastavlja zgoraj izpostavljeno vprašanje, ali je s tem dosežena primerna jezikovna integracija. Odgovor se skriva že v predhodnem razmisleku. Če sprejmemo, da so lahko določene osebe oproščene preizkusa jezikovnega znanja, je to zato, ker poleg ustanov, namenjenih jezikovnemu poučevanju tujcev, obstajajo tudi druge družbene institucije, ki opravljajo funkcijo jezikovne integracije (tujcev). Vprašanje primerne jezikovne integriranosti je treba torej zastaviti zelo široko. Najprej lahko izpostavimo eno izmed naših ugotovitev, namreč da se številni priseljenci tečaja ne udeležujejo, ker si dovolj znanja pridobijo na delovnem mestu, med znanci ipd., po drugi strani pa nekateri prav v omenjenih institucijah (delovno mesto, družina) nimajo nikakršnega stika z govorci slovenščine, težke delovne razmere in nizki dohodki pa jim pogosto otežujejo tudi udeležbo na tečajih. Premagovanje teh okoliščin in zagotavljanje dostopnosti za prav vse priseljence sta po našem mnenju glavna izziva jezikovnoizobraževalnih ustanov za tujce. Pri tem je pomembno poudariti, da lahko te ustanove dosežejo predvsem prvo generacijo priseljencev. Pripadniki generacije 1,5 ter druge in tretje generacija tudi pri jezikovni integraciji, kot smo se izrazili že v sociološkem delu, »delijo usodo« s preostalimi prebivalci. Njihova integriranost je odvisna od delovanja

institucij, ki zagotavljajo socialne pravice, v prvi vrsti izobraževalnega sistema. Jezikovna integriranost je dosežena, če so vsem posameznikom dane enake možnosti za zasedanje vseh, tudi najprestižnejših govornih položajev (prim. Stabej 2003). V tem smislu je torej tudi jezikovna integracija neločljiv del državljanstva kot generatorja družbene enakosti.

17. LITERATURA IN VIRI

Agencija za statistiku BiH: Bruto domači proizvod (BDP) i stvarna individualna potrošnja (SIP) u standardu kupovne moći za 2007–2009 (dostopno na http://www.bhas.ba/saopstenja/PPP_%20bh.pdf), 4. 6. 2011).

Analiza zapošljavanja i tržišta rada u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2009. godini sa procjenama za 2010 godinu. Sarajevo: Federalni zavod za zapošljavanje Federacije Bosne i Hercegovine, 2010 (dostopno na http://www.fzzz.ba/publikacije/analiza_FINAL.pdf, 15. 6. 2011).

Rainer Baubock in Bernhard Perchnig: Evaluation and recommendations. *Acquisition and loss of nationality: policies and trends in 15 European states* (ur. Rainer Baubock in dr.). Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. 431–477.

Seyla Benhabib: *Pravice drugih: tujci, rezidenti in državljani*. Ljubljana: Krtina, 2010.

Romana Bešter: Integracijski programi za priseljence v izbranih državah Evropske unije. *Razprave in gradivo*. Ljubljana: INV. Št. 59 (2009), 40–62.

Romana Bešter: *Migracijska politika Slovenije in EU – primerjava zakonodaje, strateških dokumentov in priporočil, s poudarkom na integracijski politiki*. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2003 (dostopno na http://www2.arnes.si/~ljmiri1s/slo_html/publikacije/Bester01.pdf, 15. 6. 2011).

Romana Bešter: Modeli integracijske politike v odnosu do drugih modelov imigrantskih politik. *Razprave in gradivo*. Ljubljana: INV. Št. 53–54 (2007), 116–138.

Romana Bešter: Pravni okvir, relevanten za integracijo imigrantov v Sloveniji. *Razprave in gradivo*. Št. 58, 2009. 161–195.

Linda Bosniak: *The citizen and the alien: dilemmas of contemporary membership*. Oxford: Princeton University Press, 2008.

Grete Brochmann: Redrawing lines of control the Norwegian welfare state dilemma. *Mechanisms of immigration control – a comparative analysis of European regulation policies* (ur. Grete Brochmann in Tomas Hammar). Oxford, New York: Berg, 1999. 1–27.

Rogers Brubaker: *Citizenship and nationhood in France and Germany*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1994.

Sergio Carrera: *A comparison of integration programmes in the EU*, Challenge Papers, št. 1, 2006 (dostopno na http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf/A_Comparison_of_Integration_Programmes_in_the_EU_Trends_and_Weaknesses.pdf, 9. 5. 2011)

Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik (dostopno na <http://www.centerslo.net/>, 9. 5. 2011).

Andreja Cirman (2006): Kako dosegljiva so stanovanja? *Stanovanje v Sloveniji 2005* (ur. Srna Mandič in Andreja Cirman). Ljubljana: FDV, 2006. 35–70.

Ralf Dahrendorf: *The modern social conflict: an essay on the politics of liberty*. Barkeley, Los Angeles: University of California Press, 1990.

Tomaž Deželan: *Relevantnost tradicij državljanstva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2009.

Tomaž Deželan, Danica Fink-Hafner, Mitja Hafner- Fink, Samo Uhan: *Državljanstvo brez meja?* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2007.

Direktiva Sveta 2003/86/ES Ur. l. L, št. 251, 3. 10. 2003, str. 12–18 (dostopno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0086:SL:HTML>, 19. 8. 2011).

Direktiva Sveta 2003/109/ES, Ur. l. L, št. 16, 23. 1. 2004, str. 44–53 (dostopno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0109:SL:HTML>, 19. 8. 2011).

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010b): *Statistički ljetopis 2010*.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010a): *Statističke informacije 2010*.

European convention on establishment, Pariz, 13. 12. 1955 (dostopno na <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/019.htm>, 15. 6. 2011).

Eurostat (2009a): *Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2009* (dostopno na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-09-001/EN/KS-CD-09-001-EN.PDF, 25. 2. 2011).

Eurostat (2009b): Housing conditions in Europe in 2009, *Statistics in focus*, 4/2011 (dostopno na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-004/EN/KS-SF-11-004-EN.PDF, 4. 6. 2011).

Eurostat (2010): *Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2010* (dostopno na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-10-220/EN/KS-CD-10-220-EN.PDF, 25. 2. 2011).

Evropska socialna listina, Ur. l. RS, št. 24/1999 (dostopno na <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=109>, 15. 6. 2011).

Ina Ferbežar in Nataša Pirih Svetina: Certificiranje slovenščine kot drugega/tujega jezika – zgodovina in perspektive. *Jezik in slovstvo*. Let. 49, št. 3/4 (maj–avgust 2004). 17–33.

Kess Groenendijk: The legal integration of potencial citizens. Rainer Bauböck in dr.: *Acquisition and loss of nationality : policies and trends in 15 European states*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. 385–410.

Mitja Hafner-Fink: Državljanstvo, (nacionalna) identiteta ter integracija »priseljencev«. *Percepcije slovenske integracijske politike*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2004. 421–449.

Heike Hagedorn: Republicanism and the politics of citizenship in France and Germany: Convergence or divergence? *German policy studies*. Harrisburg, PA: Southern Public Administration Education Foundation. Let. 1, št. 3, 2001. 243–272 (dostopno na <http://spaef.com/article.php?id=833>, 15. 6. 2011).

Kay Hailbronner: Nationality in public international law and European Law. *Acquisition and loss of nationality: policies and trends in 15 European states* (ur. Rainer Bauböck in dr.). Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. 35–104.

Tomas Hammar: *Democracy and the nation state*. Aldershot: Avebury; Brookfield: Gower Pub. Co., 1990.

Eric J. Hobsbawm: *Nacije in nacionalizmi po letu 1780*. Ljubljana: Založba *cf., 2007.

Informacije za tujce (dostopno na www.infotujci.si, 9. 5. 2011).

Damir Josipovič: *Učinki priseljevanja v Slovenijo po drugi svetovni vojni*. Ljubljana: Založba ZRC, 2006.

Barbara Kejžar: Različne oblike politične participacije imigrantov v članicah Evropske unije. *Razprave in gradivo*. Ljubljana: INV. Št. 59 (2009a). 116–150.

Barbara Kejžar: Vloga državljanstva v politikah integracije imigrantov v izbranih državah članicah Evropske unije. *Razprave in gradivo*. Ljubljana: INV. Št. 59 (2009b). 176–204.

Miran Komac, Mojca Medvešek in Petra Roter: *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!?* Ljubljana: FDV, 2007.

Letno poročilo 2008. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2009 (dostopno na <http://www.centerslo.net/files/file/Zalo%C5%BEni%C5%A1tvo/Letno%20poro%C4%8Dilo%202008.pdf>, 31. 5. 2011).

Letno poročilo 2009. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2010 (dostopno na <http://www.centerslo.net/files/file/Zalo%C5%BEni%C5%A1tvo/LP%202009%20splet.pdf>, 26. 5. 2011).

Letno poročilo 2010. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2011.

Thomas Liebig: The labour market integration of immigrants in Germany. OECD Social, employment and migration working papers. Št. 47 (2007) (dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/28/5/38163889.pdf>, 9. 5. 2011).

Listina EU o temeljnih pravicah, Ur. l. C 303, 14. 12. 2007 (dostopno na <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0573+0+DOC+XML+V0//SL>, 15. 6. 2011).

Srna Mandič: Stanovanje in kakovost življenja. *Stanovanje v Sloveniji* (ur. Srna Mandič in Andreja Cirman). Ljubljana: FDV, 2005. 15–53.

Michael Mann: Ruling class strategies and citizenship. *Citizenship today: the contemporary relevance of T. H. Marshall* (ur. Martin Bulmer in Anthony M. Rees). London, New York: Routledge, 2003. 125–144.

Thomas Humphrey Marshall: Citizenship and Social Class. Thomas Humphrey Marshall in Tom Bottomore: *Citizenship and Social Class*. London, Sterling: Pluto, 1992.

Felicita Medved: Nationality, citizenship and integration, a european perspective. *Razprave in gradivo*. Ljubljana: INV. Št. 38/39 (2001), 44–67.

Felicita Medved: From civic to ethnic community? The evolution of Slovenian citizenship. *Citizenship policies in the new Europe* (ur. Rainer Bauböck, Bernhard Perchinig, Wiebke Sievers). Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007. 213–242.

Felicita Medved: Volilna pravica tujcev s stalnim prebivališčem kot prispevek integraciji in lokalni samoupravi. *Razprave in gradivo*. Ljubljana: INV. Št. 40 (2002), 22–39.

Mojca Medvešek in Mitja Hafner - Fink: Metodološki okvir raziskave Percepcije slovenske integracijske politike. *Percepcije slovenske integracijske politike*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2005. 423–451.

Silva Mežnarić: »Bosanci«: A kuda idu Slovenci nedeljom? Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS, 1989.

Migration integration policy index (dostopno na <http://www.mipex.eu/>, 9. 5. 2011).

Patricia Mindus: Sodobna razprava o državljanstvu. Z opombo o slovenskih “izbrisanih” (prev. Jernej Ogrin). *Revus – Revija za evropsko ustavnost*. Ljubljana: GV Revije. Št. 9 (2009), 29–44.

Rastko Močnik: *Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika*. Ljubljana: Založba *cf, 2006.

New policy for the introduction of newly arrived immigrants in Sweden (dostopno na <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/15/76/88/2e1d8725.pdf>).

OFII – Office français de l'immigration et de l'integration (dostopno na <http://www.ofii.fr/>, 9. 5. 2011).

Brankica Petković: Izbrisani jezik. *Brazgotine izbrisa*. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2010. 219–245.

Janez Pirc: Urejanje statusa rezidenta za daljši čas v izbranih državah članicah Evropske unije. *Razpreva in gradivo*. Ljubljana: INV. Št. 59 (2009), 8–21.

Politbarometer, marec 2011. Center za raziskovanje javnega mnenja, 2011 (dostopno na http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/pb_mar_2011.pdf, 15. 6. 2011).

Poročilo Direktorata za migracije in integracijo za leto 2010. Ljubljana: MNZ, 2011 (dostopno na http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DMI/Statisticno_porocilo_-_SLO_-_Lektorirano_01.pdf, 31. 5. 2011).

Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o delovanju Evropske unije, Ur. l. EU, 2008/C (dostopno na http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/fxac08115slc_002.pdf, 15. 6. 2011).

Predpisi o državljanih in tujcih (uvodna pojasnila Alenke Mesojedec Pervinšek). Ljubljana: Ur. l. RS, 1997.

Anthony M. Rees: T. H. Marshall and the progress of citizenship. *Citizenship today: the contemporary relevance of T. H. Marshall* (ur. Martin Bulmer in Anthony M. Rees). London, New York: Routledge, 2003. 1–23.

Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2010): *Statistički godišnjak 2010* (dostopno na <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/21/63/god2010.zip>, 15. 6. 2011).

Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2011): *Statistički kalendar 2011* (dostopno na http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/29/47/Statisticki_kalendar_2011.zip, 15. 6. 2011).

Petra Roter: Vloga jezika v integracijskem procesu. *Percepcije slovenske integracijske politike*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2005. 239–271.

Yasemin Nuhoğlu Soysal: *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*. Chicago, London: The University of Chicago, 1994.

Marko Stabej: Bo en jezik dovolj? Večjezičnost v enojezičnosti. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2003. 51–70.

Marko Stabej: Slovenščina: kaj še ostane velikim? *Lětopis: Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur*. 50, 1 (2003). 60–72.

Stanovanjski zakon, Ur. l. RS, št. 69/2003 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200369&stevilka=3312>, 15. 6. 2011).

Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine. Sarajevo: Federalni zavod za statistiku Federacije BiH, 2010.

SURS (2002): *Statistični letopis 2002* (dostopno na http://www.stat.si/letopis/2002/04_02/04-38-02.asp?jezik=sj, 25. 2. 2011).

SURS (2003): *Statistični letopis 2003* (dostopno na http://www.stat.si/letopis/2003/04_03/04-39-03.asp?jezik=sj, 25. 2. 2011).

SURS (2004): *Statistični letopis 2004* (dostopno na http://www.stat.si/letopis/2004/04_04/04-39-04.htm?jezik=sj, 25. 2. 2011).

SURS (2005): *Statistični letopis 2005* (dostopno na http://www.stat.si/letopis/2005/04_05/04-33-05.htm?jezik=sj, 25. 2. 2011).

SURS (2006): *Statistični letopis 2006* (dostopno na http://www.stat.si/letopis/2006/04_06/04-33-06.htm?jezik=sj, 25. 2. 2011).

SURS (2007): *Statistični letopis 2007* (dostopno na http://www.stat.si/letopis/2007/04_07/04-33-07.htm?jezik=sj, 25. 2. 2011).

SURS (2008): *Statistični letopis 2008* (dostopno na http://www.stat.si/letopis/2008/04_08/04-33-08.htm, 25. 2. 2011).

SURS (2009): *Mednarodni dan migrantov 2009* (dostopno na http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=2838, 15. 6. 2011).

SURS (2010): *Statistične informacije*, št. 19 (dostopno na <http://www.stat.si/doc/statinf/07-SI-009-1001.pdf>, 14. 6. 2011).

Dietrich Thränhardt: Germany's immigration policies and politics. *Mechanisms of immigration control – a comparative analysis of European regulation policies* (ur. Grete Brochmann in Tomas Hammar). Oxford, New York: Berg, 1999. 29–57.

Uredba o integraciji tujcev, Ur. l. RS, št. 65/2008 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200865&stevilka=2821>, 15. 6. 2011).

Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o integraciji tujcev, Ur. l. RS, št. 86/2010 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201086&stevilka=4660>, 9. 5. 2011).

Vignettes on education reforms: England, Poland and Sweden. *Strong Performers and Successful Reformers in Education: Lessons from PISA for the United States*. OECD, 2010. 221–228 (dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/52/31/46581501.pdf>, 9. 5. 2011).

Ustava RS, Ur. l. RS, št. 33I/1991 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409>, 15. 6. 2011).

Harald Waldrauch: Acquisition of nationality. *Acquisition and loss of nationality: policies and trends in 15 European states* (ur. Rainer Baubock in dr.). Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006a. 103–182.

Harald Waldrauch: Statistics on acquisition and loss of nationality. *Acquisition and loss of nationality: policies and trends in 15 European states* (ur. Rainer Baubock in dr.). Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006b. 269–315.

Patrick Weil: Access to citizenship: A comparison of twenty five nationality laws. *Citizenship today: global perspectives and practices* (ur. T. Alexander Aleinikoff in Douglas Klusmeyer). Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2001. 17–35 (dostopno na <http://www.patrick-weil.com/>, 18. 1. 2011).

Iris Marion Young: Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship. *Theorizing Citizenship* (ur. Ronald Beiner). Albany: State University of New York Press, 1995. 175–209.

Nira Yuva-Davis: *Spol in nacija*. Ljubljana: Založba Sophia, 2009.

Zakon o brezplačni pravni pomoči, Ur. l. RS, št. 96/2004-UPB1 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200496&stevilka=4235>, 15. 6. 2011).

Zakon o carinski službi, Ur. l. RS, št. 56/1999 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199956&stevilka=2648>, 15. 6. 2011).

Zakon o državljanstvu RS, Ur. l. RS, št. 11/1991 (ZDRS) (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=19911&stevilka=8>, 8. 5. 2011).

Zakon o državljanstvu RS, Ur. l. RS, št. 24/2007-UPB2 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200724&stevilka=1211>, 15. 6. 2011).

Zakon o gimnazijah, Ur. l. RS, št. 1/2007-UPB1 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20071&stevilka=2>, 15. 6. 2011).

Zakon o javni rabi slovenščine, Ur. l. RS, št. 86/2004 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200486&stevilka=3841>, 9. 5. 2011).

Zakon o javnih uslužbencih, Ur. l. RS, št. 63/2007-UPB3 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200763&stevilka=3411>, 15. 6. 2011).

Zakon o notariatu, Ur. l. RS, št. 2/2007-UPB3 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20072&stevilka=65>, 15. 6. 2011).

Zakon o obrambi, Ur. l. RS, št. 103/2004-UPB1 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2004103&stevilka=4405>, 15. 6. 2011).

Zakon o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja, Ur. l. RS, št. 43/2006 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200643&stevilka=1836>, 15. 6. 2011).

Zakon o odvetništvu, Ur. l. RS, št. 18/1993 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199318&stevilka=817>, 15. 6. 2011).

Zakon o osnovni šoli, Ur. l. RS, št. 81/2006-UPB3 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3535>, 15. 6. 2011).

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Ur. l. RS, 109/2006-UPB4 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006109&stevilka=4646>, 15. 6. 2011).

Zakon o policiji, Ur. l. RS, št. 66/2009-UPB7 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200966&stevilka=3053>, 15. 6. 2011).

Zakon o socialnem varstvu, Ur. l. RS, št. 3/2007-UPB2 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20073&stevilka=100>, 15. 6. 2011).

Zakon o sodiščih, Ur. l. RS, št. 94/2007-UPB4 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200794&stevilka=4686>, 15. 6. 2011).

Zakon o sodniški službi, Ur. l. RS, št. 94/2007-UPB4 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200794&stevilka=4687>, 15. 6. 2011).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o državljanstvu RS(ZDRS-C), Ur. l. RS, št. 13/1994 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199413&stevilka=516>, 8. 5. 2011).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o državljanstvu RS (ZDRS-Č), Ur. l. RS, št. 96/2002 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200296&stevilka=4804>, 15. 6. 2011).

Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, Ur. l. RS, 76/2003 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200376&stevilka=3647>, 15. 6. 2011).

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, Ur. l. RS, št. 110/2006-UPB2 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4671>, 15. 6. 2011).

Zakon o tujcih, Ur. l. RS, št. 64/2009-UPB6 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200964&stevilka=3019>, 15. 6. 2011).

Zakon o visokem šolstvu, Ur. l. RS, št. 119/2006-UPB3 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006119&stevilka=5079>, 15. 6. 2011).

Zakon o višjem strokovnem izobraževanju, Ur. l. RS, št. 86/2004 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200486&stevilka=3840>, 15. 6. 2011).

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT), Ur. l. RS, št. 76/2007-UPB2 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200776&stevilka=4036>, 15. 6. 2011).

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1), Ur. l. RS, št. 26/2011(dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201126&stevilka=1152>, 15. 6. 2011).

Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti, Ur. l. RS, št. 107/2006-UPB1 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006107&stevilka=4584>, 15. 6. 2011).

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, Ur. l. RS, 72/2006-UPB3 (dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200672&stevilka=3075>, 15. 6. 2011).

IV. PRILOGE

ANKETA

Pozdravljeni! Moje ime je Simona Tavčar in sem študentka slovenskega jezika in sociologije kulture na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Pripravljam diplomsko nalogo, v kateri se ukvarjam z vključevanjem priseljencev v slovensko družbo. Če ste pripravljeni sodelovati v raziskavi za potrebe diplomske naloge in mogoče tudi na nekoliko daljši pogovor, vas prosim, da odgovorite na spodnja vprašanja. Vsi podatki, ki bodo zbrani, bodo zaupni in anonimni. Zahvaljujem se vam za sodelovanje.

Koliko časa že živite v Sloveniji? _____

Od kod prihajate? _____

Ste zaposleni? Kakšno delo opravljate? _____

Zakaj ste se odločili za opravljanje izpita iz slovenščine? _____

Bi bili pripravljeni odgovoriti še na nekaj dodatnih vprašanj, povezanih z vključevanjem v slovensko družbo? _____

Ime in telefonska številka, na kateri ste dosegljivi: _____

VPRAŠALNIK ZA RAZISKAVO V OKVIRU DIPLOMSKE NALOGE

Pojasnilo intervjuvancu: v svoji raziskavi poskušam ugotoviti, kdaj se priseljenci odločijo za pridobitev državljanstva in kakšni so razlogi za tako odločitev, kar je tudi moje prvo vprašanje. Druga vprašanja so bolj podrobna in razdeljena na posamezna življenjska področja, na primer zaposlitev, stanovanje, učenje jezika itd.

(A) MIGRANTSKA BIOGRAFIJA (sociološki vidik)

(Prvo vprašanje postavljamo zato, da dobimo (okvirni) letnici priselitve in odločitve za pridobitev državljanstva. To nam omogoča, da za posamezno življenjsko področje ugotavljamo stanje na treh točkah migrantske biografije, ki so ključne za našo raziskavo: (i) trenutek priselitve, (ii) trenutke sprejema odločitve o pridobitvi državljanstva in (iii) sprožitev postopka za naturalizacijo oz. čas intervjuja, če postopek še ni stekel.)

1. (ODLOČITEV ZA PRIDOBITEV DRŽAVLJANSTVA):

Kdaj ste se odločili, da boste poskusili pridobiti slovensko državljanstvo? (Kdaj ste se začeli zanimati za pogoje pridobivanja državljanstva? Če je razlog združitev družine, se pozanimamo, kdaj je državljanstvo pridobil partner. Če obstaja velika razlika med to letnico in današnjo, vprašamo, zakaj je tako oz. zakaj intervjuvanec ni že prej poskušal pridobiti državljanstva.)

Ste imeli kakšne težave pri pridobivanju dovoljenj? Vam je pri tem kdo pomagal?

2. (DRŽAVA IZVORA IN MATERNI JEZIK)

Od kod prihajate?

Kateri je vaš materni jezik?

3. (STAROST)

Koliko ste stari? Kdaj ste prišli v Slovenijo in kdaj ste začeli tukaj neprekinjeno prebivati?

4. (STAN)

Ste poročeni? Živate v zunajzakonski skupnosti, sami ali z družino?

5. (PREŽIVLJANJE)

Kdo preživlja družino? Kdo jo je pred priselitvijo?

6. (IZOBRAZBA)

Kaj ste po izobrazbi? Ste se dodatno izobraževali v Sloveniji? Ali vaša trenutna zaposlitev ustreza vaši izobrazbi?

7. (DELOVNO MESTO)

Kakšno delo opravljate? (Ste zaposleni za določen ali nedoločen čas? Za polni delovni čas? Kako drugače?)

Kakšno delo ste opravljali pred priselitvijo v Slovenijo? Ste imeli zato, ker nimate državljanstva, kakšne težave pri iskanju zaposlitve?

Ste med svojim bivanjem v Sloveniji menjavali delovna mesta?

Ste zadovoljni s trenutnim delovnim mestom in dohodkom?

Imate kakšne negativne izkušnje z delodajalci (diskriminacija, neplačevanje prispevkov za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, premajhno plačilo, zamujanje plačila ali pa neplačevanje le-tega, ni bilo poskrbljeno za varnost pri delu)?

8. (STANOVANJSKE RAZMERE)

V kakšnem stanovanju prebivate? Kje ste živeli v matični državi? Kako je bilo ob priselitvi v Slovenijo (je za to poskrbel delodajalec, vam je pomagal kdo drug – znanci, sorodniki ...)?

Velikost stanovanja in pravno razmerje (lastnik, najemnik, podnajemnik, bivanje pri družinskem članu)?

Državljan tretjih držav v Sloveniji ne morejo kupovati nepremičnin. Je to vplivalo na vašo odločitev glede državljanstva?

Ali ste lastnik kakšne nepremičnine v matični državi?

Ste imeli kakšne težave pri urejanju stanovanjskega vprašanja?

9. (PRAVNA PODLAGA ZA PREBIVANJE)

Na kakšni podlagi ste dobili prvo dovoljenje za prebivanje? (Če je bila razlog zaposlitev, vprašamo, kako so prišli do nje. Jih je kdo priporočil, je prošnjo vložil delodajalec?)

Ste poznali koga v Sloveniji, ki vam je pomagal pri iskanju zaposlitve oz. pri urejanju dokumentov?

Ste sprva nameravali ostati začasno?

Kakšno vrsto dovoljenja za prebivanje imate zdaj? Kakšno ste imeli v času, ko ste se odločili, da želite pridobiti državljanstvo?

10. (STIKI S ČLANI SPREJEMNE DRUŽBE)

Imate veliko slovenskih prijateljev ali se večinoma družite z ljudmi, ki pripadajo isti etnični skupini kot vi?

Kakšen je po vašem mnenju odnos Slovencev do priseljencev? Ste bili kdaj neenako obravnavani zaradi svoje etnične pripadnosti?

11. (SUBJEKTIVNI RAZLOGI ZA ODLOČITEV ZA DRŽAVLJANSTVO)

Kaj boste po vašem mnenju pridobili s slovenskim državljanstvom?

Ali vam tega vaš sedANJI status ne omogoča?

Kaj boste po vašem mnenju izgubili, ko se boste odrekli obstoječemu državljanstvu?

Ali bi se že prej odločili za pridobitev državljanstva, če zakon ne bi postavljAl pogoja, da mora prosilec za državljanstvo v Sloveniji živeti 10 let?

12. (PRIČAKOVANJA : REALNOST)

Ste zadovoljni z življenjem v Sloveniji? Je tako, kot ste pričakovali?

Se vam zdi življenje v Sloveniji precej drugačno kot v vaši rojstni državi? Kakšne so razlike?

Kakšne so vaši načrti, želje za prihodnost (delo, izobrazba, otroci)?

13. (SINTEZA MIGRANTSKE BIOGRAFIJE) S pomočjo intervjuvanca povzamemo stanje po zgornjih parametrih (**stan, preživljanje, zaposlitev, stanovanje, pravna podlaga**) v trenutku odločitve za pridobitev državljanstva. Ob tem preverimo točnost odgovorov.

(B) JEZIKOVNA INTEGRACIJA

1. (IZPIT IZ SLOVENŠČINE)

Zakaj ste se odločili za opravljanje izpita iz slovenščine?

Menite, da je koristno, da je znanje slovenščine pogoj za pridobitev državljanstva?

Bi se izpita, če bi imeli možnost brezplačnega opravljanja, udeležili že prej?

2. (PRIPRAVA NA IZPIT)

Kdaj ste presodili, da imate dovolj znanja, da opravite izpit?

Ste se pozanimali, kako poteka izpit in kako obsežen je?

Kako ste se pripravili na izpit (niste se posebej pripravljali, tečaj, internet)? Vam je kdo pomagal?

3. (TEČAJ SLOVENŠČINE)

Ste se pred izpitom udeležili tečaja slovenskega jezika?

Ste vedeli, da imate pravico do brezplačnega tečaja in enkratnega opravljanja izpita iz slovenščine? Kdo vas je seznanil s to možnostjo?

Ali menite, da je tečaj dovolj obsežen? Vam je olajšal opravljanje izpita?

Bi se tečaja, če bi imeli možnost brezplačne udeležbe, udeležili že prej?

4. (OCENA ZAHTEVNOSTI IZPITA)

Se vam zdi izpit zahteven?

Kako sami ocenjujete svoje znanje slovenščine?

Menite, da je ocenjevanje pravično in enako za vse?

Bi se zdaj, ko veste, kakšen je izpit in kako ga ocenjujejo, drugače pripravili nanj?

6. (KOMUNIKACIJA V SLOVENŠČINI V ZASEBNEM ŽIVLJENJU)

V katerem jeziku večinoma govorite v neformalnem okolju (doma, z otroki, s partnerjem, prijatelji)?

Kje večinoma uporabljate slovenski jezik?

Ali berete slovenske knjige in časopise ali se raje odločate za branje v svojem maternem jeziku?

7. (UČENJE JEZIKA)

Katero okolje je po vašem mnenju najbolj prispevalo k učenju slovenskega jezika (družina, delovno mesto, prijatelji, mediji, tečaj)?

8. (IZKUŠNJE Z ROJENIMI GOVORCI SLOVENŠČINE)

Ste imeli kdaj občutek, da se je kateremu izmed vaših sogovornikov zdelo vaše znanje slovenščine pomanjkljivo?

POLITIČNO DRŽAVLJANSTVO

1. Ste se, preden ste se priselili v Slovenijo, udeleževali volitev v matični državi?

2. Ali ste, odkar živite v Sloveniji, kdaj izkoristili pravico do sodelovanja na državnih volitvah v matični državi?

3. Ali veste, da imajo tujci s stalni prebivališčem v RS pravico voliti na lokalnih volitvah?

4. S pridobitvijo slovenskega državljanstva boste izgubili vse politične pravice v matični državi. Kako gledate na to?

5. Se nameravate kot slovenski državljan udeleževati volitev in referendumov v Sloveniji? So dodatne politične pravice vplivale na vašo odločitev o pridobitvi slovenskega državljanstva?

6. Slovenski državljani so tudi državljani Evropske unije. Mislite, da bi vam lahko to kdaj prišlo prav? Se nameravate udeleževati volitev v Evropski parlament?

PREPISI INTERVJUJEV

Intervjuvanka št. 1 (izpit je opravljala 10. 4. na FF), Ljubljana Polje, 14. 6. 2010

V: Prvo vprašanje je, kdaj ste se odločili, da želite pridobiti slovensko državljanstvo. Je bilo to, še preden ste izpolnjevali pogoje? Kdaj ste se pozanimali o pogojih?

O: Mi mam dva otroka, en je v šoli, en je v vrtcu in mi bi radi tle ostal, ker otrok gre v šoli, en gre v vrtcu in ne mormo se zdaj kar pobrat in jet nazaj v Bosno. In mi smo odločil se že kakšna tri, štiri leta nazaj al pa celo več. In bomo tle ostal. Čez kakšen mesec imamo ta pogoj deset let in bomo vlagali za državljanstvo.

V: Povedali ste že, da prihajate iz Bosne in Hercegovine, je torej vaš materni jezik bosanski oz. srbohrvaški?

O: Ja.

V: Letnica rojstva?

O: 1980.

V: Kdaj ste prišli v Slovenijo?

O: Mislim, da tam 2000, se mi zdi. Ja. Konc leta 2000 al pa 99. Zdaj nism ziher.

V: Torej pri okrog 20 letih starosti?

O: Ja.

V: Ste poročeni?

O: Sem, ja. Pa dva otroka.

V: Ste bili poročeni že pred prihodom v Slovenijo?

O: Pred, ja. Sem se poročila z osemnajstimi in sem dobila otroka z devetnajstimi. Mož pa je mal prej prišu, si je najdu službo. Pol sva pa midva z otrokom prišla tle. Zdej pa gre, tko ... Ne pritožujem se. Rajš tle ostanem, kot da se vrnem dol, ker tud dol nimam ... Mislim ... Ni več, vojna je bla in tko.

V: Je torej vaš mož že zaprosil za državljanstvo? On je že izpolnil pogoj 10 let?

O: On je, ja.

V: Ga že ima?

O: Ne, nima ga še. Ker smo slišali, da se dolgo čaka, eno leto, da se ta odločba dobi.

V: Aha. Vlogo ima pa že oddano?

O: Ja.

V: Torej je že naredil izpit. Kako pa vaš izpit? Je bilo v redu?

O: Ja, ja, s petko.

V: Čestitam. Ste torej z možem oba zaposlena trenutno?

O: Ja.

V: Kako je bilo pa, preden sta se preselila? Sta bila zaposlena?

O: Ne, v Bosni nisva bila. Noben. Jaz sem končala srednjo šolo in se takoj poročila, on pa tud mau zatem. In je tud prišel tle, ker je imel štipendijo. Njegova mama je tle delala. Potem je pa umrla, mislim, vlak jo je povozu in je mel štipendijo. Pol je pa končal srednjo šolo in je prišel tle. Mislim, iskal si je službo in je začel delat, pol sva pa midva z otrokom tud prišla.

V: Izobrazbo imate torej srednješolsko.

O: Trgovsko, ja.

V: Delate pa kot čistilka trenutno?

O: Ja.

V: Ste kdaj kaj drugega delali? Kaj, kar bi bolj ustrezalo vaši izobrazbi?

O: Ne.

V: Ste sploh iskali kaj drugega.

O: Ja, ampak to brez državljanstva ... Kamor koli prideš, pravjo, da brez državljanstva ne moreš.

V: Ste zaposleni za določen ali nedoločen čas?

O: Moj mož ma S. P., tko gradbeno-čistilni servis. Tko delam.

V: Aha, zaposleni ste pri možu.

O: Ja.

V: Ima mož podjetje, že odkar je prišel?

O: Ne.

V: Je bil najprej zaposlen pri nekom drugem?

O: Ja, pred petimi leti je začel in zdaj tko dela. Mal bolj slabo zdaj, ko je ta recesija, ampak gre.

V: To je pa vaša prva služba tukaj? Torej prvih pet let niste bili zaposleni?

O: Ne.

V: Še glede stanovanja. Ste v Bosni živeli pri starših?

O: Pri njegovi babici in dedku, ker on je kot dojenček ostal brez staršev in on je z njimi zrasel. Pri babici in dedku, pol sta babica in dedek umrla in smo prišli sem.

V: Ta hiša pa ni bila moževa?

O: Ne, ne. Ni od moža.

V: Kaj pa tukaj?

O: Tuki pa sva privat stanovanje. Pri njegovmu stricu stanujemo. On nam je oddal stanovanje, stanovanje v najem. Plačujemo najemnino.

V: On je lastnik stanovanja?

O: Stric, ja.

V: Je tako že od začetka?

O: Ne. Prej je bil en drug lastnik, pol je pa stric odkupu to stanovanje. Ampak tu smo že 9 let. 8, 9 let, od začetka skor smo v istem stanovanju.

V: Pravite, da na začetku niste imeli službe. Ko ste prišli, ste na začetku verjetno dobili dovoljenje za začasno prebivanje?

O: Ja.

V: Za eno leto?

O: Najprej štir mesce, pol pa še enkrat štir mesce, pol pa osem mescev, pol pa eno leto. In vsakič. Zdaj pa mam stalno bivališče.

V: Kdaj pa ste dobili dovoljenje za stalno prebivanje?

O: Za stalno smo dobili štir leta nazaj. Tamala je bla dojenček, zdaj je pa pet let stara.

V: Vi ste najbrž dobili dovoljenje na podlagi združitve družine?

O: Tisto ja. Bivalno dovoljenje.

V: Zdaj imate pa dovoljenje za stalno prebivanje?

O: Ja in stalno delovno dovoljenje, se pravi, da lahko tudi delamo.

V: Osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas?

O: Ja.

V: Glede pridobivanja dovoljenj torej niste imeli nobenih težav? Se spomnite kakšnih težav, zapletov na upravni enoti, da bi vam zavračali ...

O: Ne, to nikoli nismo mel težav. Od prve vize naprej, če redno daš vse papirje in vlogo, res, to nismo mel nobenih težav.

V: Vam je kdo pomagal pri urejanju teh papirjev? Mož?

O: To ja. Mi skup smo šli to odnest, te papirje, kar rabmo za nas pa za otroke. Pa zmer smo dobil.

V: Kaj pa ta stric, ki ga omenjate?

O: Za papirje? Ne.

V: Ste imeli kakšne težave glede stanovanja?

O: Tud ne.

V: Še glede delovnega mesta. Rekli ste, da imate trgovsko šolo, delate pa kot čistilka. Tukaj je neka razlika. Pravite, da ste iskali, pa ni bilo mogoče zaradi državljanstva. Je bila torej edina možnost, da se zaposlite pri možu.

O: Ja, druge ni blo. Nakak se mora preživet, neki se mora delat, otroci so, stanovanje, stroški vsi in sem pač začela delat. Ni mi blo težko in, ne vem, rada delam.

V: Koliko sta pa otroka stara?

O: Sin je star enajst let, tamala pa 1999, pa 2005.

V: Hčerka je rojena v Sloveniji?

O: Ja.

V: Imata tudi oba dovoljenje za stalno prebivanje?

O: Ja. Edino ena stvar za papirje. To sem pozabila. Z njo, k je rojena tle, in smo jo pač mogli it vpisat v Bosno. Ker v Bosni pa je nismo mogli vpisat za rojstni list, ker dol nimamo ne naslova ne ... Nč nimamo. Mi smo dol odjavljeni, dol ne živimo. Tu imamo stalno bivališče, mi dol gremo občasno. Enkrat u dva mesca al pa tri, ne vem. In takrat je bilo hudo. Mogl smo dobit zanjo državljanstvo, bosansko, pa je niso hotli, ker nima dol niti prebivališče, ne živimo dol, niso hotli dol vpisat. In takar je blo mal ... Ampak na koncu pa smo, ker otrok do tri mesca mora met urejeno bivanje, drugač nema zdravstvenog zavarovanja tle v Sloveniji in to je mal težko. Drgač pa nikol res niso imal težave, ne s papirji ne z ...

V: Ali lahko še za moža poveste? Kateri letnik je?

O: 76.

V: Kdaj je pa on prišel v Slovenijo?

O: On je prej prišeu 98., ne, ne, mal pred nami. Ne vem zdej. Ker je zdej dal vlogo, bi dal že prej. 10 let nazaj.

V: Zdaj ste se torej odločili, da boste pridobili državljanstvo, kaj mislite, da boste s tem pridobili glede na status, ki ga imate zdaj? Imate dovoljenje za stalno prebivanje, ki vam tudi omogoča kar precej stvari. Zakaj mislite, da bi bilo bolje imeti državljanstvo?

O: Edino zarad stanovanja. Mislim, ne mormo tle kupit stanovanja. Nič, kredit uzet al pa kupit stanovanje, drgač pa imamo vse iste pravice. Mislim s stalnim prebivališčem. Nimamo pa pravice, da kupimo stanovanje pa se piše na nas. To, da kredit dobimo, to je edino. Drgač pa vse druge pravice mam. In zato planiramo tle ostat in vseeno državljanstvo zrihtat.

V: Verjetno veste, da se boste s tem odrekli bosanskemu državljanstvu. Mislite, da boste s tem kaj pomembnega zgubili?

O: Vemo, ja. Pomembnega? Kaj pa vem. In ja in ne. Ne vem. Mal je težko, če se moraš odreč neki svojega. Ampak če je tako bolj za otroke, za boljšo prihodnost, pa tud. Ker, ne vem, drugač ne gre.

V: Če bi imeli možnost kupiti stanovanje in obdržati državljanstvo, bi ga torej obdržali?

O: Ja.

V: Kaj pa kakšna lastnina v Bosni? Bi lahko imeli kakšne težave zaradi tega?

O: Smo slišal, da ne. Prej so govorli, da se mormo vsemu odpovedat, če mam. Ne vem, moj mož ma neki zemlje, od staršev je podedoval in so rekli, da se mora vsemu odpovedat, zdej smo na koncu vidl, da ni treba. Če imaš neki svojega, to je pač tvoje in ne more ti noben uzet. To je tvoje.

V: Ne bi pa mogli verjetno nove stvari kupiti.

O: To pa ne. Isto kot tle.

V: Otroci so že v šoli?

O: En je v šoli, en v vrtcu.

V: So bile tukaj kakšne težave?

O: Ne, nikol. V šoli je učiteljica pomagala, če jaz otroku kaj ne znam razložiti, je zmeraj rekla. Če kaj ne vem, grem na govorilne ure vprašati, vse mi razloži. Res nikol nobenih težav nisem imela, kar se tiče šole ali pa vrtca, res. Jaz ne, da bi mi kdo kaj rekel, zato ker sem tujec. Nikol, res.

V: Če bi bila zakonska ureditev drugačna in ne bi zahtevala, da živite tukaj deset let, bi že prej zaprosili za državljanstvo?

O: Ja, seveda, seveda. Takoj, ko je možno. Tudi za stalno bivališče je prej bilo 8 let, pol pa so naenkrat dali 5 let. So zmanjšali. In smo takoj, ker smo več bili tle kot pet let, mal čez pet let, in smo takoj dali vlogo. Mi smo odločeni, bomo za državljanstvo vlagali in konč.

V: Tudi za otroka?

O: Za otroka tudi, ja, ja. Smo že skup, to lahko. Če en od staršev da, lahko tudi za otroka. Skup se da.

V: Za to, da bi pridobili državljanstvo, ste se torej odločili 3, 4 leta nazaj. Ste takrat že bili zaposleni?

O: Ja, ja.

V: Živel pa ste tudi v tem stanovanju kot zdaj?

O: Ja, ja. Pravzaprav, to stanovanje se je enkrat zažgalo in smo eno leto živeli v občinskem stanovanju. In takrat je mal manjkalo, da se vrnem v Bosno, ker to je res bilo težko. Vse nam je pogorelo.

V: Ima mož podjetje v istem stanovanju.

O: Ne, pri stricu v drugem stanovanju.

V: Torej službene stvari niso bile poškodovane?

O: Vse je pogorelo. Od orodja ... Avto, dokumenti, vse, kar smo meli. Vse.

V: Kako ste to rešili?

O: Ja, kako? Počasi. On je mau vzel neki kredita na firmo in to še vedno zdaj odplačujemo, da si je lahko spet nazaj orodje kupil in začel spet delati. Takrat je bilo hudo, drugač pa ... Vse lepo. Ne vem.

V: In takrat ste razmišljali, da bi šli v Bosno?

O: Takrat, tistih par dni, ko se je to zgodilo. Če dokumenti ne bi pogoreli, ne vem ...

V: Pa bi imeli kam iti? Imate v Bosni kakšne družinske člane, kjer bi lahko živela?

O: Mam edino od brata ženo pa otroke dol v Bosni. Jaz.

V: Nimate nobenih drugih sorodnikov?

O: Mam tle starše pa brata.

V: So starši prišli pred vami ali za vami?

O: Ne, za nama. In brat isto.

V: Kako pa so si oni uredili svoje bivanje tukaj? So imeli kašno zaposlitev?

O: Ja, privat vsi delajo tko. Mama dela v enem čistilnem servisu, oče pa pri enmu gradbeniku isto. Brat tudi. Tko privat vsi.

V: Torej so imeli delovno dovoljenje, da so lahko dobili dovoljenje za začasno bivanje? Niso preko vas ...

O: Ne, ne. Mož je edino najdu službo za očija, pol je pa tiste vse papirje, pol pa je v Sarajevo dol po tisto vizo pa vse, kar so urejal. Po prvo vizo mora v Sarajevo. Pol je pa oče za mamu zrihtal, tisto, za združitev družine, in evo, edino od brata žena še ni prišla pa otroci.

V: Je tudi vaš mož že poznal koga, ki je živel v Sloveniji, pred priselitvijo? Povedali ste že za strica.

O: Ne, mož ima dost sorodnikov. Tri strica ima, tete. Kaj pa vem ... Ma dost sorodnikov. Vse, kar ima, je tle. Dol pa nima nobenga. Mel je dedka in babico in onadva sta umrla, pol pa se je odloču, da gre. Enostavno več nima nobenga in gre. Tle so bili vsi. In oni so nam dost pomagali, njegovi sorodnici. Tko, kar koli je trebalo. Tud zdej, kar koli je. Oni so tle.

V: Skratka potem imate veliko sorodnikov in prijateljev, ki so tudi iz Bosne. Imate tudi kaj prijateljev med sosedi, domačini?

O: Tle med sosedi ne. Mam za Bežigradom eno prijateljco, k sm šla z njo v šolo od prvega razreda pa srednjo šolo sva končale skup. Pa mam ... Ne vem, mam dost prijateljev tu. Ampak tle pa blizu pa nimam.

V: Je to enostanovanjska hiša?

O: Ne, večstanovanjska. Pet stanovanj je notr, pet lastnikov.

JEZIKOVNI DEL

V: Zdaj vas bom vprašala še malo glede jezika. Kako ste se učili, ali je bilo težko in podobno. Najprej glede izpita. Ste izpit opravljali brezplačno ali ste plačali?

O: Ne, to subvencionira zavod za zaposlavanje. Tist izpit pa subvencionira občina. Tam, k tud vize vlagaš.

V: Upravna enota?

O: Upravna enota, tako.

V: Ste se to sami pozanimali, da ste izvedeli, da je brezplačno?

O: Ja, ja.

V: Kako ste se pa pripravljali na izpit?

O: Ja smo meli tiste ... Kako se reče? Smo šli na ... Ure smo imeli.

V: Tečaj?

O: Tečaj, ja, tečaj smo meli.

V: Tudi brezplačno?

O: Tud, ja.

V: So vam to vse razložili na upravni enoti, da je izpit brezplačen in da je mogoče iti tudi na brezplačen tečaj?

O: Ja.

V: Se vam zdi, da je bil tečaj dovolj obsežen? Ste se veliko naučili?

O: Ja. Men se zdi, da ja.

V: Ta stvar je razmeroma nova, prej je bilo treba plačati, in tečaj in izpit.

O: To vem, ja.

V: Nekateri ljudje namreč tega ne vedo. Ko sem govorila s tistimi, ki so bili na izpitu, so mi nekateri povedali, da niso vedeli, in so plačali 120 evrov.

O: A res? Ja, vem, vem. To je blo v časopisih tudi, jas sem prebrala na primer v Žurnal za to subvencioniranje.

V: Potem mislite, da je dovolj obveščanja o tem?

O: Ja.

V: Se vam zdi prav, da je ta izpit obvezen za pridobitev državljanstva?

O: Po eni strani ja, po eni ne. Kaj pa vem. Ker mi tle, če smo že deset let, imamo otroke, jas moram govoriti, jas grem na govorilne ure vsak mesec za enga pa za drugega. In jas se moram znat pogovarjat. Če se ne znam, ne vem. Moram, pa moram razumet. In mi, ki smo tle že deset let, sigurno znamo tok, kot smo mogli znat na izpitu. Večina. Zdej pa ne vem. Prav pa je po eni strani, da moraš znat govort, če si že tle, da se znaš sporazumet.

V: Ste imeli pri sporazumevanju kdaj kakšne težave, na primer na začetku? Vas kdo ni razumel ali pa vi njega?

O: Ja, na začetku, ko sem prišla tle, ko je sin začel v vrtec, to pa je blo hudo. Ampak ne, da sem imela težave z njim, jas pa nism nč razumela. Meni je gospa v vrtcu rekla, ker smo ga uvajali dolgo časa, ni bil navajen tega, smo prišli sem, vse naenkrat. In mi je rekla, brez problemov, da jas govorim svoje, svoj jezik, ona pa mi bo svoj, se pravi slovenski jezik. In da se trudim, da jo razumem, ker ona v vrtcu ne sme govorit tuj jezik. Vem, ampak vam ne smem povedat. Ne smem govort po srbohrvaško v vrtcu med otroci. In ona je govorla po slovensko, jas pa jo vprašam tko, po srbohrvaško. In res takrat, dost mi je obrazložila. En mesec sem hodila z njim v vrtec, ni hotel enostavno, ni hotel sprejet vrtca. In edino takrat. Pol pa sem začela. Dost sem brala, še zdej jim berem pravljice zvečer, pa so velki. In brala sem tko, pa televizijo gledam pa berem, poslušam. Kaj pa vem.

V: Delati ste začeli že razmeroma pozno, tako da verjetno niste imeli težav s strankami?

O: Ne, to ne. To sem že znala govort.

V: Pravite, da berete slovenske časopise in knjige za otroke? Berete tudi kaj v bosanskem jeziku?

O: Bolj slabo. Časa nimam. Našega še nikol. Evo, tle sem deset let skor, pa še nikol nism tle vzela, kupla časopis. Ko pa grem v Bosno, pa si ga kupim. Tle pa ne vem, ne vem, zakaj. Enostavno, navada ena. Kaj pa vem. Dol pa ja. Takoj, ko greva, si grem kupit časopis, pa berem v avtu, ko se vozimo.

V: Se doma pogovarjate po slovensko?

O: Večinoma. Zato ker otroci so, saj znajo govort po srbohrvaško, ampak če se pogovarjamo mal po slovensk, mal po srbohrvašk, pol pa govorijo neki vmes. Ne po srbohrvašk ne po ... Eno besedo, kar rečejo, da sploh ne razumem, kaj je. Ni slovenska ne srbohrvaška. Pol pa rajš govorim po slovensk, da otroci Ker otrok v šoli tud mora govort slovensk. In če on v šoli meša, ne vem kaj ... Večinoma. Včasih se pa zgodi tudi ... Saj moramo znat. Saj je učiteljica v šoli tud rekla, da svoje nikol ne smem pozabit. Tud znajo, obadva znajo govort.

V: Vi ste se torej spontano naučili govoriti slovensko. Kot ste že rekli, brali ste, poslušali televizijo.

O: Ja, pa z otroci sem velik. Ne vem, pogovarjajo se otroci, jas poslušam. Sin me je popravljaj. Če jas rečem kakšno besedo narobe, reče, ne ni mami tako, tko je prav. Kaj pa vem. Otroci, men se zdi, dost tle. Grem na govorilne in sestanke in vse. Pogovarjamo se in tko.

V: Kaj pa mož?

O: Mož tud, ker on tud jim bere. Isto.

V: Kaj pa z drugimi sorodniki? Bi z njimi govorili bosansko? S starši in bratom?

O: Ja, ja.

V: Kaj pa z vašimi prijateljicami:

O: Večino.

V: Imate tudi kaj slovenske družbe?

O: Ne, nimam. Žal, ampak nimam. Vsi so naši. Mislim, tko je. Imam v vrtcu na primer kakšno, gremo kdaj na kavo, ampak da bi zde j jas šla k njej doma, ona men, to pa ne. Tko, dobimo se kdaj na kavi in to je vse.

V: Pa ste imeli kakšno slabo izkušnjo glede tega, da bi koga zmotil vaš jezik, da bi se mu zdelo, da ne govorite dovolj dobro slovensko?

O: Ne. Jas res nikol nisem imela nobene slabe izkušnje tle. In mi je lepo tle, sm tle doma. Ker moj sin je v šoli rekel ... Tko so se pogovarjali, kaj so in kaj bojo, ko zrastejo. In ga je učiteljica vprašala: Kaj si pa ti, Mišo? In je reku: pol Bosanc, pol Slovenc. In je rekla, ja ne moreš bit pol, pol. Eno al drugo. Ja, jas hočem bit pol, pol. Ja, je rekla, prav, saj si pol, pol. In tko se počutjo otroci. Jas tud. Jas sem tle doma. In ko gremo v Bosno, smo tri dni dol, jas že pogrešam. Res, navadim se. Kaj pa vem.

V: Greste pogosto?

O: Ne, enkrat na dva, tri mesce.

V: S katerega konca pa ste?

O: Tesič.

V: Kje pa je to?

O: Med Banjaluko pa Dobojem.

V: Mislim, da je to kar vse. Hvala.

O: Prosim.

POLITIČNI DEL (11. 12. 2010)

V: Najprej me zanima, ali ste že oddali vlogo za sprejem državljanstva?

O: Nismo še. Nismo, imamo ene tam ... V Bosni moramo ene papirje iskat, moj mož dost dela, pol pa nismo šli. Zdej pa planiramo, zde j je zima, zdaj pa on manj dela in zdaj planiramo. Ker mam papirje, odpoved bosanskega državljanstva, rojstne liste in take. Velik stvari rabmo iz Bosne.

V: Ta vprašanja, ki vam jih bom danes zastavila, se nanašajo na vašo politično aktivnost. Zanimalo me bo, koliko ste se v preteklosti udeleževali volitev. Najprej me zanima, kako je bilo, še preden ste se priselili v Slovenijo. Ste se v Bosni udeleževali kakšnih volitev, tako splošnih kot lokalnih?

O: Enkrat samo.

V: Se mogoče spomnite, kakšne volitev so to bile?

O: Verjemte, da ne vem, kaj je takrat bilo. To je blo pred ... Ne vem. Res ne vem. Vem, da smo samo enkrat šli na volitve v Bosni. To pa vem. Zdej pa, kaj je blo, res ne vem.

V: Saj niti ni tako pomembno. Kaj pa, ko ste prišli v Slovenijo? Ste mogoče še kdaj sodelovali na volitvah v Bosno po tem?

O: Ne, nikol.

V: Za to bi sicer morali biti vpisani v neki poseben register volivcev, za kar bi morali zaprositi. Potem tega niste storili?

O: Ne. Nismo nikol. Ko smo prišli tle, pol pa nikol nismo se udeležil volitev v Bosni. Tla za župana pa ja.

V: Aha, to je pa moje naslednje vprašanje. Ker imate dovoljenje za stalno prebivanje, vam pripada pravica, da lahko volite na lokalnih volitvah. To pa pravite, da ste izkoristili? Ste šli zdaj oktobra?

O: Ja. No, pa tud pred štirimi leti.

V: Kako pa gledate na to, da boste zdaj, ko boste pridobili slovensko državljanstvo, izgubili politične pravice v Bosni? Pravite, da se sicer niste več udeleževali volitev v Bosni, ampak zdaj tudi ne boste imeli več te pravice. Kako gledate na to?

O: Ma kaj pa vem. Po eni strani mal je hudo, mal pa, kaj pa vem. Tle živim, ne gremo tok pogost dol. Po eni strani mi je to vseen, ampak edino tist, kar mam dol, ne vem ... Od staršev ne boš mogel nč ne podedovat ne kupvat, nč, po tem, ko dobimo državljanstvo, slovensko. Edino zarad tega. Drugo pa ne, drugo mi je pa čist vseen.

V: Pa se kot državljanka Slovenije nameravate tudi v prihodnosti udeleževati volitev in referendumov v Sloveniji?

O: Ja, seveda.

V: Z državljanstvom boste imeli namreč še več političnih pravic. Zdaj ste se lahko udeleževali lokalnih volitev, potem pa boste lahko izbirali tudi predsednik, poslance državnega zbora. Zanima me, ali so te dodatne politične pravice tudi vplivale na vašo odločitev za pridobitev slovenskega državljanstva. Je to bil eden izmed razlogov?

O: To pa ne. To pa sploh ne, mislim zaradi teh volitev za predsednika pa te, to pa sploh ne. Gre se zato, zarad otrok, saj smo se že pogovarjal. To pa niti najmanj.

V: Kot slovenska državljanka boste postali tudi državljanka Evropske unije, kar prinese dodatne pravice. Lahko se boste prosto gibal, svobodno prebivali in delali na ozemlju Evropske unije. Mislite, da bi vam te pravice kdaj lahko prišle prav? Kako pa gledate na to?

O: To pa tud ne, ker tukaj imam otroke, šoloobvezne, pa vrtec pa vse to. Edino tko je lepo, jaz mam dost sorodnikov. Ne vem, mam v Švici, mam v Avstriji, mam v Italiji. To je edino lepo, če lahko greš kam. Mislm na obisk, da ni treba nobenga papirja, nobene vize, nč. To je lepo, drugo pa ... Ne, od tuki pa ne gremo. Ker tuki že, ne vem, eno življenje si ustvariš in, kaj pa vem, zdej pa spet naprej, to pa ne.

V: Kaj pa volitve v Evropski parlament? Tudi to pravice boste dobili kot slovenska državljanka. Mislite, da se boste udeleževali tudi teh volitev?

O: Ne vem. To res ne vem, ni kako poteka ni je kaj obveščan, mislim, se kaj obvešča prebivalstvo. To res ne vem. Če pa bom vidla, pa bom lahko, seveda, zakaj pa ne.

Intervjuvanec št. 2 (izpit je opravljal 12. 4. na CŠ), Ljubljana Trnovo, 1. 7. 2010

V: Prvo vprašanje je, kdaj ste začeli razmišljati o tem, da bi pridobili slovensko državljanstvo. Kakšni so bili razlogi za to?

O: Pa čim sam prišao tle v Slovenijo, sam se poročil z državljanke Slovenije. Tri in po leta sam tle, mam službo i zakaj ne bi uzeo državljanstvo, če bi mi omogućilo, da dobim ovaj, kredit za stanovanje? Pa čist tko, da razmišljaš normalno. Boljši pogoji, po mome.

V: Torej ste se zato odločili kar hitro?

O: Ja, ja.

V: Ste imeli kakšne težave s pridobivanjem dovoljenj?

O: Nisam, nisam imao. Ne.

V: Vam je kdo pomagal? Žena?

O: Žena. Ona je sve delala. Ko sem prišao v Slovenijo, sam imel, da vizo podaljšam. Ker smo se mi poročili u Srbiji, pa sam prišao tle in sam ona, ovu ... Kako mu je ime? Turističku vizu. Pa smo podaljšali. Dobio sam onda ovi ... Kao podaljšali so mi vizu, ne vem na kolk, pa sem isku službo i onda, kao i svi mi, dalal sam eno leto pa pol na gradbištu. Delo sam eno leto na crno. Dok mi nije ovaj zrihto, kao radno dovoljenje, ampak sam ja ... Umesno nisam vedo, da lahko dobim ... Kako se reče? Osebnno delovno dovoljenje.

V: Zaradi združitve družine?

O: Ja, ja. Pa sam to zrihto, pa mi je bilo bolje. Ampak to nisam šefu povedu, sploh mu nisam povedu, sam našu boljšo službo in takoj sem šu ke.

V: Na začetku pa ste bili vezani na delodajalca?

O: Ja, ja. Pa to je i on hotu, da budem, da me drži. Pa sam, do zadnjih dni sam čutio, pa sam mu reku, kad sam našu bolju službu, sam reku, ne bom več delu. Pa zakaj, pa to je ... I evo zdele ... Kolko? Dva leta ne delam pri njemu, ampak mi 500 evrov ostao dužan. I to ne bom ni dobio. To je ... Itak.

V: Zdaj vas bom vprašala nekaj teh splošnih vprašanj? Prihajate iz Srbije?

O: Ja. Iz Vojvodine.

V: Je vaš materni jezik srbščina?

O: Srbščina, ja.

V: Koliko ste pa stari?

O: 81. leto sam.

V: V Slovenijo ste prišli pa pred tremi leti?

O: Ja, tam 2006, 2007.

V: In od takrat neprekinjeno živite tukaj?

O: Ja.

V: Poročeni pa ste se prav tako od leta 2006?

O: Da.

V: Ste ženo spoznali v Srbiji?

O: Ja, ja, Srbkinja. Je pa tle rojena.

V: Torej ima ona že ves čas slovensko državljanstvo. Spoznala sta se pa v Vojvodini?

O: Njena babica je bila u toku rata u Bosni, pa je izbegla u Srbiju, u moju vas. Pa so prihajali, a ja sam bio sosed. Smo se tko poznali, pa smo pet let hodili. Ja sam tle dolazio na .. Prihajo na, ovaj ... Dopust. Pa smo onda odlučili, da se poročimo. Pa mislim, da je bilo ... Ipak je u Sloveniji boljše. Pogoji so boljši, boljši pogoji so za življenje nego dol. Dol je še to slabše.

V: Sta z ženo oba zaposlena?

O: Ne, ona ni. Bila je. Delala je preko študenta, zde je noseča. V septembru pričakujemo otroka, pa zdaj ne dela nič.

V: Trenutno torej vi preživljate družino?

O: Ja, zdele ja.

V: Kako je bilo pa pred priselitvijo? Ste bili že v Srbiji zaposleni?

O: Ja, ja. Delo sam, delo sam tamo pa imo sam kmetijo.

V: Kakšno službo ste pa imeli?

O: Delo sam u čipsari.

V: Kjer se dala čips?

O: Ja, kjer se dela čips. Tamo sam bio viličarist. Dve leti sam delo. Redna služba je bila, pa i plača je bila prosječna za one pogoje. Ampak sam delo do zadneg dana, ko mi je žena javila ... Bila je, ona je išla u Beograd, pa je rekla, javila mi je, da smo dobili vizo, i onda sam takoj dal odpoved. No do zadnjeg dana nisam delo tam.

V: Sta z ženo kaj razmišljala o tem, da bi ona prišla živeti v Vojvodino?

O: Ne, ne. E, veste, kako. Težko je, če nekdo pride iz mesta na vas. To je težko. I tamo su pogoji slabši. Če ti imaš plaču 250 evrov, 300 evrov, a cene, živila i te, so iste, ko tle ... Nč. Sploh se ne da. Ne moreš razmišljati na počitnice, neki ... Tuki je meni u redu. Mislim, za mene. Kad pomislim, kako je tamo bilo. Tuki sam izisprošen.

V: Kaj ste pa po izobrazbi?

O: Mehanik kmetijskih strojev. Tle to nima, pri vas. To je u bistvu ... Tako su prevedli moju diplomu. Mislim, da je četrti stopnja.

V: Ste se tudi v Sloveniji kaj izobraževali?

O: Ne.

V: Kaj pa trenutno počnete? Kakšna je vaša trenutna zaposlitev?

O: Voznik kamiona. Za Marcator delam. Mislim za privatnika, ali ima pogodbo za Marcator.

V: Kakšna pa je bila vaša prva služba?

O: Prva služba je bila na gradbišču, na strehi. Krovce.

V: Ste iskali kakšno službo, ki bi ustrezala vaši izobrazbi?

O: Ne, ne, sploh nisam išo. Ker prakse nimam, pa itak me ne bo noben sprejel, če nimaš prakse.

V: Trenutno pa ste zaposleni za nedoločen čas?

O: Ja, ja.

V: Kako je bilo pa na začetku?

O: Pa delo sam eno leto na črno pa sam imo i težave. Lejte (*o. a. pokaže poškodbo na roki*). Sa motorko me je, a je sreča, da me nije ... Mislim, samo me je mal. Pa sam padu, pa itak je sreča ... Iz sedeža sam ... To je ... Ampak nisam samo jaz tko ... Mislim, u glavnom dosta, velik je ljudi, ki su delali na črno. I zdaj delajo. Služba ti treba, nisam boljše najdu. Mislim, da je to svega konc, mislim, da sem zdele na normalno. Neka služba. Normalna plata i da se da živet.

V: Vaša žena pa je v tem času tudi delala?

O: Ja, ja. Delala je, ona je skozi delala.

V: Kakšno službo pa je imela ona?

O: Delal je pri Mobitelu pa v eni trgovini s telefoni.

V: Ampak to je bilo vse prek študentskega servisa?

O: Ja, preko študenta, ja.

V: Naslednje vprašanje je, ali ste imeli kakšne težave pri iskanju zaposlitve, ker nimate državljanstva, vendar ste o tem že prej govorili. Povedali ste, da ste delali na črno ...

O: Ja, delo sam na črno. En mesec sam samo bio tle, decembra, ker sam pršo, moru sam da ... Čist dok nisam podaljšao, pa sam takoj tražio, iskal službo ... Pa sam delal prej tam, na gradbišću.

V: Kako pa ste sploh našli to prvo službo?

O: Žena je pri tem delala neke papirje, dokumente. Pri temu. Pa je vprašala kao, bi me sprejeo. Pa kao lahko. Sem prišo tle. Me je vprašal, kao bi delu. Reku, delu bi. Reku, zutri lahko začnem, a ne.

V: Kaj pa druga zaposlitev?

O: A drugo sam preko prijatelja. En prijatelj me je vprašal. Reku sam mu, da iščem boljšu službo. Pa sem tuki zrihto vozniško. Moral sam, da prevedem, da dajem izpit, pa mi je najdu ovaj delodajalc. Zaenkrat v redu, zaenkrat sam zadovoljen.

V: Takrat ste že imeli osebno delovno dovoljenje?

O: Ja, sam imel.

V: Torej ste imeli s prvim delodajalcem kar precej težav. Za varnost ni bilo poskrbljeno, tudi za plačilo, še zdaj vam dolguje denar ...

O: Ne, ne, pa zaradi tega sam i zbežal. 4 evre na uro sam imao.

V: Torej tudi niste bili zavarovani?

O: Ne. Leto pa pol sam delo, na dva meseca sam bil zavarovan. Mislim, da je tek posle eno leto, tek mi je priznao.

V: Trenutno pa pravite, da ste zadovoljni z delovnim mestom in dohodkom.

O: Sam. Mislim, da je normalno. Neka plata i da si vikendom frej, normalno delaš.

V: Delate 8 ur na dan?

O: Pa veste, kaj ... Recimo ... Odvisno, kaj mi dajo za turo. Peljem po celoj Sloveniji pa kdaj mam osam stranki, deset stranki. Nekad pridem prej, nekad kasneje, ampak to je osam ur približno. Osam, deset ur. To je, odvisno ne. Ampak je čist v redu. Za mene.

V: V kakšnem stanovanju pa živite? V bloku?

O: Ja, njeni starši so nam dali stanovanje. Njeni starši so nam veliko pomagali.

V: Je torej zdaj to vajino stanovanje? So vama ga podarili ali plačujeta najemnino?

O: Dajali smo najemninu, dok niso oni ... Imali su kredit. Dok niso izplačali. Zdej samo dajem za stroške. Ampak bi hotu, da imam svoje stanovanje, da kupim. Če se da. Mislim, upam, da se da. Pa za dvajst let, za dvajst let.

V: Kako veliko pa je to stanovanje?

O: 38 kvadratov.

V: Kako je bilo pa pred priselitvijo v Slovenijo? Ste živeli pri starših?

O: Ja, pri starših.

V: Vse od priselitve pa živite v tem stanovanju, kjer ste zdaj?

O: Ja. Tri i pol leta sam tle.

V: Bi torej lahko rekli, da je ena izmed stvari, zaradi katerih želite pridobiti državljanstvo, to, da boste lahko sami kupili stanovanje?

O: Ja, ja. Da bi dobio kredit. Mislim, boljši pogoji. Nč ne gubim, sam bi dobio.

V: Ste lastnik kakšne nepremičnine v Srbiji?

O: A nekaj malega zemlje mam.

V: Prvo začasno dovoljenje za prebivanje ste verjetno dobili na podlagi združitve družine.

O: Ja, i zdaj mam začasno.

V: Za koliko časa pa so vam ga dali?

O: Za pet let, do 2012. Do takrat bom dobil ovaj, državljanstvo, po mojem. Ne vem, kok se čaka.

V: Ste imeli kdaj težave s pridobivanjem dovoljenj?

O: V juniju sem bio tle deset dni pa sem isku spet u decembru, da pridem tle, da se poročim. Žena se pozanimala, kako gre, pa je rekla, da iščem, samo normalno vizo na deset dni, pa so me odbili u Beogradu.

V: Zakaj?

O: Kao sumnja, da bi ostao, da delam u Sloveniji. Ampak sam imo službo, imo sam za one pogoje. Plata je bila u redu. Mislim neka srednja. Vse bilo normalno, ampak odbili so me na podlagi tega, da ... Sumnjaju te, da bi tle delo, da bi ostao u Sloveniji.

V: Zato je potem žena prišla in sta se tam poročila?

O: Ja, ja, pa je ona prišla dol pa smo se poročili.

V: Je bil prvotni plan, da bi se tukaj poročila?

O: Ja, ja, pa je ona prišla dol i takoj smo zrihtali vse. Ona je sam prišla tam. Kad smo prišli u ambasado, sam so me vprašali, vi ste suprug. Ja. In nč, nč. Čim se začela pogovarjati po slovensko. Takoj je bilo vse u redu.

V: Če želite pridobiti slovensko državljanstvo, se boste morali odpovedati svojemu staremu državljanstvu.

O: Ja, pa ga lahko dobim nazaj. Moram se odpovedati svog državljanstva, da bi dobio slovensko, pa bom pršo u Srbijo čez pol leta, pa bi takoj dao ulogo za državljanstvo. Pa so mi rekli, da se da, ampak se nekaj plača. Ne vem, takse pa ... Da bi imao dvojno. Upam, da se da.

V: Se pravi, vi želite imeti dvojno državljanstvo?

O: Ja.

V: Kakšni pa so razlogi? Včasih so razlogi za to premoženjski. Ta hip srbski državljani, na primer, ne morejo kupovati nepremičnin v Sloveniji, slovenski verjetno tudi ne v Srbiji. Imate kakšne take praktične razloge?

O: Pa veste, kaj. Čez par let bi verjetno dol pravio hišo, ne vem, kaj. Pa da ne bi imali težave.

V: Ali se nameravate v prihodnosti preseliti tja?

O: Ne, ne, čist da mam ...

V: Nekakšen vikend?

O: Ja, ja, tko. Čist malega neki.

V: Na zemlji, ki jo imate zdaj, ali na zemlji staršev?

O: Ne. Kupil bi plac, plac bi kupu, pa bi naredu nekaj malega. Čisto vikendico neko.

V: Ampak v vaši rodni vasi?

O: Ja, ja, v isti vasi.

V: Vi boste na podlagi združitve družine lahko državljanstvo pridobili že po treh letih zakona s slovensko državljangko, drugi prosilci, ki prihajajo iz tretjih držav, pa morajo čakati 10 let. Se vam zdi, da je ta doba predolga?

O: Seveda, da je predolg. Po mojem, da je.

V: Kakšna pa je vaša družba v Sloveniji? Imate veliko slovenskih prijateljev ali se večinoma družite z ljudmi, ki jih poznate že od prej?

O: Ne, od prej nč. Nobenga prijatelja nisam imao tle. Samo sam z ženo prišao, zdele imam neke prijatelje, ki sam upozal.

V: Torej imate tako slovenske kot srbske prijatelje?

O: Ne, meni je čist vseeno. Ne diram nikoga i da me ne dira. To je, mislim, da je normalno. Zdej ili je Slovenec ili je Nemec, me to sploh ne zanima, sam da je čovjek u redu.

V: Kakšen se vam pa zdi odnos Slovencev do priseljencev, predvsem tistih, ki prihajajo iz bivše Jugoslavije?

O: Pa ne vem. Nisam imao težave, ampak k sam delo na gradbišču, mi se ... Sam imao občutek, da me drugače gledaju. Ker si bio umazan. Pa kad prideš u trgovino, nekako mi se zdi, da su me gledali postrani. Čist ... Ne vem.

V: Kako pa je zdaj?

O: Zdej mi je u redu. Pa zdele delam tko ... Zdele sam čisti i mislim, da ... Po moje ... Sploh nemam težave.

V: Kako bi potem na splošno ocenili življenje v Sloveniji? Ste zadovoljni?

O: Ja, sem zadovoljan. Zaenkrat je u redu.

V: Kakšni so pa načrti, želje za prihodnost? Mogoče glede dela.

O: Ja, to je težko. Pa iščem. Mislim, ne da iščem, a če se da boljše, zakaj ne bi. Zdej moram, za bus bi hotu da dam izpit. Pa če se da u ovaj, Ljubljanski promet. Mislim, da je to še boljša služba. Sigurnija služba. To je ono. Mislim, ne vem, če se da, če se ne da, u redu je.

JEZIKOVNI DEL

V: Zdaj pa sledi še jezikovni del. Najprej izpit iz slovenščine. Ste ga uspešno opravili?

O: Ja, sem.

V: Se vam zdi prav, da je znanje slovenščine pogoj za pridobitev državljanstva?

O: Po moje, da je, da je čist u redu.

V: Ste ga opravljali brezplačno?

O: Moral sem izpit, da plačam, ker imam začasno prebivanje. Da imam stalno prebivanje, bi imo vse brezplačno. Samo tečaj su mi oni plačali. Mislim, država. A ja sam moral, da dam 120 evrov za izpit.

V: Pa ste se pozanimali, kako poteka ta izpit? So vam mogoče že na tečaju povedali, kako obsežen je?

O: Ne. Žena je vse, ona se je vse pozanimala, kako gre. Pri Stuparju mislim, da sam dobio neki, da je ona iskala ... Približno, kako bi bilo ovaj, izpit, kako gre.

V: Žena vam je torej pomagala, obiskali ste tudi tečaj. Ste na podlagi tega presodili, da imate dovolj znanja, da lahko opravite ta izpit?

O: Pa za osnovno, mislim tolko, da vem. Pa žena mi je rekla, da je brezplačno, pa zakaj ne bi.

V: Torej vas je žena seznanila z možnostjo brezplačnega opravljanja tečaja?

O: Da, žena mi je rekla, da je brezplačno. I zakaj ne bi onda?

V: Kakšen pa se vam je zdel ta tečaj? Je bil dovolj obsežen? Ste se veliko naučili?

O: Ja, mislim, da mi je veliko pomagal. Zaradi dvojine i tega, ker pri nas ni. Pa mislim, da je boljše.

V: Neka gospa, s katero sem se pogovarjala, je rekla, da jo je presenetil pisni del, da je težek. Kako se je zdelo vam?

O: Pa za mene je pisni del bio lažji nego pogovor. Mislim, za mene. Jel nekako boljše razumem, če berem. Nekako mi je boljše, ker sam počasi vse. Ampak ko me začnejo spraševati, to ... Ja se ... Čisto si ... No i zdele se s vama pogovarjam, pa moram, da razmišljam, da bi reku pravo reč. Ne pogovarjam se ja vsaki dan po slovensko. No, kad pridem u službi itak, ampak to je vseeno ono na hitro.

V: Bi rekli, da je izpit zahteven?

O: Ne, ne, ni zahteven, po mojem.

V: Kako bi sami ocenili svoje znanje slovenščine?

O: Uuuu, trojka.

V: Se vam zdi ocenjevanje pravično?

O: Pa, mislim, ne vem. Mene su dali, da ocene, nisam gledu sploh izpit, kako je. Da sam pregledal test. Su mi rekli, da sam ovaj, položio.

V: Se to dobi po pošti?

O: Ne, klicali su me, da pridem, ovaj Cene Štupar.

V: Bi se, zdaj, ko veste, kako izgleda izpit, kako drugače pripravili nanj, če ga prvič ne bi opravili?

O: Ne.

V: Že prej ste rekli, da večinoma ne govorite slovensko? Kako se pogovarjata z ženo?

O: Ja, pogovarjamo se po srbščini.

V: Rekli ste, da v službi govorite slovensko, mogoče še kje drugje uporabljate slovenščino?

O: Pa ne vem, na občino, če grem.

V: Kaj pa s prijatelji, znanci?

O: Pa itak to so vse Srbi, pa se pogovarjamo po srbščini.

V: So to ženini prijatelji, ki jih pozna že od prej?

O: Ja.

V: Berete mogoče kakšne slovenske časopise ali pa knjige?

O: Samo Avtomagazin.

V: Kaj pa kakšne revije v srbščini?

O: Ne, to ne.

V: Kaj pa televizija? Katere programe gledate?

O: Vse.

V: Kaj bi potem rekli, kje ste se najbolj naučili slovensko?

O: Po televiziji, po mojem.

V: Pa v službi verjetno.

O: Pa služba itak. Na gradbišču ne boste slišali slovensko. Mislim, težko. Sem pršu u Slovenijo, sam mislio, kako da se znajdem. Sem pršu pa sem vidu, da je to vse južno. Mislim, ja bi reku južna brača. Mislim vse su južnjaci. Pa sem razmišljo, tamo će bi delu petnajst let, sploh se ne bi naučio slovensko.

V: Ker ne bi imeli stika s Slovenci.

O: Ja, nimaš stika sa ... I to je problem. Zaradi tega sam i hotu, da zbežim dalje. Zakaj bi delo to, če se da boljše delo. Normalno. Da sam se pustio tam, še bi delo na gradbišču. Ampak to je ... Bi ti videli sami, kako je to. Da so pogoji ... Nč. To je ... Ne vem. Zelo težko.

V: Ste imeli kdaj kakšno slabo izkušnjo, ko ste se pogovarjali s kakšnim Slovincem? Se je komu zdelo, da vaše znanje slovenščine ni dovolj dobro?

O: Ne, ne. Če si prijazen do njih, so i oni prema tebi. Po meni. Do zdej nisem imel, ne, nisem imel težave.

V: Se kdaj s kom niste mogli sporazumeti?

O: Ne. Vse se da. Če se da sa Italijanom, recimo. Bio sam u Italiji zaradi ... Zagazu neki ... Pa sem ... Mislim, pantomima. Pa se da, ne. Samo če je človek u redu. Če ni u redu, jebi ga. Da je Srbin, pa ne вреди.

POLITIČNI DEL (10. 12. 2010)

V: Vprašanja se nanašajo na vašo politično aktivnost. Ste mogoče že oddali vlogo za državljanstvo?

O: Za državljanstvo? Ne, ovaj, spremio sam sve papirje, da predam za odjavo od srbskog državljanstva. Tuki sem dobio iz ministarstva, da bi me sprejeli, da sem sprejet, ampak moram se odjaviti od srbskog državljanstva. Tako da sam pripravo vse papirje, zdaj samo rabim čas, da oddam.

V: Prvo vprašanje, ki bi vam ga zastavila, je, ali ste, preden ste se preselili v Slovenijo, v Srbiji in še pred tem v Zvezni republiki Jugoslaviji udeleževali volitev. Zanima pa me tako za lokalne kot za splošne volitev, se pravi pokrajinske, zvezne, republiške.

O: Ne, nisam šou.

V: Se pravi nikoli niste bili na nobenih volitvah?

O: Mislim, da sam enkrat bio samo, za predsednika, ko je bilo za Srbijo. Ampak enkrat, če sam išao. Ne zanima me to, sploh ne, politika.

V: Kaj pa, odkar ste v Sloveniji? Se tudi v tem času niste udeleževali volitev v Srbiji?

O: Ne, ne, nisam.

V: Verjetno bi morali biti za to vpisani v kakšen register. Mogoče veste?

O: Morao bi, ja, registar pa v ambasadu, da grem i to, ampak ne, to me ne zanima sploh.

V: Trenutno imate dovoljenje za začasno prebivanje, kajne?

O: Za začasno, ja.

V: Ali veste, da imajo tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje v Sloveniji pravico voliti na lokalnih volitvah?

O: Ne vem. Nisam vedu, a nisam ni hotu, da, ovaj, oddajem za stalno bivanje, ker ne rabim. Mislim, sem takoj vložio za državljanstvo. Morao bi opet urejati papirje, dokumente i to, zarad tega nisam šou. Tko da sem za začasno, itak so me sprejeli za državljanstvo.

V: Potem vas tudi to, da boste s pridobitvijo slovenskega državljanstva izgubili politične pravice v Srbiji, verjetno ne bo posebej prizadelo?

O: Ne, ne.

V: Se pravi, tudi če bi imeli možnost voliti v Srbiji, potem ko bi že pridobili slovensko državljanstvo, tega ne bi izkoristili?

O: Ma ne, sploh me politika ne zanima.

V: Mislite, da se tudi kot slovenski državljan ne boste udeleževali volitev in referendumov v Sloveniji?

O: Težko. Delat moram, kdor koli je bio na vlast.

V: To vas sprašujem zato, ker imajo slovenski državljani še več pravic kot tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje, zato me zanima, ali so bile te politične pravice tudi eden izmed razlogov, da ste se odločili pridobiti slovensko državljanstvo?

O: Ne, državljanstvo samo rabim zarad tega, ker bi hotu kredit i to, da bi mogu stanovanje, da vzamem, kar koli. Zaradi tega mi je pomembno, ne.

V: Slovenski državljani so tudi državljani Evropske unije, kar prinaša dodatne pravice – lahko se prosto gibajo, svobodno prebivajo in delajo na ozemlju Unije.

O: To je super, ne. To je itak veliki plus.

V: Se pravi, mislite, da bi vam to lahko prišlo prav v prihodnosti, te pravice?

O: Lahko, ja, ja, sigurno.

V: Kaj pa volitve v Evropski parlament?

O: Ne, ne, volitve ne. To me ne zanima.

Intervjuvanec št. 3 (izpit je opravljal 10. 4. na FF), Ljubljana Trnovo, 6. 7. 2010

V: Moje prvo vprašanje je, kdaj ste se odločili za državljanstvo. Kdaj ste začeli o tem razmišljati? Koliko časa ste pred tem živeli v Sloveniji?

O: Po kokem času, ko sem pršu tuki?

V: Ja.

O: Po enih parih letih. Tri, štiri leta, ko sem bio tuki.

V: Kdaj ste se pa priselili? Katerega leta?

O: 97.

V: Pravite, da imate tukaj tudi družino. So prišli za vami ali ste prišli skupaj?

O: Prej nisem mel družino. Sem se pač poroču dol, ženo sem pripelju, otroka sem dobio tuki.

V: Je žena prišla istočasno kot vi?

O: Ne, poli, poli. Kasneje, ko jaz sam prvo enih pet let biu tuki mal okrog.

V: Vam je kdo pomagal? Ste že poznali koga, ki se je že pred vami priselil v Slovenijo?

O: Jaz sem mel brata. On mi je pač uredu papirje.

V: Ste zaprosili za dovoljenje na podlagi zaposlitve?

O: Ja, na podlagi zaposlitve.

V: Prihajate iz Bosne?

O: Ja.

V: Iz katerega dela pa?

O: Bosanska Krupa, Bihač.

V: Kateri je vaš materni jezik?

O: Bosanski.

V: Koliko ste pa stari?

O: 35.

V: Ali že od prvega dovoljenja za prebivanje živite v Sloveniji ali ste se vmes za dalj časa vračali v Bosno?

O: Ne, mislim, grem tko enkrat, dvakrat na let grem tud dol. Ne, ne nisam pole zapuščal nč, neki prekidal.

V: Pravite, da ste poročeni. Koliko otrok imate?

O: Enga.

V: Dela tudi žena?

O: Tud žena dela.

V: Kako je bilo pa pred priselitvijo? Sta bila tudi oba zaposlena?

O: Ne, ženo prej nism splošno spoznal. Mislim naknadno. Ja, prej, prej recimo 97-ega jaz sem pršu, dol sem bio v vojni, 96-ega jaz sem se sleku vojne obleke. Štir let sem bil v vojni. In pol takoj, recimo eno leto po vojni, februarja sem se sleku 96-ega, se pravi, februarja 97-ega sem prišu tuki. Eno leto sem rabu, štimu papirje. Ko tist cajt takoj, ko je stala vojna, jaz sem že ...

V: Ste že kaj delali pred vojno v Bosni?

O: Ne, nč.

V: Kaj pa ste po izobrazbi?

O: Osnovno šolo mam.

V: Ste se v Sloveniji še kaj izobraževali?

O: Ne.

V: Kakšno delo pa opravljate?

O: Fasaderstvo, sanacije.

V: Je to redna služba?

O: Za stalno sem zaposlen.

V: Se pravi polni delovni čas?

O: Ja, mal več kot polni.

V: Vam plačujejo nadure? Je to urejeno?

O: Ne. Ne, mi mamó ... Samo ne, mi smo pač odvisni ... Plačo mamó tko uredu, da ne dobimo niker bolš. Zdaj, ko bi šel prav po peso, da mi plača vse ... On bi men dal tisto, ki zdaj ne dobim, sam neb mou tako plačo. Pol bi tud plača šla po pesu.

V: Se težko dobi službo, če nimaš državljanstva?

O: Ja, prej je blo. Tud dons je. Dobr jaz sem zdaj, jaz mam stalno, jaz nimam neke ...

V: Je to vaša prva zaposlitev tukaj?

O: Ne, ne. Prej sem mel še pet firm tuki. Prve dve let, ko sem pršu, to je blo bolj izkoriščanje ljudi. In pol si delu lih zatole, da preživiš. Nč družga. No in pol se je šlo od tega, do tega, do tega, dok ni se dobilo ta pravo.

V: Ste zdaj zadovoljni?

O: Ja, zdaj sem.

V: Omenili ste, da so vas izkoriščali? Vam niso plačevali?

O: Ja, tud tega je blo. Recimo jaz sem mel enga, ki sem delu pr njemu v Kobaridu, po tri mesece plačo nisem dobil. Jaz sem moral ič v trgovino, peso če nam dajo, dok ne dobimo plačo, da vzamemo, recimo da preživiš.

V: Je bila to posledica tega, da ste bili vezani na enega delodajalca?

O: Ja, a veste, ko ... Če ti zdaj imaš enga delodajalca, da maš vizo. On ti vsako leto ureja, recimo ti ... On ti vlaga za delovno dovoljenje. Delovno dovoljenje ti pokliče za vizo. Če nimaš delovnog dovoljenja, si ... Lahko greš. In pol na začetku je blo tisto izsiljevanje. Če ne boš tko, ti bom uniču. Pač delovno dovoljenje. Mal so bili zame sigurni, pa so rekli vizo. Vizo ne more noben uničit. Sam na občini. Če na občini, tamo, kod si jo dobio. Če na občini on v računalnik zavedu, pole pa je res. In pol se tko. Sem prvi dve leti štir firme zamenju. Takoj, ko sem zvedu, da je ena mal bolša kot tale, sem šu.

V: So vam šli oni toliko na roko, da so vam delovno dovoljenje uredili?

O: Povej ti men sam eno. Zdej te bom pač tko vprašu. Čeb ti mela od mene, recimo, da ti služim dnar. Zdej ti men povej, kdo gre komu na roko.

V: Se pravi so se potrudili in so to naredili?

O: Ja, to se potruđiš takoj, ko on ve, da ma dobičk, čisti dobičk ma s tega. In pole ko ... Tist cajt zdaj pravim, tist cajt je recimo dao na uro 300 tolarjev. In če si naredu 200 ur, to je 60.000. Za stanovanje sem moru dat 20. Kej ti je ostalo? Skor nč.

V: Pa že ves čas isto delo opravljate?

O: Ja že skoraj ves cajt isto delo.

V: Kako je pa glede stanovanje? V kakšnem stanovanju živite?

O: V najemu mam.

V: Že ves čas živite v istem stanovanju?

O: Ne. U, sem jih zamenju. Da jih ne bi vse zdej mogu, si jih ne zapomnem. Ne, zdej sem že štiri leta v temu stanovanju, ko sem zdaj. Sem bil že prej, ko sem dubu otroka, v tem stanovanju. Prej, ko sem bio sam, enkrat je tko, drugič tko. Zmer si iskal tisto najcenejšu. Da bi lahko tud neki ustvaru, ne samo plačeval stanovanje pa ...

V: Ste kdaj živeli tudi v kakšnem samskem domu?

O: Ja. Tud to.

V: Kje ste najprej živeli, takoj po priselitvi?

O: Najprej sem ... Tisto je bila Ulica Majke Jugovičev v Savskem naselju, zdaj ne vem, kako zdaj zove. To je bil delavski dom. Štirje v sob.

V: Ste že ves čas v Ljubljani?

O: Ne. Prej sem bil, šest let sem bil Tolmin, Kobarid, Bovec.

V: Ste imeli tudi tam stanovanje v najemu?

O: Najemno stanovanje, pogodba.

V: Kako je bilo pa v Bosni? Ste živeli pri starših?

O: V Bosni mam pač svoje.

V: Kako veliko pa je stanovanje, v katerem trenutno živite?

O: Kok? Enih 35 kvadratov.

V: Omenili ste, da je ena izmed glavnih stvari, ki je vplivala na vašo odločitev glede pridobitve državljanstva, ravno stanovanje.

O: Ja, lih tole ja ta glavna. Poglejte sam ena. Če ti daješ svaki mesec tristo evrov za stanovanje, pa si predstavljaš, če vzameš kredit, da zdaj za tale kredit čez recimo čez 20 let lahko prodaš to stanovanje. Zdaj ga pa lahko samo čez 20 let grem van, nič družga. A ni tko? Dans su v Ljubljani stanovanja tko draga, da je ...

V: Ste lastnik kakšne nepremičnine v Bosni?

O: Ja, mam dol. Mam dol neki malo hiše pa malo zemlje. Sam to če prodam dol, ni neki vredno, da bi kupio tuki. Če bi blo v Sarajevu, recimo, pa dol neko pri obali, pole bi pa zaslužu, sam ... Na tem koncu, ko sm js ...

V: Bi pa lahko živeli tam?

O: Ja, ja, živet bi se dalo brez problema.

V: Se pravi, prvo dovoljenje ste dobili na podlagi zaposlitve ...

O: Vsa ostala. Ja, veš, tole ... Morš imati enga, da ti tko, samo da bi bio na več kajta, ne moreš na drugi način kot delo.

V: Kako pa ste dobili prvo službo? Vam jo je kdo poiskal ali ste se sami pozanimali?

O: Prvo je recimo brat. On je bio tuki, on je pač enga dobio, k je ... SP ma. Pač vložu, dobio. Pol sm šu v Sarajevo na ambasado slovensko, dobio vizo in prvi avtobus v Ljubljano.

V: Ste že od začetka želeli ostati za stalno ali je bila to začasna rešitev?

O: Ne, na začetku, prve dve leti sta ble ... Lih da greš od plače do plače ... Nč družga. Ni blo neki, da bi reku, ej, jaz živim, jaz zaslužim. In pole te dve leti je blo tko ... Večkrat je blo tisto, da bi spakiru vse svoje, pa da bi šu nazaj. Recimo dol jaz mam svoje, ne rabim ne plačevat stanovanje, ne to, ne to. Tud se dalo živet. Običi tuki garo sam vsak dan. Zakaj? Na koncu nč. Da poplačam stan, ostalo in pole pr plači da gledam, kdaj bo plača.

V: Čez koliko časa pa se je stanje izboljšalo?

O: Dve leti.

V: Ste takrat začeli razmišljati o tem, da bi ostali tukaj?

O: Ja, ja. Tist cajt je pa pole več ... Recimo dve leti so šle mimo, pol sem tud začeo bol redko iči domov, dol. Recmo 99-ega sem šu dvakrat u Bosno. 2000 sem šu enkrat. Takrat sem šu že gor v Bovec, Tolmin. Ko sem zamenjal, lih sem šou ... Sprememba je bla spet šihta pa vsega ostalega. Pol sem dobio boljšo plačo. Pol se je začelo druženje pravo z domačini.

V: Ste se takrat že začeli zanimati za to, kakšni so pogoji za pridobitev državljanstvo?

O: Ja, ja.

V: Zdaj pa imate že dovoljenje za stalno prebivanje? Koliko časa?

O: Enih štir leta. Ja, blizu pet let skor.

V: Torej imate tudi osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas?

O: Ja, a veš tole, ko dobiš stalno bivanje, takoj se gre na zavod za uložiti, dobiš takoj tud, na osnovi te podlage dobiš.

V: Povedali ste, da tudi vaš brat živi tukaj. Živi v Sloveniji še kakšen drug vaš sorodnik?

O: Mam še enga, mlajšeg brata. Pa sestro mam tud. Tud prijatelj je velik. Mam enga bratranca, sestrično, bi lahko vam naštevov do polnoči.

V: Se pravi veliko znancev iz Bosne. Koliko pa imate slovenskih prijateljev, ste tudi tukaj našli družbo?

O: Ja v Ljubljani jih je slovenskih ... Lahko jih na prste seštejem. Tolmin, Kobarid pa Bovec pa jih je. K tam sem šest let bil samo z njim, nisem mel nobenga svojga.

V: Ste še v stiku z njimi?

O: Ja, ja, tud v stikih smo. Vsako tok se slišimo po telefonu, če je rojstni dan si tko, če pride kak od njih v Ljubljano, pokliče, dobimo se na pijačo. Da jih ni blo, ne bi znal slovenski nč.

V: Kakšen pa se vam zdi odnos Slovencev do priseljencev?

O: Ja, veš, kako vam bom reku. Tisti, ki jih ne spozna, ma neki par reči ... Pa reče Šiptar al pa ne vem kaj. Vem, sem mel vse tele probleme v Kobaridu. Pole, ko spozna, pa reče, ej, mi smo slišal, da so taki. Ne moreš ti reč zdej tale, recima, vzamemo primer, da jaz rečem Slovenci taki. Po enmu človeku ne moreš ločit vse ostale. Če je en tko, recimo, da je težak, niso vsi.

V: Pa ste imeli vi kakšno slabo izkušnjo?

O: O, tud takih je blo. Sam pol se je pa vse poštimal, pol smo ratali vsi prijatli. A veš, Tolmin ni velik, Tolmin je malo.

V: Vrniva se nazaj k državljanstvu. Kaj mislite, da boste pridobili s slovenskim državljanstvom glede na status, ki ga imate zdaj, ko imate dovoljenje za stalno prebivanje? Verjetno veste, da se boste morali s tem odpovedati bosanskemu državljanstvu.

O: Ja, to je sigurn, odreč se moram. Druge nije. Včasih je blo, da si lahko mou. Moj brat starejši ma oba. Tist cajt sem pač, ne vem, al pa nisam iskal al pa ne vem, kaj je blo. Kaj bom pridobio? Ne vem. Po moje neko varnost al pa ne vem. V tem smislu.

V: Omenili ste že možnost za kredit.

O: Ja, možnost za kredit, samo tud varnost. To je največ varnost. Recimo zdaj, ti če pogledaš v Bosni, nimaš nobene recimo neki tko, da je zaposlitve al pa neki takega. Če pogledam dol pri meni ... Občina je ... Čist sumjam, da je ene 10 procentov zaposlenih dol. In pole to nije, če nije zaposlitve, rednog plačila, to ni zame nobene varnosti življenja.

V: Pa vam je žal, ker se morate odreči svojemu staremu državljanstvu?

O: Žal? O tem nisem še prav premišljeval.

V: Se vam zdi, da je 10 let predolga doba za pridobitev državljanstva?

O: Ne, po moje, da ni.

V: Bi pa verjetno že prej zaprosili za državljanstvo, če bi zakon to dopuščal?

O: Ja, to je sigurn, samo bi zaprosio, sam je spet odvisno, če bi bla krajša doba ... Če bi blo dve let, kako bi zaprosio, ko tist cajt nism znao slovensk. Sem znao reči ne vem pa, kaj jaz vem, še par reči.

V: Torej se vam to zdi kar realno obdobje?

O: Ja, zame. Mislim, osem let bi bilo še bolj realno. Po deset je pa res mau ...

V: Vas bom vprašala še malo za vašo ženo. Kateri letnik pa je ona?

O: Žena je pet let mlajša od mene. 79.

V: Kdaj pa se je ona priselila za stalno?

O: Ne, ona je pršla pet let nazaj. Ja, pet let. Sam ona je dobla na osnovu mene.

V: Združitev družine?

O: Ja, ja, združitev družine. Ko ona je prvo mala vizo na eno leto, pa še enkrat je morala met na eno leto in pol je pa dobila pravico, ku jaz mam, da jo ona dobi.

V: Torej ima tudi ona že dovoljenje za stalno prebivanje. Kje pa je zaposlena?

O: Za stalno. Sam ona je pač zaposlena pr enmu drugmu. Ona je na pogodbo.

V: Za določen čas torej?

O: Ja.

V: Torej večino v družini zaslužite vi?

O: Ja, večino.

V: Koliko je pa otrok star?

O: Tri pa po.

V: Boste tudi za otroka zaprosili za državljanstvo?

O: Ja, otrok pa jaz. Žena še nima pravice.

V: Kako bi pa ocenili življenje v Sloveniji? Ste zadovoljni?

O: Tisto, kaj je osnovno. Mam delo, se pravi, ko mam delo, mam tud plačo, da ne mislim, kako bom preživel naslednjih pet dni. Kako bo, ko otrok reče, oči, koleso, daj mi koleso. Če ni denarja, ne moreš otrokom nič. Pa mam otroka preveč zahtevno. Vsak dan bi šla v trgovinu. Pa ne v malo, veliko trgovinu.

V: Imate kakšne načrte za prihodnost? Kaj si želite? Omenili ste že stanovanje.

O: Stanovanje, tisto je najbolj pomembno. K največ mi se glupo zdi tole, da dajem vsak mesec tok dnarja za nič.

V: To bi bil lahko obrok kredita.

O: To bi lahko bil obrok kredita in pole recimo na osnovu, na koncu, recimo kredit bo 30 let, sam na kraju bo moje stanovanje, a tko po 30 letih al pa po 50, jaz grem van, nič. Pa sem tolki dnar dal.

V: Mogoče še kakšen otrok?

O: Ah, to je še zaenkrat ... Tale kriza pa recesija.

V: Se to pozna? Je manj dela?

O: Ja, mislim, zdaj pri nas se tok ne pozna. Zdaj tale mesec kao malo, a naslednji je že spet. Samo mi mam 170 ur na mesec, pole zame to nije delovnik. To ni kažin. Nobenga ne odpušča, nič, plača je redna. Samo jaz se čutim, ko se tko usedneš, vsi neki jamrajo al pa so brez dela. Tud po TV-ju, ko pogledaš, kolk jih je vsak mesec ...

JEZIKOVNI DEL

V: Zdaj se bomo pa posvetili še jeziku. Se pravi, izpita ste se udeležili in ga uspešno opravili.

O: Zelo dobro.

V: Se vam zdi prav, da je to pogoj za pridobitev državljanstva?

O: Ja.

V: Ste brezplačno opravljali ta izpit?

O: Ja.

V: Kje ste pa zvedeli, da je izpit mogoče opravljati brezplačno?

O: Zdej sem lih zvedu. A sem na šihitu? Na šihitu, mislim da. Ja, na šihitu. Starejši brat, on je slišu od enga svojega prijatla. Ta mu je neki natvezu, da me ... Jaz sem slišu neki od enga, samo on je pač reku, da je to ... Da moraš it na tečaj pa ne vem kok ... Pravi, traja pol leta. Nimam jaz cajta. Enkrat delam v Gorici, enkrat sem v Kočevju in pole ... Nimam jaz cajta za tečaj. Pravi, pole pa ne moreš opravljat. Jaz sem mislu, da greš na tečaj, pole maš pa pravico kao. Pole sem reku, rajši dam dnar, ko da grem tam, da zapravim ... Recimo, če manjkam 10 ur šihta, jaz sem že odslužil tole. In pole je brat reku tko, sem reku, ok, se grem pozanimat. Pa sem šeu na občino, pol se tam pozanimov, so mi razložil, kako, kaj in pol sem se ...

V: Torej ste opravljali izpit, niste se pa udeležili tečaja. Kdaj ste pa potem presodili, da imate dovolj znanja? Kako ste se pripravili na izpit?

O: Kdaj sem mislu, da mam dovolj znanja? Šest let nazaj. Ko sem se priselu iz Tolmina tuki. Tist cajt sem ... Dobr zdaj sem že mal pozabu. Spet nazaj delam, vse so z juga, pa so eni, k so na vizo, pa ne znajo ne slovensko, ne govort. Če ves cajt govoriš recimo bosanski, pozabljaš recimo tisto, kar si nauču. Časopis sem zmeri brau in vse ostalo, tko da sem biu siguran, da mam šanse.

V: Torej mislite, da bi že pred šestimi leti lahko uspešno opravili ta izpit?

O: Ja. Ne vem posebi, govorim, kok sem prej govoru slovensko kok pa zdej. Zdej malo slovensko.

V: Zdaj torej manj govorite po slovensko kot včasih?

O: Ja, veš, kako je to. Zdej mam štiri človeka sabo na gradbišču. Jaz sem odgovoren za njih. Vsi so eno leto nazaj pršli. In pole, če jaz njim rečem kladivo, on tko gleda. Ne samo kladivo, ostalo. Samo ostalo, tko s strankama ...

V: Potem se niste posebej pripravljali na ta izpit? Ste se kaj učili?

O: Ne, prav nč se nisem pripravlau.

V: Torej bi se izpita, če bi imeli možnost brezplačnega opravljanja, udeležili že prej?

O: Ja siguren, da bi šel prej. Sam prej je blo tisto. Do 10. leta recimo nisem imel pogojev, pole je pršu otrok umes, pole moraš ti 120 evrov al kok so rekli ... Pol če moraš še tole. Žena prvi dve leti ni delala nč. Sem dnar rabu za druge.

V: Pa se vam je zdel izpit zahteven?

O: Ma zame ni bil tok zahteven.

V: Kako bi pa sami ocenili svoje znanje slovenščine?

O: Zdej ustno bi že nekak, vsaj še med Štajerci, če nč družga.

V: Se vam je zdel pisni del izpita težji?

O: Ja, veste, kako je to. Sam neki bom ... Sem šel v šolo, jaz sem mel tist cajt reklamacijo na delo. Lahko jaz rečem, to, to, to, samo da dam pole po vrsti. Ko ne vem točno, kaj zahtevajo. A more bit po neki vrsti al pa more tko. In pol sem ene deset minut, da sem si naštudiru.

V: Na prejšnjem intervjuju mi je neki gospod rekel, da je bilo njemu težje govorit, ker je imel tremo.

O: Ne, jaz za govort nisem mel treme nč. Jaz sem dobio test, pravi, napiši reklamacijo, nej ima 60 besed. Sem si premislu, a mora to bit po nekem ... Tko, en stavk, drugi stavk, al pa more bit pika, kej vem. In pol sem napisu.

V: Kako se pa doma pogovarjate? Govorite po slovensko ali bosansko?

O: Pol, pol. A veš, otrok je, vsak dan je v vrtcu. Jaz pa otrok se že nekak, ženo pa še učimo.

V: Doma torej pol, pol. Kaj pa v družbi, s prijatelji?

O: Ja pol je odvisno. Jaz začnem govort z njimi slovensko, pol rečejo, lejga se dela finga al pa neki takega.

V: Rekli ste, da tudi berete. Ali kupujete bolj slovenske časopise ali tiste v vašem jeziku?

O: Vse, kar dobim pod roke. Vse preberem. Recimo jaz, če nimam nč za brat, pa da dobim tale, ljubezenski roman, tud njega vzamem. Pa ni bitno, al je slovenski al je bosanski.

Pred koncem intervjuja je zmanjkalo baterije v diktafonu, zato sem si odgovora na zadnji dve vprašanji zapisala. Pri odgovoru na vprašanje, katero okolje je največ prispevalo k učenju slovenskega jezika, je sogovornik izpostavil delovno mesto, ko je bil še zaposlen v Posočju, kjer je delal večinoma s Slovenci. Vsako jutro je prebral Slovenske novice. Zdaj vodi ekipo štirih delavcev, ki so vsi pred kratkim prišli iz Bosne. V času, ko je delal v Posočju, se je s sodelavci družil tudi zunaj delovnega časa. Prijatelje je prosil, da ga popravljajo. Kar se tiče izkušenj z rojenimi govorcji, ni imel težav. Nikogar ni zmotilo njegovo govorjenje v slovenščini.

POLITIČNI DEL (22. 12. 2010)

V: Vprašanja so povezana z volitvami. Zanima me, koliko ste se jih udeleževali v preteklosti in koliko se jih zdaj. Najprej me zanima, ali ste se udeleževali volitev, dokler ste še živeli v Bosni.

O: Ne.

V: Kaj pa, odkar ste se preselili v Slovenijo? Ste kdaj izkoristili pravico do sodelovanja na državnih volitvah v Bosni?

O: Enkrat.

V: To verjetno pomeni, da ste bili vpisani v neki register, v Centralni birački spisak?

O: Ja, tko je. Do 96. nisam bil vpisan, sem moral jet iskat neke papirje pa ostalo ...

V: Ali veste, da imajo tujci s stalnim prebivališčem v Sloveniji pravico voliti na lokalnih volitvah?

O: Vem.

V: Pa ste se jih kdaj udeležili?

O: Ja.

V: Glede na to, da imate dovoljenje za stalno prebivanje od leta 2005, ste se jih lahko udeležili dvakrat, v letih 2006 in 2010. Ste obakrat volili?

O: Ne, 2010.

V: Se pravi pred kratkim?

O: Ja.

V: Ali mislite, da bi, če bi imeli to možnost, tudi po pridobitvi slovenskega državljanstva še kdaj sodelovali na volitvah v Bosni?

O: Ko bi vedu, da moj glas rešu vse, pol pa bi, drgač pa ni šans. To ne da se spremenit nč.

V: Se boste po pridobitvi slovenskega državljanstva udeleževali volitev in referendumov v Sloveniji?

O: Enih 50 centov, nikol ne morš rečt sigurn stoprocentno.

V: Je pridobitev političnih pravic v Sloveniji kakor koli vplivala na vašo odločitev o pridobitvi slovenskega državljanstva?

O: Ma niti ne, tole politično pa niti ne.

V: Slovenski državljan je tudi državljan Evropske unije, kar pomeni, da se lahko prosto giblje in prebiva na ozemlju Evropske unije ter dela v drugih državah članicah. Mislite, da vam bodo te pravice prišle prav?

O: Jah, mogoče, da bojo, sam zdej zaenkrat ne vidim nobenga, tko da bi neki prov blo važn ...

V: Evropski državljani imajo tudi pravico sodelovati na volitvah v Evropski parlament. Mislite, da se boste udeleževali tudi teh volitev?

O: Ja, možno je, sigurno pa ne morm trdit nč. Vse je odvisno. Zdej če jaz mam dopust za nekam, ne vem, kam, sigurn, da ne bom. Sam če sem tuki, pa da mam cajt, zakaj ne.

Intervjuvanka št. 4 (izpit je opravljala 12. 6. na FF), Senožeti, 8. 7. 2010

V: Prvo vprašanje je, kdaj ste začeli razmišljati o tem, da bi pridobili slovensko državljanstvo, oz. kaj je glavi razlog za to, da želite pridobiti državljanstvo.

O: Ja sem z možem tlele pa z otroci.

V: Vaš mož že ima državljanstvo?

O: Ja, ima.

V: Koliko časa pa ga že ima?

O: Pet let.

V: Vi boste za državljanstvo torej zaprosili na podlagi združitve družine, kako pa je bilo z možem? Je tu pred pridobitvijo državljanstva živel 10 let?

O: Trinajst.

V: Imate tudi otroke. Koliko pa so stari?

O: Ja, dva. Štirinajst let pa pol pa tri leta.

V: Zakaj pa ste se odločili, da boste v Slovenijo prišli za možem?

O: Ja, tko smo se odločil. On je bio tle ...

V: Koliko časa pa ste že poročeni?

O: Ja zdele bo petnajst let. On je mislil, da bi na Hrvaškem dal ... Da bi prišel, da bi živel, ampak tle ma tok dobro službo in ga tok vsi poznajo, da je reku, da ne. Da raje pridemo mi sem gor in ko je dubu državljanstvo, je reku, pol bote tud vi lahko dobil. In pol sem zato tud jaz prišla.

V: Kdaj bi potem lahko rekli, da ste se trdno odločili, da boste zaprosili za slovensko državljanstvo? Verjetno je bilo to že kar nekaj časa nazaj.

O: Takoj, ko je mož dobil, mi smo že začel razmišljat o tem. K sem rekla, da bom gor pršla, če bom lahko dobila državljanstvo. Da lahko delam pa da imamo vse pravice, ne pa sam tle na eno vizo, kukr se je on matral. K on se je ful matral. Je mel bosanske papirje in pol ta potni list je bil na dve leti. In je tok denarja dajal za tiste vize pa ta potrdila, k je tok rabu. In sem rekla, jaz se tok ne bom matrala. Ko boš ti dubu državljanstvo, pol bomo vidl pogoje, da lahko jaz gor pridem. In on je tam vprašal na občini vse, pol smo začel bajto delat pred tri leta in sem rekla, pol ko bo vseljiva, da bomo prišli. Drgač je on vsak vikend hodil dol na Hrvašk. Sej sem jaz tud prihajala sem gor, ko sem mela možnost. K sem tam tud bla v službi. In lani sem prišla decembra, aprila sem dobila vizo. K nisem mogla še dol. Imela sem porodniški pa take stvari in sem to vse uredila. In sem pol pršla.

V: Potem lahko rečeva, da ste se za državljanstvo odločili že leta 2005?

O: Ja, mi smo to v bistvu vse tko planiral. Ka je on dubu, je vse šlo planirano, kako bomo naprej pa to.

V: Od kod pa prihajate?

O: Rojena sem v Bosni, odraščala sem na Hrvaškem. K sem bla sedem let stara, so se moji starši preselil na Hrvaško. Tko da sem jaz dol šla v šolo, vse. Rojena pa sem v Bosni in dol sem do sedmega leta živela.

V: Kateri je torej vaš materni jezik? Bosanski ali hrvaški?

O: Hrvaški.

V: Koliko pa ste stari?

O: 31, 32 v bistvu. 1978.

V: V Slovenijo pa ste se priselili pred enim letom.

O: Ja, leto pa pol zdej. Uradno sem eno leto pa dva meseca. Prej sem tko, mal sem prišla, pol pa ... Mami je mela ene težave. Rak. Je zbolela. Pol pa sem šla dol. Ampak uradno sem eno leto pa dva meseca.

V: Pravite, da ste poročeni, imate dva otroka. Ali še kakšen drug vaš sorodnik živi v Sloveniji?

O: Ja, mam strica, teto mam, velik žlahte je tut.

V: So oni prišli že pred vami?

O: Ja, oni so že pred vojno dobil državljanstva. Niso na ta način, kukr sem jaz zdej. Oni so že prej.

V: Trenutno pa niste zaposleni?

O: Pomagam možu, ampak nisem uradno zaposlena.

V: Se pravi on preživlja družino?

O: Ja, on preživlja.

V: Eden izmed pogojev za pridobitev državljanstva je tudi finančna preskrbljenost. Vam to zagotavlja vaš mož?

O: Ja.

V: Kako je bilo pa pred priselitvijo?

O: Sem delala. Sem bla v službi.

V: Kaj pa ste po izobrazbi?

O: Trgovka.

V: Kakšno delo pa ste opravljali, ko ste bili zaposleni?

O: Delal sem v Benettonu, k so se ene hlače Benetton šivale. Nisem svoje delo opravljala. Takrat ne, prej sem delala, ampak zadnjih sedem let sem pa v taki tovarni delala, k sem šivala hlače.

V: Se nameravate v Sloveniji še kaj izobraževati?

O: Ja, nameravam se. K dobim državljanstvo, vse zrihtam, pol bom šla v šolo.

V: Kaj pa vas zanima?

O: Ja, ne vem, bom vidla še.

V: Še razmišljate.

O: Ja, še mal razmišljam, ampak bom šla v šolo.

V: Kaj pa zaposlitev? Mislite, da se boste zaposlili pri možu?

O: Ja računam, da bom pri možu zaposlena.

V: Kaj pa dela vaš mož?

O: S. P. ma, gradbeništvo. Šest zaposlenih mam.

V: Kako je bilo pa na začetku? Verjetno je imel še kakšne druge službe.

O: On, odkar je v Sloveniji, skoz se s tem ukvarja. Eno leto je pri enmu delu, takrat je lih bla vojna. Ni nobene vize dubu, nč ga ni prijavo, na črno. Pol pa si je kar sam. Najprej je mel d.o.o., pol pa si je kar na s. p. prešaltal, k je pač mogu met pisarno, pa kaj jaz vem. So ble ene težave. Pa je vidu boljšo možnost na s. p., pol je pa kar na s. p. šel. Včasih je mel deset zaposlenih, zdej jih ma kar konstantno šest.

V: Bi torej lahko rekli, da sta z možem trenutno zadovoljna z njegovim delovnim mestom in dohodkom? Je v redu?

O: Ja, zaenkrat je v redu.

V: Potem ni imel težav z delodajalci, preden je sam odprl svoje podjetje?

O: Ja edino ta na črno. Enkrat je rekel, pejt eno kladivo iskat v prtljžnik. Je reku, odprem tam, sto tistih bosanskih pa srbskih potnih listov. In je reku, ne, zdej pa dost. Po pa si je kar sam odprl d.o.o., mogu je met 20.000 mark, takrat so marke ble. In to je bil pogoj, da odpreš d.o.o., da imaš tok denarja. Pol pa je začel kar sam. Delal je pa tko za ene firme, pol pa kar čist sam začel. Zdej je pa tle tak znan poba, vsi ga iščejo.

V: Kje pa živite – v stanovanju, hiši?

O: Zdej mam svojo hišo.

V: Kako pa je bilo prej?

O: Podnajemno je bil v Litiji.

V: Kdaj pa ste začeli graditi hišo?

O: Takrat, k je dubu državljanstvo, je par mescev za tem kupu parcelo pa je začel bajto. Mislil, najprej papirje vse. Tri leta je, kar je bajta. Začeta, ne. Lani smo se vselili.

V: Kje ste pa živeli na Hrvaškem?

O: Mam svoje stanovanje. V bistvu so tko, ene dvesto hiš enakih, vsaka hiša maš tri stanovanja, tko kot vrstne hiše. Pol pa vsak ma en del. Mam pa trisobno stanovanje. Še zmeri ga mam. Nismo nč še prodal.

V: Mislite, da je bilo to, da tujci v Sloveniji ne morejo kupovati nepremičnin, tudi eden izmed razlogov, da se je vaš mož odločil za državljanstvo?

O: Tud to, ker ... Pred, zdej ne vem točen kok let, ampak mož je imel eno garsonjero in smo imel napisan na mojega strica. In pol je težko dat, kupit večje stanovanje, da pripelješ družino, al pa si kej zgradiš pa na enga napišeš. In je prodal, za ta denar smo na Hrvaškem kupil tavelko stanovanje. In pol, k je dubu državljanstvo, pa je spet kupu parcelo, tko da dol več nismo prodajal. Ampak to je res pogoj, k tok denarja daš, pa na enga napišeš, pa si v bistvu ... V svom stanovanju si podnajemnik. In vse, on je res tok težav imel, zarad tega ker ni imel državljanstva, vseskoz. Registracija, avto maš registriran, dokler maš vizo. In če ti viza poteče, vse si mogu, vse uno osiguranje, ampak to za cesto plačat pa kaj jaz vem, kaj vse. Skoz so ble težave. In je reku, če ga kdaj bom dubu, bom tok vesel. Pa tud k smo šli kam skup čez mejo, takoj so ga parkirali, cel avto so pretresli. To res, to se je pa večkrat dogajalo. Sploh k se je končala vojna v Bosni pa k smo šli, pol so ga na meji kar, a maš kakšno orožje, a maš to, k je mel bosanski potni list. Tko da je ful težav mel zarad tega.

V: Za državljanstvo boste torej zaprosili na podlagi združitve družine, kakšno dovoljenje pa imate zdaj? Za začasno prebivanje?

O: Ja, na pet let, ampak vsak let moram podaljšat.

V: Kaj pa to pomeni? Morate kakšne dokumente prinesiti?

O: Ne, mož mi more napisat pisno izjavo, da dovoljuje, da bivam v hiši, da sem pač njegova žena. Sam tisto izjavo rabm pa si podaljšam pol na ta način, drugo pa nič ne rabm.

V: Potem vam je pri pridobivanju vseh dovoljenj veliko pomagal mož?

O: Ja, k mož v bistvu že petnajst let ma firmo in on itak ... Vse tujce mam zaposlene, čist vse. Tko da je itak že skoz na občini pa skoz s tistim vizam pa vloge. Tko da on točno vse, kaj je rabu pa to. Pol v Ljubljani je pa velik teži dobit tisto vizo, velik več komplicirajo, velik več se čaka kukr v Litiji.

V: Povejte mi samo še za otroka. Sta onadva ves čas živela z vami? Ste se skupaj priselili v Slovenijo?

O: Ja. In zanimivo, da tamali je takoj dobu državljanstvo, k smo mi pršli, hčerka pa ne. Zato ka je ona bla rojena, mož ni imel državljanstva, zdej tamali, ka je rojen, mož že ma državljanstvo. In on je takoj dubu, punca pa ne.

V: Je hčerka torej že končala šolo na Hrvaškem?

O: Ne, ni. Sedmi razred, dol bi mogla jet še eno leto. Doli je osemletka, tle je pa devetletka. Tko da ona je tlele začela osmi razred. Zdej je končala, zdej je še devetka pršla. Ampak vsa tista spričevala pa to smo od prvega do sedmega prnesli. V bistvu zdele vse, kar bo rabla tlele, šola je to pri seb dala v arhiv, če bo kej rabla za srednjo šolo pa to, da ma vse tlele, da nam ni treba jet dol iskat.

V: Kako pa se je vključila? Je bilo zanjo težko razumeti vse v šoli?

O: Ona je v bistvu, ko je dol končala sedmi razred, smo tlele prišli. In sosedo mam isti letnik, ko je ona, pol pa se z njo ... Pa ma še eno iz Litije, ka ji je botra. In tko, da se tud z njimi ... Sem jih prosila, da se ona ... Ampak ni hotla. Vse je razumela. Prav, da razume, ampak se ni hotela nič pogovarjat. Prav, da se ji neb smejal. Spomnim se prvi dan. Jaz sem jo peljala v šolo. Je tok jokala, k je vse tiste otroke vidla. Je rekla, jaz se tuki ne bom znajdla. Drug dan pa sem jo pa že peljala na avtobus, je pa kar z avtobusom šla. In v šoli so ji dali dodatne ure slovenščine. To je en velik plus. Pa dodatne ure angleščine, zato ker ona se je na Hrvaškem nemščino učila. Ni imela angleščine. Tko da je vse dodatne ure dobila v šoli. Takrat, k je mela, na primer, pet ur, pol pa je bla dve uri na slovenščini, pol tud tko angleščino. Tko da, tud to je pomagalo. In dva mesca je blo, ona se je tok vključila, da zdaj super govori. Tko kot da je tle skoz. Se je kr dobro zajdla, ampak res je ... Tud veliko za knjigo je bla.

V: Torej je morala kar veliko truda vložiti?

O: Ja, preden je tud začela it v šolo, tiste dva mesca, knjige smo ji nabavl, pa je mal brala. Tko da je tud verjetno to pomagal. K eni so tle res dvajset let, pa ni šanse, da se naučijo. Jaz ne vem, sem rekla, če majčken volje maš, pa se boš nauču.

V: Mislite torej, da družba pomembno vpliva na učenje jezika?

O: Družba, ja. Pa mi se doma po slovensko pogovarjamo. Tlele. Tud zarad tega malga, k gre v vrtec, pa zarad hčerke tud. In vsi smo si v bistvu na ta način pomagal, mož, pa jaz, pa tamala. Tud tko prijatli okol. Sem rekla, če kaj rečem narobe, me kar popravte. Ne bom nič jezna, ne bom nič užaljena. Kr popravte me. Rečte, Dada, ne reče se tko, ampak tko. Tko da vse, tud tko v šoli je prosila svoje kolegice, da one tud pomagajo.

V: Potem bi lahko rekli, da imate tukaj veliko slovenskih prijateljev. Imate veliko družbe?

O: Ja, moram rečt, sploh zdej, k smo v tem kraju, k mi smo tle pršli v hišo, da jaz tok telih okol vse sem spoznala, kukr da sem tle ne vem kok let doma. Ampak nisem, v bistvu en let pa še neki sem tle. Ampak smo jih velik spoznal. Ampak to je tud zarad moževega dela. K skoz on, k gre k stranki, jaz pa tud grem z njim. In dost pa tle v okolci dela in to je tud ena velka pomoč verjetno, k sem z njim skoz tle hodila.

V: Rekli pa ste, da mož večinoma zaposluje tujce.

O: Ja, čist vse tujce ma. Že od začetka, skoz ma tujce. Vsi so na vizo, dobijo na en let, pol pa eni že majo stalno, ampak so tujci vsi.

V: Kakšen pa je po vašem mnenju odnos Slovencev do priseljencev? Imate tudi kakšno slabo izkušnjo?

O: Jaz pa nimam slabe izkušnje, jaz imam zelo dobre. Sosedji so nas kar dobr sprejeli, enga mammo k tko mal nagaja, ampak on je tle že stalno, že od prej, pa starejši je, pa ne more se navadit, da so novinci. Ne sploh zato, k jaz nisem Slovenka, ampak tud k so drugi. K so vse nove bajte, zdej tam naše naselje čist novih pet bajt je zazidanih. In ne more to sprejet. Zarad enga pa ne bom zdej rekla neki slabga. Do mene so čist vsi v redu. Kukr jaz mam izkušnje, res nimam slabih. Tud v vrtcu, tamali, k je začel, eni čakajo tok vrtec, mi smo ga dobili en, dva, tri. Pa nimamo nobene veze, ampak so nam šli vsi na to, zato k smo pršli s Hrvaške, da bi nam pomagal, da bi se tud otrok uvajal tle, da bi se pogovarjal po slovenski. Tko da so nam vsi šli na roko, verjetno zarad tega, k smo pršli dol, pa da bi čim prej se navadli. Tko da mam vse plus, jaz res nimam nobenga minusa.

V: S tem, ko ste se odločili za slovensko državljanstvo, se boste morali odpovedati hrvaškemu. Zakaj ste se odločili za to in ne zgolj za dovoljenje za stalno prebivanje?

O: Ja tko sem, najprej sem razmišljala malo o tem, zakaj bi se odrekla hrvaškemu državljanstvu, k mam dol stanovanje, ampak sem šla na to, jaz tukaj živim, moji otroci tukaj živijo, moj mož je tle, in če hočem še neki pomagat svoji družini, rabim državljanstvo. Nobenga kredita ne morem dobit, tud če bi šla kam drugam v službo, ne. Če nimaš državljanstva, ne moreš se tu šolat, na primer. Jaz bi zdej šla v šolo. Jaz sem ful mlada rodila, jaz bi se šolala, pa ne morem vse tako, k en državljan. Zato sem se pač odločila. Da bi pomagala družini. K sem vse tko stehtala, sem rekla, itak če bi kaj se zgodilo, da bi jaz mogla jet nazaj, jaz svoje državljanstvo lahko dobim nazaj. Tega pustim, ampak jaz sem se odločila, da bom tuki živela, otroci so tle in ne mislim več ič nazaj, edino ne vem kaj se lahko zgodi. Noben ne ve. Ampak nimam tega namena. Čeprav jaz mam starše dol pa to, ampak tud lahko moje stanovanje ostane, ni treba da ga prodam, lahko ga mam še zmeri, če pa nimam državljanstva hrvaškega. Saj vem, da rabim zdej, en izpis rabim od dol pa velik tega. Punci pa bo ostalo, katero mammo. Otroci su ... Jim je ostalo hrvaško državljanstvo, oni ni treba, da se odrečejo. Oni imajo dvojno, jaz pa ne morem. Če bi bila manj kot osemnajst let, pa bi lahko imela. Sam po osemnajstem letu pa ne moreš.

V: Vaš mož je mogel najmanj deset let živeti v Sloveniji, da je lahko zaprosil za slovensko državljanstvo. Se vam zdi ta doba predolga?

O: Ja, predolga. Res predolga.

V: Kako dolgo pa bi moralo biti po vašem mnenju to obdobje?

O: Pet let bi res bla realna doba. On je polnih deset let, osem neprekinjeno, pa da si deset let v Sloveniji, da maš pravo za vlogo dat. In pol še dve leti je čaku, k je dal tisto vlogo, še dve leti je čaku. To pomen, on je dvanajst let.

V: Zakaj je čakal toliko časa? Je moral dopolnjevati vlogo?

O: Takrat jih je bilo velik. Ful velik vlog je bilo. Ker vse pogoje pa je imel. On tako službo ma, da kr velik denarja, dobro plačo je mel, zmeri v plusu posloval in se mu je zdelo, zakaj pač ne bi dubu državljanstva. Res vse pogoje ma in nobenkrat, da bi šu na socialno, ampak zmeri je vse imel, pa je mogu čakati. To ga je pa ful matral.

V: Je imel vaš mož pred priselitvijo kakšne sorodnike, ki so že živeli v Sloveniji?

O: Ja imel je strica, dva brata, ampak oba brata so se poročil s slovenskim državljankama in oni so takoj čez tri leta dobil, edino pa on ne.

V: Kako bi torej ocenili vaše življenje v Sloveniji? Ste zadovoljni, je tako, kot ste pričakovali?

O: Sem zelo zadovoljna. V bistvu nisem pričakovala, da bo tko dobr, kukr je nam zdele. Bala sem se, kako nas bojo sprejel, ker to ni čist tako mesto, vas je, ne. Pa mal sem to, kako se bom znajdla, kako me bo okolina ... Drugače sem ful taka, sam čvekam, ampak res sem se dobr zajdla, tok sem jih spoznala. Kr ne, v redu mi je. Men edino, ka manjka, je to, k mam starše dol, nč drugza.

V: Glede načrtov za prihodnost ste že povedali, da se želite izobraževati, delali boste pri možu. Imate še kakšne načrte, mogoče še kakšen otrok?

O: Ne, nč. Dost. Ne, nimam nobenga, da bi mi kej pomagal. Tud ta drug otrok, sej med njima je ful velka razlika, enajst let pa dva mesca, ampak dol sem tud imela mami pa to, pol sem se za drugega otroka odločila, drugače pa ne. Ka če si sam, če nimaš nobenga ...

JEZIKOVNI DEL

V: Zdaj vsa bom vprašala še nekaj vprašanj, povezanih z jezikom. Najprej glede izpita. Povedali ste, da ste ga uspešno opravili, udeležili ste se ga, ker ga potrebujete za pridobitev državljanstva, brezplačno pa ga niste mogli opravljati, ker nimate te pravice. Ste sploh vedeli, da nekateri izpit lahko opravljajo brezplačno?

O: Ne, to pa nisem vedla. Ka sem šla za tiste pole za državljanstvo, pol sem vprašala, pa mi je rekla, da obstaja, ampak da jaz nimam pravice. Pač sam stalni majo, kdo ma stalno bivanje.

V: Kako ste se pa pripravljali na ta izpit? Tečaja torej tudi niste obiskovali?

O: Ne, verjemte, da sem jaz šla na internet, tam poiskala, poklicala, tazadn hip sem se naročila. In to je blo to. Nč nisam. Šla sem tam normalno. Grem, sem rekla, da mi ne bo ratalo, bom pač drugič al pa tretjič. Kar tko sem šla, res.

V: Vam je mož kaj povedal, kako zgleda ta izpit? Ste vedeli, kakšen približno bo izpit?

O: Ja, tko mi je povedal, ka je on šel, kako je blo. V bistvu skoraj ista. Nč posebnega. Tud nisem une pole odprla, ka vidla sem pol ... Eni so tam mel tiste pole, kako to vse. Jaz tud to nisem mela. Lih una ženska, ka je padla, sem rekla, kaj ti to maš, kje si. Prav, meni so poslal. Ampak jaz sem se tok pozn prjavla, da sploh niso mel časa, da bi mi poslal. Jaz sem sam dobila datum, takrat da pridem. In jaz sem se zutri dvignla, oblekla in direkt tm. Mal prej sem pa šla, ka nisem vedla, kje bom parkirala pa to, pol sem dol najdla eno ulco in to je blo to. Res nisem, da bi kaj gledala, brala. Sem rekla, grem, kar bo, bo.

V: Ste pa verjetno vseeno presodili, da imate že dovolj znanja, da lahko opravite izpit, da ste se odločili za prijavo?

O: Jaz sem takrat, k sem se prjavla, sem pogledala uno, k so roki in v bistvu men je zdej, da mam možnost, da vložim skup s hčerko, da plačamo tiste takse skup, k smo dve. K hčerka zdele petnajstega ona ma. K ona je dobila vizo mal kasnej kukr jaz. In pol mi je na občini rekla, da če lahko, da skup vložimo. Da jaz majčken počakam, da mi ni treba tud ... K ne vem, a je 120 al 150 evrov, da se mora vplačat državljanstvo. Ne vem, pozabla se, ne vem, točen kok. In pol sem jaz pogledala, en rok je bio takrat, k sem jaz, pol pa šele septembra. Sem rekla, ma grem jaz, naj bo, kar bo. Če bom nardila, bom. Jaz sem rekla, da bom zadovoljna, če bom z dvojko nardila. Ker to rabim sam za državljanstvo. Sem rekla, itak jaz se bom z leti tle naučila še več, bom še bolj govorila. In po pa sem kar šla. Pa če bi padla, sej ne bi bil konc sveta. Sej 120 evrov je denarja, ampak ni zdej tok, da bi tm kr crknla zarad tega. Mene je bolj matralo, da me oni ne bodo zajebavali. Če bom padla, kako bom pa to prenesla.

V: Kako zahtevan pa se vam je zdel izpit?

O: Bom rekla, da je zahteven. Ka v bistvu uno, k poslušas na cedeju, pol pa tm uno pa ni tko. Ampak pol, ka sem mogla un spis nardit ... Jaz sem mela, da sem zgubla denarnico pa en izlet odpovedat. Pol sem kar gledala, kaj bom napisala. Ampak tam, to je blo tko navodila: mesto, kraj, kok vas gre pa to. Pol se pa tud po unmu mal. Ampak je res ... Ne bom rekla, da je preveč zahteven, ampak je zahteven. Dost tega moraš ujet.

V: Bi se, če vam ne bi uspelo prvič opraviti izpita, kako drugače pripravili nanj? Zdaj, ko veste, kako zgleda.

O: Ja, bi. Sama bi doma probala tele spise nardit. Če bi takrat padla, zdej bi se pa res prpravla, kako to gre. Pač bi rekla možu, dej mi par telih, al bi pa sama si dala, pa bi napisala. Pol bi dala, da me on ocen. Da vidmo, kje sam, kok mi manjka do tega.

V: Kako bi sami ocenili svoje znanje slovenščine? Tukaj ste šele eno leto ...

O: Kar dobr govorim, kukr sem tle.

V: Verjetno ste tudi zato lahko šli tako samozavestno na izpit.

O: Ja, sem, pa tud tko drugi, na primer če v trgovino grem, vsi pravjo, ja kok si ti let tle, kok si se hitr ti naučila ta slovensk. Eni mi kar pravjo, če tko, če se pogovarjajo, da sploh si ne mislijo, da sem ... Da mislijo, da sem tle rojena, ampak da se res hitr učim.

V: Že prej ste pa povedali, da doma večinoma govorite slovensko. Ves čas?

O: Skoz, edino, ka moji pridejo s Hrvaške, oči pa mami, pol kaj. Ampak verjemte, da se oni tud učijo. Lih tamali je pobral, zdej ka je bil en teden dol pr moji mami, ampak pred tem so oni bli tri tedna tlele. In ona skoz prav, gremo doma. In jaz nje pravim, mami, ni gremo doma, gremo domov. In zdej tamali, ka je bil dol, zdej je kar začel, gremo doma. Sem rekla, ne, gremo domov. Gremo doma, gremo doma. Sem rekla, pol če se kakšno besedo, pol jaz zdej njih tud kar popravim. Sem rekla, ni doma, reče se, gremo domov. Tko da, ka sem z njimi, pravim, a razumete. In tud oni hočjo. Sem rekla, otroci so tle in oni se bojo tle šolal in se bojo mogli naučit.

V: Torej v Sloveniji z vsemi govorite slovensko?

O: Ja, z delavcima tud probam, ampak uni, ka ne razumejo. Zdej eni so tle samo tri leta, ka ne razume, pol pa jim jaz ... Jaz njima tud pomagam, razlagam. To boste enkrat tud vi rabl, naučite se, morate se naučit. Tko da tud z njimi, al pa pol pol, če ne razume. Ker ti skoz govori, včasih kar pozabiš, pol pa mal zmešaš. Mal bosanski, pa hrvaški pa slovenski. Jaz kar mal zmešam. Tko je, pol pa pravjo, kaj si pa zdej rekla, pa jim povem po hrvaško, kaj sem rekla. Ampak oni so tud, se bojo mogli učit. Mi mamu tak del ne, ka prideš stranki ... Jaz nisem zmeri z njimi tam, pa mož tud ne. In če mož kam gre al pa jaz in če stranka vpraša, oni pa tam nč ne razumejo ... Tud zarad njih sem rekla, če mislite tle delat, saj moraš. Tud če bi šel v Nemčijo, kaj bi, se moraš pogovarjat.

V: Kaj pa glede branja? Še kaj berete v hrvaščini ali samo v slovenščini?

O: Ne, vse po slovenski. Jaz že tok pesem vem pa pravlc za otroka. Mu skoz berem.

V: Kje bi torej rekli, da ste se najbolj naučili govoriti slovensko? Ko ste govorili z možem, prijatelji, pravite da tudi veliko berete?

O: Ja, v družbi velik, ka mamu res dost prjatlov. Pa tud, k bereš, se tud velik naučiš. Pa v družbi tud. Po moje, da kar največ v družbi. Sej vam pravim, če sem kaj rekla narobe, pol so me kar popravil. Enmu je blo nerodno, sem rekla, ni vam treba bit nerodno, kar povejte mi. Septembra je tamali šel v vrtec in mi smo mel uvajanje. Vsak dan smo šli na kavo in tam so se vsi pogovarjal in jaz sem vsem rekla, mene nč ni blo sram, deset nas je blo, sem rekla, kar povejte, če kaj rečem narobe, s tem mi boste pa pomagal. Tko da po moje kar v družbi največ se naučiš. Če slovensko se vsi pogovarjajo, ti si pa sam, pol pa slišiš, tud če ne znaš, pol pa slišiš. Pa enkrat, dvakrat, trikrat, pa ti pove, kako se to reče.

V: Potem so vam vedno vsi pomagali, ni nikoli nobenega zmotila vaša slovenščina?

O: Še vsi so mi tko daval morala, da dobr govorim, da res velik vem, da sploh si ne mislijo, da sem jaz prišla. Lih takrat, to je blo tri mesce, ka sem tlele, pa sem šla z njimi na kavo. Pa tud to je mogoče, ka je tko manjše mesto in se vsi med sabo poznajo. To celo ulco skoraj pa mi delamo, k mož ma tle.

POLITIČNI DEL (16. 12. 2010)

V: Najprej me zanima, ali ste že oddali vlogo za državljanstvo?

O: Ja, sem dala.

V: Potem zdaj čakate?

O: Ja, v bistvu sem dobila tisto prigrasitev, da sem sprejeta za slovensko državljanstvo, da bom sprejeta, no.

V: Vprašanja, ki vam jih bom danes zastavila, se nanašajo na vašo politično aktivnost. Prvo vprašanje je, ali ste se, preden ste se priselili v Slovenijo, se pravi na Hrvaškem, udeleževali volitev in referendumov. Kakršnih koli volitev – predsedniških, parlamentarnih, lokalnih.

O: Ne, nisem nikol.

V: Nikoli niste šli na nobene volitve?

O: Ne.

V: Se pravi tudi, odkar živite v Sloveniji, niste izkoristili pravice do sodelovanja na državnih volitvah na Hrvaškem?

O: Ne.

V: Ali veste, da imajo tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje v Sloveniji pravico voliti na lokalnih volitvah? Ste vedeli to?

O: Ma nikol se tud nisem zanimala za to. Če sem slišala, mogoče sem pa tud preslišala. Ni me tok to zanimal, no.

V: Kako pa gledate na to, da boste s pridobitvijo slovenskega državljanstva izgubili vse politične pravice na Hrvaškem? Mislite, da tudi v prihodnosti ne bi sodelovali na volitvah na Hrvaškem, če bi imeli to možnost?

O: Ja, kaj jaz vem. Ja verjetno tud neb šla dol. Tuki bom, če bom dobila, no, če bom mogla it al k bom mela čas, bom pa šla. Zdej, da bom ... pa sigurn ne bom.

V: Se pravi, mislite, da se boste kot slovenska državljanka udeleževali volitev in referendumov?

O: Ja, če bom mela čas.

V: Pa so politične pravice, ki jih boste pridobili z državljanstvom, vplivale na vašo odločitev o pridobitvi slovenskega državljanstva? Je bil to eden izmed razlog, da ste se tako odločili?

O: Ma, kaj jaz vem. Ma ne vem, no. Čakte mal, a mislte, če bi to bil pogoj?

V: Ne. Vi s tem, ko postanete slovenska državljanka, dobite določene politične pravice, ki jih trenutno z dovoljenjem za začasno prebivanje nimate. Z dovoljenjem za stalno prebivanje bi lahko, recimo, sodelovali na lokalnih volitvah v Sloveniji, po pridobitvi državljanstva pa boste imeli vse politične pravice, kar pomeni, da boste lahko sodelovali tudi na predsedniških in parlamentarnih volitvah. Zanima me, ali so te pravice, ki jih boste pridobili, vplivale na vašo odločitev, da želite pridobiti slovensko državljanstvo.

O: Ne, ni zarad tega.

V: To torej ni vplivalo na vašo odločitev?

O: Ne, to ne vpliva, ne, kje pa.

V: Zadnja stvar, o kateri bi vas rada povprašala, pa je evropsko državljanstvo. Slovenski državljani so namreč tudi državljani Evropske unije, kar jim prinaša še dodatne pravice – lahko se prosto gibajo, svobodno prebivajo in delajo na ozemlju Evropske unije. Kako pa gledate na to? Mislite, da bi vam to kdaj lahko prišlo prav?

O: Ne. Jaz sem tuki zarad tega, ker pač mam moža pa otroka in zarad tega sm. Ker tuki bom živela, ker tuki je moja družina. Zdej da bi ...

V: Kaj pa volitve v Evropski parlament? Mislite, da se jih boste v prihodnosti udeleževali?

O: Ne verjamem, mislim, da ne.

Intervjuvanec št. 5 (izpit je opravljal 12. 6. na FF), Ljubljana Center, 7. 9. 2010

(Intervjuvanca po predhodnem dogovoru in na njegovo željo tikamo.)

V: S tem vprašalnikom in diplomo želimo ugotoviti, zakaj se nekdo odloči, da želi pridobiti slovensko državljanstvo. Se pravi, zakaj mu trenutni status ne ustreza in se je pripravljen odreči svojemu državljanstvu. Zanima nas tudi, v katerem trenutku je sprejel to odločitev. Kdaj si sam začel razmišljati o pridobitvi slovenskega državljanstva?

O: Ja, takrat, k sem pač mel vse pogoje za prdobitev državljanstva. Prej itak lahko oddaš vlogo, lahko oddaš vse, ampak po preverbah vseh, kerih majo, itak ne dobiš nič. Tko da pol za brez veze dajat unih 150 evrov pa ne vem kaj. Takrat, k sem pač mel vse pogoje, k sem se pozanimu, a lahko prdobim državljanstvo, kolk je treba vse pogoje tiste, kar je treba, če izpolnujem, pol takrat sem se odloču, ane.

V: Kdaj pa je bilo to?

O: Pred začetkom tega leta, pač v bistvu februarja enkrat. Ta let, februarja letos. Ker sem pač ... Vse sem se pozanimu, kok rabm, kaj rabm, kje prdobit vse te podatke, vse živo, pol pa itak ... Tko da sem se takrat odloču.

V: Dobro. Na začetku je nekaj takih čisto splošnih vprašanj. Prihajaš iz Bosne in Hercegovine, ne?

O: Tako, ja.

V: Materni jezik bi potem rekel, da je ...

O: Bosanski.

V: Starost oz. letnica rojstva?

O: 1982.

V: In kdaj si prišel v Slovenijo? Tako, da si se naselil tukaj in začel neprekinjeno živeti.

O: Aha. Bli smo, k je bla vojna, sam to je itak bil prekid. Zdele leta 2002, 2003 sem prišel sem na fakulteto, pač da se vpišem na fakulteto, in od takrat sem neprekinjeno tle.

V: To sva se že zadnjič pogovarjala. Najprej si prišel sem kot begunec.

O: Tako, ja.

V: Lahko to na kratko razložiš?

O: Ja, k je bla vojna dol v Bosni, pol smo bli na Hrvaškem neki časa, pol smo se pa preselil sem, k je oči tle delu cel čs in smo se pač leta 93 – mislm, da je blo tm septembra 93 – sem preselil. Tle smo bli kot begunci do leta 97, ker je bla naša občina v Bosni osvobojena, smo se pač iz zbirnega centra, k je bil na Šmartinki, smo se pol pač samovoljno vrnil dol v Bosno in nadaljeval pač šolo. Dol sem nadaljeval, gimnazijo končal, vojsko služu,

pol smo pa vidl, da ni lih to to, pa sem pol leta 2002, 2003 me je mami pol uspela vpisat tle na fakulteto, tko da od takrat sem neprekinjeno sem.

V: Ko ste bili z družino v Sloveniji kot begunci, si se kaj šolal?

O: Ja, četrti pa peti razred smo šli, tista šola, k je bla za begunce tle gor v Savskem naselju, šesti pa sedmi sem pa šel na Oskar Kovačič, tle na Rudniku. Prov slovenska šola, vse.

V: Se pravi normalno, z ostalimi?

O: Normalno, z vsemi ostalimi.

V: So vam kaj pomagali? Ste imeli kakšen dopolnilni pouk? Kakšno pomoč zaradi slovenščine?

O: Ne, čisto nič.

V: Pa je to funkcioniralo? Je bilo težko razumeti kakšno stvar?

O: Na začetku je blo, sam itak, k smo tok mejhni ... Pač mejhni, takrat smo bli tok stari, ampak so dost sošolci pomagal. Sej je blo tud v šoli kokr tok tizga dopolnilnga pouka, ampak ne lih za te pa te, k smo pač ... Tisti, k so tle v Sloveniji pa k so bosansk govoril, k so doma bosansk, na primer k smo mi bli ... Pač tle je dost na Ižanski cesti al pa na Rakovi, k eni so pač že pred nami bli, pa so razumel in slovenski in pač bosanski, oni so nam dost pomagal. Pa tud ... Sošolci največ.

V: V srednjo šolo si pa hodil v Bosni?

O: Srednjo šolo sem končal dol. Pač gimnazijo, tisto splošno gimnazijo sem dol končal pa osmi razred osnovne šole pač z odličnim, gimnazijo s prav dobrim. Matura, vse je blo prav dobr. Pol smo še vojsko odslužl dol, k je bil pogoj, pol smo pa pršl na to varianto, da pridemo sem pa da probamo naprej.

V: Si se ob ponovni priselitvi priselil z družino?

O: Mami pa oči sta bla že tle, ane. Oči je cel življenje, mislm od je delu večinoma po terenih, takrat se je on isto vrnu nazaj. Pa mami. Js sm edini pršu iz Bosne. Ni bla komplet familja.

V: Onadva sta ostala v Bosni?

O: Ne. Onadva sta bla tle, tko da sta pol men pomagala ... Mislm, pomagala – tist, k so nardil vpis, vse, tko da sem bil sprejet, pol sem pa z njimi normalno živel, z mami pa očijem. Brat pa dve sestri sta pa še vedno pač dol v Bosni, k so ostal za mano.

V: Kako pa to, da se nisi priselil že s starši?

O: Zato, ker takrat smo dol začel v šolo hodt in takrat ni blo takih lahkih pogojev, da se kompletna družila preseli. Takrat je mami dobila svojo vizo delovno in na podlagi tega, k ni mela teh prejemkov, k je ns blo, ne vem, v bistvu smo še trije. Za štir ljudi je pač treba zagotovit vse – tista socialna varnost, levo, desno. Tko da, ni blo možno.

V: Ona potem ne bi več izpolnjevala pogojev v Sloveniji.

O: Tako, ja.

V: Ste imeli kakšne odrasle sorodnike v Bosni?

O: Ja, smo. Brat je bil najstarejši, on je trideset let bil star.

V: Si mogoče poročen?

O: Ne, mam pa resno punco.

V: Torej bi lahko rekla, da živiš v neki zunajzakonski skupnosti?

O: Lahko, ja.

V: Imaš kakšnega otroka?

O: Ne.

V: Oba starša pa živita v Sloveniji, ne?

O: Mislim, en je že pokojni. Oči je že pokojni od prejšnjega leta, mami je pa še vedno tle.

V: Je kateri od njiju dobil slovensko državljanstvo?

O: Ne.

V: Je imel oče dovoljenje za stalno prebivanje?

O: Oči in mami, obadva.

V: In mama ga ima še zdaj.

O: Tako.

V: Se trenutno preživljaš sam?

O: Ja.

V: Kako je bilo pa ob vrnitvi v Slovenijo?

O: Starši. Cel čas, ko sem študiral, so me oni financirali. Pa študentsko delo, ane. To je bilo še zraven.

V: Izobrazba si rekel, da zaenkrat še srednješolska, manjkajo pa ti še trije izpiti na fakulteti.

O: Ja, gimnazijski maturant pa še mal zdele fakulteta.

V: Zdaj pa še delovno mesto oz. služba. Kakšno službo pa opravljaš?

O: Službo komercialista trenutno.

V: Je to preko študentskega servisa?

O: Ne, redno zaposlen za nedoločen čas.

V: Že dalj časa?

O: Dve let.

V: Torej služba s polnim delovnim časom?

O: S polnim delovnim časom, vse.

V: To je torej služba, ki ustreza tvoji trenutni izobrazbi, ne pa tej, ki jo nameravaš pridobiti?

O: Tako, ja.

V: Predvidevam, da v Bosni še nisi bil zaposlen.

O: Ne.

V: Si imel kakšne težave pri iskanju zaposlitve, ker nimaš državljanstva?

O: Zelo težko je pač prit z ene vize na drugo. Js sem mel to študentsko vizo in takrat, k hodš v šolo, vse, potrdilo o vpisu, takrat vse laufa. Družina pač pomaga, pol pa, k enkrat hočš, da preideš, pač, ne vem, al na delovno al na tist, pol se pa mal pojav problem. Ampak pr men ni bil problem, ker sem mel združitev družine, tko da sem pol prek združitve družine dobil tisto osebno delovno dovoljenje in tko da pol ni blo nobenih problemov, ane.

V: Potem si lahko sam iskal delodajalca.

O: Takrat sam iščem delodajalca in normalno vse poštimaš prek tega.

V: Potem to ni bil večji problem?

O: Ne, predvsem zarad tega. Če bi pa pač mogu tist vse živo dol dobivat, pa ne vem, kako bi.

V: Skratka, družitev družine ti je tukaj zelo veliko pomagala.

O: Zelo.

V: Je to tvoje edino redno delo do zdaj?

O: Edino, ja.

V: Prej so bila pa študentska dela.

O: Prej so bla študentska dela. Različna pač, ne vem – od čiščenja do v pošti dela do povsod.

V: Kako pa je s študentskim delom nekoga, ki ni slovenski državljan?

O: To je pa isto. To je pa čist isto. Normalno, čist isto kokr slovenski državljan. Tam ni res razlik nobenih.

V: Si zadovoljen s trenutnim delovnim mestom?

O: Ja.

V: Dohodek ustreza potrebam?

O: Ustreza.

V: Imaš kakšne negativne izkušnje na delovnem mesu zaradi svojega državljanstva? Dogaja se, da delodajalci izkoriščajo delavce, ki nimajo osebnega delovnega dovoljenja. Imaš tudi sam kakšno slabo izkušnjo, ker prihajaš iz Bosne?

O: Pr men ni blo tega. Js, kukr pravm, to združitev družine, ker sem mel. Je res, da sem en mesec bil kukr zaposlen v čistilnem servisu in tm nisem pač bil zadovoln niti z dohodkom niti z ničemer. In sem dal odpoved. To je bil sam en mesec, ane. Pol sem pa pr teh direktorjih, k sem pač tm čistu avtodome pa ne vem kaj, vse živo ... Oni so pač vidl, da ... Ne vem, smo se tko mal pogovarjal levo, desno, pa so rekl, kaj delam, kaj mam končano. Pa niso mogl verjet pač, da ... Nekateri ljudi zaposlijo pač take osebe, k majo gimnazijo končano al pa kej takega, bi jih pač zaposlil na taka delovna mesta. Tko da sem zdej pač kukr komercialist, ampak sem zadovoln. Pač v pisarni sedim, mam svojo mizo, vse. Tko da zdele ni nobenih problemov.

V: Zdaj bi pa še malo o stanovanju. Najbrž si na začetku živel z družino, ko si se priselil sem?

O: Tako.

V: Kaj pa zdaj?

O: Isto.

V: V stanovanju, kjer je mami?

O: Kjer je mami, pol pa še mamu zraven še svojo sestro pa še njenga moža pa otroka.

V: Je to hiša?

O: Hiša. Pač hiša, ampak stanovanje. 40 kvadratov, v bistvu.

V: Kako je bilo pa v Bosni? Kje ste živeli tam?

O: V Bosni mamu pa svojo hišo. Prov hišo, k je narjena, k so pomagal, po vojni smo jo obnovil, vse, tko da je dol kompletna hiša.

V: V tej hiši, kjer trenutno živite, ste pa najemniki?

O: Najemniki, tako.

V: Državljeni tretjih držav, se pravi tistih, ki niso v EU, ne morejo kupovati nepremičnin v Sloveniji. Je to kaj vplivalo na tvojo odločitev za državljanstvo?

O: Ful. Mislim, ena predvsem od stvari je to, da k prdobiš državljanstvo, pol lahko vzameš avto, vzameš ... Sej zdele še telefona ne morš vzeti. Čist nič. Takrat dobiš pa pač pol vse pravice, da lahko si, ne vem ... Lahko razmišljaš že o nakupu stanovanja al pa o nakupu avta, o nakupu česar kol družga. Ker najemnine, kukr prkažejo, je tud problem. Ker kero kol najemno pogodbo pogledate al pa kero kol kdo vam prnese, bo gor pisal, al da je njegova teta, al da plačuje 50 evrov al 100 evrov, kar se bistveno razlikuje, ane. Kar stanovanja so nad 300 do pol gor pride ... Predvsem iz tega razloga pač pol pride odločitev, kadar maš možnost, da prdobiš državljanstvo, čim prej prdobiš državljanstvo in pol se trudš, da si kupš al stanovanje al kar kol. Pač ker na koncu koncev pride isto al odplačuješ kredit al najemnino, je isto.

V: Je ta nepremičnina v Bosni last mame?

O: Tako.

V: Ste imeli v preteklosti kakšne težave pri urejanju stanovanjskega vprašanja?

O: Ne, sej težav ni. Ker itak težav ne morš met, ker če se kermu kol hočš prtožt, itak piše, maš najemno pogodbo, k je 50 evrov al 100 evrov. Tud socialna stanovanja se tolk plačujejo, tko da s tistim res nimaš. Tm je pa črn trga, ane. Po domač povedan.

V: Zdaj pa še pravna podlaga za prebivanje, kot bi se reklo strokovno. Prvo dovoljenje za prebivanje po vrnitvi v Slovenijo je bilo torej izdano z namenom študija.

O: Tako, ja.

V: To dovoljenje se je verjetno podaljševalo po šolskih letih, potem pa ti je verjetno potekel status študenta.

O: Tako. Pač tkrt, k sm dubu združitev družine, sem dubu tud osebno delovno dovoljenje na tri leta. Mislim, nism še takrat zgubil statusa, ker sem mel še status tm do, še en let bi ga lah podalšu, ampak sem se pač odloču, ker je ostal še tok teh izpitov – ene tri, štir izpite do konca. Sem reku pač, zdele bomo probal se zaposlit, da še pomagam ... V tem času je pač oči še umrl, levo, desno, pa sem pač mogu pomagat še zraven mami pa tko. Tko da od takrat naprej pa normalno delamo, evo že dve let.

V: Torej imaš trenutno dovoljenje za začasno prebivanje?

O: Tako.

V: Si imel kdaj kakšne težave pri podaljševanju dovoljenja? Si ga že kdaj podaljševal, odkar ga imaš na podlagi združitve družine?

O: Ker sem dubu pač združitev družine, mislm, dubu sem tisto osebno delovno na tri leta, takrat sem dubu tud vizo na tri leta, tko da zdele ne vem, kako. Pač do leta 2011 mam vizo, tko da nisem en lep čas. Sam so postopki pa vse. To je to, kar je treba.

V: Ti je kdo pomagal pri urejanju dokumentov ob priselitvi v Slovenijo? Že prej si omenil, da ti je mama pomagala pri vpisu na fakulteto. Se pravi, so ti pomagali predvsem družinski člani.

O: Družinski člani predvsem, ja.

V: Zanima me še glede družbe, tvojih prijateljev. Se večinoma družiš z ljudmi, ki prihajajo iz Bosne? Kako bi recimo ocenil, koliko imaš prijateljev, ki so slovenske nacionalnosti, in koliko, ki so, reciva, jugoslovanske?

O: Na začetku je tko, k ne poznaš jezika, mislm, ne govoriš dost, pol iščš ... Al pa, če si na določenem območju, tko k sm js bil na Ižanski cesti al pa gor na Rakovi, k so samo Bosanci. Mislm, Bosanci ... Te jugoslovanske narodnosti, tm se pa pač pogovarjaš, kukr ti je laži. Ker tko ne gre. Js sm mel pa srečo, k sem šel v šolo in v šoli sem Na začetku je blo ful težko. Pač preseliš se tud od dol, pozabš, tiste dve let, k sem bil v Sloveniji, se pač pozab jezik, pozab levo, desno. In pol razmišljaš že o tem, da greš nazaj, ker to ne gre, ker isto ... Noben nč ne pomaga, dokler si sam ne najdeš. Pol v šoli sem si isto najdu, kukr je blo v osnovni šoli, ljudi, k poznajo in slovenski in bosanski al pa srbohrvaški jezik, in so mi oni pomagal. Predvsem je blo pa tud tle ene deset, ampak predvsem ne iz Ljubljane, Ljubljančanov, ampak so bli predvsem Maribor, Koroška, Celje, tale konc, Primorska. Večinoma so to ti študenti, k so pomagal. Ljubljančani bl tko. Morm reč, ampak na žalost tko je.

V: No potem pa sčasoma ...

O: Sčasoma pa pride nazaj, sčasoma pa pač ... Tud jezik se je povrnu. In zdele tud večino kolegov, k jih mam, so tud Slovenci, pa tud punca je Slovenka, tko da večino, k jih tud zdele poznam, k sem se pač odselu s tizga konca, je večinoma vse tko.

V: Kako bi pa ocenil odnos Slovencev do priseljencev? Si bil kdaj neenako obravnavan zaradi etnične pripadnosti ali pa mogoče zaradi nepoznavanja jezika?

O: Ja, to se ... Mislm, predvsem pr delu. Odvisno zdej, kako. K sem na pošti delu, levo, desno, se je to pač vidl, ane. Razlike se vidjo. Ne vem, če je treba zvečer, k se delajo ne vem kakšni, za podaljšat do ene enih, dveh, so prvo eni na listi, pol pridemo mi drugi. Al pa tud če ne rečeš kakšne besede, k si še na začetku pa ne znaš dobr rečt, pa te je pol sram tega rečt al pa se ti posmehujejo. Ampak se gre čez vse.

V: Kaj pa misliš, da boš pridobil s slovenskim državljanstvom, česar recimo z dovoljenjem za stalno prebivanje ne bi? Si kdaj razmišljal na ta način? Za pridobitev slovenskega državljanstva se moraš namreč odreči bosanskemu državljanstvu.

O: Predvsem zaradi ... Če že planiraš živet tuki al pa ne vem, ustvart družino al pa kej takega, pol pa se moraš al pa odreč tistga državljanstva, ker prvotn pogoj je, če hočš kar koli pridobit, kredit al pa kej takega, je slovensko državljanstvo. In zdej, če hočš svoji družini omogočt, da enkrat ma svoje stanovanje, al pa enkrat ma svojo hišo, al pa ne vem, kaj. To so prvotni razlogi, ane. Pol pa še ... Ker stalno prebivanje je ... Ma se pravice, ma se vse, ampak kakor kol greš, si tud kot drugorazredni državljan. Kamor kol, da se obrnš. Al se to obrnš na banko, al na upravo al pa kamor kol, ane. Tko da državljanstvo je tisto enotno. K tud ... Povsod te drugač gledajo, nimaš pol komplikacij na meji, nimaš pol ... Lahko potuješ normalno. Ker enkrat, k maš tisto stalno prebivanje, maš stalno prebivanje, ampak enkrat pride do tega, da ga morš podaljšat. In pol tud, če ne izpolnjuješ pogojev, je isto, kukr da ga nimaš. Tko pa k enkrat prdobiš državljanstvo, si pač državljan te države in maš vse pravice in dolžnosti, k ti pripadajo s tem.

V: Kaj pa misliš, da boš izgubil s tem, ko se boš odrekel bosanskemu državljanstvu?

O: Ja, isto, izgubim pač dol pravice pol. Dol pač izgubim pravice, ker, ne vem, oči je zapustil hišo men, ampak ne bo zdele mogla bit moja. Lahko je tud moja, ampak so drugačni pol tud dol davki pa vse, ane. Zgubiš pač svoje ... Kako zdej, da rečem? Zgubiš isto vse svoje, kukr prdobiš tle. Tle prdobiš novo državljanstvo, dol pa izgubiš tist, kar že maš.

V: Če prav razujem, ne boš mogel podedovati te očetove hiše oz. bi jo lahko, vendar bi bilo to dražje, kot če bi jo nekdo drug?

O: Lahko jo js mam, ampak ker pač ... Izpišeš se iz države, dol te drugač gledajo, drugač vse. Pač k se enkrat izpišeš iz ene države, pol pa pride do problemov, če hočš kej užimat dol, pregledat pa tko. Isto, zgubiš velik stvari.

V: Bo zdaj ta hiša bratova?

O: Ja, tako.

V: Torej se ti v prihodnosti ne nameravaš vrniti v Bosno?

O: Ne. Mislm, js tko ne razmišlam tko. Razmišlam pač ostat tuki, mogoče k bom v penziji. Mogoče tkr. Če bomo, ampak mislm, da ne bo. Tko da bomo v bistvu tle.

V: Bi se, če prosilcu ne bi bilo treba izpolnjevati pogoja desetih let bivanja v Sloveniji, mogoče že prej odločil za pridobitev slovenskega državljanstva?

O: Bi. Tkr, kdr kol bi mel možnost. Tud po enmu letu. Ker kot prvo si tle prdobiš pač eno socialno varnost, kot drugo nisi odvisen od teh tujih – na primer če so tista delovna dovoljenja na en let, levo, desno. To morš delat po tri, štir leta za dva evra na uro al pa ne vem, kok. Zdej se pač tok prdobi. Tko pa, če prdobiš državljanstvo, pač si sam pol iščeš vse. Tko da se prdobi dost stvari.

V: Aha, še to bi te vprašala. Glede na to, kaj študiraš, je verjetno zate realna opcija zaposlitve v kakšnem državnem organu?

O: No, naj bi bla.

V: Zdajle ne vem na pamet, ampak nekateri poklici so taki, da jih lahko opravljajo samo državljani.

O: To je tud eden od poklicev, k ga mam jst. To je blo prvotno tud, da se prdobi državljanstvo. Lahko končaš šolo, nardiš uno, ampak se ne morš zaposlit, dokler ne prdobiš državljanstva. Ker v policiji mislim, da ne gre.

V: Bi pa rad delal v policiji?

O: Ja, to je pač ... Kriminalistiko študiramo, tko da vsi mislmo tam pridt, kjer nam je mesto. Če gre že.

V: Bi potem lahko rekel, da si na splošno zadovoljen z življenjem v Sloveniji?

O: Ja, zelo. Mislm, zelo ... Pač zadovoljen sem. Lah maš pač možnosti, da normalno preživiš, če si sam. Če normalno delaš.

V: Ko si se priselil sem, si bil sicer še precej mlajši, vendar si imel neka pričakovanja. So bila ta pričakovanja izpolnjena?

O: Zdej so, ja.

V: Se ti zdi, da bi v svoji državi drugače živel, če bi ostal tam?

O: Bi, bistveno slabš bi blo. Ker dol kot prvo ni zaposlitve, tud če se izobrazš ne vem kako, je zelo težko prdobit zaposlitev. Tko da predvsem iz tega socialnega razloga. Dol je to še vedno zelo slabo urejen. Dol bi blo še precej slabš.

JEZIKOVNI DEL

V: Naslednja vprašanja se bodo nanašala na jezik. Najprej me zanima glede izpita iz slovenščine, ki si se ga udeležil. To je sicer pogoj za pridobitev slovenskega državljanstva, vendar boš ti kmalu tukaj končal fakulteto, s čimer bi bil ta pogoj izpolnjen. Kako to, da si se odločil za opravljanje izpita?

O: Ja, mislm, da se čim prej dobi državljanstvo. Ker če bi čaku, da dokončam šolo, bi to lahko še trajal najmanj dve let. En let do dve let.

V: Kakšno pa je tvoje mnenje o tem, da je to pogoj za pridobitev državljanstvo?

O: Prov.

V: Pa si izpit lahko opravljal brezplačno?

O: Sej sploh nisem vedu za tisto, da se lahko gre na upravo pa da se prdobi tisto potrdilo. To sploh nisem vedu, ampak sm šu, k sem pač gledu, kere pogoje morm izpolnjevati za državljanstvo, sem šu pogledu, kdaj je izpitni rok, se prijavi in to je to. Plaču pa je to to.

V: Pa si vedel, kako izgleda ta izpit?

O: Čist nč nisem vedu.

V: Verjetno se tudi nisi kaj posebno pripravljaj nanj?

O: Ne. Pač s Filozofske fakultete smo dobil tista navodila, kako izpit zgleda, vse tiste brošurce, tko da, če se tistga dost nauči ... Mislm, če se tist pregleda pa preštudira doma, je čist dovolj.

V: Se pravi nisi vedel, da obstaja možnost brezplačnega tečaja in opravljanja izpita?

O: Ne.

V: Po novem imajo namreč tujci iz tretjih držav v Sloveniji po dveh letih pravico brezplačnega obiskovanja tečaja slovenščine. Kaj misliš o tem? Misliš, da bi bilo bolje, da bi imeli to možnost že prej, ne šele po dveh letih?

O: Problem je v tem, k pridejo, nimajo dost prostega časa in je to zde v bistvu vseen, al je po dveh letih, al je po enmu mescu, al v bistvu pr nekaterih tud po petih letih. Ker če en dela, kukr mam jst zdele izkušnje pa dost kolegov, k nimajo takih pogojev, k jih mam jst, ampak k majo pogoje, kukr smo prej govoril za te delovne vize, k dela od zjutri od šestih pa zvečer do petih al do šestih, pol mislm, da se ne bo noben od teh ljudi udeležil tega tečaja.

V: Kakšen pa se ti je zdel ta izpit? Zate verjetno ni bil težak, ampak bi lahko rekel, da je zahteven?

O: Izpit se men ni zdel zahteven, mogoče ker sem jst tok dost v šolo hodu, drgač pa je zelo. Tud pozoren morš dost bit pa poslušat, tko da tisti ljudje, k delajo po gradbiščih, zelo težko bojo to opravl. Ta izpit, ker je res ...

V: V katerem jeziku pa govoriš večino časa?

O: Slovensk.

V: Tudi doma?

O: Ne. Doma pač govorimo bosansk, ampak ker sem večino – punca je pač Slovenka, pr njej doma, povsod, v službi. Večinoma, k komuniciramo z ljudmi, ker mam pač, komercialist. Večinoma je v uporabi slovenski jezik. Doma je pa pač bosanski jezik.

V: Še kaj bereš v bosanskem jeziku?

O: Ne, čist nič.

V: Kaj pa televizija?

O: Televizijo še. Gledamo televizijo, k so te programi, k so. Tud cirilico poznam. To je tist, kar gledamo, tko da knjige kakšne, to pa ne.

V: Kaj bi potem rekel? Kje si se najbolj naučil govoriti slovensko? Je bila to šola, so bili to prijatelji, ki si jih že prej omenil?

O: Ja sej to so šolski prijatli. To je pač v šoli, k smo se pogovarjal pol po šoli, k gremo na kakšno kavo al pa kej takega. Tam se pa pol pač ... Pri debatah se največ nauči. Ker so mel pač tako logiko, da jst tud če rečem kej narobe, ni noben problem, mi bojo že povedal, kako je prov. So me pač, niso dal, da govorim bosansk, tud če so bli tisti drugi, k so poznal bosanski jezik. Ni blo pač dovoljen. Pogovarjal smo se pač po slovensk, da se čim prej naučim slovenski jezik.

V: Kakšni pa so bili profesorji? So bili zahtevni?

O: Ne, profesorji so tud ... V bistvu na tej šoli pr men so skoz pomagal. Tud če ne bi izpita tko opravu pisno, sem skoz mel lahko še enkrat, da bi šu ustno. Pa tud če nism vedu na slovensk povedat, če sem povedu na bosansk, me je razumu in je reku, da je v redu. Tko da tam je res, tam je v redu.

V: Si imel drugače kdaj kakšne težave s kakšnim govorcem slovenščine? Se je kdo kdaj obregnil ob tvoje znanje slovenščine?

O: Ne. Jst sem mel pač tko, da sem skoz mel dobre izkušnje, k sem se zlo hitro nauču slovenski jezik. V roku dveh, treh mescev sem tiste osnove že poznal. Če poznaš že osnove, zelo težko prideš v konflikt z drugimi, pač da ni kej v redu. Tm, k je bla osnovna šola, tkrt so bli mal taki konflikti. Tkr smo bli mlajši, pa smo vsi bli tm šesti, sedmi razred in z druge strani in z naše priseljenci, begunci. Tkr je blo. Zdele pa, pač k smo bli na fakulteti, so vsi bl odrasli, tko da tle je blo dost boljši.

POLITIČNI DEL (23. 12. 2010)

V: Prvo vprašanje je, ali si se kdaj, preden si se priselil v Slovenijo, udeležil kakšnih volitev v Bosni, kakršnih koli – lokalnih, splošnih?

O: Ja, sem, lokalnih, pa teh, predsedniških.

V: Kaj pa po priselitvi v Slovenijo? Si kdaj izkoristil možnost sodelovanja na državnih volitvah v Bosni?

O: Ne.

V: Zato bi sicer moral biti vpisan v posebni register.

O: Tako, tako. Ti pošljejo tle v Slovenijo kot tujemu državljanu, mislim, ne kot tujemu državljanu, kot svojemu državljanu, ampak v tujini.

V: Preden si vložil vlogo za državljanstvo, si sicer imel dovoljenje za začasno prebivanje, zanima pa me, ali veš, da imajo tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje v Sloveniji pravico sodelovati na lokalnih volitvah?

O: Ja, to pa vem, k ma mama stalno prebivanje, pa lahko vol.

V: Kako pa gledaš na to, da boš po pridobitvi slovenskega državljanstva izgubil politične pravice v Bosni? Misliš, da bi, če bi imel to možnost, tudi po pridobitvi slovenskega državljanstva še kdaj sodeloval na volitvah v Bosni?

O: Aha, ja dol pr ns je res zakomplicirana politika, tko da dol ne vem ... Niti tok nisem politično opredeljen, niti za eno niti za drugo stran, tko da to me glih tok ne bo motil, nič.

V: Kot slovenski državljani pa boš pridobil vse politične pravice v Sloveniji, zato me zanima, ali se nameravaš udeleževati volitev in referendumov?

O: E, tuki se pa nameravam. Misl, sem že slovenski državljani, to pa vse. Sem že bil na prvem referendumu, tko da tle pa sem.

V: Se pravi, si ti že vse uredil? Nazadnje, ko sva govorila, si rekel, da moraš dati še nekaj prevesti.

O: Takrat sem se mogu še izpisat od dol, tko da zdele ... Misl, izpisu sem se, prinesu sem potrdila, tko da pol je blo v ene dveh mescih od tistga, dobra dva mesca sem pač dubu. 6. 10. sem dubu državljanstvo. Prisego sem šel podpisat, pol sem pa dubu vse.

V: Super, sem mislila, da to malo dalj časa traja. Kako pa gledaš na te politične pravice, je to eden izmed razlogov, zaradi katerih si se odločil za pridobitev slovenskega državljanstva?

O: Ne, mislm men ... Edin iz razloga sem se odloču, ker nameravam tle živet, da mam vse druge pravice, kar se tiče pa političnih pravic, so pa povsod iste. Eni bojo gor, eni pa ... Zarad politike se glih nisem nč odločval za državljanstvo, čisto nič.

V: Slovenski državljani smo tudi državljani Evropske unije, kar prinaša dodatne pravice, lahko se prosto gibamo, svobodno prebivamo in delamo na ozemlju Unije. Zanima me, kako gledaš na te pravice? Misliš, da ti bodo prišle prav?

O: Ah, te pravice normalno. Misl, sem pridobil več kokr z unim državljanstvom, k sem ga do zdej mel. Zdele se lahko prosto normalno gibljem, ne vem, tud k sestri, če tle ni dela, ne vem, na Švedsk, povsod, ane. Zdej, večje možnosti so vsega. To me pa veseli, da mam to možnost, da če tle nimam kar kol takih pravic, lahko grem v druge države. Pa da tam poskrbimo za ves.

V: Zadnja stvar so pa volitve v Evropski parlament. Misliš, da se boš v prihodnosti udeleževal tudi teh volitev?

O: Misl, da bom. Zdej pa stoprocentno pa nisem prepričan, ampak mislm, da bom. Ker zdej sem državljani, moram izpolnjevati svoje dolžnosti, tko da to je ena od dolžnosti, tko da mislm, da bomo.

IZJAVA O AVTORSTVU

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni literatura in viri navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, september 2011

Simona Tavčar